

Sosial kapital og andre kapitaler hos barn og unge i Norge

Flervitenskapelige politikk- og forskningsutfordringer

ELISABETH BACKE-HANSEN & IDA HYDLE (RED.)

RAPPORT

NR 20/10

Sosial kapital og andre kapitaler hos barn og unge i Norge

Flervitenskapelige politikk- og forskningsutfordringer

ELISABETH BACKE-HANSEN
IDA HYDLE
(RED.)

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 20/2010

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2010
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-360-1
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto: © stock.xchng
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Bakgrunnen for rapporten er at Norges forskningsråd i 2006 utlyste midler til et forprosjekt om anvendelse av begrepet sosial kapital i samfunnsforskning om barn og unge. En gruppe forskere på Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA, søkte om det foreslåtte forprosjektet og fikk tilslag. Rapporten har tatt tid å bearbeide bl.a. fordi den er en kunnskapsstatus som også kombineres med en presentasjon av empirisk forskning.

Vi har i arbeidet med rapporten trukket veksler på NOVAs brede kompetanse om barn, unge, oppvekst, sosialpolitikk, sosial inkludering og marginalitet. Dessuten har vi nytt godt av at NOVA som institusjon satte av midler til utvikling av kunnskap om sosial kapital, noe som gjorde det mulig for oss å sette sammen et enda større og mer tverrfaglig team enn det som opprinnelig lå i prosjektbeskrivelsen. Resultatet av arbeidet publiseres her ved som en rapport.

Vi vil takke Norges forskningsråd og NOVA for finansiering av arbeidet med rapporten. Videre vil vi takke NOVAs leseansvarlige, Rune Halvorsen, for gode og innsiktsfulle kommentarer.

Oslo, desember 2010

Elisabeth Backe-Hansen & Ida Hydle

Innhold

Om forfatterne.....	7
Sammendrag.....	11
DEL 1: BAKGRUNN.....	13
1 Sosial kapital: Ny kunnskap om barns og unges tilværelse og utviklingsforløp – et grunnlag for politikkutforming. Elisabeth Backe-Hansen og Ida Hydle	13
Vår forståelse av begrepet sosial kapital	15
Forståelser av barn og unge ut fra tenkning om sosial kapital: Noen utfordringer.....	16
En første forståelsesramme for organiseringen av tidligere kunnskap og nye forskningserfaringer	17
Innholdet i rapporten.....	21
2 Sosial kapital mellom generasjoner og nærmiljø – en kunnskapsoversikt	
<i>Anne Brita Thorød</i>	25
Innledning.....	25
Metodisk tilnærming.....	27
Sosial kapital og generasjoner	28
Sosial kapital og lokalsamfunn/nærmiljø.....	54
Begrepsdrøftelser og kritikk.....	66
Konklusjon.....	69
Vedlegg og datadokumentasjon til kapittel 2. Sosial kapital og generasjoner.....	75
DEL 2: EMPIRISKE STUDIER.....	85
3 Generasjonsmotsetningars mobiliserende kraft. Betydinga av sosiale og politiske ressursar, 1992–2002. Guro Ødegård og Frode Berglund.....	85
Innleiing	85
Teoretisk bakteppe	88
Er det mogeleg å måle ungdom sin sosiale kapital?.....	91
Data og operasjonalisering.....	93
Bakgrunnsvariablar	96
Empiriske analyser.....	97
Diskusjon.....	102
Generasjonsbyggende nettverk og tillitsfulle unge	103
Ungdoms-’bonding’ og danninga av ein opposisjonell generasjonsidentitet	105
Sosial ulikskap og betydinga for sosiale og politiske ressursar	106
4 Sosial kapital og utdanning. Jon Lauglo.....	107
Hva er sosial kapital?.....	107
Coleman om sosial kapital for utdanning	115
Utdanning som kilde til sosial kapital	125
Illustrasjoner fra norske funn	128
Foreslått forskningstematikk.....	151
Refleksjoner til slutt.....	154

DEL 3: SOSIAL KAPITAL OG MARGINALISERT UNGDOM	157
5 Social Capital on the Wrong Side: Immigrant Street Selves and the Norwegian Welfare State. Geir H Moshuus	159
Introduction.....	159
Street Culture	160
6 Liminal kapital Fengslede dialoger om konflikter – da konfliktrådet kom til fengselet – en antropologisk og lingvistisk studie av sosial kapital <i>Ingrid Kristine Hasund og Ida Hydle</i>	173
Innledning.....	173
Kontekst for studien	178
Konfliktrådet – en straffesakshybrid og fengselet – et liminalt sted	179
Kritisk diskursanalyse og liminal kapital	183
Summary	201
Litteraturliste	203

Om forfatterne

Elisabeth Backe-Hansen er psykolog, med omfattende klinisk erfaring med barnevernsarbeid. Hennes doktorgradsarbeid analyserte sosialarbeideres beslutningsprosesser i saker som gjaldt omsorgsovertakelse av små barn. Hun er nå forsker I ved NOVAs gruppe for forskning om barnevern. Hun er spesielt opptatt av sosial kapital som en analytisk innfallsvinkel til forståelsen av positive utfall for barn og familier, og en kilde til økt selvfølelse. Hennes forskningsinteresser er barn og unges deltakelse i forskning, etikk i barneforskning, barnefattigdom og barnevern. For tiden leder hun et treårig program om fosterhjemsforskning i samarbeid med Barnevernets Utviklings-senter på Vestlandet og Forskningsstiftelsen Fafo.

Frode Berglund er statsviter og ansatt som forsker ved Statistisk sentralbyrå, Seksjon for planlegging og brukertesting. Hans doktorgrad handlet om langsiktige trender i partitilhørighet blant nordmenn, og dekket perioden fra 1965 til 1997. Han har skrevet artikler om turnover blant unge voksne, rekruttering av unge til kommunalpolitikken, og flere artikler med bruk av kohortanalyse. Han underviser også i statistisk metode ved Universitetet i Oslo.

Ingrid Kristine Hasund er lingvist og ansatt som førsteamanuensis ved Institutt for nordisk og mediefag ved universitetet i Agder. I tillegg er hun ansatt ved avdeling for barn og unge, sykehuset Sør HF. Forskningen hennes ved universitetet i Agder dreier seg om engelsk og norsk tenåringspråk. Hun har publisert flere artikler og bøker om dette emnet, med spesiell vekt på diskursmarkører, slang og tabuord. Ved sykehuset Sør HF er hun involvert i forskning på arbeid med forebyggende mental helse i barnehager. Dette arbeidet bygger på hennes tidligere lingvistiske/antropologiske forskning innen Restorative Justice, som hun har gjennomført sammen med professor Ida Hydle.

Ida Hydle er forsker I ved NOVA, gruppa for migrasjon og transnasjonalitet. Hun har en bistilling som professor ved Institutt for sosiologi, statsvitenskap og planlegging ved Universitet i Tromsø. Hun har doktorgrad

i medisin og antropologi. Sammen med Ingrid Kristine Hasund har hun hatt et treårig prosjekt fra Norges forskningsråd om samtaler/dialoger i Konfliktrådet når folk møtes etter at det har vært utøvet vold i alvorlige konflikter. Hun er også megler selv i Konfliktrådet. Hennes interesser innen forskning og undervisning er blant annet konflikthåndtering og gjenoppretting (restorative justice), rettsantropologi, rettsmedisin i et komparativt kulturperspektiv, etikk, kulturell bevissthet, vold og overgrep.

Jon Lauglo er professor i utdannings sosiologi ved Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo. Han har en bistilling som forsker I ved NOVA. Han er også aktiv innen feltet komparativ og internasjonal utdanning. I den senere tiden har han vært opptatt med forskning om demokratisk deltakelse blant ungdom, politisk sosialisering i hjemmet og unges utdanningsambisjoner, sosial kapital og utdanning blant unge med innvandrerbakgrunn, familiestruktur og utdanning, «school effectiveness», privat utdanning og likhet, samt virkemidler for ikke-formell utdanning blant voksne og yrkesutdanning i utviklingsland. Han tok doktorgraden i 1972 ved University of Chicago. Han har vært tilknyttet det nordiske Instituttet for innovasjon, forskning og utdanning, Verdensbanken, Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved NTNU, Norges forskningsråd og Institute of Education ved University of London så vel som NOVA.

Geir H Moshuus er sosialantropolog og førsteamanuensis ved Høgskolen i Telemark, avdeling for helse- og sosialfag. Hans doktoravhandling «Young Immigrants of Heroin» bygget på feltarbeid i Oslos gateverden, hvor han studerte innvandrerungdoms deltakelse i gatebasert narkotikaomsetning og bruk. Han har nylig hatt et toårig prosjekt fra Norges forskningsråd hvor han studerte bruk av IKT blant unge med innvandrerbakgrunn. Han har også nylig avsluttet et prosjekt om barn og foreldre i familier med vedvarende fattigdom. Han har studert en rekke temaer innen migrasjonsstudier som ungdomskultur, bruk av rusmidler, computerteknologi og gateliv blant narkomane.

Anne Brita Thorød er førstelektor i psykisk helsearbeid ved Fakultet for helse og idrett, Universitetet i Agder. Hun er i ferd med å avslutte sin doktorgrad i sosialt arbeid, knyttet til et longitudinelt prosjekt om barnefattigdom. Hun har mangeårig praksis fra en rekke felter innen sosialt og psykososialt

arbeid, med hovedvekt på barn og unge. Hun var tidligere ansatt som forsker ved NOVA.

Guro Ødegård er sosiolog og forsker ved Institutt for samfunnsforskning, Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. Hennes doktorgrad omhandler unges erfaringer med makt og innflytelse i politiske strukturer. Hun har tidligere forsket på frivillige ungdomsorganisasjoner, lokale ungdomsråd og politisk deltakelse blant ungdom. Hun var medredaktør for en bok om makt og innflytelse blant ungdom, som inngikk i serien av publikasjoner fra Makt- og demokratiutredningen (1998-2003). Hun ledet det regjeringsoppnevnte Barne- og ungdomsorganisasjonsutvalget (NOU 2006:13: Fritid med mening. Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner).

Sammendrag

Er begrepet «sosial kapital» nyttig for den samfunnsvitenskapelige forskningen og politikktutviklingen for barn og ungdom? Denne NOVA-rapporten besvarer spørsmålet ved hjelp av en omfattende litteraturgjennomgang og -analyse, kombinert med drøftinger av rapportforfatterenes egen forskning.

På en ungdomskonferanse (NYRIS – Nordic Youth Research Conference) i 2008 viste den engelske ungdomsforskeren Janet Holland til at begrepet sosial kapital kritiseres for å tjene som et «rubber sheet concept» som strekkes og tøyes til å favne om alt som vi ønsker å rette oppmerksomheten mot. Begrepet sosial kapital er fremdeles uavklart. Samtidig kan begrepet bidra til nye analytiske inntak, reise nye forskningsspørsmål og å sette nye politiske spørsmål på dagsordenene. Dette betyr at begrepsdiskusjon er vedvarende viktig. Det kan være at begrepets fremste misjon er å reise spørsmålet: Hva slags sosiale relasjoner er aktør X tjent med i situasjon Y for å realisere mål Z? I denne rapporten argumenterer vi for at svaret på dette spørsmålet er for kontekstavhengig til at en kan generalisere «hva slags sosiale relasjoner» som er sosial kapital på tvers av aktører, mål og situasjoner. Gjennom litteraturgjennomgangen og drøftingen av egen forskning viser vi hvordan innholdet i begrepet «sosial kapital» kan gis mer presist innhold.

I rapportens første del framstiller vi *kunnskapsstatusen for relevant norsk og internasjonal forskning om sosial kapital*, med spesiell vekt på områdene generasjoner, skole, kriminalitet og lokalsamfunn/nærmiljø. I tillegg har vi inkludert kunnskapsstatusen på forskningen om barns og unges velferd i vid forstand: helse, trivsel, tilgang til ressurser utenom familien og deltagelse i sivilsamfunnet. Her tar vi opp hvorvidt forskningslitteraturen fremstiller barn og unge som aktive i å skape og opprettholde «sosial kapital».

Vi har gjennomgått litteratur som anvender sosial kapital direkte som analytisk redskap. I tillegg har vi gjennomgått litteratur om fenomener som kan fortolkes som sosial kapital, slik som tillit, sosiale nettverk og deltagelse i sivilsamfunnet. Ettersom litteraturen om barn og unge er svært omfattende, har prosessen med å avgrense hva som er aktuell litteratur for vårt formål,

vært sentralt fra starten. Det har vært viktig å finne et funksjonelt, analytisk grep. Vi har derfor valgt ut noen kriterier som vi vurderer som egnet for dette avgrensingsformålet.

Vi drøfter hva sosial kapital kan være – og kan brukes til – med utgangspunkt i det som vi mener er viktige bidrag til litteraturen om dette begrepet. Vi har også utviklet noen nye begreper i forlengelsen av dette, slikt som «subkulturell kapital» og «liminal kapital» for å klargjøre ulike betydninger og tolkninger av begrepet sosial kapital. Her tar vi opp til drøfting ideen om at marginaliserte personer eller personer som beveger seg på grensene, de liminale, kan ha sin egen form for sosial kapital.

Rapportens del én fokuserer først og fremst på aktuelle forskningstemaer. Vi identifiserer både komparative og nasjonale prosjekter, og prosjekter med både kvalitative og kvantitative tilnæringsmåter. Vi argumenterer for at sosial kapital kan ses som et resultat av prosesser som er påvirkelige gjennom politiske tiltak og gjennom institusjonenes og profesjonenes handlemåter, at forskning om sosial kapital ikke bare kan få fram *ny* kunnskap, men også mer *handlingsrelevant* kunnskap om barn, unge og familier.

I rapportens andre og tredje del drøfter vi *både aktuell litteratur og også aktuelle temaer og problemstillinger for ny forskning (perspektiver, tematikk og metodikk)*. Vi viser relevansen av begrepene om subkulturell eller liminal kapital i to ulike empiriske undersøkelser. For det første understreker de, hver på sin måte, at deres perspektiv på sosial kapital blant marginaliserte grupper hjelper oss med å se ressurser og ikke bare problemer blant ungdommene. For det andre åpner de for en diskusjon av mulighetene for en mer dynamisk forståelse av begrepet sosial kapital. Om dette er en fordel eller ulempe for vår tenkning om sosial kapital, i og med at begrepet allerede kritiseres for å være altomfattende og lite presist, er grunnlag for videre diskusjoner.

DEL 1: BAKGRUNN

1 Sosial kapital: Ny kunnskap om barns og unges tilværelse og utviklingsforløp – et grunnlag for politikkutforming

INNLEDNING VED ELISABETH BACKE-HANSEN OG IDA HYDLE

I 2006 utlyste Norges forskningsråd midler til forprosjekt om sosial kapitalbegrepets anvendelse i samfunnsforskning med fokus på barn og unge.

En gruppe forskere på Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA, søkte om det foreslåtte forprosjektet. NOVA supplerte dette arbeidet med noen månedsverk. Resultatet av arbeidet publiseres herved som en rapport. Den kan ses som delt i to, selv om det er flytende overganger i alle kapitlene i denne rapporten. For det første har vi laget:

a) En litteraturgjennomgang av relevant norsk og internasjonal forskning, med spesiell vekt på områdene generasjoner, skole, kriminalitet og lokalsamfunn/ nærmiljø. I tillegg inkluderer vi forskning om barns og unges velferd i vid forstand; helse, trivsel, tilgang til ressurser utenom familien og deltagelse i sivilsamfunnet. Barn og unge er selv aktive i å skape og opprettholde sosial kapital (Norges forskningsråd, 2005:28).

Vi har gjennomgått litteratur som anvender sosial kapital direkte som analytisk redskap. Vi antok at det ikke var omfattende på barne- og ungdomsområdet¹. I tillegg har vi analysert litteratur om fenomener som kan fortolkes som sosial kapital; slik som tillit, sosiale nettverk og deltagelse i sivilsamfunnet. Men ettersom litteraturen om barn og unge er svært omfattende, var prosessen med å avgrense hva som er aktuell litteratur for vårt formål, sentralt fra starten. Det var viktig å finne et funksjonelt, analytisk grep. Vi foreslo noen dimensjoner som vi vurderte som egnet for dette formålet i en neste del:

¹ Et raskt søk i de viktigste, sosialvitenskapelige databasene med søkeordene sosial kapital og barn, og sosial kapital og ungdom, gir få treff.

b) Aktuelle perspektiver, tematikk og metodikk

I hvert kapittel har forskergruppen, i tillegg til en mer spesifikk kunnskaps-oversikt, presentert egen empirisk forskning som grunnlag for og analyse av nye og aktuelle forskningstemaer. Her tenker vi oss både komparative og nasjonale prosjekter, samt prosjekter med både kvalitative og kvantitative tilnæringsmåter. Et viktig utgangspunkt her er at sosial kapital ses som et resultat av prosesser som er påvirkelige gjennom politiske tiltak og gjennom institusjonenes og profesjonenes handlemåter. Derfor kan forskning om dette få fram handlingsrelevant kunnskap i tillegg til ny kunnskap om barn, unge og familier.

Spesielt siden 2000 ser det ut som om tenkning om sosial kapital etter hvert har fått stadig større betydning som grunnlag for politikktutforming, for eksempel i Sverige, Storbritannia og USA, og ikke minst i prosjekter som støttes av Verdensbanken (Edwards, Franklin & Holland, 2003; Harris & De Renzio, 1997; Rothstein, 2003; Slagsvold, 2005). En overordnet målsetting med denne rapporten er følgelig å legge et grunnlag for videre forskning med sikte på å vurdere om og på hvilke måter tenkningen kan bidra til politikktutforming på barne- og ungdomsområdet også i Norge. Viktige arenaer her er barnehage og skole, hjelpetjenester, fysisk planlegging og bomiljø, dessuten økonomiske overføringer mv.

I dette innledningskapitlet diskuterer vi vår forståelse av begrepet sosial kapital. Den legger grunnlaget for en første avgrensning av aktuell litteratur. I utgangspunktet har vi valgt en vid definisjon. Men en videre målsetting med denne rapporten har vært å prøve å utvikle en mer konsis definisjon av begrepet som er egnet for ulike forståelser av barn og unges tilværelse og utviklingsforløp. Dette har vært styrt av vår egen forskning underveis.

Deretter skisserer vi noen utfordringer for forståelser av barn og unge ut fra tenkning om sosial kapital, forstått gjennom samspill mellom individ og kontekst, og basert på et britisk forskningsprosjekt der 12–15-åringer ble intervjuet om helsereelatert atferd og opplevelser av oppvekstmiljøet.

Vår forståelse av begrepet sosial kapital

I første runde så vi sosial kapital, vidt definert, som sosiale ressurser for å realisere mål – enten mål som barn og ungdom er seg bevisst, eller mål som ansvarshavende «andre» (for eksempel myndigheter eller foreldre) vurderer som viktige for de barn og unge som skal dra nytte av slike sosiale ressurser. Aktører kan bevisst akkumulere og dra nytte av slike sosiale ressurser (Bourdieu, 1977, 1997[1986]), eller de kan ha nytte av dem uten nødvendigvis å være seg dette bevisst (Coleman, 1988). Med sosiale ressurser mener vi, i tråd med en mer generell definisjon, nettverk preget av gjensidighet, tillit, felles verdier og normer og engasjement for og deltakelse i aktiviteter til fellesskapets beste (Norges forskningsråd, 2005:13). Hva som fungerer som en sosial ressurs vil avhenge både av hvilke aktører en har i tankene og de mål som skal fremmes, hvordan aktørene forstår sin posisjon, samt konteksten for slik målrettet handling.

Tenkningen om sosial kapital kritiseres fra flere hold. I de senere årene har kritikere for eksempel påpekt at sosial kapital er kontekstspesifikk snarere enn et universelt fenomen. De har hevdet at begrepet ikke indikerer noe som er bra eller dårlig i seg selv. Det er ikke et enhetlig begrep, men snarere en blanding av veldig ulike prosesser. Eksisterende teorier har innebygde svakheter knyttet til deres underliggende forståelse av mennesket som aktør. Mange av de empiriske observasjonene som ser ut til å vise fordelene ved tettere sosiale nettverk med hyppig kontakt, reflekterer også tautologisk tenkning og sirkulær argumentasjon (se for eksempel Bruegel, 2005; Foley & Edwards, 1997; Lewandowski, 2005; Portes, 1998; Rothstein, 2003; Stolle, 2003; Woolcock, 1998). Feministiske forskere har påpekt at kjønnsperspektivet stort sett er fraværende i diskusjonen (O'Neill & Gidengill, 2004). Det samme sies å gjelde et barne- og ungdomsperspektiv (Morrow, 1999). Kritikerne argumenterer likevel for at begrepet er nyttig. Vi har i rapporten forutsatt at denne kritikken er allment kjent. Vi har likevel valgt å problematisere begrepet og tatt med kritikken der denne har vært relevant.

Forståelser av barn og unge ut fra tenkning om sosial kapital: Noen utfordringer

I en artikkel fra 1999 diskuterer den britiske sosiologen Virginia Morrow fortolkninger av begrepet sosial kapital med utgangspunkt i både Putnam (1993), Coleman (1988, 1990) og Bourdieu (1993). Hun konkluderer med at begrepet er svært dårlig spesifisert når det gjelder barn. Teoretisering og forskning om sosial kapital har hatt en tendens til å konsentrere seg om foreldres innvirkning på barna. Vekten har vært på hvordan foreldre kan investere i sine barns velbefinnende så vel som deres framtidige livsløp. Det mangler et aktørperspektiv på barn og ungdom, der man utforsker hvordan de selv aktivt genererer, trekker på, eller forhandler sin egen sosiale kapital, skaper lenker og bruer for sine foreldre, eller til og med støtter foreldrene aktivt. Dessuten blir skolens betydning for barn og unges hverdagsliv og velbefinnende, og virkningene av samspillet mellom familie, skole og nabolag i liten grad utforsket fra deres synsvinkel (Crosnoe, 2004; Morrow, 1999; Holland, Reynolds & Weller, 2007).

Som mange andre kritikere av tenkningen om sosial kapital, mener Morrow likevel at begrepet har noe for seg, særlig på grunn av dets potensialer for å koble sammen mikro og makro, eller individ og kontekst. I denne publikasjonen begrunnes dette særlig med Bourdieus tenkning. I nyere publikasjoner (Morrow, 2001, 2005) diskuterer hun så fordeler og ulemper med å bruke sosial kapital for å utdype forståelsen av barn og unges velbefinnende, særlig med utgangspunkt i Putnams (2000) tenkning. Her bygger hun på den ovenfor nevnte studien med barn og unge mellom 12 og 15 år fra to relativt belastede områder i Manchester, om helsereelatert atferd og deres opplevelse av sitt oppvekstmiljø. Hun vektlegger at hennes tilnæringsmåte representerer et konstruktivt alternativ til annen helsereelatert forskning om barn og unge, hvor man vanligvis konsentrerer seg mest om helseskadelige forhold som kosthold, manglende fysisk aktivitet, røyking og bruk av rusmidler.

Morrow konkluderer med at det var to fordeler ved å bruke sosial kapital som analytisk innfallsvinkel i dette prosjektet. For det første ble søkelyset rettet mot barn og unges syn på de sosiale kontekstene de er en del av. Disse atskiller seg fra voksnes syn. For det andre var barn og unge

reflekterte og ressursrike kommentatorer på sitt oppvekstmiljø. Sosial kapital ble et nyttig redskap i utforskningen av sosiale prosesser og praksiser knyttet til deres opplevelser. Dermed kom det også tydelig fram at informantene manglet kanaler for å uttrykke egne synspunkter og kreativitet. De var ofte i situasjoner der det de opplevde som deres behov ikke ble ivaretatt. Den eneste tilgjengelige formen for «motstand» var antisosial atferd. Barna og ungdommene hadde både kompetanse og kreativitet. Men de manglet muligheter til å konvertere denne energien til positive ressurser for lokalmiljøet sitt.

Hun oppsummerer imidlertid også noen ulemper. For det første kan Putnams definisjon av «community» bli for snever. Den må omfatte mer enn nærmiljøet eller lokalsamfunnet. Noen barn og unge har for eksempel to hjem i ulike nabolag fordi foreldrene er skilt. Som følge av dette har de også to sett venner og to sett utvidete familier. For det andre er ikke «barn» og «unge» homogene kategorier. Vi må regne med at sosial kapital varierer for ulike undergrupper. Her har kjønn, etnisitet, sosioøkonomisk status og ikke minst alder betydning og må tas hensyn til. For det tredje betyr materielle forhold og omgivelsene mye for utvikling og opprettholdelse av sosiale nettverk. For det fjerde er barns og unges evner og muligheter for deltagelse i det sivile samfunn vesentlig. Med andre ord må sosial kapital ses som en prosess, kontekstualiseres og konkretiseres hvis begrepet skal være nyttig for forståelsen av barns og unges situasjoner og handlinger (se også ref. senere i dette kapitlet til Bassani 2007).

En første forståelsesramme for organiseringen av tidligere kunnskap og nye forskningserfaringer

En overordnet distinksjon: «being» og «becoming»

For å få en dekkende forståelse av barns og unges tilværelse og utviklingsforløp må vi skille mellom forskning om barn og unges velbefinnende og livssituasjon mens de vokser opp, og forskning om variasjoner og mønstre i utviklingsforløp ut fra hva disse betyr for livssituasjonen som voksne («being» i motsetning til «becoming»: se blant andre Ben-Arieh et al., 2001). Studier av «becoming»-nivået, det vil si studier av barndommen og ungdomstida som

en forberedelse til voksenlivet, er de mest framherskende. Det foreligger mye forskning om konsekvenser av ulike oppvekstbetingelser. Dette inkluderer forskning om betydningen av utdanning, der også begreper som sosial og human kapital har vært brukt som analytisk innfallsvinkel – for eksempel av James Coleman og andre i hans tradisjon; og Lauglo (2000) som et norsk eksempel.

I ungdomsforskningen har dessuten spørsmål om variasjoner og mønstre i overganger mellom ungdomstida og voksenlivet, eller mellom utdanning og arbeidsliv, lenge stått sentralt. Også her har begrepet sosial kapital vært brukt som analytisk kategori, særlig i betydningen *bånd, bruer og lenker* (se for eksempel Evans, 2002; Raffo & Reeves, 2000). Likeledes har såkalt negativ sosial kapital vært brukt som forklaring på for eksempel utvikling av antisosial atferd og kriminalitet. «Positiv» sosial kapital ses som en mulighet for å forlate en kriminell løpebane (se Bazemore & Erbe, 2003; Portes, 1998). I longitudinelle studier av barn og unge finnes det dessuten eksempler på at sosial kapital har vært brukt som forklaringsvariabel på positive utviklingsutfall, gjerne konstruert som indikator post hoc (se for eksempel Furstenberg & Hughes, 1995; Runyan et al., 1998).

I de senere årene har samfunnsvitenskapelig barneforskning fokusert en god del på «*being*»-nivået, ikke minst med utgangspunkt i det som ofte kalles nyere barndomssosiologi (James, Jenks & Prout, 1998; Qvortrup, 1994). Det gjelder også forskning om livssituasjonen til barn og unge fra fattige familier (Backe-Hansen, 2004, 2005a; Harju, 2005), hvor nettopp sosial eksklusjon som følge av økonomisk knapphet framheves som spesielt belastende (Ridge, 2002). Betoningen av det sosiale; av sosial integrasjon i skolen og med venner, av nettverk og forbindelser (for eksempel for å skaffe ekstra lommepenger eller småjobber), gir her et inntak til å bruke tenkning om sosial kapital som analytisk redskap (Sandbæk & Sture, 2003; Thorød, 2005).

Det foreligger en omfattende forskningslitteratur om barns og unges delaktighet og medbestemmelse i sivilsamfunnet og i beslutningsprosesser som angår dem direkte (se for eksempel Ackerman et al., 2003 og Gray, 2002 for litteraturoversikter), særlig knyttet til FNs barnekonvensjon. Her foreligger også en del forskning fra utviklingsland (se for eksempel Hart, 1997; O’Kane, 2000). Vi har derfor muligheter for å forstå sosial kapital som

sivilsamfunnets betydning for barn og unge, så vel som betydningen av tillit til andre og til samfunnsinstitusjoner, selv om det så langt ikke har vært vanlig i denne litteraturen. For disse forskningsområdene kan derfor bruk av sosial kapital som forståelsesmåte, representere noe nytt.

Et fokus på *her og nå* kan teoretisk gjøre at «being»-nivået kan strekke seg gjennom hele oppveksten. «Becoming»-nivået er kvalitativt annerledes fordi man her tar utgangspunkt i livssituasjon, sosial inklusjon eller eksklusjon, utdanningsresultat, tilhørighet til arbeidsmarkedet osv. som resultat i voksen alder. Dette er uavhengig av om det for eksempel studeres retrospektivt, eller prospektivt med utgangspunkt i barndommen og ungdomstida. Vi antar at sosial kapital er et fenomen som har noen gode konsekvenser for barn og unges «being» så vel som «becoming», for eksempel når det gjelder integrering i lokalmiljøet, forholdet til skole og utdanning, foreldrenes tilrettelegging, barns og unges deltakelse i lokaldemokratiske prosesser osv.

Bassani beskriver hvordan det er nødvendig å se på *fem* ulike dimensjoner av sosial kapital-teori for ungdoms velbefinnende (2007): 1) ulike former for kapital influerer på velbefinnende, og sosial kapital er den mest sentrale; 2) det eksisterer en positiv relasjon mellom sosial kapital og velbefinnende; 3) sosiale ressurser blir transformert til sosial kapital; 4) sosial kapital skapes i en kompleks prosess og 5) sosial kapital formet i to grupper (slik som familie og skole) samvarierer for å influere på den effekten som sosial kapital har på ungdom (2007:18).

Aktørperspektivet

Et neste, sentralt perspektiv er aktørperspektivet. Dette er begrunnet med kritikken av at aktørperspektivet så langt har manglet i tenkningen om sosial kapital når det anvendes i studier av barn og unge. Hvis man anvender det, vil man også finne andre svar empirisk enn studier av voksne gir. Videre følger det av «being»-tenkningen at det har interesse i seg selv å utforske nærmere hvordan barn og unge mestrer sitt hverdagsliv og sine oppvekstbetingelser. Slike mestringsmåter kan forstås som oppbygging og vedlikehold av sosial kapital eller hindringer for det samme (jf. også utredningsutvalgets påpekning i NFR 2005). For det tredje er dagens barn og unge morgendagens voksne. Deres måter å forholde seg til storsamfunnet på vil i neste

hånd påvirke samfunnsutviklingen. Dette er spesielt viktig i en flerkulturell kontekst. Medvirkning og medbestemmelse er integrerte deler av deltakelse i det sivile samfunn. Skal barn og unge inkluderes, er det også viktig å utforske på hvilke måter dette skjer – eller ikke skjer – for og med dem, ikke bare på vegne av dem.

Marginalisering og tilpasning

Et tredje perspektiv er forholdet mellom marginalisering og tilpasning. Tradisjonelt har samfunnsforskere vært langt mer opptatt av å forklare marginalisering enn å forklare positive utviklingsforløp. Dette gjelder også litteratur om sosial kapital og ungdom, hvor utgangspunktet gjerne er grupper med marginalisert ungdom og hvilke strategier de velger for å få til positive overganger (jf. Hammer, 2003; Harsløf, 2005; Morrow, 2001; Raffo & Reeves, 2000) eller beholde selvrespekten i en vanskelig hverdag gjennom å utvikle «negativ» sosial kapital (Portes, 1998; Ungar, 2004). Derfor savnes studier som tar utgangspunkt i velfungerende barn og unge (Luthar, 2005). De kan bidra til å belyse hva slags posisjon og betydning sosial kapital da får.

Betydningen av individuell ulikhet

Videre har vi sett det som nødvendig å utforske nærmere litteratur om skiller i utforming og utvikling av sosial kapital som er knyttet til barn i motsetning til ungdom (alder), jenter i motsetning til gutter (kjønn), samt utviklings- og funksjonsvansker i motsetning til å være alminnelig velfungerende (individuelle forutsetninger). Det følger av ambisjonen om å koble makro- og mikroperspektiver at man også må være opptatt av individuelle forskjeller. Da er ikke alder og kjønn tilstrekkelige kategorier.

Etnisitet som overgripende dimensjon

Vi har også fulgt utredningsutvalgets påpekning av at etnisitet bør være en overgripende dimensjon (NFR 2005). Spesielt har vi undersøkt hva slags litteratur som finnes om hvorvidt sosial kapital utformes og utvikles på ulike måter blant majoritets- og minoritetsbefolkningen, eller blant ulike minoritetsgrupper. Tradisjonelt regner man for eksempel med at det å være en del av en minoritet vil føre til utvikling av sosial kapital av *båndtypen*, som igjen

kan hindre integrering i storsamfunnet via *bruer* og *lenker*. Men på hvilke måter viser dette seg i Norge og andre land, og finnes det unntak man kan lære av? Er prosessene ulike blant første- og andregenerasjons innvandrere, og hva slags betydning får det over tid at stadig flere elever med minoritetsbakgrunn fullfører norsk grunnskole og eventuelt videregående skole?

Innholdet i rapporten

I rapportens gjennomgang av aktuelle temaer og problemstillinger for ny forskning, inngår som nevnt både litteraturgjennomgang og empiriske presentasjoner. Anne Brita Thorød har med sin sosialfaglige bakgrunn og studier av fattigdom blant barn og unge, brukt sosial kapital med spesiell vekt på Bourdieus tenkning. Dette har gitt innfallsvinkel til forståelse av livssituasjon og sosial integrasjon blant barn fra lavinntektsfamilier (Thorød, 2005). Hun har gått igjennom litteratur særlig knyttet til *Sosial kapital og generasjoner* for bl.a. å finne svar på følgende spørsmål:

- På hvilke måter bidrar foreldre og besteforeldre til utviklingen av barn og unges sosiale kapital? Her har hun problematisert Colemans opprinnelige kobling mellom familiestrukturer og sosial kapital, i lys av endrede familiestrukturer og syn på sosiale nettverk (se f.eks. Edwards & Gillies, 2005).
- Hun finner at forholdet mellom søsken er lite utforsket. Stort sett fokuseres det på forholdet mellom foreldre og ett av barna. På hvilke måter kan søsken bidra til å utvikle, vedlikeholde hverandres sosiale kapital, eventuelt til at kapitalen forvitrer? Spørsmålet er også hvordan barn og unge bidrar til utvikling og vedlikehold av familiens beholdning av sosial kapital? Hvordan bidrar f.eks. barn og unge fra etniske minoriteter til å skape bruer inn til storsamfunnet for sine foreldre? Og hvordan kan barn og unge for eksempel bidra gjennom å skape kontakt med foreldre til medelever, venner, og deltakere i felles fritidsaktiviteter?
- På hvilke måter bidrar sosial kapital i form av nettverk, tillit og deltakelse i det sivile samfunn til at unge mestrer overgangen til voksenlivet?
- På hvilke måter varierer betydningen av sosial kapital på tvers av generasjoner med alder, kjønn og andre individuelle forutsetninger?

- I EU-sammenheng er man nå opptatt av forholdet mellom generasjonene, og mulige konflikter mellom dem grunnet demografisk utvikling, press på velferdsstaten osv. I hvor stor grad bidrar eventuelle konflikter mellom samfunnets ansvar overfor flere generasjoner til at særlig unges sosiale kapital forvitres (Hammer, 2005)? Til slutt har hun laget en skjematisk oversikt over litteraturen som gjør det lett å finne frem til de ulike temaene.

Pedagogen Jon Lauglo har tatt for seg temaet *Sosial kapital og skole/utdanning*. Han har arbeidet i mange år med skoleforskning og bl.a. studert betydningen av sosial kapital for skoleprestasjoner og utdanningsengasjement blant unge med innvandringsbakgrunn (Lauglo, 2000). Ikke minst på bakgrunn av dette stiller han følgende spørsmål for sin litteraturoversikt og – analyse:

- Hva slags sosiale ressurser er til nytte for barn og unge gjennom deres utdanningsforløp, og hvordan varierer disse ut fra alder, kjønn og etnisk tilhørighet. Her har han støttet seg på egen forskning og også på samarbeidspartnere på NOVA (se f.eks. Bakken, 2003; Lauglo, 2000).
- Er sterkt institusjonaliserte familier et gode for barns og unges utdanningsforløp?
- Hva betyr to utarbeidende foreldre for barns og unges utvikling og opprettholdelse av sosial kapital i utdanningssammenheng?
- Hva innebærer det at barn med såkalt særboende foreldre ser ut til å gjøre det dårligere på skolen enn barn som bor sammen med begge foreldre (se også Nergaard, 2005)?
- Når blir relasjoner med jevnaldrende «for sterke»? I Colemans fotspor ligger en antagelse om at jevnalderrelasjoner kan bli for dominerende til at særlig unge vier nok tid til skolen.
- Når utgjør slike relasjoner «negativ sosial kapital» i forhold til utdanningsforløp, aspirasjoner og resultat? Er det en motsetning mellom slike relasjoner og relasjoner til foreldrene (Markward et al., 2004)?
- Kan fleksibel sosial kapital av brotypen bidra til inklusjon av sosialt ekskludert ungdom, og hva skal til for at dette er mulig (jf. Harsløf, 2005; Raffo & Reeves, 2000)?

- Kan sosial kapital forstått som en religiøst fundert oppdragelse (jf. Coleman, 1988) forklare at man finner bedre gjennomsnittresultater i private skoler med et religiøst grunnlag enn i offentlige skoler (Bonesrønning, Naper & Strøm, 2005)?

Sosiologen Guro Ødegård har *Sosial kapital og deltakelse i det sivile samfunn* som tema for sin doktorgrad:

- Hva slags tillit har barn og unge til andre og til storsamfunnet, og hvordan varierer denne tilliten med alder, kjønn, etnisk tilhørighet og bosted? Hvordan varierer den med om de selv har mottatt velferdstjenester, og med familiens økonomiske situasjon?
- På hvilke måter opplever barn og unge at de er ønskede deltakere i sivilsamfunnet gjennom lokaldemokratiske tiltak, medbestemmelse i skolen mv.; og hva tilfører dette dem i tilfelle av sosial kapital, for eksempel i form av nettverk, forbindelser og positiv selvfølelse?
- På hvilke måter utvikler og opprettholder barn og unge sosial kapital gjennom sosial deltakelse i forhold til venner, på skolen, i fritidsaktiviteter osv.?

Geir Moshuus har som antropolog gjennomført feltarbeid blant unge heroinbrukere, både på gata og i fengsel. Han utvikler begrepet subkulturell kapital idet han vil belyse *Sosial kapital og kriminalitet* og slike spørsmål som de følgende:

- På hvilke måter kan «negativ» sosial kapital bidra til at unge utvikler og opprettholder kriminell og annen antisosial atferd (Portes, 1998; Ungar, 2004)?
- På hvilke måter kan eventuelt utvikling av tiltak i form av «positiv sosial kapital» bidra til å endre utviklingsforløpene til ungdom i risikozonen (Karp et al., 2004)?

Et annet, men beslektet perspektiv, har lingvisten Ingrid Kristine Hasund og antropologen Ida Hydle vektlagt i sin bruk av sosial kapital – begrepet *liminal kapital*, også ut fra studier av kriminelle situasjoner blant unge. Dette er sosial kapital konkretisert som de ressurser, nettverk, meninger og sammenhenger som sårbare og marginaliserte (liminale) unge og unge voksne menn skaper. Det er unge mennesker som er fengslet (dvs. befinner seg på et liminalt sted) pga. vold, annen kriminalitet og rusmisbruk (dvs. utøver liminale handlinger og/eller er gjenstand for liminale hendelser). Skjev samfunnstilpasning, innesperring i fengsel og svak samfunnsdeltakelse gir relativt liten mulighet for praktisering og utvikling av sosial kapital. Hva finnes «der inne», i og mellom menneskene i fengselet, av slike ressurser som tillit, trygghet, fellesskap og gjensidighet?

2 Sosial kapital mellom generasjoner og nærmiljø – en kunnskapsoversikt

ANNE BRITA THORØD

Innledning

I dette kapitlet tar jeg for meg en rekke studier som belyser rapportens problemstillinger knyttet til generasjoner, lokalsamfunn og nærmiljø. Disse studiene representerer mange retninger og definisjoner av sosial kapital. Alle er relatert til en eller flere av de som vanligvis betegnes som sosial kapitalbegrepets «fedre», Pierre Bourdieu, James Coleman og Robert Putnam. Med sin statsvitenskapelige bakgrunn studerer Putnam sosial kapital på samfunnsnivå. Dette gjør Putnams teorier om sosial kapital relevant for studier av barns og unges tilknytning til lokalsamfunn og nærmiljø, selv om Putnam ikke fokuserer på de unges eget aktørskap i å utvikle sosial kapital. En generell tendens i materialet er at kvantitative studier der barn, unge og familie er studieobjekt i stor grad, bruker Colemans begreper som teoretisk referanseramme og utgangspunkt for operasjonalisering av sosial kapital.

I artikkelen «Social capital in the creation of human capital» (Coleman 1988) utdyper Coleman noen av sine forskningsfunn som han finner har betydning for å fremme en positiv utvikling hos barn og unge. Han fremhever betydningen av at barna bor sammen med begge foreldre, og at disse har tilstrekkelig tid til å følge opp barnas skolegang og aktiviteter. Han kaller det en strukturell mangel om det ikke er en voksen til stede i hjemmet i løpet av dagen. Videre bør det være få barn i familien, så hvert barn får nok oppmerksomhet. Han finner i tillegg at mors forventning til barnas utdanning er en viktig prediktor for deres utdanningsforløp. Disse momentene har vært retningsgivende for mange etterfølgende studier av sosial kapital relatert til barn og unge. Dette vil jeg referere til som studier i Colemantradisjonen.

I 1999 publiserte Virginia Morrow en artikkel som kan ses som et veiskille i forskningen om sosial kapital hos barn og unge: «Conceptualizing social capital in relation to the well-being of children and young people: A critical review». I denne artikkelen hevder hun at sosial kapital er lite utforsket i forhold til barn og unge, og hun imøtegår måten Coleman og

Putnam bruker begrepet på. De kritiseres for at deres bruk av begrepet er kontekstløst, kjønnsblindt og etnosentrisk. Hun kritiserer også at begrepet importeres fra amerikansk forskning uten å ta hensyn til kulturelle forskjeller. Istedenfor et «ovenfra og ned-perspektiv» på foreldrenes innvirkning på barna sine, framhever Morrow betydningen av å utforske hvordan barn selv skaper, utnytter og forhandler egen sosial kapital og hvordan de kan skape kontakter og støtte for sine foreldre. Gjennom eget arbeid finner hun det nødvendig å trekke inn inklusjons- og eksklusjonsprosesser barn er utsatt for, og for å kunne analysere disse blir Bourdieus sosial kapital-begrep funnet hensiktsmessig. Morrows artikkel fra 1999 synes å ha hatt stor innflytelse på senere kvalitative studier av barn, unge og sosial kapital, spesielt på to områder. Det første er at hun løfter fram barn og unge som agenter² for utvikling av egen sosial kapital, og det andre dreier seg om hvordan hun bruker Bourdieus teorier og begrep som analytisk redskap.

Innholdet i litteraturgjennomgangen

Etter en kort gjennomgang av utvalg og metodisk tilnærming har jeg delt den videre teksten i to. Det første dreier seg om sosial kapital og generasjoner. Dette deles igjen i tematiske underavsnitt som avsluttes med et sammendrag der de viktigste funnene løftes fram. Den første delen avsluttes med en oppsummerende drøfting. Den andre delen omhandler sosial kapital og lokalsamfunn og nærmiljø. Mens lokalsamfunn peker i retning av det geografiske og politisk styrte området barna lever i, er nærmiljøet både sted og praksis der barn befinner seg og utfolder sitt dagligliv. I tillegg til disse hoveddelene vil jeg også presentere noen artikler av mer teoretisk karakter. I disse artiklene drøftes og kritiseres begrepet sosial kapital og det gis innspill til hvordan en kan arbeide videre med dette. Kapitlet avsluttes med et avsnitt der jeg peker på områder for videre utforskning.

² Her brukes begrepet agent istedenfor det mer vanlige aktør. Dette refererer til Bourdieus agentbegrep, og er det Morrow selv har valgt å bruke

Metodisk tilnærming

Sosial kapital hos barn og unge utgjør en svært liten del av den stadig økende litteraturen om sosial kapital. For å få på plass en kunnskapsstatus har det derfor vært nødvendig med en systematisk litteraturgjennomgang. Ved hjelp av bibliotekarene på NOVA, ble det gjort systematiske søk i aktuelle baser som Bibsys, Norart, Libris, Bibliotek.dk, OhioLINK, CSA – PsycINFO, ISI-Web of Science og Ebsco, med søkeord: Sosial kapital, barn, foreldre, familie, lokalsamfunn, nærmiljø. Det var en forutsetning at sosial kapital skulle være nøkkelord i alle søk.

Som ventet var det lite å finne i de nordiske basene³, men innenfor den engelskspråklige litteraturen kom det opp omkring 200 titler. Dette nødvendiggjorde en videre avgrensning.

Da hensikten var å finne stoff med relevans for norske forhold, ble artiklene som behandlet rene u-landsforhold fjernet. Dette gjaldt også noe av den amerikanske forskningen, spesielt den som dreide seg om sammenligninger mellom forskjellige etniske grupper. Vurderingen bak dette var at konteksten gjorde det vanskelig å overføre resultatene til norske forhold.

Selv om skole og utdanning ikke var blant mine søkeord, er dette et så stort område innen sosial kapital-litteraturen, at det ikke gikk å avgrense seg helt fra dette emnet. Dessuten gir skoletemaet også åpning for andre relevante sider av sosial kapital. Noen få artikler med relevans til skoletemaet ble derfor beholdt. Her viser vi også til Jon Lauglos kapittel.

Det synes som hovedtyngden i forskningen på barn og unge og sosial kapital omhandler overgangen fra ungdom til voksen. Jeg valgte derfor bevisst stoff som handlet om de yngste barna, men det var lite å finne om barn under ti år. For å være sikker på at artiklene som ble valgt er sentrale, så jeg spesielt etter artikler som var mye sitert. Utvalget ble til slutt på 62 artikler, hvorav 30 var fra USA, fem fra Canada, 13 fra Storbritannia, tre fra Irland, tre fra Australia og New Zeeland og to fra Norge. I tillegg kommer noen enkeltartikler fra Nederland, Sverige og Serbia. Jeg inkluderte også to sammenlignende artikler, den ene mellom England og USA, den andre

³ Mitt hovedsøk ble gjort i 2006, men selv også etter nytt søk i 2008 er det lite å finne av nordiske studier innenfor mine temaområder.

Nederland og USA. For noen få artikler var det ikke mulig å få ut annet enn sammendraget. Disse er likevel tatt med, da de belyser relevante problemstillinger. Alle artiklene ble grovsortert på tema etter gjennomlesning av sammendragene. Ved lesning av hele artiklene ble relevante temaer fokusert og trukket ut i skriftlig form. Dette endret også noe på den tematiske sorteringen av artiklene.

Sosial kapital og generasjoner

I denne delen av kapitlet ser jeg på sosial kapital i tilknytning til barn og unges familier og nære nettverk. Litteraturgjennomgangen viser to hovedlinjer innen forskningen om barn/unge og sosial kapital. Den ene er å studere hvilken effekt sosial kapital har i barnas liv, den andre er selve forekomsten av sosial kapital, hvordan den skapes, vedlikeholdes og overføres, og hvordan sosial kapital kan defineres og måles. Effektstudiene har to hovedfokus; a) skole og utdanning og b) helse og velferd i vid forstand. Det er studier under punkt b som primært diskuteres i dette kapitlet. Disse studiene kan igjen grupperes i flere sentrale tema: Fysisk helse og utvikling, mentale og psykososiale helseeffekter, atferdsproblematikk og barnemishandling og omsorgssvikt.

Et stadig tilbakevendende problem i studiene av sosial kapital, er de mange og sprikende definisjonene av begrepet. Dette går også igjen i studiene av helse- og velferdseffekter av sosial kapital. I stedet for å gjennomgå disse studiene samlet, vil jeg derfor trekke dem inn under mine to overordna temaområder. Det første er sosial kapital, foreldre og familie. Her vil jeg gjennomgå studier der foreldrenes sosiale kapital er hovedfokus, og hvilken betydning denne har for barn. Disse studiene er som oftest relatert til Colemans forståelse av sosial kapital, og denne danner grunnlaget for operasjonalisering og drøfting. Deretter vil jeg ta for meg studier med et bredere sosial kapital-begrep, der nærmiljøets betydning er trukket inn, og interagerer med familien. Til slutt gjennomgås studier der sosial kapital hos barn og unge selv er fokusert før jeg gjør en oppsummerende drøfting av temaet sosial kapital og generasjoner.

Foreldre, familie og sosial kapital

Betydningen av familiestruktur

De fleste studiene i dette området relaterer seg til Colemans kapitalbegreper. Dette viser Colemans (1988) store innflytelse på forskningsfeltet. I studien «Children Who Prosper in Unfavorable Environments: The Relationship to Social Capital» utleder Runyan et al. (1998) indikatorer direkte fra Coleman til å konstruere en indeks på sosial kapital for å studere sammenhengen mellom sosial kapital og utvikling og atferd hos barn i alderen 2–5 år som lever under sosialt og materielt depriverte forhold. Indikatorene var:

- to foreldre, eller foreldrefigurer hjemme
- sosial støtte fra mor (kvinnelig omsorgsgiver)
- ikke fler enn to barn i familien
- støtte i nabolaget
- regelmessig kirkegang

Disse indikatorene ble målt mot anerkjente instrumenter for screening av barns atferd og utvikling, sammen med intervjuer med mødrene. Runyan et al. finner at sosial kapital kan ha innflytelse på barn allerede i så ung alder. Bare 13 prosent av barna ble vurdert til å fungere godt. Sosial kapitalindeksen var sterkt assosiert med barns velferd, og jo flere indikatorer på sosial kapital som var til stede i barnas liv, jo bedre fungerte de. Forskerne viser også til betydningen av foreldrenes finansielle og humane kapital, men drøfter ikke dette opp mot sosial kapital, når de konkluderer med at en løsning for å sikre barn bedre utvikling er å styrke mellommenneskelige relasjoner og nærmiljø.

Coleman anså at endringer i familiestruktur er en av grunnene til at sosial kapital svekkes i et moderne samfunn. Dette må ses som en bakgrunn for mye av den amerikanske forskningen der nettopp effekt av familietyper fokuseres. For eksempel studerer Bianchi og Robinson (1997) barns bruk av tid relatert til familietype. Den bakenforliggende teoretiske begrunnelsen for prosjektet er at det er viktig for barns framtid at de tilegner seg både human og sosial kapital. Kapitalen vil øke barnas framtidige produktivitet, men disse investeringene vil avhenge av hvilke omgivelser barna inngår i. I denne sammenhengen anses foreldrenes ressurser å ha stor betydning. Spesielt har

det betydning at de kan gi barna lokale og utdanningsmessige miljøer der sosial interaksjon utvikler sosial kapital, som igjen skaper godt utgangspunkt for barnas videre liv. Studien omfatter barn i alderen 3 til 11 år, og den tid barna selv bruker på lesning, eller blir lest for, TV-titting, leksearbeid og deltakelse i husarbeid. Dette settes opp mot følgende familiekarakteristika: foreldrenes utdanningsnivå, inntekt, mødrenes deltakelse i arbeidslivet, en eller to foreldre i husholdet og familiens størrelse. Studien bekrefter et forventet funn, nemlig barn av høyt utdannede foreldre leser mer, gjør mer lekser og ser mindre TV enn andre barn. Et uventet funn er imidlertid at barn med deltidsarbeidende mødre ser mindre på TV enn de med mødre hjemme på full tid. For øvrig var det få signifikante resultater, og forskerne konkluderer med at foreldrenes utdanningsnivå er den viktigste prediktoren for investering i barns humane og sosiale kapital.

En studie av Powell og Parcel (1999) ser også på karakteristika ved familien i en sammenlignende studie mellom USA og Storbritannia. Her vurderes foreldrenes tilknytning til arbeidslivet, familiens størrelse og sosiale kapital i forhold til barns utbytte av skolen, målt i karakterer i matematikk og lesning. Det kontrolleres dessuten for foreldrenes utdanning og økonomi. Familiestørrelse og at begge foreldre er i fullt arbeid viste seg å ha en negativ effekt på barns skolerresultater i USA, men ikke i Storbritannia. Barn som lever i en familie med enslig mor gjør det svakere på skolen i begge samfunn, men tydeligst i USA. Det som sterkest predikerer skolerresultater i begge land er foreldrenes forventninger til barnas utdanning, og barnas interesse for å lese. Forskjellen mellom landene med hensyn til familiekarakteristika foreslås forklart med at i en velutviklet velferdsstat vil familiens sosiale kapital spille en mindre rolle i å forutsi barns skolerresultater.

Som en kommentar til dette kan en nyere norsk studie nevnes. Breivik (2008) har studert barns og unges tilpasning etter at deres familie har vært gjennom en skilsmisse, og gjør en sammenligning med tilsvarende studier i USA. Han finner at barn som har opplevd skilsmisse har økt risiko for å utvikle en rekke former for atferdsvansker. I motsetning til forventet finner han at den økte risiko er svært lik i Norge og USA. Funnene hans blir ytterligere styrket gjennom resultatene i en metastudie av tilsvarende nordiske undersøkelser. Han finner derfor ikke holdepunkt for å si at velferdsstatens

ytelser og tilbud opphever risikoen ved oppleve skilsmisse og restrukturering av familien. Breivik har imidlertid bare sett på selve boarrangementet til barna. Ingen andre indikatorer på sosial kapital er lagt inn, slik at studien har begrenset verdi som en studie av barns tilgang til sosial kapital knyttet til familiestruktur.

Fars rolle

Colemantradisjonen synes spesielt å vektlegge mors betydning for familiens sosiale kapital. Det er primært hun som forventes å være hjemme og ivareta nettverk og frivillig engasjement. Dermed kan morsrollen direkte og indirekte defineres som avgjørende for hvilket utbytte barna får av familiens sosiale kapital. Amato (1998) har imidlertid tatt for seg fedrenes betydning for barns utvikling. Basert på en grundig litteraturgjennomgang, konkluderer han med at fedrene fortsatt har stor betydning for sine barns velferd; som modeller, som kilde til kunnskap om arbeidsmuligheter og som økonomisk bidragsyter. I tillegg presenterer Amato data fra en egen studie der tre kategorier «fedre-ressurser» er studert: Human kapital (basert på fedrenes utdanningsnivå), finansiell kapital (fedrenes inntekt) og sosial kapital. Sosial kapital operasjonaliseres til å omfatte ekteskapsrelasjonen, støtte fra foreldre, som hjelp til lekser, hjelp med personlige problemer, samtaler, å vise kjærlighet og føle nærhet. Amato kan ikke gi noen klar konklusjon på om en av foreldrene er viktigere enn den andre, men mener å finne at mor og far er omtrent like viktige for barns fungering (outcome) på lengre sikt.

I en kommentar til Amato hevder Furstenberg (1998) at Amato bruker et for snevert sosial kapital-begrep når han bare utvikler dette ut fra forhold internt i familien. Dessuten mener Furstenberg at Amato overdriver fedrenes betydning på bekostning av mødrene. Furstenberg viser til behovet for å utvikle mer direkte mål på sosial kapital, og påpeker at det er et komplisert teoretisk spørsmål om sosial kapital er et produkt av familien, av samfunnet eller interaksjonen mellom disse.

Siden det er få studier i dette feltet som har tatt for seg fedre spesielt, vil jeg trekke fram enda en. Ravanera (2007) studerer variasjon i fedres sosiale kapital knyttet til hvilke familietype disse lever i. Sosial kapital er i denne sammenhengen avledet av uformelle nettverk, operasjonalisert som størrelse

på nettverk, tillit og gjensidighet, samt mangfold i vennegruppa med hensyn til økonomi, utdanning alder og etnisitet. Ravanera finner at gifte menn som har barn, enten de er biologiske eller stebarn, har høyere sosial kapital enn menn uten barn, men også høyere enn alenefedre og samboende fedre med stebarn. Å ha barn gjør det lettere å bli kjent med og få tillit til sine naboer. Dette kan tyde på at barn bidrar til å utvikle sosial kapital for sine fedre. Ravanera advarer likevel mot å tenke kausalt. En alternativ forklaring kan være at menn som velger stabilitet gjennom ekteskap med barn har verdier og holdninger som i utgangspunktet har bidratt til større nettverk og tillit.

Europeiske familiestudier

De første studiene jeg har presentert her, har alle USA som utgangspunkt. De neste har Europa som referanseramme. Mens de amerikanske studiene har holdt seg strengt til Colemans indikatorer, bringer de europeiske inn nye momenter. For det første er alle kommet etter tusenårsskiftet, og med ett unntak har de referanser til Morrors (1999) artikkel. Hennes kritikk av Coleman og Putnams sosial kapital-begreper er ofte lagt inn som forutsetninger for det analytiske arbeidet. Mens amerikanske teoretikere i stor grad har oversett Pierre Bourdieus bidrag til utviklingen av kapitalbegrepene, er dette trukket inn i flere av de europeiske studiene. Dette ser vi blant annet hos Egerton (2002). Med bakgrunn i Putnams syn på betydningen av organisasjonsdeltakelse for opprettholdelse av demokratiet, og Bourdieus makt-perspektiv på hvordan elitegrupper kan utnytte sosial kapital til egen fordel, undersøker hun sammenhengen mellom ungdommers deltakelse i frivillige organisasjoner og deres foreldres sosiale klasse, utdanning, arbeidsforhold og frivillige deltakelse. Egerton finner at middelklasseforeldre, spesielt de i profesjonelle yrker, oftest er engasjert i organisasjonsarbeid. Dette gjelder også for barna deres. Foreldres utdanningsnivå har størst betydning for barns aktivitet. Spesielt mødrenes utdanningsnivå gir utslag, og dette gjelder særlig der mødrene arbeider i offentlig sektor.

Seaman og Sweeting (2004) går i sin studie «Assisting Young People's Access to Social Capital in Contemporary Families: A Qualitative Study» tilbake til Colemans opprinnelige konseptualisering av sosial kapital. Her ser de på en-foreldrehusholdninger, foreldres arbeid, antall søsken og forbindelser

mellom foreldre i forskjellige hushold og hvilken betydning dette har for hva slags sosiale kapital som er tilgjengelig for ungdommer i alderen 13 til 17 år.

Seaman og Sweeting konkluderer at aleneforeldrefamilier finner kompenserende kontakter i utvidet nettverk, blant slekt og venner. Besteforeldre kan være en ressurs, men denne kan være tvetydig hvis det er store verdiforskjeller mellom foreldre og besteforeldre.

Søsken representerer oftere ressurser enn at de reduserer foreldrenes oppmerksomhet, eller fører til negativ påvirkning. De bidrar til utvikling av sosial kapital både som rollemodeller og som reserveforeldre. Også søskens venner kan være positive ressurser og bidra til at det dannes relasjoner til andre. For foreldrene er kjennskap til barnas venner av stor betydning for å følge dem opp og forebygge kriminalitet og annen problematferd.

Colemans syn på at arbeid utenfor hjemmet for begge foreldre minsker barns og unges tilgang til sosial kapital, blir også utfordret. Studien viser hvordan mødrenes arbeid bidro til å gi familien en trygg økonomisk basis, og dermed dempe stresset på alle familiemedlemmer. I tillegg ga tilgang til mer økonomisk kapital muligheter for å gjøre flere ting sammen med barna og dermed øke deres humane og emosjonelle kapital. Økonomiske vansker som ofte er til stede i aleneforeldrefamilier synes å være den største hindringen for denne gruppa i å utvikle sosial kapital.

Seaman og Sweeting konkluderer med at moderne familieformer ikke fører til reduksjon i sosial kapital, da de har andre støtteformer som ikke er identifisert av Coleman.

Materielle forhold synes å ha større betydning for reduksjon av sosial kapital enn familieform. Dessuten kan ungdom representere ressurser i utvikling av sosial kapital på lokalsamfunnsnivå.

Gillies og Lucey (2006) har studert hvordan søsken genererer viktige sosiale ressurser for hverandre både i og utenfor familien. I denne kvalitative studien finner de at bånd mellom søsken representerer støtte, beskyttelse, ansvar og samvær. Konflikter blir sett som en side av søskenskap, men som tones ned hvis søsknene står overfor en felles utfordring. Søsken gir omsorg og bidrar til kontroll, samtidig som de kan bidra til å utvide nettverkene og skape broer for hverandre. Forskerne konkluderer med at søsken bidrar til å øke familiens sosiale kapital, ved at flere ressurser blir tilgjengelig for de unge og deres foreldre.

Foreldrestøtte

Gillies og Lucey er knyttet til forskergruppa «Families & Social Capital» ved London South Bank University. Dette miljøet har gitt verdifulle bidrag til utviklingen av sosial kapitalbegrepet ved å bygge inn variasjoner i blant annet familieformer, kjønn, etnisitet og klasse. Dermed utfordres de tradisjonelle teoriene om sosial kapital. Et eksempel på dette er rapporten «Resources in Parenting: Access to Capitals». Her tar Edwards og Gillies (2005) utgangspunkt i gjeldende sosialpolitikk i Storbritannia, der fokus er endret fra «bekymring for materiell fattigdom til fokus på moralsk «fattigdom» og kulturell patologi» (ibid). Bak dette ligger en idé om at familiers uformelle støttesystem, og med det deres sosiale kapital, forvitrer og at de derfor trenger et profesjonelt støtteapparat. Støtte til foreldre skal gis som råd og instruksjon fra eksperter, heller enn gjennom intime relasjoner. Tanken er at ved å forbedre foreldreferdigheter, vil dette ha positive helse- og utdanningsmessige konsekvenser for barna på lengre sikt. Kritikken mot denne politikken gjentas og spisses av Gillies i 2008, der hun finner at foreldrepraksis og verdier har sitt grunnlag i sosiale og økonomiske realiteter, ikke i moralsk brist og svake foreldreferdigheter (Gillies 2008).

I sin studie ser Edwards og Gillies (2005) på hva som er foreldrenes normative forståelse av foreldrestøtte, og hvordan de forstår, vurderer og benytter sosial- og andre former for kapital som del av sin foreldrepraksis. De undersøker også om foreldrene relaterer denne forståelsen til de ressursene, eller kapitalen, som er tilgjengelig for dem i deres daglige foreldrepraksis, og til sosiale forskjeller.

Forskerne finner ingen bekymring hos foreldrene for reduksjon i den uformelle støtten de har tilgang til, og heller ingen usikkerhet på *hvem* foreldrene har å støtte seg til. Familie og venner er viktige støttepersoner, og familien er viktigst. Råd og veiledning fra profesjonelle blir ikke sett som et normativt behov, annet enn i tilknytning til spesielle langtidsarenaer som helsevesen og skole. Det synes imidlertid å være både kjønns- og klasseforskjeller på dette området. Det er primært kvinner som ivaretar og utvikler disse kontaktene. Middelklasseforeldre synes noe mer positive til å ta imot profesjonelle veiledningstilbud. En forklaring på dette kan være at de har «profesjonelle» i eget nettverk, og snakker det samme språket.

Arbeiderklasseforeldrene var knyttet til tette nettverk med familie og venner som ga praktisk hjelp og emosjonell støtte, og som hjalp til med å holde hverdagen gående. Denne typen sosial kapital står for sterke bånd, men kan ikke gi fordeler utover hverdagen.

Middelklasseforeldrene bygget relasjoner som på den ene siden bevarte og bygget opp deres relative sosiale posisjoner, men som på den andre siden nøytraliserte forpliktelser. Den negative siden ved dette er at det som utvikles, blir en instrumentell sosial kapital som synes å inneholde kimen til individualiserte og forpliktelsesløse sosiale strukturer. Disse karakteriserer den mangelmodellen for sosial kapital som underbygger sosialpolitikken i feltet i Storbritannia.

Besteforeldres betydning

Besteforeldre synes foreløpig ikke å ha fått noen stor plass i forskningen om sosial kapital hos barn og unge. Et raskt Google-søk på sosial kapital og besteforeldre ga mange treff, men i de fleste tilfellene var besteforeldre nevnt som bipersoner til de andre temaene som var tatt opp. Det foregår imidlertid interessant forskning om besteforeldre i vårt eget land. Sosiologen Gunhild Hagestad leder en større studie der det kartlegges i hvilken grad og på hvilke måter besteforeldre deltar i barnas nettverk og sosialisering (Hagestad 2006a, 2006b). Selv om ikke sosial kapital er brukt som analytisk redskap, er Hagestads funn enkle å tolke inn i en teoretisk forståelse av sosial kapital. Studien har data fra et stort antall barn, foreldre og besteforeldre. Både oppfatninger om besteforeldrerollen og det praktiske «besteforeldreskap» har vært studert. Det synes som det i Norge er stor enighet om en del sider ved besteforeldrerollen. Både besteforeldre og foreldre mente at besteforeldrene skulle gjøre ting sammen med barnebarna, de skulle være til støtte for barnebarna i kriser og støtte sine voksne barn i deres utøvelse av foreldrerollen. En del mente også at besteforeldrene skulle bidra til økonomisk trygghet for sine barn og deres familier. Ser vi på dette i forhold til sosial kapital, er det tydelig at besteforeldrene oppfattes som en ressurs for både barn og barnebarn, og at denne ressursen forventes å kunne utnyttes regelmessig.

Studien går videre til å se på hva som skjer i praksis. Det er mye samvær mellom besteforeldre og barnebarn, selv om mye av samværet er knyttet til

spesielle begivenheter som feiring av jul eller bursdager. Kjennskap til barnas livsverden og venner varierer, og variasjonene har en klar kjønnsdimensjon. Mormor er den som kjenner barnebarnas verden best, og jentenes liv er bedre kjent enn guttenes. Kunnskapsoverføring er et annet felt der det skjer mye mellom generasjonene. Barnebarn lærer mye av besteforeldrene. Av stor interesse er at denne læringen synes å være gjensidig. Barnebarn lærer bort ting til besteforeldrene som hører til barnas moderne verden, som for eksempel bruk av mobiltelefon, men også spill, leker og nyord på norsk.

Det skjer mye overføring av materielle ressurser fra besteforeldre til barnebarn gjennom penger og gaver. Men det stopper ikke med dette. Besteforeldrene er en viktig kilde til trøst og støtte, og de oppfattes av barnebarna som tilgjengelige og snille. Igjen kommer gjensidigheten fram, ved at mange barn forteller om at de hjelper sine besteforeldre med praktiske ting, men også en stor andel av barna forteller om at de har gitt trøst til besteforeldre.

Ser vi dette inn i et skjema for sosial kapital, viser resultatene hvordan besteforeldre er ressurser både for barn og barnebarn som de både kan trekke på regelmessig og utnytte ved spesielle behov. Når besteforeldre lærer barna ting, blir de også tydelige som overførere av kompetanse. I tillegg representerer de tid og trygghet for barnebarna, og dette kan bidra til at det bygges opp et reservoar av tillit i den yngste generasjonen til at voksne er til å stole på, og at de har noe å bidra med selv inn i en moderne verden. Men det er gjensidigheten i forholdet som gjør dette ekstra spennende. Når barn overfører kunnskap til besteforeldregenerasjonen er dette med å bygge opp begge parters sosiale kapital. Barna skaper et fellesskap mellom generasjonene som er med å bidra til å utvikle felles normer og forståelse. Dette vil øke muligheten for støtte på tvers av generasjoner. I tillegg skaper formidling og samtaler om sentrale sider av livet en kompetanse som barna kan dra nytte av videre i livet. Besteforeldrenes kapital øker som resultat av at de får en dypere forståelse av den verdenen barna lever i, og dette kan tenkes å bidra til en mer åpen holdning til samfunnet rundt. Hagestad viser da også at personer som er besteforeldre er mer orientert og aktive i lokalsamfunnet enn andre eldre som ikke har barn og barnebarn.

Familietype

Den «nye» barndomssosiologien har fått plass i studiene av sosial kapital hos barn og unge, med sin vekt på barn som aktører og agenter for sin egen utvikling, og dermed som skapere av sin egen sosiale kapital. Men det hever seg også kritiske røster i denne diskusjonen. Et interessant bidrag er kommet fra Serbia, der Tomanović (2004) har gjennomført en longitudinell kvalitativ studie av barn i to familietyper, arbeiderklasse og middelklasse. Med utgangspunkt i Bourdieus habitusbegrep finner Tomanović at barns dagligliv er direkte formet av familiens habitus og livsstil, slik den eksternaliseres i bruk av rom, organisering av tid og kulturell smak. Barns kulturelle smak er en refleksjon av familiens livsstil, inkludert kulturelle aktiviteter og preferanser. Det betyr at livsstilen setter grenser for barn som strategiske aktører.

Når barna er i skolealder har foreldre forskjellig forståelse av hva det vil si å investere i dem, og forskjellige praksiser stammer fra disse forståelsene. Arbeiderklassen er orientert mot å investere økonomisk og sosial kapital (definert som sosiale nettverk) for å sikre barna materielt. Fritidsaktiviteter oppfattes ikke som så viktig, men oppfattes som en måte å ha kontroll over barnas tid. Middelklassen legger både materielle og humane ressurser inn som en kontinuerlig investering i barnas kulturelle kapital gjennom varierte aktiviteter. Aktiviteter kan kompensere for en devaluert skole. Disse aktivitetene gir også barna tilgang til sosiale kontakter som sosial kapital utvikles gjennom. Tomanović hovedkonklusjon er at familiens habitus definerer plassering, fordeling og bruk av familieressurser. Den strukturerer dermed barns dagligliv. Familiens habitus aktiverer også forskjellige typer kapital for og av barna, og konstruerer på den måten forskjellige barndomspraksiser.

Sammendrag

Selv om arbeidene som er gjennomgått så langt har sitt primære fokus på familiens sosiale kapital, kommer det tydelig fram at sosial kapital ikke kan studeres i et vakuum, men må ses i relasjon til andre kapitalformer og til samfunnsstrukturer. Dette belyses likevel i varierende grad. Det er imidlertid tydelige forskjeller i amerikanske og europeiske studier av sosial kapital i familien. De amerikanske studiene er i stor grad knyttet opp mot Colemans teorier og operasjonaliseringer av familiestruktur, og har ofte et kvantitativt

forskningsdesign. Når sosial kapital er operasjonalisert som familiestruktur vises det at denne typen sosial kapital har betydning for at barn skal få en god utvikling (Runyan et al. 1998), og gjøre det bra i den amerikanske skolen (Powell og Parcel 1999). Powell og Parcel sammenligner med Storbritannia, der kun det å bo med enslig mor har en viss negativ betydning for skoleresultater. Deres forklaringer er knyttet til at velferdsstaten ivaretar visse funksjoner som kan defineres som sosial kapital. Breiviks (2008) sammenligninger mellom USA og Norge understreker på den annen side at det er en risiko forbundet med å leve i en familie med enslig forsørger, på tvers av samfunnsstrukturer.

I den europeiske forskningen om sosial kapital og familie har man i en rekke studier funnet at familier finner andre støtteformer når familiestrukturen endres. Foreldre har et støtteapparat, og vet hvor de skal hente hjelp i både det nære nettverket og hos profesjonelle hvis det oppfattes som nødvendig (Edwards og Gillies 2005). Besteforeldres støtte øker ved endringer i familien og kan bidra til ressurser for barn og barnebarn. Det skjer imidlertid en gjensidig utveksling mellom generasjonene. Gjennom dette skapes sosial kapital både hos besteforeldrene og barnebarna (Hagestad 2006a og b). Søsken kan også bidra til å øke sosial kapital i en familie (Gillies og Luceys 2006, Seaman og Sweeting 2004), i motsetning til tidligere oppfatninger om søsken som primært negative påvirkningsagenter.

I studier av sosial kapital er morsrollen ofte i fokus. Noen få studier går inn på farsrollen og viser at fedre er viktige bidragsytere både for finansiell, human og sosial kapital (Amato 1998), men også at barn kan bidra til å skape sosial kapital for sine fedre (Ravanera 2007).

Edwards og Gillies (2005) hevder at sosial kapital i foreldreskap er klart kjønnet ved at kvinnene organiserer og opprettholder denne ressursen. Fedrene har et mer formelt nettverk, mens mødrenes nettverk er nærere og mer uformelt. Som sosial kapital-ressurs kan imidlertid disse funksjonene utfylle hverandre.

Sosial kapital hos foreldre, i interaksjon med nærmiljøet og andre kapitalformer

Studiene jeg presenterte over har primært forholdt seg til det som iblant kalles familie-sosial kapital, men dette dekker bare en del av begrepet. De fleste som arbeider med dette temaområdet bruker et videre begrep, der nærmiljø og samfunnsmessige forhold trekkes inn. Fortsatt er flere forskere opptatt av hvilken effekt familiestrukturen har på forskjellige forhold i barns liv. Kerr og Beaujot (2002) har studert sammenhengen mellom familiestruktur og barns atferdsvansker, emosjonelle og psykiske vansker. Dette er en del av en longitudinell kvantitativ studie som følger et stort antall barn i alderen 4 til 11 år. De finner at både i aleneforeldrefamilier og i stefamilier har barn større vansker enn i to-foreldrefamilier. I aleneforeldrefamiliene har lav inntekt en signifikant effekt. Denne er ikke til stede i to-foreldrefamiliene. De konkluderer derfor med at familietype er viktigere enn lav inntekt for utvikling av spesielle vansker hos barn. Forskerne tar en del reservasjoner, ved blant annet å anføre at vansker hos barn som lever i ste- eller aleneforeldrefamilier kan ha sin rot i problemer i barnets opprinnelige familie.

På dette feltet har vi også en interessant nordisk studie. Berntsson et al. (2006) studerer utviklingen av barns helse i de nordiske landene mellom 1984 og 1996, relatert til økonomisk utvikling og sosial kapital. Barns helse er definert som fravær av psykosomatiske plager. Studien dekker et representativt utvalg av barn i alderen 2–17 år, og på begge tidspunkt var det i overkant av 10 000 respondenter. Data ble innhentet ved postsendte spørreskjema. Indikatorer på sosial kapital var foreldres og barns deltakelse i organiserte aktiviteter, foreldres lek med sine barn og fravær av mobbing. På begge tidspunkt ble det funnet en klar statistisk positiv sammenheng mellom helse og sosial kapital, mens økonomien alene ikke hadde betydning. Deres konklusjon er at studien gir sterk støtte til oppfatningen om at sosial kapital er en viktig faktor for barns helse, og at utvikling av sosial kapital vil gi gode helseeffekter.

I denne sammenhengen kan et arbeid av Pinkerton og Dolan (2007) nevnes. Fra sin irske kontekst peker de på at en del ungdom med store vansker oppgis av hjelpeapparatet og overlates til oppbevaring eller straff. For å nå disse ungdommene med effektiv hjelp, har Pinkerton og Dolan utviklet

en modell for utvikling av resiliens hos de unge. Modellen tar utgangspunkt i teorier om sosial støtte og sosial kapital. Forståelsen av sosial kapital som; «iboende ressurser i familiens relasjoner og lokalsamfunnets sosiale organisering som er nyttig for kognitiv eller sosial utvikling hos barn og unge» (Etter Coleman 1990b) danner grunnlag for støtteapparatet rundt de unge. Gjennom å gi emosjonell og praktisk støtte både til ungdommene og familiene deres finner forskerne at ungdommenes mestringsevne øker.

En god relasjon mellom hjem og skole er ansett som svært viktig for at barn skal ha en god utvikling. Parcel og Dufur (2001) trekker inn inntektsforhold når de studerer sammenhengen mellom familiens sosiale kapital, «skole-sosial kapital» og barns sosiale tilpasning. Forskerne peker på betydningen av finansiell kapital som økonomisk base for familien, og human kapital hos foreldrene som ressursbank for barna. Men først og fremst studerer de betydningen av sosial kapital. Det er Colemans begrep som er brukt, med hovedfokus på familie-sosial kapital, definert som bånd mellom foreldre og barn som er nyttige for å fremme barns sosialisering. Her er tid og oppmerksomhet brukt på barna sentralt. Med «skole-sosial kapital» mener forskerne bånd mellom foreldre og skole som fremmer barnas skoleresultater.

Forskerne finner at familiens sosiale kapital er viktigst for barna, sammen med mødrenes og barnas egen humane kapital. Spesielt for minoritetsbarn er det er gunstig hvis foreldre og skole spiller sammen. I tråd med Coleman viser studien at barn fra store familier har større risiko enn andre for å utvikle atferdsproblemer. Dette drøftes imidlertid ikke mot familiens inntekt og utdanningsforhold. Det vises likevel til verdien av visse typer finansiell kapital, ved at høyere inntektsnivå hos mor har en beskyttende effekt. Dette er et interessant funn i lys av Colemans syn på at en omsorgsgiver bør være hjemme. I forhold til «skolekapital» er det vanskelig å gjøre helt klare fortolkninger, da det skjer en del sosial seleksjon i skolevalg i det amerikanske systemet.

Mens de foregående studiene legger vekt på effekten av foreldrenes sosiale kapital i form av familiekjennetegn til forskjell fra andre kapitalformer, går en studie av Chin og Philips (2004) i en annen retning. De studerer sosial reproduksjon og omsorgspraksis gjennom valg av aktivitets-tilbud til barn i sommerferien. Bakgrunnen for studien er tidligere forskning

som viser at middelklassebarn deltar mer i organiserte fritidsaktiviteter enn barn fra lavere klasser, og på den måten får de anledning til å utvikle sin humane og sosiale kapital. Dette har tidligere vært forklart med forskjeller i foreldregruppers valg og verdier, noe Chin og Philips imøtegår. De organiserte sommeraktivitetene anses som viktige for å utvikle både human og sosial kapital hos barn, og forskerne konkluderer med at alle foreldre ønsker at barna skal få utvikle evner og anlegg. Mulighetene til å gjennomføre dette begrenses imidlertid av ressurstillgang, i form av penger, human kapital og kulturell kapital til å vite hva som fungerer best for barnas utvikling. Det kreves også sosial kapital for å skaffe kunnskap om og tilgang til programmer og aktiviteter. Barns egne verdier og temperament, som forskerne kaller barne-kapital, kan influere på barns aktiviteter og i noen tilfeller kompensere for foreldrenes manglende ressurser.

Studier relatert til nærmiljø

De neste studiene ser på familieindikatorer på sosial kapital i en videre kontekst. I 1996 gjorde Hagan, MacMillian og Wheaton en studie av sosial kapital og langtidseffekten av flytting for barn. Også disse tar utgangspunkt i Colemans begreper, men via mestringsteori knyttes disse sammen med Elders (1974, 1985) «Life Course»-studier. De finner at barn som har flyttet oftere avbryter skolegangen enn andre og ender med generelt lavere utdanningsnivå og yrkesstatus enn personer som ikke har flyttet. Ved flytting taper barna tilgang til sosial kapital knyttet til sitt nærmiljø, og det stilles større krav til foreldrene å kompensere for dette tapet. Den negative effekten av flytting er mest uttalt i familier med ikke-involverte fedre og lite støttende mødre, der disse foreldrenes sosiale kapital ikke kan dekke opp for det tapte.

Zolotor og Runyan (2006) går inn på nærmiljøet når de studerer sosial kapital relatert til familievold og omsorgssvikt. De konstruerer en firepoengs skala for sosial kapital bestående av

- karakteristika ved nabolag
- villighet til å ta personlig ansvar (action)
- to voksne i husholdet
- regelmessig deltakelse i gudstjenester

Forskerne finner at med hvert poeng for sosial kapital, svekkes sjansen for vold og omsorgssvikt med 30 prosent. Et uventet funn er at sosial kapital ikke er relatert til hard fysisk straff. Dette mener forskerne kan ha sammenheng med at fysisk avstraffelse av barn er juridisk tillatt i USA. Det er også uventet at de finner høyere forekomst av omsorgssvikt hos personer med høy religiøs aktivitet. Nærmere analyser viser at dette bare gjelder for mottakere av sosialhjelp, og kan derfor knyttes til fattigdom. Forskerne konkluderer med at sosial kapital er et viktig begrep for å vurdere betydningen av sosiale omgivelser for barns velferd.

Et annet perspektiv bringes inn av Ferguson (2004) når hun forsøker å måle sosial kapital knyttet til barns gatearbeid i Mexico. Hun påviser at sosial kapital ikke kan måles på samme måte i alle samfunn. Blant annet må familiestrukturen ses i forhold til sin kulturelle relevans. Mens kjernefamilien er enhet i nordamerikanske studier fungerer ikke dette i et samfunn der storfamilien er den vanlige familieformen. Dette endrer andre indikatorer som voksnes samvær og oppfølging av barna, og distinksjonen mellom den nære og den utvidete familien. Hennes konklusjon er at et sosialt fenomen ikke bare kan studeres på individnivå, den sosiale konteksten må trekkes inn.

Sammendrag

Studiene i dette avsnittet har fortsatt familiens sosiale kapital som hovedfokus, men her tydeliggjøres hvordan sosial kapital må ses i relasjon til andre kapitalformer. Vi ser også hvordan forskningen kommer til forskjellige konklusjoner om forholdet mellom økonomisk og sosial kapital. Familiestruktur som sosial kapital blir funnet viktigere enn økonomisk kapital for å forebygge utvikling av spesielle vansker hos barn (Kerr og Beaujou 2002), og for å fremme helse hos barn og unge (Berntsson et al. 2006). Hos Chin og Philips (2004) kommer det imidlertid fram at mangelen på økonomisk kapital kan begrense mulighetene for å utvikle sosial kapital både for foreldre og barn. Så kan det innvendes at dette er totalt forskjellige studier, og at det derfor ikke er mulig å gjøre sammenligninger. Det er likevel av interesse å stille spørsmål ved hva en svak økonomi gjør med muligheten til å utvikle sosial kapital, særlig «bridging» og «linking» sosial kapital, med tanke på hvordan disse prosessene skjer for barn og unge.

Flere studier viser hvor viktig det er å se sosial kapital i relasjon til miljøet barnet lever i (Hagan m.fl. 1996, Zolotor og Runyan 2006, Ferguson 2004). Interessant i denne sammenhengen er Fergusons (2004) studie barns gatearbeid i Mexico. Sett med «vestlige» øyne kan en hevde at det er mangel på sosial kapital i disse barnas miljø. Ved å hente opp andre dimensjoner enn de individuelle, finner hun likevel mye sosial kapital knyttet til storfamiliestrukturen, og påviser hvor viktig det er å trekke inn den sosiale konteksten i denne type studier.

Pinkerton og Dolan (2007) presenterer en modell for å utvikle mestringsevne hos unge med omfattende psykososiale vansker. Denne modellen satser på å utvikle og utnytte ressurser både i familie og nærmiljø, for å utvikle resiliens hos de unge. Her er det nærliggende å se dette som en parallell til MST (multisystemisk terapi) som er et stort satsingsområde i vårt land.

Barn, ungdom og sosial kapital

Som inngang til tema barn og ungdom vender jeg tilbake til Virginia Morrow, fordi hun så tydelig har utfordret de konvensjonelle oppfatningene av sosial kapital, kritisert det manglende barneperspektivet og fraværet av barns eget aktørskap. Til tross for at det har vært forsket mye på barn innen forskjellige disipliner hevdet Morrow i 2001 at

- little is known about children's social networks, their view of their neighbourhoods, their levels of trust and community identity, and the implications of these for quality of life or well-being.

Morrows (2001, 2006) prosjekt er å utforske Putnams sosiale kapital i relasjon til barn og unges helse og velferd. Dette gjør hun gjennom en kvalitativ studie av barn og unge ved to skoler i en forstad til London. Putnams kapitalbegrep blir operasjonalisert i fire temagrupper:

- sosiale nettverk
- lokal identitet
- institusjoner og fasiliteter i nærmiljøet
- fritid og samfunnsengasjement

Morrow finner at de unges viktigste nettverk besto av familie og venner, og disse nettverkene hadde avgjørende betydning for opplevelse av tilhørighet og velvære. Tilhørighet var knyttet til personer, ikke primært til steder. I disse forholdene var det forskjeller knytta til kjønn, etnisitet og alder. De unge var lite med i organisert aktivitet, verken i fritid eller på skolen. De opplevde liten mulighet for innflytelse, og da var det lite som ansporet dem til å engasjere seg i demokratiske prosesser. Det fantes mange hindringer knyttet til uformelt samvær med venner. Trafikken hindret muligheter for lek ute, det var vansker med transport for å nå venner eller aktiviteter, og på de lokale møtestedene opplevde de unge at de var uønsket av den voksne befolkningen. Morrow finner imidlertid at barn og unge er agenter for sin egen utvikling av sosial kapital.

Det er neppe disse resultatene i seg selv som gjør at Morrow har fått så stor innflytelse på forskningen om sosial kapital blant barn og unge. Gjennom analysearbeidet ble det imidlertid tydelig at disse barna og ungdommene manglet sosial kapital i Putnams versjon. Hans teorier ga ikke tilstrekkelig redskaper til å forstå prosessene bak verken mangelen på eller utvikling av sosial kapital hos barn og unge. Intervjuene satt Morrow på sporet av subtile inklusjons- og eksklusjonsmekanismer knyttet til vennskap og gruppedannelser. Mekanismene var basert på symboler i form av tilgang til forbruksgjenstander, merkeklær og andre elementer som blir oppfattet å ha betydning og gi status. Her vender Morrow seg til Bourdieu. Morrow påpeker at de unge opplever en rekke praktiske, miljømessige og økonomiske hindringer i hverdagslivet sitt. Disse kan fanges inn av Bourdieus forskjellige kapitalbegrep. I tillegg må hans begrep sociability – evne og disposisjon til å opprettholde og bruke nettverket – bli tatt inn som en del av begrepet sosial kapital hos barn og unge. Aktører må oppleve nettverk som ressurs hvis de skal konstituere sosial kapital. Dessuten må denne kapitalen knyttes til personer eller grupper, ikke geografiske steder. Her settes igjen Bourdieu opp mot Putnam. Putnams begrep er knyttet til egenskaper ved lokalsamfunn, mens Bourdieus sosiale kapital er beskrevet som egenskaper knyttet til individuelle aktører eller grupper. Da blir det også lettere å se effekten av «bonding» og «bridging» sosial kapital. Hvis en ungdom gjennom sin familie er tett knyttet til en bestemt sosial gruppe kan dette være en sterk sosial

kapital her og nå, men hvis denne gruppa mangler forbindelser til andre grupper i samfunnet, kan den unge bli sittende fast i sin posisjon slik at det skjer en reproduksjon av sosiale forskjeller.

Morrow viser også at forskjellige måter å definere og bruke sosial kapital-begrepet på er problematisk. Mens forskere bruker begrepet som et redskap for å utforske verden, tar politiske aktører tak i sosial kapital som en «ting» som kan bygges opp. Dermed er det fare for at mangel på sosial kapital blir et «mangelsyndrom». Hun hevder at dette ofte kan forårsake negative effekter. Isteden er det viktig å bruke sosial kapital som redskap for å utforske prosesser og praksiser som kan integreres i sosial kapital og andre av Bourdieus kapitalformer.

Flere andre studier går i samme retning. I en kvalitativ studie fra New Zealand utforsker Fitzgerald (2002) hvilke subjektive erfaringer og forståelser barn i 11 til 13-årsalderen har av sine sosiale nettverk og hvordan de utnytter disse til egen fordel. Barna viser seg som strategiske sosiale aktører som forhandler både med barn og voksne i sine nære omgivelser, gjennom interaksjon og bestemte kulturelle praksiser, for å få støtte og tilgang til ønskede ressurser. Deres muligheter til å nå fram begrenses likevel av de sosiale systemer barna er en del av. I en irsk studie ser Leonard (2005) på hvordan sosial kapital er fordelt i to forskjellige lokalsamfunn og hvilken tilgang barn har til denne kapitalen gjennom sine foreldre og gjennom lokalsamfunnet. Igjen utfordres Putnam og Coleman på sine begrensede perspektiv på barns egne initiativ. I et eget avsnitt beskriver Leonard hvordan barn gjennom lønnet arbeid både drar nytte av eksisterende sosial kapital, men også bygger opp sin egen sosiale kapital gjennom de forbindelser de får til voksne utenom familien og til jevnaldrende. Det lønna arbeidet blir dessuten en kilde til human kapital. Barna oppnår en praktisk kompetanse som kan være nyttig på linje med formell utdanning. Dessuten kan inntektene barna genererer være med på å gi dem mulighet til å gå videre på skolen. Som flere andre i dette feltet konkluderer Leonard med at barns muligheter hemmes av foreldrenes mangel på human og økonomisk kapital. Leonard drøfter videre hvordan barndom må ses i relasjon til voksne også på dette feltet. Sosial kapital for voksne kan ha en omfattende bytteverdi, både konkret og symbolsk, mens på grunn av

maktforskjeller mellom barn og voksne anses barns egen beholdning av sosial kapital å ha en lokal nytteverdi heller enn bytteverdi.

En interessant studie gjort av Thomson, Henderson og Holland (2003) viser hvordan krefter i lokalsamfunnet, i familien og mellom venner, samspiller i utviklingen av ungdoms sosiale kapital. Dette er en longitudinell kvalitativ studie og den aktuelle artikkelen analyserer historien til tre unge jenter i overgangen til voksenlivet. Jentene vokser opp i et relativt deprivert arbeiderklasseområde, og på første intervjuetidspunkt har alle tre ambisjoner om å komme seg fram i samfunnet gjennom å ta høyere utdanning. De videre intervjuene viser hvilke krefter som til dels støtter, men primært hindrer denne bevegelsen for de unge. Den sosiale kapitalen jentene besitter er preget av sterke bånd, til familien, til venner og til lokalsamfunnets normer og verdier. Til tross for ambisjoner og evner virker disse båndene til å holde jentene tilbake, slik at deres muligheter til å nå målene de opprinnelig hadde satt seg gradvis reduseres. Tryggheten i det kjente synes å være en beveggrunn til at foreldre istedenfor å skape broer som fremmer sosial mobilitet for ungdommene, bidrar til å dempe ambisjonene etter hvert som det krever mer av jentene å oppfylle dem. Forholdet til de jevnaldrende virker på samme måte. Det koster for mye å gå på tvers av de kulturelle normene i ungdomsmiljøet, i form av tapte relasjoner. Dersom broer til andre miljøer og personer mangler, skal det derfor mye til å arbeide seg ut av sitt sosiale miljø.

Mens overnevnte studie gir støtte til antakelsen om at sterk «bonding» sosial kapital kan ha en del uheldige sider, viser Holland, Reynolds og Weller (2007) at forholdet mellom «bonding» og «bridging» sosial kapital er mer komplisert, og vevd inn i hverandre. I en kvalitativ studie av ungdom med karibisk bakgrunn finner de at tryggheten ved tilhørighet og bånd til sitt etniske miljø blir sett på som en plattform de kan bygge sosial framgang og mobilitet på.

Deltakelse i organiserte aktiviteter

En måte å bygge broer på for barn og ungdom er ved deltagelse i organiserte aktiviteter. Dworkin, Larson og Hansen (2003) kommer inn på dette i sin studie «Adolescents' Account of Growth Experiences in Youth Activities». Her søker de ungdommenes egne fenomenologiske beskrivelser av egen

endringsprosess. Målet var å finne ut hvilke typer utviklingsmessige endringer som var viktigst for dem i aktivitetene, og få tak i deres egne begrep og språk for disse tingene. Til å studere dette ble fokusgrupper brukt.

Funnene bygger opp om seks tema:

- Exploration and Identity Work
- Development of Initiative
- Emotional Self-Regulation
- Developing Peer Relationships and Knowledge
- Teamwork and Social Skills
- Adult Networks and Social Capital

Selv om studien tar opp utvikling av nettverk mellom jevnaldrende, knyttes ikke dette direkte til sosial kapital. Det er gjennom forholdet til voksne at sosial kapital tematiseres, først ved at ungdommene lærer om samfunnet og hvordan det fungerer, dernest hvilken støtte de unge kan forvente fra ledere og andre samfunnsmedlemmer. Dworkin m.fl. (2003) finner at ungdom oppfatter seg som agenter for egen utvikling. De henter impulser fra egne tanker, men velger også fra det som voksne forsøker å lære dem. Prosessen er noen ganger individuell, andre ganger i samarbeid med kamerater, ledere, noen ganger foreldre. Men det viktige er at ungdommene selv ser seg som agenter i prosessene.

Jarrett, Sullivan og Watkins (2005) viser til Dworkin når de studerer hvordan ungdom bygger relasjoner og utvikler sosial kapital i kontakt med voksne ledere i tre organiserte fritidsprogram. Et var knyttet til landbruket, et til kunst, og et til «samfunnsaksjon». Deltakelse knytter bånd mellom ungdom og voksne og skaper sosial kapital gjennom fire konkrete effekter; informasjon, assistanse, innsikt i den voksne verden og støtte og oppmuntring. Dette er effekter de unge har nytte av både her og nå, og som ressurs for framtida. Forfatterne hevder også at denne typen relasjoner og sosial kapital er samfunnsbyggende i forhold til å skape tillit og engasjement inn i voksen alder.

To studier tar opp effekter av ungdoms deltakelse i religiøse organisasjoner. King (2001) undersøker religiøs og relasjonell innflytelse på ungdoms moralske atferd. Ved å bruke en tredimensjonal modell for sosial kapital viser King hvordan interaksjon, tillit og delt visjon gjør at sosiale bånd knyttet til religiøs deltakelse får innflytelse på moralsk atferd. Sosial kapital-ressurser ble utforsket via foreldre, venner og signifikante voksenkontakter. Sosial kapital-dimensjonene var assosiert med altruisme, empati og frivillige tjenester. Felles holdninger med foreldre, tillit til voksne og interaksjon med venner var de viktigste prediktorer for moralsk atferd. Studien antyder at betydningen av religiøsitet best kan forklares via sosial kapital-variabler heller enn som en direkte effekt.

Med utgangspunkt i gjeldende kunnskap forsøker Smith (2003) å teoretisere hvorfor religion har så positiv effekt i livet til amerikansk ungdom. Smith inndeler effektene i tre grupper, nemlig moralsk holdning, lært kompetanse samt sosiale og organisasjonsmessige bånd. Innen disse gruppene finner han underfunksjoner der sosial kapital inngår. En viktig basis for utvikling av sosial kapital i denne typen organisasjoner, er at medlemskap i religiøse organisasjoner står i kontrast til sterkt alderssegregerte systemer som f.eks. skolen. Barns og unges kontakt med voksne i religiøse organisasjoner kan derfor bygge opp viktige relasjonelle nettverk på tvers av aldersgrenser som de kan utnytte til forskjellige formål. Denne typen positiv kontakt tenkes å fremme atferd og konstruktive valg for livet.

Offer og Schneider (2007) har en annen vinkling når de finner at ungdom som er sosialt engasjert, spesielt i organiserte fritidsaktiviteter, bidrar til å øke sine foreldres sosiale kapital ved å utvikle nettverk mellom foreldrene.

Ungdomskultur, vennskap og atferd

De fleste studier av fritid i relasjon til sosial kapital hos barn og unge viser til nytten av å delta i organiserte, primært voksenledete fritidsaktiviteter. Weller (2006) tar utgangspunkt i at ungdoms alternative aktiviteter sjelden blir verdsatt i et slikt perspektiv. Hun studerer hvordan ungdom gjennom engasjement og aktiviteter utformer sine omgivelser og skaper sosial kapital gjennom dette. Her bruker hun en aksjon for å få til en skateboard-park som illustrasjon. I tillegg utforsker hun alternativ samfunnsforståelse, som hos

mange unge er knyttet til valg av livsstil. Gjennom denne studien setter hun søkelys på bredden i ungdoms sosiale kapital. Leonard (2008) går i samme retning når hun tar i bruk Thorntons begrep «sub-kulturell kapital» (1995, 1996). I og med at sosial kapital-teorien er utviklet primært med voksne i fokus, mener Leonard at det mangler indikatorer på sosial kapital som fanger inn barn og unges virkelighet. Gjennom sub-kulturelle aktiviteter som ofte går på tvers av det voksensamfunnet verdsetter, skaper ungdom sitt eget rom i samfunnet, der de knytter sosiale bånd og utvikler egne kompetanser. Dette fungerer som sosial kapital her og nå, men kan på lengre sikt hindre dem i å lykkes i en videre samfunnsmessig kontekst. Derfor problematiserer Leonard (ibid) velmenende voksne som ved å støtte deler av de unges subkulturelle aktiviteter, på siden av samfunnets tradisjonelle normer, ubevisst bidrar til å opprettholde sosiale nettverk som er basert på eksklusjon fra de dominerende nettverk i samfunnet.

Crosby, Holtgrave, DiClemente, Wingood og Gayle (2003) har gått rett på sosial kapital for å måle hvilken effekt dette har for seksuell risikoatferd blant unge. De har gjort en eksplorerende studie som bruker Putnams (2000/2001) indeks på sosial kapital til å utforske sammenhenger mellom sosial kapital, fattigdom, ulikheter i inntekter og seksuell risikoatferd. Putnams indeks fanger inn hans indikatorer knyttet til vennskap, tillit, organisasjonsmedlemskap og deltakelse i frivillig arbeid. Forskerne finner at verken fattigdom eller inntektsforskjeller hadde signifikant effekt, slik at bare sosial kapital sto igjen som signifikant med hensyn til å forebygge risikoatferd. Sosial kapital var spesielt betydningsfullt for guttene. I sin drøfting og konklusjon legger forskerne primært vekt på «community»-siden av sosial kapital, voksne rollemodeller er nevnt, mens positiv innflytelse fra jevnaldrende ikke er drøftet bortsett fra en setning om gruppemedlemskap og deltakelse i organiserte aktiviteter.

Mens Thomson m.fl. (2003) viser hvordan vennekontakt kan fungere som en negativ sosial kapital, tar Crosnoe, Cavanagh og Elder Jr. (2003) et annet utgangspunkt når de setter fokus på vennskap mellom jevnaldrende. Forskerne hevder at de positive sidene av vennekontakt har vært lite vektlagt, spesielt betydningen dette har for positiv tilpasning og hvordan dette varierer i forskjellige sosiale strukturer og institusjonelle kontekster. Ved å se på både

avbrutt skolegang og skoleresultater, finner forskerne at vennskap antakelig er viktigere for å holde seg på skolen enn for de konkrete resultatene. Den potensielt beskyttende rollen vennskap kan ha varierer ikke med etnisitet (race), men derimot med kvaliteten på skolene. Hvite ungdommer anses å ha mer tilgang til instrumentell⁴ sosial kapital, slik at vennskskapsrelasjonene supplerer den allerede eksisterende kapitalen. Afrikansk-amerikanske ungdommer har derimot mindre instrumentell kapital, derfor blir vennene deres primære kilde til dette. Dette kan skape problemer i skoler der det er lang avstand mellom voksne og elever, slik at den sosiale kapitalen disse ungdommene bygger opp er mer begrensa enn blant hvite.

Studien konkluderer med at vennskap mellom ungdommer fungerer som sosial kapital, men at verdien er kontekstspesifikk.

Sammendrag

Studiene som behandles i dette avsnittet omhandler sosial kapital hos barn og unge selv, hvordan barn og unge skaper sosial kapital, og hvilken effekt dette har i deres liv. Det synes å gå et skille mellom studier i europeisk⁵ og i amerikansk tradisjon. Morrow (2001), Fitzgerald (2002), Leonard (2005, 2008), Thomson m.fl. (2003) og Holland m.fl. (2007) har alle tatt inn et syn på barn og unge som aktive aktører i eget liv, og gjennom dette viser de hvordan sosial kapital kan utvikles av de unge selv. Morrow (2001) er opptatt av inklusjons- og eksklusjonsprosesser mellom jevnaldrende. Disse prosessene virker i forhold til forbruksgjenstander og markører av symbolsk betydning. Her påviser hun hvordan Putnams sosial kapital-begrep kommer til kort for å beskrive slike mekanismer. Isteden trekker hun inn Bourdieu som ved sine forskjellige kapitalformer gir en analytisk ramme som fanger inn eksklusjonsmekanismer, og som gjennom sosiabilitetsbegrepet viser hvordan nettverk må oppleves som en ressurs for å fungere som sosial kapital.

Flere studier viser hvordan sosial kapital kan ha flere sider. Leonard (2008) peker på begrensningene som ligger i at det primært er indikatorer utviklet for å beskrive sosial kapital hos voksne som brukes når barns og

⁴ Instrumentell sosial kapital kan her forstås som en type kapital som kan brukes bevisst og strategisk for å oppnå spesielle mål.

⁵ Fitzgeralds studie fra New Zealand defineres her inn i den europeiske tradisjonen.

unges sosiale kapital skal studeres. Barn og unge har flere aktiviteter som bygger opp sosial kapital enn det voksensamfunnet anerkjenner (Leonard 2006, 2008, Weller 2006). Leonard diskuterer imidlertid hvordan de subkulturelle aktivitetene kan bidra til å opprettholde de unges ekskluderte posisjon i samfunnet. To andre studier diskuterer «bonding» og «bridging» sosial kapital (Putnam 2000) der Thomson et al. (2003) diskuterer hvordan «bonding» sosial kapital er vanskelig å utnytte til sosial mobilitet, da båndene virker til å holde ungdom tilbake og reprodusere deres tradisjonelle sosiale posisjon. Holland m.fl. (2007) finner derimot at for unge med minoritets-etnisk bakgrunn kan båndene representere en plattform for sosial framgang.

Av de amerikanske studiene er det bare Crosnoe m.fl.. (2003) som utfordrer den tradisjonelle konseptualiseringen av sosial kapital, når de hevder at de positive sidene av vennekontakt har vært lite vektlagt i forskningen. Her foreligger det også en rekke studier knyttet til deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Oppbygging av sosial kapital hos de unge ses som en effekt av deltakelse, men dette knyttes primært til kontakt med voksne (Dworkin m.fl. 2003, Jarrett m.fl. 2005). Utvikling av sosial kapital kunne med fordel vært drøftet både i forhold til kamerater og sosiale ferdigheter, og i relasjon til andre kapitalformer. Ved ensidig å se på hvilke fordeler de unge kan ha av sin tilknytning til voksne ledere mistes viktige dimensjoner ved sosial kapital. Her åpner imidlertid Offer og Schneider (2007) en ny dimensjon ved å vise at ungdom kan skape sosial kapital for sine foreldre.

Et viktig spørsmål er om disse studiene gir noe samlet bilde av sosial kapital hos barn og unge. Vi ser at selv om voksne fortsatt anses som en viktig kilde til sosial kapital hos barn og unge, er det flere som trekker fram de unges eget aktørskap i forhold til å utvikle sosial kapital. Men det finnes hindringer knyttet til deres sosiale omgivelser, kjønn og etnisitet.

Sosial kapital og generasjoner – oppsummerende drøfting

Til tross for flere utfordringer av det tradisjonelle familiesynet som er representert spesielt i Colemans konseptualiseringer av sosial kapital, synes det å være bred enighet om at foreldrene er barns primære kilde til sosial kapital. Foreldrene er barnets første nettverk, gjennom en tilstrekkelig god omsorg gir de barnet en base for tillit, og de formidler verdier og normer til barnet.

Gradvis fører de barnet ut i samfunnet, utvider nettverket og bygger opp en kontaktflate som på sitt beste virker støttende og skaper praktiske muligheter for det voksende barnet. Dette synes å være grunnlaget for den store mengden studier som beskriver foreldreskapets betydning for barns velferd. Det er imidlertid verd å merke seg at relasjoner mellom voksne ikke er tilstrekkelig til å produsere sosial kapital for barn. Sampson, Morenoff og Earls (1999) påpeker at nytten av slike nettverk er begrenset hvis de ikke også inkluderer foreldre eller slektninger av barnas venner. Gjennom dette knyttes barns og voksnes nettverk sammen og åpner for mange mulige interaksjoner, både i kontakten voksen–barn og barn til barn. I tillegg synes det som foreldre som har del i støttende nettverk også har positive relasjoner til barna sine, noe som igjen kan virke positivt inn på barnets tilpasning både i og utenfor familien (Parke 2004).

For å belyse sosial kapital med utgangspunkt i barn og unge, har det vært nødvendig å vende seg til utenlandske studier. Dette skaper visse problemer, som i det foregående tydelig kommer fram som et skille mellom amerikansk og europeisk forskning. Spesielt innen familiefeltet blir skillelinjene skarpe. Den amerikanske tradisjonen synes trofast til Colemans familiesyn, og det kan være vanskelig å overføre denne forskningen direkte til en norsk kontekst. Når Powell og Parcel (1999) ikke finner de samme effektene av familiestruktur i Storbritannia som de gjorde i USA, er en mulig tolkning at den britiske velferdsstaten veier opp for det som i USA betegnes som tap av sosial kapital. Dersom vi skal trekke dette inn i norsk kontekst, finner vi en enda sterkere velferdsstat som har overtatt store deler av barneomsorgen, som stimulerer kvinner til å gå ut i arbeidslivet, og ved rause ordninger til barnefamilier søker å få opp barnetallet i familiene. Skal vi derfor analysere hvordan foreldre bidrar til å utvikle sosial kapital hos sine barn, må vi ta dette i betraktning.

Edwards og Gillies (2005) viser til at det er mødrene som organiserer og opprettholder sosial kapital i en familie. Mødrene får derfor en spesiell betydning, og det kan være lett å slutte seg til Colemans syn på behovet for å ha en voksen hjemme i familien på heltid. Imidlertid kan en moderne omsorgspraksis også bety at det bygges opp sosial kapital hos barn. Mødrenes deltakelse i arbeidslivet kan tolkes som like verdifullt i et sosial kapital-

perspektiv som deltakelse i frivillig arbeid. Det er heller ikke noe enten-eller. Arbeidende foreldre er ikke mindre aktive enn andre i organisasjoner og lag. Flere studier har også pekt på sammenhengen mellom sosial kapital og andre kapitalformer. De fleste arbeidende mødre besitter en human kapital som overfor barna kan konverteres til sosial kapital. Gjennom arbeidslivet bygger foreldre opp nettverk som også barna kan ha nytte av. Det foreligger imidlertid en bekymring for at barn blir skadelidende når begge foreldre arbeider utenfor hjemmet. Andenæs (1993) har vist hvordan foreldre tilrettelegger hverdagen med barnet i fokus, slik at dagen skal gli lettest mulig for hele familien. Barnehagen blir en kilde til utvidelse av nettverket, både til det voksne personalet, men også ved at barna får venner og skaper kontakter som foreldrene i neste omgang kan ha glede av.

Til tross for gode velferdsordninger, er aleneforeldre ofte i en presset situasjon. Mangelen på utdanning og arbeid skaper fattigdom og underskudd på human kapital. Dette virker inn på muligheten til å skape sosial kapital for barna. Derfor er det viktig å sikre aleneforeldre en økonomi som er tilstrekkelig til at foreldrene kan finne overskudd til å ivareta barnas sosiale situasjon. Besteforeldrene kan være en ressurs i disse familiene, men denne ressursen kan være tvetydig hvis det er for store verdimeslige holdningsforskjeller mellom foreldre og besteforeldre (Seaman og Sweeting 2004). I Hagestads (2006a og b) studier framstår imidlertid besteforeldre som klare kilder til sosial kapital. Dessuten eksisterer det en gjensidighet i forholdet til barnebarna, som medfører at barnebarna også bidrar til sosial kapitalbygging hos besteforeldrene. I Seaman og Sweetings (2004) og Gillies og Luceys (2006) studie er også forholdet mellom søsken tatt opp. De finner at søsken oftere representerer ekstra ressurser enn det motsatte. Søsken fungerer ofte som reserveforeldre og rollemodeller, og kan gjennom dette bidra til å utvikle sosial kapital hos andre søsken. Gjennom interaksjoner mellom søsken kan barn oppnå bestemte interaksjonsmønstre og sosiale ferdigheter som de kan generalisere til andre situasjoner (Parke 2004). De kan også bidra til å utvide nettverket for andre søsken, via kontakt med deres venner.

Søskens betydning for utvikling av sosial kapital viser hvordan barn selv er aktører i eget og andres liv. Gjennom vennenettverk (Morrow 2001, Crosnoe m.fl. 2003), kontakt med lærere og fritidsledere (Dworkin m.fl..

2003, Smith 2003) bygger barna opp sin egen sosiale kapital. Det er imidlertid flere potensielle hindringer for barn. Deres sosiale kapital kan ha en umiddelbar nytteverdi, ved å bestå av gode og trygge relasjoner og tilknytning til et ivaretagende lokalsamfunn. Likevel kan en slik sosial kapital få negativt fortegn, ved at båndene blir for sterke til å gi barnet mulighet til å bryte ut av den sosiale rammen det er født inn i (Thomson m.fl. 2003). Fra nettverksteorien hentes «styrken i de svake bånd» (Granovetter 1973) som et utgangspunkt for å bygge broer over i andre sosiale felt. Andre hindringer kan ligge i at familien har begrensa økonomisk og human kapital, noe som hemmer muligheten til å bygge opp sosial kapital og konvertere denne til symbolsk kapital. På dette feltet har Bourdieu gitt gode bidrag til å forstå de subtile inklusjons- og eksklusjonsmekanismer barn kan være utsatt for.

En viktig diskusjon handler om i hvor stor grad sosial kapital er viktig for barnet her og nå, eller om betydningen skal måles i framtidig utbytte. Når en tar utgangspunkt i barn som aktive aktører i eget liv, vil deres situasjon her og nå også bli tydeligere. Noen studier peker på langtidseffekter av sosial kapital, og ser på den måten bort fra barnet som barn, men holder fokus på den framtidige voksne. Begge disse sider må være med, men det er ingen tvil om at den sosiale kapitalen et barn kan bygge i barndommen, kan vært nyttig og stake ut en vei for framtida til dette barnet.

Etnisitet og kjønn er dimensjoner i sosial kapital som tidligere var underkommunisert. Morrow (2006) studerer spesielt kjønnsdimensjonen, og finner at sosial kapital på visse områder fungerer forskjellig mellom gutter og jenter, men det gjelder ikke alle forhold. Av de tilgjengelige studiene som har etnisitet som dimensjon, er det mange fra USA. Disse kan vanskelig overføres direkte til norske forhold, og det er lite tilgjengelig forskning om minoritetsbarn og -ungdom og sosial kapital i norsk kontekst. Noen internasjonale studier presenteres i neste kapittel.

Sosial kapital og lokalsamfunn/nærmiljø

Skal en gi et fullstendig bilde av sosial kapital, må forholdet mellom individ og lokalsamfunn eller nærmiljø belyses som en del av bildet. De kjente teoretikerne på feltet vekter betydningen av familiens rolle versus (lokal)samfunnet ulikt. Putnam har samfunnet som sitt primære utgangs-

punkt for å definere sosial kapital, mens Coleman tilsynelatende legger mest vekt på familien. Det finnes imidlertid en kritikk mot forskning som støtter seg på Colemans definisjon av sosial kapital. Kritikerne hevder at denne forskningen ikke har tatt inn bredden i Colemans begrep. Sampson m.fl. (1999) hevder at fordi Coleman har illustrert sin tenkning ved individuelle narrativer, har han blitt misforstått. Man har ikke fått med seg essensen i hans teorier; at sosial kapital er forankret i sosiale strukturer, ikke i individer. Bourdieu utvider blikket fra samfunnets strukturer til de symbolske relasjoner som bidrar til å opprettholde makt og privilegier, og på den måten reproduseres sosiale forskjeller.

Effektstudier

En gjennomgang av de forskjellige studiene av sosial kapital og lokalsamfunn viser at mange av disse er effektstudier, der effekten av sosial kapital måles i forhold til for eksempel omsorgssvikt, helse og atferdsproblematikk. Flere er også kritiske til begrepet sosial kapital. En representant for kritikerne er Saluja, Kotch og Lee (2003) i artikkelen «Effects of child abuse and neglect – does social capital really matter?» Artikkelen har tre formål:

- skape indeks for sosial kapital og sosial støtte
- utforske om sosial kapital modererer den negative effekten av omsorgssvikt
- utforske om sosial støtte modererer den negative effekten av omsorgssvikt

Forfatterne ser på forskjellige målemetoder for sosial kapital, og spør om de enkelte forskerne egentlig måler det samme. Derfor undersøker forskerne sosial kapital i relasjon til sosial støtte og hevder at disse begrepene blandes. Følgende distinksjon (s. 682) formuleres:

- Sosial støtte er å ha familie eller venner som kan gi materiell hjelp eller emosjonell støtte.
- Sosial kapital er sosial investering i lokalsamfunnet; nabolagsrelasjoner, i hvilken utstrekning folk gjør noe frivillig, deltar i organisasjonsarbeid og er villige til å hjelpe naboer.

Forskerne skiller dessuten mellom sosial kapital som individuell og økologisk variabel, og stiller spørsmål om sosial kapital bare er valid på økologisk nivå, altså at begrepet bare er nyttig til å beskrive samfunn og nabolag.

Forskerne finner at sosial kapital ikke modifierer relasjonen mellom barnemishandling og aggresjon eller depresjon-angst. Sosial støtte har derimot en modererende effekt. Spesielt «instrumentell» støtte mildner effekten av omsorgssvikt på aggressiv atferd hos 6-åringer.

På bakgrunn av dette hevdes det at funnene støtter antakelsen om at støttegrupper og sosiale program som implementeres i lokalsamfunn kan være nyttige for barn som har opplevd overgrep og omsorgssvikt.

Beyers, Bates, Pettit og Dodge (2003) har gjort en studie av lokalsamfunnsstruktur, foreldrepraksis og utvikling av utagerende atferd hos barn i alderen 11–13 år. Indikatorer på sosial kapital i lokalsamfunnet er tilknytning og nettverk mellom voksne og ungdom, og «kollektiv effektivitet», definert som nivå på aktivt engasjement fra nabolagets voksne til å støtte og følge opp barn og unge. Sosial kapital i familien er definert som fysisk tilstedeværelse av voksne og kvaliteten på relasjoner mellom familiedlemmer. Voksenoppfølging (monitoring), det vil si oversikt over hvor ungdommene befinner seg, hvem som er barnas og de unges venner, samt kjennskap til vennenes familie, var eneste foreldrevariabel som korrelerte signifikant med aspekter ved nabolagsstruktur. Nabolagsstrukturen kunne ikke forutsi nivå på utagerende atferd, uavhengig av foreldreoppfølgingen. I denne studien viste det seg å være en viktig kjønnsforskjell i gutters disfavør. Det var også etniske forskjeller, men det er vanskelig å si om dette bunnar i etnisitet eller karakteristika ved boområdene.

Forskernes tolkning av funnene er at nabolagsstrukturen spiller en indirekte rolle i sosialisering ved at den modererer effekten av foreldreoppfølging med hensyn til utagerende atferd. Det er tid uten oppfølging utenfor hjemmet som viser effekt. Et forsøk på å forklare kjønnsforskjellene er at gutter ofte er mer ute i gatene og i det offentlige rom enn jenter, og på den måten unndrar seg en tett oppfølging fra foreldrene. Å bo i depriverte nabolag legger ekstra byrde på foreldre i forhold til å være tilstrekkelig gode foreldre. Bor man i et «godt» lokalsamfunn, kan en «slippe unna med litt dårligere foreldreferdigheter».

Betydningen av kvaliteten ved de nære omgivelsene understrekes også hos Caughy og O'Campo (2006). De finner svakere problemløsningsevne hos barn som vokser opp i fattige nabolag, og dette utjevnes ikke av økonomisk og sosial kapital hos foreldrene. Fitzpatric, Wright, Piko og Lagory (2005) finner imidlertid at sosial kapital har en buffereffekt mot depresjon hos barn som lever i utrygge nærområder. På bakgrunn av sine funn om sammenhengen mellom nabolagsstruktur, sosial kapital og rusproblematikk hos ungdom, anbefaler Winstanley, Steinwachs, Ensminger, Latkin, Stitzer og Olsen (2008) å utvikle sosial kapital hos ungdom gjennom å bygge opp tilbudet av organiserte fritidsaktiviteter.

En utvidelse av foreldreoppfølging kan være grad av uformell kontroll i et nabolag. Dette er et aspekt ved sosial kapital som kommer fram i flere studier. Drukker, Kaplan, Feron og van Os (2003) studerer sammenhengen mellom sosioøkonomiske faktorer, sosial kapital og barns helserelaterte livskvalitet. Dette er en longitudinell studie som skal følge en gruppe 11–12-åringer opp til voksen alder. I den aktuelle artikkelen er følgende problemstillinger belyst:

- om og på hvilken måte er sosioøkonomisk deprivasjon og sosial kapital assosiert?
- hvordan henger disse faktorene sammen med forskjellige dimensjoner i livskvalitet og atferd hos barn i tidlig ungdomstid?

Som mål på sosial kapital tar forskerne utgangspunkt i to skalaer på «kollektiv effektivitet» hentet fra Sampson, Raudenbush og Earls (1997).

- uformell sosial kontroll
- sosialt samhold (cohesion) og tillit

I tillegg ble det lagt inn fem tema som var spesielt relevant for Nederland der studien hadde sitt utgangspunkt. Resultatene viser at nabolag med høy sosioøkonomisk deprivasjon hadde liten grad av uformell sosial kontroll, sosialt samhold og tillit både hos barn og voksne. Dette tyder på sammenheng mellom sosioøkonomisk status for nabolaget og sosial kapital. I denne sammenhengen predikeres dårligere generell helse og velvære (satisfaction status) hos barn. Barns mentale helse og atferd er spesielt knytta til et aspekt ved sosial kapital; nemlig graden av uformell kontroll i nabolaget.

En interessant drøfting gjøres i forhold til medias rolle for å skape felles holdninger i et lokalsamfunn. Forskerne illustrerer sine funn med henvisning til Sampson m.fl.s (1999) funn av sammenheng mellom lite stabilitet i et nabolag og lav sosial kapital. Imidlertid finner ikke Drukker et al. denne sammenhengen når det gjelder uformell sosial kontroll. En mulig forklaring på dette kan være den rollen media, i form av små lokalaviser, kan spille i å knytte nykommere til nabolag og skape felles holdninger. Gjennom dette kan fremmedgjørende tendenser overvinnes og intervensjon legitimeres.

I fortsettelsen av denne studien har Drukker utvidet perspektivet til å utforske forholdet mellom sosioøkonomisk depriverte nabolag, sosial kapital og barns helse i to land og i flere etniske grupper (Drukker, Buka, Kaplan, McKenzie og van Os 2005). Studien tar utgangspunkt i at det er lite kunnskap om hvordan forholdet mellom sosial kapital og helse varierer med sosiokulturelle strukturer både innenfor og på tvers av landegrenser.

Forskerne setter opp fire teoretiske dimensjoner for sosial kapital:

- Kollektiv effektivitet (hovedfokus i denne studien)
- Sosial tillit og gjensidighet
- Deltakelse i frivillige organisasjoner
- Sosial integrasjon til gjensidig nytte

Selv om det var klare korrelasjoner mellom sosioøkonomisk deprivasjon, uformell sosial kontroll, sosialt samhold og tillit i begge byene, finner forskerne store variasjoner i sammenhengen mellom sosiale omgivelser og helseeffekt på tvers av populasjoner og nasjoner. Funnene diskuteres i lys av de forskjellige samfunnsstrukturene og det konkluderes med at det er behov for flere undersøkelser, for å få et bilde av hvordan sosial kapital varierer med forskjellige samfunnsmessige kontekster, og for dermed å kunne definere sosial kapital bedre.

Et annet interessant bidrag som viser betydningen av kontekst, er Caughy, O'Campo, og Muntaner (2003) «When being alone might be better: Neighborhood poverty, social capital and child mental health». Her studeres det hvordan sosial kapital, definert som nabolagstilknytning, virker på barns (3–4 ½ år) atferd. Forskerne definerer to indikatorer på sosial kapital:

- generell opplevelse av nabolaget som å ha felles verdier, det å like og komme over ens med naboene og føle seg hjemme.
- nivå av interaksjon og nærhet med naboer.

Utvalget er rent afrikansk-amerikansk, for å unngå at etnisitet og klasse blandes sammen.

Studien viser at det ikke er entydig at omfattende nabokontakt er helsebringende for barn.

I velstående områder var det høyere forekomst av angst og depresjon hos barn der foreldrene kjente få av naboene, mens det motsatte gjorde seg gjeldende i sosioøkonomisk depriverte nabolag. Der var det å kjenne mange naboer assosiert med barns atferdsproblemer. I de fattige områdene var det færre internaliserte problemer hvis man hadde svak tilknytning til nabolaget. På denne bakgrunn hevder forskerne at det er situasjoner der lavt nivå av sosial kapital virker beskyttende i forhold til visse effekter.

Forskernes tolkning er at i sosioøkonomisk depriverte nabolag vil foreldrenes mestringsstrategier være avgjørende, og en strategi kan være å beskytte barna fra lokalmiljøets negative påvirkning. I mer velstående nabolag kan imidlertid isolasjon fra naboer tyde på større grad av depresjon hos mødrene, noe som igjen står i sammenheng med økte mentale helseproblemer hos barn. Som konklusjon vises det til betydningen av å utforske videre den kontekstuelle siden av sosial kapital.

Nabolagseffekter

De foregående studiene har referanser til Sampsons forskning (Sampson et al. 1997, 1999) knyttet til nabolag og sosial økologi. Med Chicago som kontekst har Sampson, Morenoff og Earls (1999) gjort studien «Beyond Social Capital: Spatial Dynamics of Collective Efficacy for Children». Studien utforsker sosial kapital som variasjoner i kontakt mellom generasjoner, lokal gjensidighet og delte forventninger om uformell sosial kontroll. Studien viser at stabilitet i bomiljøet er viktigere for gjensidighet og kontakt mellom generasjoner enn fattigdom og etnisitet, mens forventninger om uformell kontroll over barna var klart lavere i sosioøkonomisk depriverte områder. I tillegg påvises det at positive sider ved nabolag er betydelig høyere i hvite boområder enn i områder med farget befolkning.

Mens Sampsons studie ser på ulike nabolag innen et bestemt område, studerer Bagnall, Longhurst og Savage (2003) sosial kapital i to ulike områder i det nordvestlige England. Det ene området er et velstående middelklasse-samfunn, det andre et mindre velstående lokalsamfunn. Denne kvalitative studien sammenligner fortellinger om tilhørighet i disse to områdene. I middelklasseområdet bygges sosial kapital gjennom å generere løse sosiale nettverk, basert rundt barn og deres utdanning. Familiene knytter seg til «likesinnede» personer og til utdanningsinstitusjoner som verdsettes høyt som en måte å komme seg fram på. Utøvelse av sosial involvering gjennom barna er en kjønnet praksis, det vil si at betydningen av å være en «god mor» framheves.

I det andre området er folk mindre mobile og har en mer lokal habitus. Den sosiale kapitalen som finnes er av bånd-typen, knyttet til slektskap, bosted og fritid, og denne gjør personene i stand til komme seg gjennom hverdagen. I konklusjonen vises det til Bourdieu (1999): Mangelen på kapital intensiverer følelsen av begrensning, den lenker en til et bestemt sted.

En australsk studie av Farrell, Tayler og Tennent (2004) viser også variasjoner i sosial kapital mellom forskjellige områder. Studien er del av en evaluering av et program for «Early Childhood Education and Care» (ECEC⁶) og fordeling av sosial kapital. Prosjektet bygger på Morrows (2001) syn på sosial kapital og barn som sosiale agenter. Forskerne kommenterer også at målemetoder for sosial kapital ikke inkluderer barns erfaringer. Denne studien er derfor basert på samtaler med barn i alderen fire til åtte år fra to urbane og to rurale skoler.

Sosial kapital er målt langs seks dimensjoner:

- deltakelse i lokalmiljøaktiviteter
- nabokontakt
- familie og vennekontakt
- sosialt initiativ
- følelse av tillit og trygghet
- toleranse for forskjellighet

⁶ ECEC kan etter beskrivelsen i artikkelen sammenlignes med en kombinasjon av barnehage og SFO.

Disse dimensjonene er kvantitativt analysert, mens et sett åpne spørsmål er kvalitativt analysert for å få tak i barnas egne begrep og kategorier. Studien viser høyere grad av sosial kapital i urbane enn i rurale strøk. Skolen hadde spesiell betydning i rurale strøk, der den iblant var eneste sted for sosialisering utenfor familien. Det vises til trivsel på skolen i alle områder, og forskerne konkluderer med at ECEC har potensiale for å bygge opp sosial kapital for barna, familiene og lokalsamfunnene.

Etnisitet

Etnisitet ligger ofte som et sidetema i studier om sosial kapital. Ofte handler det om at personer med minoritetsbakgrunn (de «fargete») bor i depriverte nabolag og har mindre mulighet for å utvikle sosial kapital enn majoritetsbefolkningen (de hvite), som Sampson et al. (1999) er et eksempel på. Jeg vil her presentere noen studier der etnisitet er hovedtema.

I 1997 skrev Stanton-Salazar artikkelen «A social capital framework for understanding the socialization of racial minority children and youths». Dette er en teoretisk artikkel som diskuterer hvilke muligheter minoritetsbarn har for å lykkes i skolesystemet. Her utfordrer Stanton-Salazar tradisjonell amerikansk psykologi for å ha neglisjert og oversett de sosiale kreftene som gjør at sosialisering for minoriteter er distinkt annerledes enn for europeisk-amerikanske barn og unge med tilknytning til middelklassen. Han viser hvordan skolesystemet er tilpasset en hvit middelklasse. Disse passer inn og har lettere for å dekode systemet, mens arbeiderklassens og minoriteters sosiale kapital og kulturelle ressurser ikke blir lagt merke til eller verdsatt i skolesystemet.

Stanton-Salazar viser hvordan sosial fordeling av muligheter skjer gjennom et konglomerat av forhandlinger og andre teknikker for å håndtere sosiale relasjoner og personligheter. Dette krever spesielle ferdigheter. Prosesser i nettverkskonstruksjon, forhandling og hjelpsøking er ulik på tvers av sosiale klasser og statusgrupper. Middelklassenettverkene gir fordeler i å bevege seg i de komplekse sosiale landskapene som kan fungere som stier til privilegier og makt. Sosiale relasjoner som i utgangspunktet har støttefunksjoner, kan også ha innebygde ekskluderende og symbolsk voldelige sider med rot i makrososiale samfunnsstrukturer. I skolen argumenterer Stanton-

Salazar for at mulighetene til å lykkes med å utvikle støttende relasjoner med det han kaller institusjonelle agenter, systematisk blir undergravd av institusjonelle strukturer som er sterkt fremmedgjørende og ekskluderende. Minoritetsbarn støter på flere barrierer; sosiokulturelle, sosioøkonomiske, lingvistiske og strukturelle. Disse barna må læres til å dekode skolens system. Det må satses på gruppefellesskapet når barna skal lære å engasjere seg i akademiske prosesser, som en motvekt mot skolens individualistiske system. Han mener at løsningen ligger i å utvikle bikulturell nettverksorientering hos minoritetsbarn som er kulturelt demokratisk og ikke assimilatorisk.

Stanton-Salazar bruker sosial kapital til å betegne instrumentelle eller støttende relasjoner med institusjonelle agenter. Verdien av sosial kapital som begrep ligger i at det identifiserer enheter eller lover for sosial struktur som utnyttes av aktører for å oppnå sine interesser.

Hebért, Sun og Kowch (2004) har større tro på skolens muligheter som base for integrasjon. Basert på en review av nyere studier diskuterer de betydningen av sosial kapital for minoritetsungdom. De finner at ungdom handler strategisk og bygger opp nettverk som fungerer støttende i deres situasjon.

I artikkelen «Brown Kids in White Suburbs: Housing Mobility and the Many Faces of Social Capital» gjennomfører Xavier de Souza Briggs (1998) først en litteraturgjennomgang før han presenterer en egen studie. I litteraturgjennomgangen viser han hvordan fargete barn og unge profitterer på å flytte fra fattige bykjerner til utkanter med større hvit befolkning. De får det bedre sosialt, på skolen og i arbeidslivet. De som blir igjen i fattige områder er ofte knyttet til tette nettverk av personer som lever i samme situasjon som de selv og som mangler broer til ressurser utenfor.

Briggs egen studie er gjennomført i en blandet bydel i New York. Han definerer sosial kapital langs to dimensjoner, sosial støtte og sosial innflytelse. Han hevder at folk som flytter ofte blir boende i små enklaver der de ikke blander seg med den hvite befolkningen. Mange mangler en nær venn eller voksen de kan søke støtte hos. Ca. en fjerdedel av barna mangler venner, voksne kontakter eller slektninger som har utdanning og som kan veilede i forhold til utdanning og yrkesliv, eller fungere som brobyggere i slike sammenhenger. Å kjenne en hvit eller en person som er i arbeid øker

sjansene betydelig for å få denne typen hjelp, og Briggs konkluderer derfor med at støtteprogram som inkluderer slike nettverkskontakter vil kunne ha stor betydning.

Broer til innflytelsesrike personer eller organisasjoner pekes ofte på som en mangel for personer med minoritetsbakgrunn. Med utgangspunkt i en bekymring for reproduksjon av sosial og økonomisk urettferdighet mellom generasjoner, spesielt for minoritetsbefolkningen, har Nielsen (2003) gjort en liten kvalitativ studie av tre afrikansk-amerikanske jenter som var henholdsvis ni, tolv og tolv år gamle. Studien er bredt forankret i sosial reproduksjonsteori, med fokus på skolens rolle i å opprettholde sosial og økonomisk ubalanse, og bruker Stanton-Salazars (1997) rammeverk som analytisk redskap. I stedet for å studere generasjonell reproduksjon i lav sosio-økonomisk sammenheng, konsentrerer forskeren seg om mekanismer som kan hjelpe urban minoritetsungdom til å forbedre sin livssituasjon, en prosess hun kaller sosial (ikke-) reproduksjon.

To nøkkelelementer i sosial (ikke-)reproduksjon er:

- opplevelse av kontroll over framtida
- utvidet sosialt nettverk, eller sosial kapital

Disse elementene var fokus for undersøkelsen. Først ble de tre jentenes aspirasjoner, voksen sosial kapital, budskap de hører om sin framtid og opplevelse av kontroll over framtida utforsket. Aspirasjonene til alle jentene gikk ut over det deres familier hadde oppnådd. Den sosiale kapitalen de hadde i form av nettverk både innenfor og utenfor familien, inkluderte folk med erfaring og kunnskap om middelklassen utdanningsinstitusjoner, som jentene tok sikte på. Jentene og deres nettverkspersoner trodde at de ville nå målene sine. Denne opplevelsen av kontroll blir reflektert i ethvert budskap jentene hører om framtida si. Med utgangspunkt i konsistensen i disse budskapene, utforsket Nielsen hvilken støtte jentenes sosiale kapital ga for å fremme målene deres. Til en viss grad mottok hver jente flere typer støtte som kan være avgjørende for (ikke-)reproduksjon, men ingen i nettverkene (kilden til sosial kapital) ga alle typene støtte til noen av jentene. Nielsen peker på det bekymringsfulle i at mer spesialisert støtte, som broer til innflytelsesrike personer eller institusjoner var relativt lite tilstedeværende for

alle de tre jentene. Det samme gjaldt tilgang til evaluerende tilbakemelding som kan åpne veier til kunnskap om utdanning og arbeidsmuligheter.

Zhou (1995) finner andre muligheter når han studerer sosial kapital i Chinatown. Han ser tilpasningen hos kinesisk-amerikanske unge som en prosess mellom lokalsamfunn, foreldre og den unge selv. Chinatown gir lokalsamfunnsbasert støtte for immigrantbarn. Fordi både barn og foreldre er involvert i det etniske nettverket, blir det mulig for lokalmiljøet å videreføre normer og fremme høy grad av likhet. Lokalmiljøet blir viktig sosial kapital som gjør ressurser tilgjengelige for barn og foreldre. Dette hjelper barna til å overvinne tilpasningsvansker og dårlige forhold knytta til migrasjonen, som språk, fattigdom og gjenger.

En australsk review-artikkel (Giorgas 2002) tar opp hvordan sosial kapital utnyttes innen forskjellige etniske grupper. Hans utgangspunkt er at etniske grupper overfører tilgjengelige ressurser til et individ gjennom medlemskap i et «samfunn» eller gruppe. Det betyr felles følelser av tilhørighet som gjør grupper i stand til å danne institusjoner eller andre nettverk som medlemmene kan ha tilgang til. Sosial kapital i disse miljøene eksisterer i de sosiale relasjonene mellom foreldre, mellom foreldre og barn og deres relasjoner til lokalsamfunnets institusjoner. Artikkelen gjennomgår noe av litteraturen om etnisk miljødannelse og sosial kapital, spesielt knyttet til seks grupper: Tyskere, nederlendere, ungarere, polakker, italienere og grekere. Giorgas finner at sosial kapital i familien er spesielt viktig for å overvinne mangler på andre former for kapital, selv om denne bare kan bli utnyttet maksimalt når det eksisterer nære relasjoner mellom foreldre og barn. I tillegg er sosial kapital effektiv bare når det finnes en opplevelse av fellesskap og felles mål (sense of collective purpose).

Kollektive kulturer med stor vekt på familien er mer tilbøyelig til å utnytte sosial kapital, f.eks. italienere og grekere, mens kulturer med mer individualistisk fokus, som tyskere og ungarere, oftere vil under-investere i sosial kapital. Den økonomiske framgangen til immigrantene og deres barn er i stor grad influert av deres mulighet til å generere sosial kapital med suksess innad i familien og i miljøet.

Sammendrag

Som i kapittelet foran er det også her sprikende definisjoner og forståelser av sosial kapital.

De presenterte studiene er også svært forskjellige, fra store bredt anlagte kvantitative analyser til små kvalitative studier på individnivå. Det er likevel mulig å antyde noen konklusjoner.

Sampson et al.s studie fra 1999 synes å stå sentralt i forståelsen av hvordan sosial kapital utvikles i forskjellige typer boområder. Det pekes på at stabilitet i nabolaget er helt sentralt for at gjensidig støtte og kontakt på tvers av generasjoner kan utvikle seg. Konsentrert lavinntekt i et område har spesiell betydning for hvilken uformell kontroll som forventes over barna i nabolaget. Flere studier viser til denne typen kontroll som en viktig side ved sosial kapital for barn og unge. Drukker et al. (2003, 2005) har studert dette i både Nederland og USA, men finner at det er helt nødvendig å trekke inn den videre konteksten for å kunne definere og beskrive hvordan sosial kapital fungerer for barn og unge innenfor og mellom forskjellige samfunn. Her gjør Caughy et al. (2003) et interessant funn: Dersom man bor i et fattig og belastet område, kan lav sosial kapital beskytte barna mot å utvikle atferdsvansker. Bor man derimot i et bedre område, vil mangelen på sosial kapital kunne indikere andre vansker som kan virke negativt på barns psykososiale situasjon.

Disse studiene viser at det er en sammenheng mellom sosial kapital og annen type kapital også på lokalsamfunnsnivå. Selv om forholdene i fattige amerikanske nabolag ikke automatisk kan overføres til en norsk kontekst, viser det seg at dersom et område er preget av konsentrert lav inntekt og det er få som eier egne boliger, vil dette kunne virke destabiliserende og problemskapende i miljøet. Den tilgjengelige sosiale kapitalen kan få en negativ verdi som fremmer antisosiale istedenfor positive holdninger og muligheter for barn og unge. Lokalmiljøene trenger imidlertid ikke være preget av destruktivitet for å gi variasjoner i måten sosial kapital fungerer. Både klasseforskjeller, etnisitet og geografiske variasjoner kan ha betydning.

Saluja et al. (2003) hevder at sosial kapital blandes sammen med sosial støtte. De finner at sosial og instrumentell støtte til familien har en modererende effekt på følgene av omsorgssvikt for barn. En slik effekt finner de

ikke knyttet til sosial kapital. De vil derfor reservere sosial kapital-begrepet til å beskrive nabolag og lokalsamfunn.

Den etniske dimensjonen er også viktig i utforskningen av sosial kapital. Her peker studiene i flere retninger, og det kan være vanskelig å skille mellom effekter av etnisitet, sosial klasse og andre konsekvenser av minoritetsstatus. Stanton-Salazar (1997) peker på utdanningssystemets strukturelle segregering av barn og unge utenfor den hvite middelklassen, og skaper et teoretisk rammeverk basert på sosial kapital for en bedre forståelse. Andre er mer optimistiske (Hébert et al. 2004), men Briggs (1998) og Nielsen (2003) finner at det for fargete eller minoritetsetnisk ungdom vil være en fordel å ha broer til (det hvite) majoritetssamfunnet hvis de skal komme oppover på en sosial rangstige. I motsetning til dette er det studier som tyder på at tette relasjoner og overføring av verdier innen egen gruppe må kunne ses som sosial kapital av båndtypen, som synes å fremme tilpasning og støtte over i overganger i livet (Zhou 1995, Giorgas 2002).

Begrepsdrøftelser og kritikk

I det foregående har jeg primært presentert litteratur basert på forfatterne egen forskning. Det finnes imidlertid også et betydelig omfang av studier av mer teoretisk karakter, der forfatterne tar for seg tilgjengelige studier av sosial kapital og drøfter innhold og betydning av begrepet. Noen setter også sosial kapital i sammenheng med andre forhold som anses å ha betydning for barns liv og utvikling. Et eksempel på dette er Jack og Jordans artikkel «Social Capital and Child Welfare» fra 1999. Artikkelen drøfter hvordan gjeldende politiske prioriteringer i Storbritannia og USA står i kontrast til kunnskapen som finnes om hvordan sosiale problemer skapes av samfunnsmessige strukturer. Sosial kapital i lokalsamfunn, definert som kulturelle ressurser og mellommenneskelige kontakter, forvitrer som resultat av økende sosial og økonomisk ulikhet og sosial eksklusjon. De hevder at oppbygging av sosial kapital vil være mer effektivt for barns velferd enn å satse på formelle strukturer som familieveiledning, barnevern og sosialtjenester.

Jack og Jordan hevder at sosial kapital produseres via spesielle menneskelige interaksjoner, og derfor må de som skal få tilgang til denne kapitalen dele en form for felles livsform. Sosial kapital er et felles gode i

samfunn som genererer, konserverer og utvikler denne kapitalen, og den er fritt tilgjengelig for de som deltar i samfunnets interaksjoner. Sosial kapital blir imidlertid ikke nødvendigvis rettferdig fordelt, hvis en faller utenfor disse interaksjonene. Sosial kapital kan reduseres og ødelegges av utvikling av ulikhet og eksklusjon, da dette fungerer som barrierer mot tillit og samarbeid.

Gjeldende politikk etter markedsliberalistiske ideer har gått bort fra fordelingsprinsipper basert på ideologi om utjevning og universalisme. Jack og Jordan hevder at det heller settes inn tiltak rettet mot deltakelse i arbeidsliv, kvalifisering og ansvarsfølelse. Innen barnevern og omsorg rettes tiltakene mot utvikling og opplæring i foreldreferdigheter. Selv om dette også er en del av sosial kapital, er det ikke tilstrekkelig for å sikre best mulig utvikling av denne kapitalen. Det er en individualistisk tilnærming som heller fører til erosjon av den sosiale kapital som har vært til stede hos medlemmer i relativt like lokalsamfunn. Dette skjer gjennom en prosess av fragmentering og polarisering som kan skape risiko for flere barn. For å motvirke en slik utvikling er det viktig å satse på sosiale støttenettverk og få folk inn som deltakere i organiserte (lokal-) samfunnsmessige systemer. Folk må engasjeres til å skape sine egne liv. Den fragmenterende utviklingen har også konsekvenser for hvordan sosialarbeidere, helsesøstere og lærere jobber innenfor stadig strengere regulerte og begrensede roller som fokuserer på individuelle «mangelmodeller». Disse faggruppene bør heller bidra til å utvikle sosial kapital ved å støtte folks egne bestrebelser for å forbedre sin livskvalitet og engasjere seg lokalt.

Mens Jack og Jordan er positive til begrepet sosial kapital og ser muligheter for å utnytte denne typen kapital til beste for barn, stiller andre seg svært kritiske til om begrepet i det hele tatt har et innhold. Earls og Carlson (2001) knytter sosial kapital-begrepet til sosial økologi og viser hvordan økologibegrepet kan brukes i forskning som inkluderer det sosiale og økologiske miljøet barn vokser opp i når en skal utforske hva dette betyr for deres velferd. Med bakgrunn i litteraturgjennomgang som viser at forskjellige studier av sosial kapital har resultater som går i vidt forskjellige retninger hevder Earls og Carlson at det er forvirring i hvordan begrepet sosial kapital brukes. Begrepet er for vagt og de advarer mot at det kan føre til feiltolkning av sosiale fenomen.

Schaefer-McDaniel (2004) søker mot å bygge opp en teoretisk ramme for sosial kapital hos barn og unge. Etter en gjennomgang av «de tre store» teoretikerne i feltet, kommer hun fram til behov for å skape en kritisk syntese av deres begrep. Hun støtter påstanden at sosial kapital er lite utforsket hos barn/unge og at de studiene som finnes primært fokuserer på eldre ungdom. Studien henter dessuten i liten grad informasjon fra barna selv. Schaefer-McDaniel kritiserer hvordan definisjonen av sosial kapital preges av at en ser bort fra barnas egne bidrag. En kan ikke vurdere sosial kapital hos barn uten å snakke med dem selv. De unge må anerkjennes som agenter i eget liv. I tillegg kritiserer Schaefer-McDaniel at flere teoretikere utforsker og definerer sosial kapital uten å legge vekt på sosial interaksjon, som hun mener er hjørnesteinen i sosial kapital-teori. Hun peker dessuten på at forskningen har ignorert å studere sosial kapital i velstående områder.

Det introduseres et nytt teoretisk rammeverk for sosial kapital blant ungdom, bygget på tre elementer som må ses i sammenheng med hverandre:

1. Sosiale nettverk/interaksjoner og sosiabilitet
2. Tillit og gjensidighet
3. Opplevelse av tilhørighet/stedstilknytning

Schaefer-McDaniel begrunner dette rammeverket med at barn har sosiale nettverk de kan utnytte og få støtte fra allerede i tidlig skolealder, noe som er kjent fra nettverklitteraturen.

Tilhørighet har fått lite plass i sosial kapital-litteraturen, men dette kan knyttes til medlemskap og innflytelse. Det kan dreie seg om en symbolsk tilknytning, og det er lettere å få venner og knytte seg til andre når en hører til på et sted.

Sosial kapital kan ses både som individuelt og lokalsamfunnsgode. Det kan derfor gi utbytte også på lokalsamfunnsnivå, som f.eks. gjennom trygghet og organisasjonsdeltakelse. I lek og organisasjonsdeltakelse får barna trening i demokratisk deltakelse ved å planlegge og styre omgivelsene sine med liten voksen involvering. Schaefer-McDaniel ser imidlertid organisasjonsdeltakelse som følge av sosial kapital, ikke som element av begrepet.

Wakefield and Poland (2005) drøfter sosial kapital i forhold til helsefremmende arbeid og utvikling av lokalsamfunn. De slutter seg til synet

at sosial kapital som begrep er svakt teoretisk fundert, og ser på sosial kapital i forhold til tre konstruksjoner; den kommunitaristiske representert ved Putnam, den institusjonelle, knyttet til Coleman og den kritiske som framkommer hos Bourdieu. Dette knyttes an til forskjellige tilnærminger til utvikling av lokalsamfunn. I lys av litteraturen trekkes det fram tre hovedtemaer; integrasjon i lokalsamfunnet, publikumsdeltakelse og maktrelasjoner der relevansen til sosial kapital blir diskutert. Forfatterne konkluderer med at sosial kapital ikke kan forstås isolert fra politiske og sosiale strukturer, siden sosiale forbindelser er betinget og strukturert av tilgang til materielle ressurser. Her slutter de seg til Roses bekymring over at visse oppfatninger av å være underprivilegert risikerer å transformere fattigdom til noe som blir sett som resultat av manglende tilhørighet, istedenfor manglende mulighet til å oppnå materielle og kulturelle ressurser (Rose 2000).

Konklusjon

Jeg innledet kapitlet med å trekke fram Virginia Morrow som en kritiker av hvordan sosial kapital har blitt brukt i forhold til barn og unge. Hennes artikkel fra 1999 har vist seg å ha stor innflytelse i årene som er gått siden. En av Morrows bekymringer er at sosial kapital blir ansett som en egenskap som kan måles, og dette åpner for muligheten til å gjøre manglende sosial kapital til et «mangel-syndrom». Som alternativ hevdet Morrow at sosial kapital er et verktøy til å utforske sosiale prosesser og praksiser, og at dette må settes inn i en kontekstuell ramme der klasse, kjønn og etnisitet inngår. Til tross for Morrows gjennomslag er både definisjoner og anvendelse av begrepet sosial kapital fortsatt sterkt sprikende, og de forskjellige tilnærmingene lever side om side.

Mitt bidrag til denne kunnskapsoversikten er å se på sosial kapital relatert til generasjoner og lokalsamfunn/nærmiljø. Da litteraturen sjelden er klart avgrenset tematisk, har flere av de presenterte studiene dekket flere områder og være til dels overlappende med andre tema. Noen studier måler sosial kapital og ser på hvilken betydning sosial kapital har på vesentlige områder i barns og unges liv, mens andre vurderer begrepets anvendelighet som et verktøy, eller studerer hvordan sosial kapital skapes, genereres og opprettholdes i varierende kontekster. De studiene som legger seg inn i måle-

tradisjonen kan synes å ta begrepet sosial kapital som en gitt enhet når de måler om det er sammenheng mellom tilgang på sosial kapital og forskjellige typer utbytte, men innholdet i begrepet varierer samtidig. Her er det barns psykososiale helse og velferd som måles mot sosial kapital. Sosial kapital operasjonaliseres på varierende måter, men basis ligger i familie og nettverk. Så legges det inn varierende dimensjoner i tillegg, knyttet til tillitsforhold, deltakelse og nærmiljø. En hovedkonklusjon som kan trekkes av disse studiene er at tilgang til sosial kapital er bra for barn, både her og nå, og i forhold til deres framtidige utvikling. Men det er forstyrrelser i bildet. Måten sosial kapital operasjonaliseres på trekker i retning av å framheve tradisjonelle familie- og middelklasseverdier (Runyan et al. 1998, Kerr og Beaujot 2002). Dette blir imidlertid utfordret i flere europeiske studier, der andre familiestrukturer utforskes, og knyttes til velferdsordninger som ivaretar og sikrer familiene praktisk og økonomisk. Powell og Parcel (1999) er inne på dette i sin sammenligning mellom Storbritannia og USA. De konkluderer imidlertid med at familiens sosiale kapital spiller en mindre rolle i et velferdssamfunn. En annen måte å tolke deres resultater på, er at sosial kapital har forskjellige former etter hvilken kontekst den eksisterer innenfor. Dette har Fergusson (2004) påpekt i sin studie fra Mexico og Seaman og Sweeting (2004) i en europeisk kontekst.

Litteraturgjennomgangen avdekker klasseforskjeller i sosial kapital. Flere studier går i retning av å påpeke at i arbeiderklassemiljøer synes den sosiale kapitalen å være av båndtypen (Thomson m.fl. 2003, Bagnall m.fl. 2003), knyttet til slektskap, bosted og fritid. Dette kan fungere svært godt for enkeltpersoner som har sitt sosiale miljø som en beskyttende ramme om livet sitt, men på den annen side vil dette kunne bidra til å holde unge mennesker tilbake og på den måten reprodusere sosiale forskjeller. I middelklassemiljøer er det i større grad broer til flere sikt i samfunnet og sosial kapital kan få en instrumentell funksjon, som brukes strategisk for å komme seg fram.

Betydningen av å kjenne personer som kan fungere som broer trekkes også fram i tilknytning til etniske minoritetsmiljøer. Flere amerikanske studier er opptatt av hvordan minoritetsungdom trenger kontakt med personer utenom sitt etniske miljø som kan veilede og støtte dem fram i skole-system og samfunn (Stanton-Salazar 1997, de Souza Briggs 1998, Nielsen

2003). Her kan det imidlertid tyde på at dette behovet varierer for forskjellige etniske grupper. Øst-asiatiske minoriteter som kinesere og vietnamesere synes å ha en sterk sosial kapital av båndtypen som knytter dem tett til deres lokalmiljø med klare forventninger og normer. Dette synes både å beskytte de unge og fremme deres suksess i utdanning og arbeidsliv (Zhou 1995, Hébert m.fl. 2004). Det samme finner Giorgas (2002) hos europeere med sterk kollektiv kultur når de er i en immigrantfase.

En måte barn og unge selv kan skaffe seg broer på, er gjennom deltagelse i organiserte fritidsaktiviteter. På disse arenaene er det ofte voksne ledere som de unge kan knytte seg til og ha nytte av (Dworkin m.fl. 2003, Smith 2003, Jarret m.fl. 2005). I disse studiene er det imidlertid primært linjen fra voksen til barn som er påpekt. Betydningen av kontakter med jevnaldrende er stort sett neglisjert. Det å ha et omfattende nettverk med jevnaldrende vil i seg selv være utviklende for barn og unge, samtidig som dette nettverket ofte omfatter vennenes foreldre. På den måten øker barna sin sosiale kapital. Aller mest effektivt er dette hvis foreldrene også knyttes sammen i felles nettverk (Coleman 1988, Sampson m.fl. 1999, Offer og Schneider 2007).

Sosial kapital står i nær sammenheng med andre kapitalformer. Flere studier peker i retning av at foreldrenes humane kapital samvirker med sosial kapital. Jo mer human kapital, jo mer effektivt skapes sosial kapital (Bianchi og Robinson 1997, Egerton 2002, Chin og Philips 2004). Human kapital virker ofte sammen med økonomisk kapital. Det er vanskelig å bygge opp effektiv sosial kapital hvis en er i en underpriviligert økonomisk situasjon. Morrow (1999, 2001) har i sine studier vist hvordan sosial kapital hos barn og unge er tett knyttet til inklusjons- og eksklusjonsmekanismer som virker i miljøet blant jevnaldrende. Her kommer det økonomiske aspektet sterkt inn, med tilgang til klær og forbruksgjenstander som viktige markører for tilhørighet. Dessuten er barns tilgang til transport og egne penger viktig for hva de kan delta i av de aktivitetene som tilbys. Dersom fritidsaktiviteter får en kostnadsramme som ekskluderer store grupper barn vil dette som kilde til sosial kapital bli sterkt begrenset.

Det økonomiske aspektet er også viktig i forhold til bosted. Flere studier viser betydningen av uformell sosial kontroll over barn og unge, og jo

mer problemfylt nabolag, jo vanskeligere blir det å opprettholde en slik kontroll (Sampson m.fl. 1997, Beyers 2003, Drukker m.fl. 2003). Her har Drukker (ibid) imidlertid et interessant innspill, ved å peke på rollen lokale medier kan ha i å skape felles normer og holdninger i et lokalmiljø.

Gir dette så svarene på våre problemstillinger om sosial kapital hos barn og unge i en norsk kontekst? Det fører oss noen skritt lenger, men samtidig avdekkes det at vi har store kunnskapshull. Sosial kapital må studeres i kontekst, og de gjennomgåtte studiene viser tydelig at det er forskjeller mellom amerikansk og europeisk samfunnsstruktur som nedfeller seg i forskningen. På familieområdet blir dette tydelig knyttet til familiestruktur og velferdsordninger. En annen forskjell finner vi mellom kvalitativ og kvantitativ forskning. Der de kvantitative studiene kan vise at det er felles problemer knyttet til familiestrukturer, gir de kvalitative studiene et blikk inn i hvordan enkeltpersoner og familier opplever og strukturerer sin hverdag ut fra den kapitalen som er tilgjengelig.

Noen klare konklusjoner kan likevel trekkes. Det er viktig for oppbygging av barns sosiale kapital at de har foreldre som har et aktivt nettverk, og at dette nettverket også inkluderer barnas venner og deres foreldre. Det synes å være positivt at det eksisterer klare felles normer og at det er kontakt på tvers av generasjonene. Det er imidlertid mye som fortsatt er utforsket på familieområdet (Furstenberg 2005), både innenfor familien, mellom familie-medlemmer og i slektskapsrelasjoner. Vi vet for lite om hvordan dette kan variere i forskjellige familiestrukturer, og hvilke alternative kilder barn har til sosial kapital dersom familiens nettverk er lite. Hagestad (2006) har gitt viktig kunnskap om besteforeldrenes rolle i vårt samfunn, men det vil være spennende om denne typen studier også kan analyseres i lys av sosial kapital. Et annet viktig trekk ved det norske samfunnet er at det er vanlig at begge foreldre er i arbeid og mye av omsorgsarbeidet for de yngste barna er derfor overlatt til barnehage og skolefritidsordningen. En hypotese er at i vårt land bygges sosial kapital ved at begge foreldre er i arbeid, og barn kan være med å utvikle sosial kapital for sine foreldre gjennom kontakter som skapes i disse institusjonene. Dette bør utforskes videre.

Søskens roller i oppbygging av sosial kapital er lite utforsket også internasjonalt. I den Colemanske tradisjonen har det blitt sett som uheldig at det

er mer enn to søsken i en familie, da foreldrene har begrenset kapasitet til å følge opp det enkelte barn. De studiene som er orientert mot søsken viser et annet bilde ved å se søsken som ressurser, både for hvordan eldre søsken kan støtte og veilede yngre og at søsken er en kilde til utvidelse av barns nettverk. Vi vet imidlertid for lite om mekanismene bak dette, og her er det behov for videre forskning.

Stadig flere studier har hatt et perspektiv på barn som aktører i sin egen utvikling. I denne sammenheng er det også vist til hvordan barn selv bygger opp sosial kapital utenom familien. Dette gjelder primært vennenettverk og deltakelse i organiserte aktiviteter. Her er det likevel variasjoner i barns kapital. Noen barn er utadvendte og aktive og kan kompensere for manglende kapital i hjemmet (Chin og Philips 2004), andre er avhengig av andre for å bygge opp sin kapital. På dette feltet trenger vi mer kunnskap. Det vi også vet mindre om er hvordan barn skaper sosial kapital for sine foreldre. De fleste som har barn har antakelig erfaringer fra hvordan barn gjennom sine vennskap også kan utvide foreldrenes nettverk. Dette er en effekt vi kan se ved dugnader i barnehager og fritidsaktiviteter. Vi vet lite om denne effekten primært når de som har høy grad av sosial kapital fra før, eller om det er en kilde til å bygge opp kapital der den synes beskjeden.

Norge er tradisjonelt et homogent samfunn, og selv med en økende innvandrerbefolkning har vi hittil unngått utvikling av ghettolignende bopmiljøer med omfattende sosiale problemer. I sammenheng med sosial kapital kan det ses som en fordel at vi har en fritidsarena som omfatter de fleste barn og unge, iallfall i perioder av oppveksten. Som en samlet konklusjon på studiene som omhandler nærmiljø og lokalsamfunn, kan følgende karakteristika settes opp for gode oppvekstmiljøer:

- Blandet befolkning, både etnisk og økonomisk/klassemessig
- Felles verdier og mål for utvikling av nabolaget – gjerne fremmet gjennom lokale media
- Felles holdninger til uformell kontroll med barna
- Tilgang til organisasjoner og aktiviteter
- Møteplasser på tvers av generasjoner

Det er tilgang til organiserte aktiviteter i de aller fleste norske lokalsamfunn. Selv om det finnes mange norske studier av organiserte aktiviteter, er det vanskelig å finne studier som setter dette inn i en ramme av sosial kapital. Dette er et stort og utforsket område.

Denne litteraturgjennomgangen har vist tydelig at sosial kapital må ses i kontekst, og en del av denne konteksten er de strukturelle forhold rundt menneskers liv. Wakefield and Poland (2004) formulerer seg slik:

- social capital cannot be conceived in isolation from economic and political structures, since social connections are contingent on, and structured by, access to material resources.

De materielle forhold, økonomisk, human og sosial kapital, er vevd inn i hverandre, og på disse feltene mangler vi norske studier. Vi kan, som vist over, si noe isolert om hva som skal til for å bygge opp sosial kapital, men vi har for lite kunnskap om hvilke forhold som hindrer denne oppbyggingen eller hva som bryter sosial kapital ned. Med gode mål på sosial kapital kan vi finne sammenhenger, men på dette området vil spesielt kvalitative studier kunne gi viktige kunnskap ved å bidra til å utforske hvilke mekanismer som virker i dette feltet, og ikke minst kan det gi oss mer presis kunnskap om hva sosial kapital er og hvordan denne kapitalen kan fungere som ressurs for barn og unge.

Vedlegg og datadokumentasjon til kapittel 2. Sosial kapital og generasjoner

Forfatter	År	Region	Definisjon sosial kapital/indikatorer	Antall deltakere	Barns alder	Data / Metode	Hovedproblemstillinger, hovedspørsmål eller hovedområder som dekkes
Amato	1998	USA	Relasjoner i familie og lokalsamfunn som barn har nytte av for sin kognitive og sosiale utvikling	384	7-19 år	Litteraturstudier Kvantitative analyser	Analyse av det potensielle bidrag fedre og mødre gir til sine barns utvikling, måloppnåelse og velferd Review av "nyere" studier for å vurdere graden av empirisk støtte til eksistensen av fars-effekter Analyse av 12-årig longitudinell studie av foreldre og deres unge voksne barn
Bagnall, Longhurst, og Savage	2003	Storbritannia	Integrasjon i lokalsamfunn og organisasjonsdeltakelse	88 voksne		Kvalitativ studie	Utforsker foreldres deltakelse i frivillige organisasjoner i tilknytning til deres barn, og hvordan dette knyttes til personlig identitet som en måte å vise tilhørighet og sosialt engasjement. Denne typen foreldreskap får forskjellige utslag i forskjellige typer lokalsamfunn.
Berntsson, Kohler og Vuille	2006	Sverige/ Norden	Voksne og barns deltakelse i organiserte gruppeaktiviteter, foreldres lek med barna, fravær av mobbing	10 291 (1984) 10 317 (1996)	2-17	Kvantitativ studie, representativt utvalg fra de nordiske land	Studerer utviklingen av barns helse i Norden og om denne kan knyttes til nedgang i økonomi og sosial kapital i aktuell tidsperiode.
Beyers, Bates, Pettit, og Dodge	2003	USA	Foreldreoppfølging Nabolagsstruktur	440	11-13	Kvantitativ studie Multinivå-analyse	Studerer sammenheng mellom nabolagsstruktur, foreldreprosesser og utvikling av utagerende atferd hos ungdom
Bianchi og Robinson	1997	USA	Fire familiekaraktistika; Foreldrenes utdanningsnivå Mødrenes deltakelse i arbeidslivet En eller to foreldre i husholdet Familiens størrelse.	316 (?)	3 – 11 år	Tidsstudier i form av dagboksnotater, telefonintervjuer med barna i alderen 9-11, barnets foresatte ble intervjuet på vegne av de yngste.	Studerer barns bruk av tid relatert til familietype. Ser på barns tidsbruk i forhold til fire aktiviteter som forventes å ha betydning for deres kognitive og sosiale utvikling: Lesing, eller bli lest for TV-titting Leksearbeid Delta i husarbeid

Brevik	2008	Norge	Bruker ikke sosial kapital som analytisk begrep	4382	11-15 år	Dr. avhandling Kvantitative analyser	Studerer risiko for atferds- og tilpasningsvansker hos barn som har opplevd foreldrenes skilsmisse. Ser dette i forhold til forskjellige familiestrukturer etter skilsmissen. Sammenligning med USA.
Briggs	1998	USA	Tilgjengelige ressurser gjennom relasjoner i skole, jobb, bosted osv. Deltakelse i samfunnet			Kvantitative analyser	
Caughy, O'Campo og Muntaner,	2003	USA	Normer knyttet til tillit og gjensidighet Engasjement for lokalmiljøet	200	Familier med barn i alderen 3 – 4 ½ år	Foreldreintervjuer Vurdering av barnet Kvantitative analyser	Studerer forholdet mellom tilknytning til lokalmiljøet og atferdsproblemer hos førskolebarn
Caughy og O'Campo	2006	USA	Normer, sosialt nettverk og relasjoner mellom voksne og barn (familie-sosial kapital) Sosial tilknytning og uformell sosial kontroll (nabolags-sosial kapital)	200	Familier med barn i alderen 3 – 4 ½ år	Foreldreintervjuer Vurdering av barnet Kvantitative analyser	Studerer om forskjeller i kognitiv fungering hos afrikansk-amerikanske førskolebarn kan forklares ved forskjeller i nabolags- og/feller familie-sosial kapital
Chin og Phillips	2004	USA	Foreldreressurser som kan gi fordeler til barna	32 case 90 kontr.	5. klasse	Kvalitativ studie Feltarbeid og intervjuer	Studerer hvordan foreldre med forskjellig etnisk og klassebakgrunn tilrettelegger tilsyn og aktiviteter for barna gjennom sommerferien
Crosby, Holtgrave, DiClemente, Wingood, og Gayle,	2003	USA	Tillit, gjensidighet og samarbeid i nettverk, støttende interaksjon innen familie og nærmiljø	15 349	High school – elever	Survey Kvantitative analyser	Studerer hvordan sosial kapital, fattigdom og ulikhet i inntekt er relatert til ungdoms seksuelle risikoforferd og beskyttende atferd
Crosnoe, Cavanagh, og Elder	2003	USA	Ressurser som man får tilgang til gjennom relasjonelle forbindelser	9 223	High School – elever	Kvantitativ studie Data fra The National Longitudinal Study of Adolescent Health	Fokus på to sider av vennskap blant ungdom; vennes betydning for positiv tilpasning og hvordan dette varierer i forskjellige sosiale og institusjonelle kontekster

Drukker, Kaplan, Feron, og van Os	2003	Nederland	Kvaliteter ved nabolag "Kollektiv effektivitet": - uformell sosial kontroll - Sosial "cohesion" og tillit	563 barn 576 foreldre	11 - 12 år	Kvantitativ studie Registerdata Spørreskjema	a. Utforske om og på hvilken måte sosioøkonomisk deprivasjon og sosial kapital var assosiert b. Studere forholdet mellom sosioøkonomiske faktorer og sosial kapital på den ene siden og forskjellige dimensjoner av livskvalitet og atferd hos barn i en begynnende ungdomstid
Drukker, Buka, Kaplan, McKenzie, og van Os	2005	Nederland og USA	Fire teoretiske hovedpunkt: Kollektiv effektivitet (hovedvekt i studien) Sosial tillit og gjensidighet Deltakelse i frivillige organisasjoner Sosial integrasjon til felles nytte	533 Maastricht 801 Chicago	11-12 år	Kvantitativ studie Data fra The Maastricht Quality of Life study (MQoL) og The Project on Human Development in Chicago Neighborhoods (PHDCN)	Utforsker forholdet mellom sosioøkonomisk deprivasjon i nabolag, sosial kapital og barns helse i to land og blant flere etniske grupper
Dworkin, Larson og Hansen	2003	USA	Kunnskap om samfunn/organisasjoner og hvordan de fungerer Støtte fra ledere og organisasjonsmedlemmer	55	14-18 år	Kvalitativ studie Fokusgrupper	Studerer utviklingsprosesser hos ungdom som følge av deres deltakelse i organiserte aktiviteter
Earls og Carlson	2001	USA	Gjennomgår kritisk forskjellige definisjoner av sosial kapital. Bruker heller begrepet sosial økologi som viser til et nettverk av familie, skole, nabolag og lokal-samfunn som barn vokser opp i			Teoretisk artikkel	Utforsker teoretiske og metodologiske implikasjoner ved begrepet sosialøkologi i relasjon til barns helse og velvære
Edwards	2004	Storbritannia	Diskuterer begrepet sosial kapital			Teoretisk artikkel	Utforsker plassering og forståelse av familie i sosial kapital-teori i et feministisk perspektiv
Edwards og Gillies	2005	Storbritannia	Utgangspunkt i Colemans definisjon av sosial kapital. Inndeelte informantene i tre grupper etter nivå på sosial kapital	Survey: 1112 Dybde-intervjuer: 27 hushold	Foreldre med barn i alderen 8-12 år	Survey og dybdeintervjuer	Studerer hvilke ressurser som er tilgjengelige for foreldre i dagliglivet.

Egerton	2002	Storbritannia	Sivilt engasjement Deltakelse i organisert aktivitet	Ca. 1500	16-17 år	Data fra British Household Panel Study (1992-1999)	Ser på forholdet mellom barns deltakelse i organiserte aktiviteter og begge foreldres klassetilhørighet, utdanning og organisasjonsdeltakelse
Farrell, Taylor og Tennent	2004	Australia	Sosiale relasjoner og nettverk basert på tillit og gjensidighet Individuell atferd på mikrososialt nivå og strukturelle faktorer på makrososialt nivå inkluderes	138	4-8 år	Uformelle samtaler med barn ved fire (før-) skoler. Samtaler gjennomført med både forsker og lærer. Kvantitative og kvalitative analyser	Utforsker barns sosiale kapital og hvordan denne utvikles i førskole og tidlig skolegang
Ferguson	2004	USA/Mexico	Relasjoner mellom foreldre og barn Familiers relasjoner og interaksjon med lokalsamfunnet	204 familier	6-16 år	Cross-sectional survey-design Kvantitative analyser	Studerer hvordan indikatorer på sosial kapital formes av kulturen den oppstår i. Dette undersøkes gjennom å studere barn som jobber på gata i Mexico
Fitzgerald	2002	New Zealand	Sosial kapital som kulturelt basert prosess Jfr. Bourdieu		11-13 år	Kvalitativ studie	Studerer barns egen utvikling av sosial kapital. Legger vekt på barnas egne erfaringer og forståelser av sine sosiale nettverk, og hvilken nytte de har av sine sosiale forbindelser
Fitzpatrick, Wright, Piko, og Lagory	2005	USA	Sosiale bånd og nettverk knyttet til hjem, nærmiljø og skole	1538	10-18	Spørreskjema Kvantitative analyser	Sammenheng mellom oppvekst i truende nærmiljø og depressive symptomer
Furstenberg	1998	USA	Bredt sosial kapital begrep basert på Coleman og Putnam			Teoretisk artikkel. Kommentar til Amato, se over	Sosial kapital-begrepet er bredt og kan ikke bare defineres ut fra foreldres samarbeid Fedres bidrag er ikke tilstrekkelig belyst, men mødre er de viktigste bidragsyttere til sosial kapital i familien
Furstenberg	2005	USA	The stock of social goodwill created through shared social norms and a sense of common membership from which individuals may draw in their effort to achieve collective or personal objectives. By membership or			Teoretisk artikkel	Gjennomgang av hvordan familier genererer og distribuerer sosial kapital. Peker på kunnskapshull og behovet for definisjoner som ikke blander sosial kapital med konsekvenser av tilgang til dette

Gillies	2008	Storbritannia	affiliation, actors (in this case members of a family or kinship system) may derive benefits through sharing objectives, sponsorship, connections, and support from others inside and outside the family.	Bourdieuus kapitalbegreper	1. 5 mødre 2 a. Foreldre 2 b 25 mødre 11 fedre	8-11	Dybdeintervjuer Survey Kvalitative intervjuer	Diskuterer at foreldreverdier og praksis er grunnlagt i sosiale og økonomiske realiteter, i kontrast til britisk familiepoltikk der fokus er forskjøvet fra fordelingsproblematikk til foreldreferdigheter.
Gillies og Lucey	2006	Storbritannia	Coleman og Bourdieus kapitalbegreper Sosial kapital som analytisk begrep, ikke forklarende teori	44 barn fra 16 søskenflokker	5-22	Kvalitative intervjuer	Utforsker søsken som ressurs i og utenfor familien	
Giorgas	2002	Australia				Review-artikkel	Litteraturstudie av sosial kapital i forskjellige etniske grupper	
Hagan, MacMillian og Wheaton,	1996	Canada	Coleman-relatert. Betydning av foreldres involvering i barns liv. Elders "life course"-perspektiv	492	Secondary school 1976	Del av longitudinell studie, start 1976. Artikkelen er basert på telefonintervjuer i 1989	Studerer hvordan foreldre og andre støttepersoner kan bidra til å minske tapet av sosial kapital som flytting kan medføre	
Hagestad	2006 a og b	Norge	Bruker ikke sosial kapital som begrep	959 voksne 270 barn	10-12 år	Spørreskjema til foreldre Intervjuer med barn	Kartlegger i hvilken grad og på hvilke måter besteforeldre deltar i barns nettverk og sosialisering	
Hébert, Sun og Kowch E	2004	Canada	Tre hovedtema: Sosial kapital som ressurs, som mål-orientering og som sosial kontroll			Review-artikkel	Studerer betydningen sosial kapital har for utbytte av utdanning for minoritetsungdom. Viser hvordan ungdom danner, utvikler og bruker sosial kapital	
Holland, Reynolds og Weller	2007	Storbritannia	Verdier og ressurser personer har tilgang til		11-30	Baserer seg på tre studier, med både kvalitative og kvantitative data	Utforsker barn og unges eget aktørskap til å utvikle og bruke sosial kapital til å konstruere identitet og som støtte i overgangsfaser	

Jack og Jordan	1999	Storbritannia	Social capital consists of cultural practices, norms, networks, links, know-how and tradition, through which people conduct informal interactions of all kinds						Teoretisk artikkel med review	Ser på sosial kapital i relasjon til barns velferd. Hevder at det er viktig å bygge opp sosial kapital i fattige lokalsamfunn
Jarrett, Sullivan og Watkins	2005	USA	Sosial kapital forstått som sosiale relasjoner som medfører overføring av sosiale ressurser og gir fordeler	34	Ungdom				Kvalitativ studie	Studerer hvordan sosial kapital overføres fra voksne til ungdom gjennom deltakelse i organiserte ungdomsprogram
Kerr og Beaujot	2002	Canada	Sosial kapital basert på familiestruktur	14 007	4-11 år				Studie basert på data fra Canadas first longitudinal survey on children and youth	Studerer hvilken betydning familietype har for barns utvikling
King	2001	USA	Sosial interaksjon, tillit og delte visjoner		High school				Survey Cross-sectional design	Utvikler og utprøver en modell basert på sosial kapital for å undersøke religiøs og relasjonell innflytelse på moralsk atferd hos ungdom
Leonard	2005	Nord-Irland (Prosjekt A) Irland (Prosjekt B)	Sosial kapital som individuell og kollektiv ressurs som kan utnyttelstil å få tilgang til økonomisk og human kapital.	Prosjekt A Voksne fra 150 hushold 120 barn Prosjekt B 30 hushold 11 barn	14 - 16 år				Kvalitative intervjuer	Utforsker hvordan barn selv utvikler og utnytter sosial kapital. Diskuterer begrensningen i hvordan Putnam, Coleman og Bourdieu behandler barn og barndom i sine konseptualiseringer av sosial kapital
Leonard	2008	Nord-Irland	Putnams indikatorer med vekt på lokalsamfunn	920	16 år				Spørreskjema Kvantitative analyser Data fra NİYLT S -Northern Ireland Young Life and Times Study	Utforsker sosial kapital-nettverk i unges liv. Treker inn begrepet sub-kulturell sosial kapital som forutsetning for å forstå sosial kapital hos ungdom.

Morrow	1999, 2001, 2006	Storbritannia	Sosial kapital basert på fire indikatorer: - sosiale nettverk - lokal identitet - institusjoner og fasiliteter i nærmiljøet - engasjement og organisasjonsdeltakelse	101	12 – 13 år 14 – 15 år	Kvalitative metoder Strukturerte metoder: Skriftlige svar på åpne spørsmål Visuelle metoder: Foto av sine viktigste steder, med forklaringer	Utforsker hvordan sosial kapitalbegrepet relaterer seg til barn og ungdoms sosiale liv, og hvilke implikasjoner dette har for deres velvære og helse. Drøfter begrepet ut fra "de tre store", men faller ned på Bourdieus teorier knyttet til privilegier og makt, samt sosiabilitet
Nielsen	2003	USA	Sosial kapital som utvidet sosialt nettverk	3 jenter	9, 12 og 12 år	Kvalitative intervjuer	Utforsker reproduksjon av sosial og økonomisk urettferdighet på tvers av generasjoner og hvordan dette problemet er spesielt akutt for minoriteter
Offer og Schneider	2007	USA	Sosial kapital som kontakt på tvers av generasjoner Sosial støtte	321 familier	11-19 år	Kvantitativ studie Basert på "the 500 family study"	Studerer hvordan barn/unge bidrar til familiens sosiale kapital.
Parcel og Dufur	2001	USA	resources that inhere in the relationships between and among actors and that facilitate a social outcome. Fokus på familie-sosial kapital	1833	1. – 8. skoleår	Data fra National Longitudinal Survey of Youth (NLSY79) via Center for Human Resource Research (CHRR, 1996)	Studerer skolen som familiens sosiale kapital, humane og finansielle kapital som parallelle begrep og utforsker deres effekt på barns sosiale tilpasning
Parke	2004	USA	Sosial kapital som relasjoner mellom personer, institusjoner og organisasjoner i samfunnet utenfor den nære familie.			Review-artikkel om utvikling i familien	Et kapittel om familier og sosial kapital basert på Colemans begrep Et kapittel om søsken som kan relateres til sosial kapital
Pinkerton og Doland	2007	Irland og Nord-Irland	Sosial kapital som ressurser i støttende nettverk	172	11-18 år	Studier av tre lokalsamfunnsprosjekt knytta til marginalisert ungdom bruker som utgangspunkt Kvantitative og kvalitative data	Artikkelen presenterer en modell som tar utgangspunkt i teorier om sosial støtte, og tar i bruk sosial kapital og resiliens-teori for å knytte formelle intervensjoner i familien til mestring hos ungdom

Powell og Parcel	1999	USA og Storbritannia	Colemans definisjoner knyttet til familiekarakteristika	21 039	8. skoleår	National Education Longitudinal Study of 1988 (NELS:88, USA) National Child Development Study (NCDS, Storbritannia)	Utgangspunkt for studien er at barn i store familier får svakere utbytte av utdanning enn andre. Studien utforsker om denne relasjonen blir modifisert av foreldrenes arbeid, og om relasjonen varierer på tvers av de to samfunnene. Ser også på forskjellige familietyper
Ravanera	2007	Canada	Uformelle bånd mellom individer	6840 menn	10 – 14 år	Data fra The General Social Survey on Social Engagement	Studierer sammenhengen mellom sosial kapital hos menn og familietype, primært betydningen av å bo med barn
Runyan, Hunter, Socolar, Amaya-Jackson, English, Landsverk, Dubowitz, Browne, Bangdiwala, og Mathew,	1998	USA	<ul style="list-style-type: none"> - to foreldre, eller foreldrefigurer hjemme - sosial støtte fra mor (kvinnelig omsorgsgiver) - ikke fler enn to barn i familien - støtte i nabolaget - regelmessig kirkegang 	667	2 – 5 år	Analyse av sekundærdata, case og kontroll Bruk av anerkjente instrument for screening av barns atferd og utvikling, sammen med intervjuer med mødrene	Undersøke sammenhengen mellom sosial kapital og utvikling og atferd hos barn i alderen 2-5 år som lever under sosialt og materielt depriverede forhold
Saluja, Kotch og Lee	2003	USA	<ul style="list-style-type: none"> - Tiltit i nabolaget - Naboenes relasjoner til barn - Grad av hjelp fra naboer <p>Uttrykker tvil om sosial kapitalbegrepet og om det som måles i kjente studier egentlig er sosial støtte. Konkluderer med at begrepet ikke kan brukes på individnivå</p>	215 mødre	Data innsamlet når barna var 0 og 6 år	Data fra Longitudinal Studies of Child Abuse and Neglect Intervjuer og spørreskjema, kvantitative analyser	Studierer om sosial kapital og sosial støtte modifiserer relasjonen mellom overgrep og omsorgssvikt overfor barn og (1) angst – depresjon og (2) aggressiv atferd

Sampson, R Morenoff og Earls	1999	USA	Sosial kapital har utgangspunkt i strukturene i sosiale organisasjoner.	8782 beboere fra 343 nabolag	Data fra The Community Survey i Project on Human Development in Chicago Neighborhoods	Utforsker variasjoner i - kontakt mellom generasjoner på nabolagsnivå - gjensidighet - felles forventninger om sosial kontroll over barna i forskjellige typer lokalsamfunn/nabolag
Schaefer- McDaniel	2004	USA	Sosial kapital hos ungdom: 1. sosiale nettverk / interaksjoner og sosialbilittet 2. tillit og gjensidighet 3. tilhørighet/stedstilknytning		Teoretisk artikkel	Søker å fremme forskning på barn/unge og sosial kapital ved å skape en kritisk syntese av begrepet og introdusere et nytt teoretisk rammeverk for sosial kapital hos barn/unge
Seaman og Sweeting	2004	Storbritannia	Utfordrer Colemans familiesyn og manglende blikk for barn/unge som aktører	22 familier	Kvalitativ studie	Utforsker familiens rolle i å utvikle sosial kapital for barn og unge, med fokus på forskjellig familie-typer og materielle forhold. Utforsker også de unge som ressurser i utvikling av sosial kapital på "community"-nivå
Smith, C	2003	USA	Nettverk på tvers av generasjoner, tillitsbærende relasjoner utenfor familien som kan tilby ressurser og muligheter		Teoretisk artikkel	Forfatteren formulerer en systematisk, integrert og sammenhengende beskrivelse av religionens konstruktive innflytelse i livet til amerikansk ungdom. Identifiserer ni nøkkelfaktorer
Stanton-Salazar	1997	USA	Relationships with institutional agents, and the networks that weave these relationships into units		Teoretisk artikkel	Forfatteren utvikler et rammeverk basert på sosial kapital for å forstå sosialiseringen av barn og unge med minoritetsbakgrunn
Thomson, Henderson og Holland	2003	Storbritannia	Sosial kapital har noen basiselementer som består av felles normer og verdier som både resulterer i og er resultat av felles bånd og relasjoner	3 A: 16-17-18 B og C: 15-16-17	Del av kvalitativ longitudinell studie med 100 informanter. Tre årlige intervjuer	Studerer hvilke ressurser ungdom har tilgjengelig, og hvor nyttige disse er til å utforme deres framtid

Tomanović	2004	Serbia	Bourdieu's habitusbegrep. Familiehabitus både skapes av og kan skape og aktivere forskjellige typer kapital.	1993-94: 93 fam. 2000: 21 fam.	4 - 7 år 11 – 14 år	Longitudinell kvalitativ studie	Utforsker hvordan barns hverdagsliv er strukturert og konstruert av familiens habitus
Wakefield og Poland	2005	Canada	Setter Putnam's, Coleman's og Bourdieus definisjoner opp mot hverandre			Teoretisk artikkel	Artikkelen legger et fundament for kritisk dialog mellom sosial kapital og helsefremmende tiltak. Utforsker problemene i konseptualiseringen av begrepet og en sosial kapital-byggende praksis, og linker dette til utvikling av lokalsamfunn
Weller	2006	Storbritannia	Ressurser fra sosiale nettverk med tillit og gjensidighet	600	13-16	Kvalitativt multimetode-prosjekt	Studerer undoms engasjement utenfor formelle organisasjoner
Winstanley, Steinwachs, Ensminger, Latkin, Stitzer og Olsen	2008	USA	Sosial kapital knyttet til deltakelse i organiserte aktiviteter	38 115	12-17	Data fra "1999 og 2000 National Survey on Drug Use and Health" (NSDUH) Kvantitative analyser	Studerer sammenhengen mellom ustabile, problembelasta nabolag og sosial kapital for å utforske om dette er assosiert med rus(mis-) bruk, avhengighet og tilgang til behandling
Zhou	1995	USA	Sosial kapital som familie og lokalsamfunnsressurs				Utforsker hvordan tilpasningsprosessen til kinesisk-amerikansk ungdom påvirkes av konkrete former for sosiale relasjoner mellom lokalsamfunn, innvandrerfamilier og de unge selv
Zolotor og Runyan	2006	USA	- Kollektiv effektivitet - Opplevelse av - stedstilknytning og innflytelse - Støtte i nabolaget - Foreldres investering i barn	1435 mødre	Barn under 18 år	Cross-sectional telephone survey Konstruerer indeks for sosial kapital	Studerer lav sosial kapital som risikofaktor for omsorgssvikt, vold i hjemmet og fysisk og psykisk strfeng (harsh) foreldrepraksis

DEL 2: EMPIRISKE STUDIER

3 Generasjonsmotsetningars mobiliserande kraft⁷

Betydinga av sosiale og politiske ressursar, 1992–2002

GURO ØDEGÅRD OG FRODE BERGLUND

Innleiing

I den seinare tid har det i vestlige demokrati oppstått ei bekymring for at ungdomsgenerasjonen har mindre sosial tillit og engasjerer seg i færre politiske aktivitetar enn tidlegare generasjonar (Putnam 2000). Ikkje berre bidreg dette til å setje dei unge på sida av det samfunnslivet dei er ein del av, men svekka kollektiv deltaking svekkar også det politiske systemet si evne til effektivt å løyse kollektive utfordringar. Årsaka til denne forvitringa blir av den amerikanske statsvitaren Robert Putnam (1993, 2000) forklart med at samfunnsborgarane i mindre grad enn tidlegare er aktive i formelle og uformelle nettverk utanom familiesfæren. Slike nettverk produserar relasjonelle ressursar som aukar individas sosial tillit og samfunnsengasjement. Putnam kallar desse ressursane for «sosial kapital». Ein viktig føresetnad for å bygge sosial kapital er at dei sosiale nettverka evna å etablere sterke lojalitetsband innanfor ei homogen gruppe (bonding) samstundes som dei integrerar og er attraktive for andre som ein normalt ikkje ville hatt kontakt med (bridging). Slike 'samanbyggjande' og 'overbyggjande' nettverk samler borgarar til gjensidig tillitsskapande og normdannande aktivitetar. Det hevdas at denne politiske sosialiseringssprosessen både treng og tener unge på å ha relasjonar til eit mangfald av engasjerte vaksne. Særleg dreiar dette seg om vaksne utanfor familiesfæren (Jarrett et al. 2005). Slike relasjonar i slike generasjonsover-gripande nettverk, kan skape ressursar og godar – eller sosial kapital – som vil hjelpe dei unge med å orientere seg til vaksenverda, og eventuelt gjere overgangen frå ung til vaksen enklare (Benson 1997; National Research Council

⁷ Takk til Fredrik Engelstad, Institutt for sosiologi, UIO og Gruppe for ungdomsforskning ved NOVA for verdifulle kommentarar og diskusjonar.

Institute of Medicine 2002). Siktemålet med generasjonsoverskridande nettverk er å utvikle meningsfulle sosiale roller og forberede dei unge til leiaroppgåver både i lokalsamfunnet og i storsamfunnet (Putnam 2000; Zeldin 2000). Vaksne si investering i ungdom blir slik sett ikkje berre betrakta som eit gode for individuell utvikling av ungdomstida, men sikrar også kontinuiteten av eit sunt sivilsamfunn.

Jarrett, Sullivan og Watkins (2005) har vist at deltaking i generasjonsovergripande program for ungdom er nyttige for å auke deira sosiale kapital. Tre ulike program, som alle gjekk ut på å knyte vaksne ressurspersonar og unge i alderen 15–18 år saman i tidsavgrensa aktivitetar på fritida, viste seg å vere effektive for å auke den positive relasjonen mellom unge og vaksne. Programma gav opplæring i faktiske ferdigheiter knytt til jordbruk, kunst og politisk aktivisme, samstundes som dei bidrog til nettverksbygging på bakgrunn av felles interesser på tvers av generasjonar. Sett frå ungdom sin ståstad fekk dei eit nytt og positivt syn på vaksne, og auka respekt frå dei vaksne. Haldninga til vaksne gjekk frå ei klar avstandstaking til å vurdere dei vaksne som sine allierte. Jarrett og kollegar hevdar at den informasjonen, assistansen, hjelp og oppmuntring dei unge blei møtt med, bidrog til å utvikle ressursar som også ville auka deira sosiale kapital og føresetnadar seinare i livet. Dagens vestlege samfunn i liten grad byr på generasjonsoverskridande nettverk der unge og vaksne møtast utanfor familiesfæren. Dermed vil ikkje samfunnet fostre ein ny generasjon vaksne som er sosialisert for eit aktivt samfunnsliv og samfunnsengasjerande deltaking (Jarrett 2005). Konsekvensen vil vere at vi står overfor eit framtidig demokratiunderskot.

Ei slik framtidsanalyse byggjer på føresetnaden av at ungdom som er med i vaksenstyrte nettverk i større grad enn ungdom som ikkje er med i slike nettverk opparbeider seg sosiale og politiske ressursar som verkar mobiliserande for samfunnspolitisk deltaking. I denne artikkelen er det to årsaker til at vi reiser spørjeteikn ved ein slik føresetnad.

For det første, ungdomstida betraktast som ei sentral fase for avstandstaking og opposisjon til vaksensamfunnets normer og regler. Dette, kombinert med at ungdomsgenerasjonen i langt sterkare grad enn eldre generasjonar opplever å tilhøyre ein unik generasjon (Keeter et al. 2002), gjer det

tenkjeleg at ungdom i sterkare grad enn andre aldersgrupper opplever misnøye og mistillit til autoritetar i samfunnet.

Det er for det andre ikkje gitt at lav tillit og motstand til verdiar og normer definert av vaksensamfunnet resulterer i passiv samfunnsborgarar. Watts og kollegaer viste at tyske ungdommar med eit 'ungdomsorientert' haldningsmønster, som var prega av mistillit, distanse og konfrontasjon overfor vaksensamfunnet, også hadde ein tilbøyelegheit til å delta i protestaksjonar (Watts et al. 1989). Dei «vaksenorienterte» unge derimot, der haldningane var prega av tillit og koalisjon, framviste ikkje denne typen engasjement. Også Petersson et al. (1989) har vist at misnøye og engasjement tenderte å gå i hop. Studien viste at passive og uengasjerte borgarar i Sverige var gjennomgåande fornøgde med samfunnsforholda, medan dei misnøgde framviste eit engasjement ved å stille større krav til styresmakter ved oftare å ta initiativ og forsøke på påverke sin situasjon (Petersson et al. 1989).

Med dette som bakteppe er artikkelens målsetting å belyse kva betydning ungdom sine egne nettverk har for danninga av deira politiske og sosiale ressursar. Dette er eit underutforska felt både i ein norsk og internasjonal kontekst. Med unntak av nokre kvalitative studiar med få einingar, har slike studiar tatt utgangspunktet i foreldras sosial kapital (Stolle & Hooge 2004), i tillegg til at dei unge stort sett har blitt handsama som konsumentar heller enn produsentar av sosial kapital (Morrow 2002; Whiting & Harper 2003).

I denne artikkelen blir dei sosiale og politiske ressursane definerast som *tillit til vaksensamfunnets autoritetar* og *viljen til å røyste ved val*. Vidare skil vi mellom ungdomsnettverk som er *generasjonsoverskridande* og *vaksenstyrt* og nettverk som utelukkande inkluderer *ungdomsgenerasjonen* og slik sett er *ungdomsstyrt*. Dette utgjør rammene for følgjande hovudspørsmålet: Er det slik at unge som deltek i ungdomsstyrte nettverk i større grad enn unge som er med i generasjonsoverskridande nettverk har lav tillit til vaksensamfunnet og vender seg vekk frå kollektive deltakingsnormer i avmakt eller likegyldighet? Dette blir etterfylgt av to underspørsmål. For det første: Putnam (1993, 2000) hevdar at både formelle og uformelle nettverk er sentrale i danninga av borgaranes sosiale tillit og sosiale engasjement. Denne påstanden byggjer på studiar av vaksenpopulasjonen. Vi spør difor: Er det grunn til å hevde at dette er gjeldande også for ungdomspopulasjonen? I vårt artikkel represen-

terer medlemskap i frivillige barne- og ungdomsorganisasjonar dei formelle nettverka og deltaking i vennenettverk dei uformelle.

For det andre hevdar Putnam at til fleire nettverk ein er med i, til meir sosial kapital. Ei svekking av individas omfang av nettverk vekker bekymring på demokratiets vegne:

(...) unless America experiences a dramatic upward boost in civic engagement in the next few years, Americans in 2010 will join, trust, and vote even less than we do today (Putnam 1995).

Bekymringa er knytt til amerikansk ungdom. Men også i dei Skandinaviske landa ser vi endringar i ungdoms sosiale engasjement. Ikkje berre er dei medlem av færre frivillige organisasjonar enn for ti år sidan (Vogel et al. 2003; Ødegård 2006a), eit medlemskap har også kortare varigheit enn for ti år sidan (Ødegård 2007a). Dette blir sett på som ei utfordring både for det norske og svenske demokratiet (NOU 2003:19; SOU 2000:1). På bakgrunn av dette spør vi om ei svekking av den formelle nettverksdeltaking har ført til at tilliten til vaksensamfunnet og røysteviljen generelt er svekka gjennom 1990-talet.

Det vil bli kontrollert for bakgrunnsfaktorar som kjønn og foreldras sosioøkonomiske status. Dette er variablar som i tidlegare studiar har vist seg å påverka individas sosiale tillit og samfunnsdeltaking (Buchel & Duncan 1998; Coleman 1988; McNeal 1999; Stanton-Salazar & Dornbusch 1995). Avslutningsvis blir det drøfta kva betyding strukturelle forskjellar har for danninga av ungdoms sosiale og politiske ressursar samanlikna med ungdoms eigne nettverksressursar.

Teoretisk bakteppe

Sosial kapital kan best forklarast som dei relasjonelle *ressursar* eit individ eller sosial gruppe byggjer i samhandling med andre menneskjer. Det er to typar relasjonelle ressursar: følelsen av gjensidig forplikting mellom individ, som ofte er avleda av gjensidig *tillit* med andre, og det bytte av informasjon ein får som følgje av å vere med i sosiale nettverk. Det er slik sett *eigenskapen* ved dei sosiale relasjonane som knyter individa i eit samfunn saman, ikkje relasjonane i seg sjølv. Ideen er at desse relasjonelle ressursane verkar mobili-

serande for eit kollektivt handlingsmønster, og blir ei viktig føresetnad – ikkje berre for sosial integrasjon – men også men også for danninga av demokratisk legitimitet og stabilitet (Warren 1999). Sosial kapital har slik sett sitt grunnlag i handlingar og verdiar individnivå. Når desse aggregerast kan handlingar også på samfunnsnivå forklarast (Putnam et al. 1993). Samfunnets sosiale kapital vil slik sett styrkast ved borgarane si deltaking i politisk verksemd og gjennom det politiske system sin auka evne til effektivt å løyse kollektive utfordringar.

Tillit, kritikk og kontekstuelle forskjellar

Tillit er grunnlaget for teorien om sosial kapital. I empiriske forskning skiljast det mellom horisontal og vertikal tillit. Den horisontale tilliten måler individas tillit til sine medmenneske, og er den dimensjonen som er mest nytta (Putnam et al. 1993). Vertikal tillit måler individas tillit til spesifikke offentlige grupper eller institusjonar (Torney-Purta et al. 2004a; Uslaner 1999). Resultat frå fleire undersøkingar viser at borgaranes vertikale tillit korrelerer positivt med den horisontale tillitsdimensjonen (for ei oversikt sjå Eek and Rothstein 2005). Dette viser seg også i ein norsk kontekst (Strømsnes 2003).

Det er avgjerande for eit samfunn at borgarane har høg horisontal tillit sidan tillit korrelerar med mang positive samfunnsmessige forhold, som ein vel-fungerande demokratisk prosess og lukkelege samfunnsborgarar (Eek & Rothstein 2005). At samfunnsborgarar gjennom deltaking i inkluderande fellesskap aukar sine individuelle livssjansar samstundes som det bidreg til eit velfungerande demokrati, gjer sosial-kapital konseptet nesten for godt til å vere sant. Teorien er også utsett for grunnleggjande kritikk for å vere vag, for omfattande og dårleg definert (Deth 1999; Levi 1996). Difor har også ei rekkje empiriske forskingsprosjekt hatt som ambisjon å finne ut om ulike mekanismar for sosial kapital er verksame innanfor ulike kontekstar og sosiale grupper. Blant anna byggjer og bruker kvinner sosial kapital på andre måtar og på andre arenaer enn menn (Stolle & Lewis 2002). Faren ved at alle fenomen skal forklarast innan ramma av sosial kapital er at kvar og ein utviklar sine eigne omgrepsdefinisjonar. Som Rothstein og Stolle uttrykker det: «...*if social capital becomes everything, then maybe it is nothing*» (Rothstein & Stolle 2003).

Dette reiser også ein annan fundamental kritikk: At Putnam blandar årsak og effekt når det kjem til analyser av sosial kapital. Konseptet er tautologisk: sosial kapital (sosiale relasjonar) produserer sosial kapital (tillit) (Levi 1996; Portes 1998; van Deth 1999). Seippel (2006) påpeiker at årsaka til dette tilsynelatande evigvarande problemet, er at sosial kapital-konseptet har som føresetnad å undersøke eit relativt avgrensa fenomen, medan det i verkelegheita beskriv ein heil prosess. Kjernen i fenomenet er at dei sosiale relasjonane blir «omdanna» til sosial kapital når dei latente ressursane som ligg i slike relasjonar er potensielt fullbyrda (Seippel 2006).

Teorien om sosial kapital synes å vere bygd på ei grunnforståing av eit samfunn i harmoni og konsensus. Høg tillit er eit teikn på sunnheit, medan lav tillit er eit forvitringsteikn. Debatten om dei kritiske røyser er i svært liten grad tatt opp. Putnam har erkjent at det finnes sivile samanslutningar som har negativ verknad på danninga av samfunnets sosiale kapital, men eksempla er avgrensa til marginale, ekstremistiske og udemokratiske grupper som nazistiske parti, Ku Klux Klan og fundamentalistiske religiøse samanslutningar (Putnam 2000:350–55).

Gamson var den første av mange som påpeika at den ideelle situasjon for at samfunnsborgarar skulle ta politisk initiativ var lav tillit og høg politisk bevisstheit (Gamson 1968). Dei Skandinaviske land er kjend for folkets høge deltaking i frivillige politiske organisasjonar som byggjer sin ideologi på samfunnsending og slik sett er samfunnskritiske (Vogel et al. 2003; Wollebæk & Selle 2003).

Wollebæk og Selle (2003) viser at slike konfliktorienterte organisasjonar i større grad produserar sosial tillit og politisk forplikting hjå sine medlemmer enn organisasjonar som produserar godar eller aktivitetar for eigne medlemmar, og der relasjonen til storsamfunnet er prega av konsensus. I andre arbeider viser dei at nordmenns horisontale sosiale tillit aukar til høgare tillit dei har til at interesseorganisasjonar effektivt løyser problem samfunnet står overfor (Wollebæk & Selle 2005), samt korleis samspelet mellom samfunnskritiske organisasjonar og offentlege myndigheiter har vore viktig i velferdsstatens politikktutforming (Wollebæk & Selle 2002). Dette er i tråd med Rothstein (2002) som frå ein svensk kontekst hevdar at føresetnaden for ein horisontal tillit er at samfunnsborgarane i botn har ein tillit til

spesifikke offentlege institusjonar, som politiet, rettsvesenet og ulike velferdsinstitusjonar (Rothstein 2002). Sosial kapital formast ikkje einseitig av sosiale nettverk, men staten er også ein viktig produsent. I internasjonal forskning blir denne tilnærminga kalla «Den skandinaviske modellen» (Herrerros 2004), då desse landa kjenneteiknast av eit godt utbygd demokratisk velferdssystem kombinert med ei høg organiseringsgrad i demokratiske folkerørsler. Det er i dette samspelet folkets tillit har blitt danna. Dette perspektivet opnar Putnam i liten grad opp for, noko som har samanheng med at det politiske system i USA er svært annleis enn det Europeiske og Skandinaviske. Det er også vilkåra og motiva for deltaking i frivillige organisasjonar. Putnam si forståing av sosial kapital konseptet tek i liten grad høgde for slike kontekstuelle variasjonar (sjå også Morrow 1999), medan dei Skandinaviske forskingsbidraga tydeleggjer nettopp kontekstens betydning.

Også den internasjonale IEA Civic Education Study er opptatt av kontekstuelle variasjonar når den framhever at Skandinaviske 14-åringar har høgare tillit til politiske institusjonar samanlikna med elevar i andre land (Torney-Purta et al. 2004a). Forklaringa som blir løfta fram er at det er langt enklare å bygge slik vertikal tillit i gamle og stabile demokrati, enn i nyoppretta og meir ustabile demokrati. I tillegg viser studien at mistillit blant 14-åringar slett ikkje ser ut til å verke mobiliserande for å endre forhold ein er misnøgd med, verken gjennom valdeltaking eller i andre politiske aktivitetar. Torney-Purta og hennar kollegaer meiner at det finnes ein 'tillits-terskel' som dei unge må overstige dersom dei skal kunne definere seg sjølv som deltakar i samfunnet eller politikken (Torney-Purta et al. 2004a). Mon tro det. Forklaringa kan godt vere gyldig i udemokratiske land eller i nyetablerte og ustabile demokrati. Men i dei Skandinaviske demokrati, der nettopp samfunnskritiske interesseorganisasjonar har vore avgjerande i forminga av velferdsstaten, er mistillit og opposisjon viktige element for den demokratiske deltakinga og den politiske integrasjon, også blant ungdom.

Er det mogeleg å måle ungdom sin sosiale kapital?

Putnam har blitt kritisert for einseitig å anerkjenne nettverk tilpassa den mannlege verda (Stolle & Lewis 2002). Samstundes står vi overfor nye utfordringar når vi skal beskrive og ta høgde for korleis deltaking i ulike

sosiale nettverk påverkar individas sosial og politiske ressursar i lys av sosial kapital teorien, særleg når ungdom er den sosiale gruppa som skal studerast.

For det første viser tidlegare studiar at sosial kapital-konseptet i liten grad fangar betydinga av barn og unges eige nettverk (Morrow 1999), då dei har andre typar sosiale nettverk enn vaksne som er integrert i samfunnslivet gjennom arbeid og eigen familie. Blant anna brukar ungdom i langt mindre grad enn vaksne nabolaget som sosial nettverksressurs (som blir hevda å vere viktig i danninga av sosial kapital), då dei relaterer seg i større grad til jamnaldergrupper (Fahmy 2004). For det andre kan det vere ei utfordring å måle ungdoms tillit til politiske institusjonar. Slike institusjonar kan vere relativt ukjente for ungdom under stemmerettsalder eller ungdom som er uinteressert i politikk. I Civic studien, fant forskarane at 14-åringar har høgare tillit til politiske institusjonar enn 17–19-åringar (Torney-Purta & Amadeo 2003). Slik var det også blant dei norske elevane (Mikkelsen et al. 2001). Det kan vere at den yngre aldersgruppa faktisk er meir tillitsfulle enn dei eldre, men det kan også vere slik at dei yngre har mindre kunnskap om det politiske systemet og institusjonane. Dermed har dei slik sett små grunnar til å vere mistruiske. Tidlegare norske studiar har i tillegg vist at ungdom er opptatt av saker som kan definerast som politiske, men er i liten grad opptatt av og kjenner til ulike offentlige og politiske institusjonar (Ødegård 2001, 2003).

I Civic studien blei dimensjon *kollektiv tillit* inkludert. Denne tok omsyn til kor høg tillit ungdom rapporterer overfor grupper dei møter regelmessig, som politiet, kirken og skulen (Torney-Purta et al. 2004a). Generelt var dette grupper som dei unge jamt over hadde meir tillit til enn dei meir distanserte politiske institusjonane. I denne studien har vi spurt etter ungdoms tillit til ulike autoritetar i det vi definerer som vaksensamfunnet. Som eit samla mål kan dette karakteriserast som ein vertikal tillit tenåringar forstår, har meiningar om, og slik sett kan forholde seg til (sjå også Watts et al. 1989).

Som Seippel (2006) betraktar vi tillit og engasjement som avgrensa sosiale fenomen som aukar eller minskar avhengig av type og mengde av sosiale nettverk, ikkje som ein gjennomgripande prosess. Når vi til trass for dette vel å forklare desse sosiale fenomena innanfor ramma av sosial kapital teorien, er det først og fremst for å forstå kva mekanismar som er verksame

for danninga av ungdom sine sosiale og politiske ressursar, samt diskutere utfordringar når nye sosiale grupper og kontekster er analyseiningane.

Data og operasjonalisering

Datagrunnlaget for denne studien er dei to nasjonalt representative surveyundersøkingane Ung i Noreg (UIN) 1992 og 2002. Desse vart gjennomført blant elevar på alle klassetrinn på ungdomsskuler og vidaregåande skular, Ung i Noreg (UIN) 1992 og 2002. Utvalet i 1992 var på 12 000 skuleelevar, med ein svarprosenten på 97. I 2002 var utvalet på 11 928 elevar. Svarprosenten var då på 92.3. Undersøkinga blei gjennomført blant skuleelevar i den ordinære skuletida medan dei sat i klasserommet. Dei to undersøkingane er ikkje heilt identiske. Enkelte spørsmål som var med i første runde, er utelate i siste undersøking, medan andre spørsmål har kome til. Det er imidlertid nokre likelydande spørsmål knytt til organisasjonsdeltaking, potensiell valdeltaking, haldningar til samfunnet og liknande i dei to undersøkingane. Det er data frå desse spørsmåla artikkelen byggjer på.⁸ Bakgrunnen for studien og sjølv datainnsamlinga er nærare skildra i ein eigen metoderapport (Rossow & Bøe 2003).

Operasjonalisering av dei avhengige variablane

Spørsmålsbatteriet Youth Centrism Scale (Watts et al 1989) blir nytta for å måle dei unges orientering og haldningar til vaksensamfunnet og dets institusjonar. Dette kan karakteriserast som ein vertikal tillitsdimensjon som måler om ungdomsgenerasjonen definerar vaksensamfunnets autoritetar som medspelarar eller motspelarar. Ved hjelp av reliabilitetsanalyse, enda vi opp med ein indeks for *tillit til vaksensamfunnet* som inneheldt fire spørsmål: 'Eigentlig behandlar alle politifolk ungdom urettferdig', 'Vi unge blir sett på som kriminelle berre vi bryt nokre få reglar, som blei tenkt ut av gamle

⁸ I 1992 var det berre halve utvalet som fekk spørsmål knytt til organisasjonsmedlemskap. Årsaka var at 1992-undersøkinga, i motsetnad til 2002, hadde fleire spørjeskjema avgrensa på tema. Utvalet som fekk organisasjons-skjema er imidlertid tilfeldig utvalt og representerer heile tenåringspopulasjonen når det gjeld demografiske bakgrunnsvariablar som både alder, kjønn, bustad og ulike studieretningar på vidaregåande skule.

menn', 'Ungdom og vaksne lever i to heilt forskjellige verder' og 'Ungdom og vaksne lever i to heilt forskjellige verder'⁹. Respondentane blei bedt om å svara på ein skala frå 1–5 (svært samd, nokså samd, verken samd eller usamd¹⁰, nokså usamd og svært usamd). Lav verdi på skalaen representerer med andre ord lav tillit. Spørsmåla fangar opp ulike sider ved ungdomanes tillit til vaksensamfunnet på eit meir allment plan, noko som gjer at vi antar at spørsmåla reflekterer ein underliggende tillitsdimensjon. Det er posisjonen til den underliggende dimensjonen som styrer svara på dei konkrete spørsmåla. Sagt på ein anna måte, vi meiner responsane reflekterer eit felles underliggende fenomen kalla tillit til vaksensamfunnet. Det inneber at spørsmåla inngår i ein refleksiv indeks. Om det gjer det empirisk, kan testas ut i frå i kva grad det er intern konsistens mellom dei spørsmåla som skal inngå (Berglund 2004; Mastekaasa 1987).

Valåtferd er ein mykje nytta variabel for å måle sivilt engasjement i studiar av sosial kapital (Putnam 2000). I vårt materiale hadde berre ein liten minoritet fylt eller fylte 18 år i valgåra 1991 og 2001. Majoriteten hadde ikkje hatt mogelegheit til å røyste. Dei unge fekk spørsmålet: Dersom du hadde røysterett og det var val i morgon, kva for politisk parti ville du stemt på¹¹? Variabelen *røystevilje* og svaralternativa er kategorisert frå 1–3: 'ville stemt på eit spesifikt parti', 'veit ikkje' og 'ville ikkje stemt'. Kan denne potensiell valdeltaking gi oss ein indikator på faktisk politisk og sivilt engasjement? Til ein viss grad. Ødegård (2003) har vist at dei unge som har deltatt i ein eller fleire aktivitetar som kan definerast som politiske, også har større tru på valkanalen som påverknadskanal enn dei unge som aldri har utført ei

⁹ Cronbach's alfa for denne indeksen er 0,71 i 1992 og 0,78 i 2002 (0,75 for begge åra kombinert), noko som må reknas for svært høgt i denne type undersøkingar (Berglund 2004).

¹⁰ I spørjeskjemaet var det også eit svaralternativ nr. 6: 'har ikkje tenkt noko over det'. Denne kategorien er i analysene slått saman med den midterste verdien 'verken samd eller usamd'.

¹¹ Svaralternativa er: Venstre, Framstegspartiet, Raud Valallianse, Kristeleg Folkeparti, Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet Høgre, Andre: skriv kva:..., Eg ville ikkje ha stemt og Veit ikkje.

I analysane har dei som har valt eit parti dei ville stemt på blitt samla i ein felles kategori: 'Ville stemt på eit spesifikt parti'.

politisk handling. Dette betyr at viljen til å røyste til ein viss grad er påverka av eit allereie meir eller mindre etablert deltakingsmønster og samfunnsengasjement. Potensiell valdeltaking er også ein variable som er brukt i den internasjonale Civic-studien. Her blir 14-åringar spurt om kor sannsynleg det er at dei vil stemme i nasjonale val som voksen (Torney-Purta et al. 2004a; Torney-Purta & Richardson 2004b).

Operasjonalisering av dei uavhengige variablane

Skuleelevane i UIN-studien fekk spørsmål om dei var medlem i ein eller fleire av 16 ulike typar organisasjonar¹². Det første målet vi vil nytte som ungdoms integrering i formelle nettverk er *talet på medlemskap*. Det andre målet er *type organisasjon* dei er medlem av. Dei 16 organisasjonstypane er vidare slått saman til fem ulike kategoriar på bakgrunn av nokre likskapar (Sivesind & Ødegård 2003; Ødegård 2006b, 2007a): *Fritidsorganisasjonar* inneheld organisasjonar som har som føremål å fremje sosiale og fysiske utfolding gjennom idrett, friluftsliv og sosialt samvær¹³. Også i *kulturorganisasjonane* er det sosiale aspektet viktig, men her er det i tillegg ein kulturell dimensjon gjennom utøving av musikk eller andre kulturelle aktivitetar¹⁴. *Religiøse foreiningar* har ingen undergrupper i spørjeskjemaet, men omfattar religiøse og livssynsorganisasjonar. *Politiske-, humanitære- og miljøorganisasjonar* (vidare brukast berre nemninga 'politiske') er satt saman av organisasjonar som er «samfunnsorienterte» i den forstand at dei produserer tenester eller gode for utanforståande, enten det er for ei bestemt sosial gruppe eller

¹² Desse organisasjonane er med i spørjeskjema: Motorklubb, Avhaldsorganisasjon, Fritidsklubb, Idrettslag, Supporterklubb, Politisk organisasjon, Religiøs foreining, Ungdomslag, mållag, 4H e.l., Raudekrossen, Norsk folkehjelp e.l, Musikkorps, kor, orkester, Foreining for dyrehald (Hundar, kaninar, akvarium, riding, e.l.), Hobbyklubb (frimerke, sjakk, måling/teikning e.l.), Speidaren, Jakt- og fiskeforeining, Rollespel-klubb, Miljøvernorganisasjon, Anna organisasjon/foreining.

¹³ **Fritidsorganisasjonar** inneheld fylgjande organisasjonar: Motororganisasjon – Fritidsklubb – Idrett –Supporterklubb – Foreining for dyrehald (hundar, kaninar, akvarium, riding, e.l.) - Hobbyklubb (frimerke, sjakk, måling/teikning e.l.) og Jakt- og fiskeforeining.

¹⁴ **Kulturorganisasjonar**: Musikkorps, kor, orkester - Ungdomslag, mållag, 4h e.l - Speidaren.

for samfunnet generelt¹⁵. Kategorien *annan organisasjon* er ein eigen oppsamlande svarkategori for mindre organisasjonar eller organisasjonstypar som ikkje passar inn i dei andre svarkategoriene.

Ein kan vidare skile desse kategoriene som generasjonsoverskridande eller generasjonsavgrensa. Dei *generasjonsoverskridande* nettverk er i denne samanheng organisasjonar der aktiviteten er av ein slik karakter at det trengst trenarar, veiledarar, dirigentar, tillitsvalte o.l som ofte er vaksne. Både fritids- og kulturorganisasjonane er slik sett «vaksenstyrte». Men det kan også dreie seg om ungdomsorganisasjonar styrt av ungdom, men der bindingane til ein moderorganisasjon bidreg til naturlege møtepunkt på tvers av generasjonar. Nokre religiøse organisasjonar med fellesarrangement knytte til store stemner eller møter kan vere eksempel på slike. I dei *generasjonsavgrensa* nettverka har vaksne i liten grad tilgang verken som tillitsvalt eller medlem. Dette er organisasjonar som ofte har ein politisk dagsorden, som ungdomspartia, miljøvernorganisasjonar, humanitære organisasjonar o.l. Til trass i fråveret av vaksne vil slike politiske nettverk både samle og fostre samfunnsengasjerte unge, då motivasjonen for deltaking for mange vil vere ønskje om å påverke samfunnsforholda.

Den viktigaste indikatoren på dei unges uformelle nettverk ser ut til å vere knytt til informasjon om kven dei vanlegvis er saman med på fritida (sjå også Fahmy 2004). Gjennom variablane *vennenettverk* skil vi difor mellom dei som oftast er saman med *ein gjeng*, *ein eller to faste vener* eller har eit *tilfeldig nettverk* på fritida¹⁶. Også dette vil vere ungdomsstyrte nettverk.

Bakgrunnsvariablar

I tillegg til dei vanlege kontrollvariablane som *kjønn* og *alder*, er sosiale bakgrunnsvariablar knytt opp mot foreldras sosiale status inkludert. Variablane

¹⁵ **Politiske, humanitære- og miljøorganisasjonar** er Avhaldsforening - Politisk organisasjon – Miljøorganisasjon – Raudekrossen, Norsk folkehjelp e.l.

¹⁶ Når du er saman med venner/kameratar, er du da som oftast samen med: Ein eller to faste (Bestevenn), Ein eller to faste som ofte er med i ein gjeng av ungdommar, Ein gjeng som held saman (slått saman til 'vennegjeng), Nokså tilfeldig kven eg treffer på, Er ikkje så ofte saman med jamaldringar, Anna (slått saman til tilfeldig). Verdiar på variabelen er: 0=Tilfeldig, 1=bestevenn, 2=Vennegjeng.

foreldres yrke, baserer seg på elevanes informasjon om fars yrkesstatus. If the father does not work, the mother's occupation is used instead.¹⁷ I analysane skil vi mellom tradisjonelle arbeidarklasse yrker og andre yrker. Grunnen for todelinga er empirisk. Vi laga først dummyar for alle yrka, men empirisk var det berre arbeidarklassen som skilde seg ut. For å forenkla framstillinga gjengir vi difor berre resultatata for den todelte variabelen.

Empiriske analyser

Analysane er delt i to. Fyrst gir vi eit empirisk bakteppe som viser endringar frå 1992 til 2002 i ungdom si deltaking i formelle og uformelle nettverk, samt endringar i deira sosiale og politiske ressursar, målt gjennom tillit til vaksensamfunnets autoritetar og vilje til å røyste ved val. I den andre delen analyserar vi kva type nettverk som verkar inn på danninga av ungdom sine politiske og sosiale ressursar. Her skil vi mellom vaksenstyrte eller ungdomsstyrte nettverk, mellom formelle eller uformelle nettverk og mellom ingen eller mange organisasjonsnettverk.

Endringer frå 1992–2002

I følgjande tabell gis ei oversikt av utviklinga frå 1992 til 2002 både på dei avhengige variablane *sosialt tillit* og *røystevilje*, og på dei uavhengige variablane knytt til formelle og uformelle nettverk.

¹⁷ For more information about the categories, see (Skogen 1999).

Tabell 1: Sosial tillit, potensiell valdeltaking, medlemskap i organisasjonar og vennenettverk blant 13–19-åringar i 1992 og 2002. Prosentfordelingar der ikkje anna er oppgitt.

Avhengige variablar		1992	2002
Gjennomsnittleg tillit til vaksensamfunnet ¹⁸		8,87	7,01
Valdeltaking:	Ville stemt på eit spesifikt parti	48	65
	Veit ikkje	45	25
	Ville ikkje stemt	7	10
Uavhengige variablar			
Gjennomsnittleg tal på medlemskap		1,35	1,04
Medlem fritidsorganisasjon		60	51
Medlem kulturorganisasjon		23	14
Medlem religiøs organisasjon		7	5
Medlem politisk/humanitær og miljø		10	7
Medlem i anna organisasjon		5	10
Vennenettverk:	Tilfeldig vennenettverk	17	17
	Ein eller to bestevener	36	34
	Vanlegvis saman med ein fast gjeng (fleire enn to)	47	49

Alle forskjellar er signifikante på eit 0,001 nivå.

Analysane tyder på at dei unges tillit til vaksensamfunnets autoritetar har blitt svekka. Med utgangspunkt i den additive indeksen, var den gjennomsnittlege tilliten i 1992 på 8.87 poeng medan den i 2002 var på 7,01.

På den andre side har dei unges røystevilje auka i same periode. I 1992 visste under halvparten av dei unge kva parti dei ville røyste på. Ti år etter var delen av potensielle veljarar med klare partipreferansar 65 %. Gruppa med usikre potensielle veljarar har dermed blitt mindre, og delen av unge som ikkje visste kva parti dei skulle røyste på, eller om dei i det heile tatt ville bruke røysteretten sin, er i perioden redusert med 20 prosentpoeng. Gruppa unge som aktivt vender seg vekk frå valkanalen er relativt marginal, og har halde seg stabil i tiårs perioden. Dette kan med andre ord tyde på at valkanalen har styrka sin posisjon som potensiell politisk arena, ved at ungdom synes å vere meir sikker på sine politiske partipreferansar. Vi skal samstundes vere klar over at respondentane i 2002 6 månader tidlegare hadde vore

¹⁸ Høgaste moglege verdi på tillit til vaksensamfunnet er 16 poeng. Lavast moglege verdi er 0 poeng.

I 1992 var det 1,5 % som hadde lavast verdi og 2,8 % med høgast verdi. I 2002 var desse prosentfordelingane 4,4 og 1,0.

eksponert for valkampen forut for Stortingsvalet i 2001. For respondentane i 1992 var også sist val 6 månader tidlegare (i 1991), men dette var eit kommunestyre- og fylkestingsval, ikkje Stortingsval. Om dette har hatt nokon innverknad på dei unges potensielle røystevilje er usikkert. Det vi samstundes veit er at interessa for Stortingsvala generelt sett er større enn for lokalvala. Dette gir seg utslag også i valdeltakinga, som jamt over er høgare for Stortingsvala (SSB 2006).

Delen unge som er medlem i ein eller fleire organisasjonar er redusert på ti år. Tidlegare analyser har vist at dette fordeler seg jamt mellom kjønn og aldersgrupper (Ødegård 2006a). Det er også færre unge i 2002 enn ti år tidlegare med doble og multiple medlemskap. Når det gjeld utviklinga i medlemstal for dei forskjellige type organisasjonane, har alle organisasjonskategoriar med unntak av kategorien 'anna organisasjon' hatt ein medlemsvikt siste ti år. Relativt sett er det kulturorganisasjonane som har hatt den største rekrutteringssvikta (for nærare analysar, sjå Ødegård 2006b).

Dei unges vennenettverk er så å seie uforandra på ti år. Omlag like mange i 1992 som i 2002 sa at dei oftast var saman med ein gjeng når dei i fritida møtte vener/kameratar.

Nettverks betydning for tillit til vaksensamfunnet og røystevilje

Vi tek med oss variablane frå tabell 1 og nyttar regresjonsanalyse for å vise kva effekt sosiale nettverk har på dei unges tillit til vaksensamfunnet og deira røystevilje. I den første modellen ser vi korleis nettverksvariablane påverkar dei avhengige variablane sosial tillit og røystevilje. Sidan nettverksbygging sannsynligvis er påverka av sosial struktur, har vi også laga ein modell 2 kor vi tek høgde for sosiale bakgrunnsvariablar.

Tabell 2: Effekta av nettverk og sosial bakgrunn på tillit til vaksensamfunnet og røysteviljen. Ustandardiserte regresjonskoeffisientar.

	Tillit til vaksensamfunnet		Røystevilje	
	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2
År (1=2002)	-0.98	-0.96	0,12	0,12
Tal på medlemskap (0-4+)	-0.04	0.10	0.07	0,06
Medlem fritid	0.04	0.19	-0.01	0.00
Medlem kultur	0.53	0.51	-0.03	0.00
Medlem religiøs	1.08	0.82	0.06	0.05
Medlem politisk	0.71	0.26	0.14	0.13
Medlem annan	0.10	-0.01	-0.02	-0.02
Vennenettverk (0-2)	-0.04	-0.13	0.03	0.03
Jente (=1)		0.42		-0,12
Alder (år)		0.44		0,03
Foreldres yrke (1=arbeidar)		-0.58		0,10
R ²	,035	,092	,023	,041

Koeffisientar med utheva skrift er signifikante på 0,001-nivå.

Modell 1 viser at eitt eller fleire organisasjonsmedlemskap har inga betyding for unges tillit til vaksensamfunnet. Vi ser samstundes at type organisasjon dei unge er medlem av spelar ei viss rolle. Særleg er dette knytt til medlemskap i typiske vaksenstyrte kultur- og religiøse organisasjonar. Medlemmer av desse har større tillit til vaksne autoritetar i samfunnet enn unge som ikkje er medlemmar av desse foreiningane. Denne skilnaden held seg også når vi i modell 2 kontrollerer for bakgrunnsvariablar som kjønn, alder og sosial bakgrunn. Det gjer den ikkje for medlemmar i dei meir ungdomsstyrte politiske organisasjonar. Store uformelle vennenettverk har ei negativ effekt på denne tillitsdimensjonen etter kontroll for bakgrunnsvariablane. Sjølv om den forklarte variansen på tillitsdimensjonen er relativt låg i begge modellar, aukar den betydeleg frå modell 1 til modell 2. Dette betyr at dei strukturelle bakgrunnsvariablane forklarar ein større del av variasjonen av tillit til vaksensamfunnet enn nettverks-variablane. Jenter har generelt sett høgare tillit til autoritetar i samfunnen enn gutar. Auka alder bidreg også til auka tillit, medan unge med foreldre i arbeidarklasse yrker har svakare tillit til vaksensamfunnet enn unge med foreldre i andre yrker. Det er verdt å merke at vi står igjen med ein betydeleg uforklart varians. Det tyder med andre ord på at andre forhold enn dei som er presenterte i modellen forklarar ein større del av variasjonen i ungdoms tillit til vaksensamfunnet.

Går vi til det sivile engasjementet, her målt gjennom potensiell valdeltaking, viser analysane at til fleire medlemskap, til meir røystevillige blir dei unge. Det spelar imidlertid inga rolle kva type organisasjon dei er medlem av, med eit unntak: Medlemmar i dei politiske organisasjonane framviser ein større røystevilje enn dei som står utanfor slike samanslutningar. Denne skilnaden held seg signifikant også når vi kontrollerer for strukturelle bakgrunnsvariablar i modell 2. Å tilhøyre eit uformelt vennenettverk på fritida verkar også positivt på ei potensiell valdeltaking.

Vi ser også at gutar i større grad enn jenter ønskjer å engasjere seg i offentlege val, og denne viljen aukar til eldre ein blir og til nærare ein kjem faktisk mogelegheit for å delta. Eit overraskande funn er imidlertid at ungdom med foreldre i arbeidarklasse yrker framviser ein *større* røystevillige enn unge med foreldre i andre type yrker. Tidlegare studiar frå same materialet viser at arbeidarklasseungdom er underrepresenterte som *medlemmar* i politiske organisasjonar (Ødegård 2006a), og i studiar av *faktiske* valdeltakinga viser det seg at arbeidarar deltek i mindre grad enn andre yrkesgrupper (Bjørklund & Saglie 2000). Dei sosial skiljelinjene er forskjellig om vi ser på *faktisk* enn på *potensiell* valdeltaking. Det kan det vere fleire årsaker til at våre analyser avviker frå studiar om faktisk valdeltaking. For det første byggjer Bjørklund og Saglie sin studie på data for aldersgruppa 18–80 år, med andre ord ei gruppe som har stemmerett og der majoriteten allereie har danna seg eit deltakingsmønster. Ei anna årsak kan vere ulikskap i kategorisering av sosial klasse. I Bjørklund og Saglie sin studie er det respondentanes eigen utdannings- og yrkesstatus som dannar grunnlag for kategoriseringane. Det er grunn til å anta at sosiale ulikskap vil vere tydelegare for vaksenpopulasjonen som er plassert i eit yrkeshierarki enn for ungdom der foreldres yrkesstatus ligg til grunn for plassering i ein sosioøkonomisk posisjon. Fram til norske ungdomar er 18–19 år gjennomgår dei også eit felles utdanningsløp som er uavhengig av foreldras sosiale bakgrunn. Det er også verdt å merke seg at operasjonaliseringa av kategorien «ikkje-arbeidar» i vår analyse er svært homogen og inneheld svært ulike yrkes-kategoriar, som alt frå bønder, funksjonærar til yrker som krev høgare utdanning som legar, advokatar m.m. Den presenterte dymmy-variabelen (arbeidar vs. ikkje-arbeidar) vil kunne bidra til ei tilsløring av mogelege variasjonar i potensiell

røystevilje dersom vi hadde hatt ein meir fin-maskera klassevariabel. Vi ser vidare at den forklarte variansen for røystevilje er låg både i modell 1 og 2. Dette tyder på at det er andre forhold enn nettverk og sosial bakgrunn som spelar ei viktig rolle for ungdoms sivile engasjement.

Diskusjon

Denne studien støttar ikkje tidlegare forskning som viser at generasjons-overskridande nettverk produserar politiske ressursar hjå dei unge. Dei politisk mobiliserte unge finn vi tvert om i ungdomsnettverk vaksne har avgrensa tilgang til. Dette er artikkelens hovudkonklusjon.

Paradokset: Lav tillit – høg politisk integrasjon

Det generelle bilete viser at den norske tenåringsgenerasjonen i 2002 har mindre tillit til representantar for vaksensamfunnets autoritetar enn tenåringsgenerasjonen ti år tidlegare. Samstundes var norske tenåringar i 2002 i større grad enn tenåringar i 1992 villige til å bruke røysteretten sin ved offentlege val. At ein større del av dei unge i dag ønskjer å bruke denne kanalen, samstundes som tilliten til vaksensamfunnet er svekka, er eit paradoks dersom ein legg Putnams forståing av sosial kapital til grunn. I følgje han ville svekka sosial tillit vere ein indikator på desintegrasjon. Slik er det ikkje i vår studie, og det er fleire årsaker til dette. For det første studerar Putnam den vaksne delen av populasjonen medan vårt empiriske fokus er ungdomspopulasjonen. Det kan difor synes som om sosial tillit er ein sterkare prediktor for politisk engasjement blant vaksne enn blant tenåringar. Våre analyser er i tråd med Civic-studien, som viser at tillit er ein beskjeden prediktor for konvensjonell politisk engasjement blant 14-åringar viser (Torney-Purta et al. 2004a). For det andre er dagens unge i Noreg aktive deltakarar i fritidsorienterte aktivitetar som inkluderer ulike generasjonar, men i mindre grad enn tidlegare generasjonar. Gjennom 1990-talet er det også vaksenstyrte, kultur- og religiøse barne- og ungdomsorganisasjonane som har opplevd størst svikt i tenårings-rekrutteringa. Parallelt er det lite som tyder på at det er etablert alternative arenaer der unge og vaksne møtas på bakgrunn av felles interesser. Dette kan vere ei forklaring på den svekka tilliten til vaksensamfunnet vi har sett gjennom 1990-talet. For det tredje: I

Noreg og andre Skandinaviske land er ungdoms politiske engasjement først og fremst organisert gjennom formelle nettverk innanfor rammene av etablerte frivillige organisasjonar der hovudmålsettinga ligg på utsida av sjølve organisasjonen. Desse organisasjonane har normalt vore ungdomsstyrte og kjerneaktiviteten har vore grunnlagt på ein opposisjon overfor politiske autoritetar. Medlemsskap i slike organisasjonar ser ut til å mobilisere unge til politisk aktivitet, ikkje på tross av men på grunn av den generelle mistilliten til vaksensamfunnet. I tråd med andre ungdomsstudier (Torney-Purta et al. 2004a) avviker våre funn avviker frå Putnam's forventningar om å tilhøyre mange organisasjonar i seg sjølv produserar tillit. Det er heller ikkje slik at det å stå på innsida eller utsida av eit formelt eller uformelt sosialt nettverk generelt er avgjerande for å etablere sosial tillit og samfunnsengasjement. Når vi ser på ungdomsgenerasjonens tillit til vaksne samt viljen til å røyste ved offentlege val, er det snarare distinksjon ungdomsstyrte eller vaksenstyrte nettverk som synes å vere verksame mekanismar.

Generasjonsbyggende nettverk og tillitsfulle unge

Dei unge som i størst grad framviser tillit til vaksensamfunnet, er medlem av aktivitetsbaserte kulturorganisasjonar der verksemda i stor grad leggast til rette eller styrast av vaksne tillitsvalte, instruktørar eller frivillige medarbeidarar. Analysane tyder i tillegg på at medlemmar av religiøse organisasjonar som i og for seg er ungdomsstyrte, men er nært knytt til ein moderorganisasjon, også har høgare grad av denne type tillit. At desse organisasjonsungdomane står fram som vaksenorienterte, kan ha samanheng med at dei er i ein systematisk relasjonell utveksling med vaksne «rettleiar» med ein relativt svak autoritær struktur, innanfor ramma av ein barne- og ungdomsorganisasjon. Slik etablerast og byggjast lojalitetsband mellom ulike generasjonar – og mellom same generasjon. Sivesind og Ødegård (2003) har også vist at den sosial kontakta deltakinga fører med seg er særleg viktig for medlemmar i slike organisasjonar. Det er nok likevel dei generasjonsoverskridande lojalitetsbanda som bidreg til at dei unge organisasjonsmedlemmane står fram som meir 'vaksenorienterte' samanlikna med dei som står utanfor slike vaksenstyrte nettverk.

Trass i at ungdoms deltaking i kulturorganisasjonar verkar tillitsskapande er det lite som tyder på at den same deltakinga verkar inn på viljen

til å røyste ved val. I lys av tidlegare forskning er det paradoksalt nok dei nettverka vaksne blir haldne utanfor som ser ut til å verke mest politisk mobiliserande på dei unge (Jarrett et al. 2005).

Det er viktig å påpeike at målet vi nyttar på politisk engasjement – røystevilje – er eit avgrensa mål. Ødegård (2006a) har vist at medlemmar også i dei vaksenstyrte barne- og ungdomsorganisasjonane framviser ei større interesse for politikk og samfunnsspørsmål samt diskuterer politikk med vener i større grad enn ungdom som står utanfor slike nettverk. Dei kan også mobiliserast til politisk deltaking, men ikkje i like stor grad som politisk, miljø og humanitære organisasjonar. Dei aktivitetsbaserte fritids- og hobbyorganisasjonar – som eksempel idretten – synes ikkje å verke spesielt tillitsdannande på medlemmane. I sin studie finn Seippel (2006) at vaksne medlemmar av idrettsorganisasjonar har mindre horisontal tillit enn medlemmar av andre typar organisasjonar, men dei har høgare tillit enn dei som står heilt utanfor organisasjonslivet. Eit slikt mønster finn ikkje vi. Kvifor vi i studien av ungdomspopulasjonen ser eit skilje mellom dei vaksenstyrte *fritidsorganisasjonar* og dei vaksenstyrte *kulturorganisasjonane* er vanskeleg å gi eit eintydig svar på. Ei tolking kan knytast til skilnaden i aktivitetens karakter og vaksne si rolle i dei to organisasjonskategoriane. Rogoff et al. (2003) skil mellom program der vaksne sine observasjonar er etterfølgt av klare instruksjonar (særleg vanleg i USA) og program der ungdom i større grad observerer seg sjølv utan at vaksne underviser dei (som er mest vanleg blant Europeiske unge) (Rogoff et al. 2003). Tidlegare forskning har også vist at ungdom har meir positive erfaringar frå nettverk der vaksne har rolla som «assistentar» heller enn «leiarar». Det blir hevda at slike nettverka bidreg til at ungdom opplever å ikkje berre vere konsumentar av ulike servicegodar styrt av vaksne, men å vere partner i eiga – og lokalsamfunnets utvikling (Jones & Perkins 2006). I ein norsk kontekst har idretten – som overlegent størst blant fritidsorganisasjonar – aktivitetar med sterkt innslag av konkurranse og klare regelverk. Samhandlinga kan vere prega av einvegskommunikasjon med klare kommandolinjer frå vaksne trenarar til unge utøvarar. Dette kan tyde på at nettverk der vaksne har rolla som «leiarar» heller enn «retteleiarar», verkar mindre tillitsdannande, til trass i at den generasjonsoverskridande relasjonen skjer innanfor ramma av eit formelt nettverk.

Ungdoms-’bonding’ og danninga av ein opposisjonell generasjonsidentitet

I denne studien er lav tillit til vaksensamfunnet ikkje einsbetyande med lavt politisk engasjement. Snarare tvert imot. Dei unge som i størst grad vil røyste ved val er ungdom som allereie har eit samfunnsengasjement gjennom medlemskap i politiske organisasjonar. Desse nettverka er styrt av ungdom, og organisasjonane byggjer sin ideologi på samfunnsending. I motsetnad til kulturbaserte organisasjonane, er politiske organisasjonar som *samfunnskritiske* (Wollebæk 2006). Det som skil unge medlemmar frå vaksne medlemmar i tilsvarende organisasjonar, er at dei unge framviser lågare sosial tillit enn individ som står utanfor desse samanslutningane. Slik er det ikkje for vaksne organisasjonsmedlemmar (Wollebæk & Selle 2003). Likefullt – i eit demokratiperspektiv har desse organisasjonane lykkast i si målsetting: å fostre kritiske samfunnsborgarar som held eit vaksamt auge med styresmaktene (Maloney et al. 2000).

Eit overraskande funn er at unge med eit stort vennenettverk har lågare tillit til vaksensamfunnet *samstundes* som dei er meir røystevillige enn jamnaldrande utan eit slikt nettverk. Dette styrkjer argumentet om at mistillit og misnøye kan føre til eit opposisjonelt engasjement mot det som opplevast som ein maktelite. I eit moderne demokrati kan dette tolkast som positivt, ikkje som teikn på tilbaketrekning, avmakt eller likegyldigheit.

Å tilhøyre ein unik generasjon – ein generasjon som står på sida av vaksensamfunnet – ser med andre ord ut til å vere ein sterkare identitetsmarkør hjå ungdom som er aktiv i ungdomsavgrrensa nettverk enn hjå ungdom som brukar delar av fritida si saman med vaksne utanfor familien. Dette er ikkje så rart. Både ungdomsstyrte organisasjonar og vennenettverk skaper ei bevisstheit på eigen gruppetilhøyrse, der skilje mellom ’vi unge’ og ’dei vaksne’ blir tydeleggjort. Medlem av desse sosiale nettverka byggjer lojalitetsband jamnaldrande imellom, men inkluderar i liten grad vaksne. Det interessant er at divergensen mellom svekka tillit og styrka potensiell valdeltaking ser ut til å vere eit teikn på ein styrka ungdomskulturell identitet som verkar mobiliserande for politisk deltaking.

Sosial ulikskap og betydinga for sosiale og politiske ressurser

Fahmy (2004) hevdar at sosial kapital tesen gir ei relativt knuslete forklaring på nivå av unges sivile engasjement samanlikna med sosio-økonomiske forklaringar. Også våre analyser viser at sosial bakgrunn er av signifikant betyding for dei unges sosiale og politiske ressursar, og at slik bakgrunnsfaktorar forklarar ein større del av variasjonen enn både type og omfang av sosiale nettverk generelt.

Når politiske og sosiale ressursar ikkje kan betraktast som ein individuell ressurs alle har like moglegheiter til å opparbeide seg, vil manglande vilkår i tidlege ungdomsår kunne skape eit negativt etterslep dei tar med seg vidare i livet (Stolle & Hooge 2004). Konklusjonen frå vår studie er at det er dei ungdomsstyrte nettverka, med ein generasjonsopposisjonell og vaksenkritisk orientering, som til ein viss grad vil kunne demme opp for strukturelle forskjellar i den sosiale og politiske ressursforvaltninga. I forlenging av dette vil det være meir hensiktsmessig for politiske myndigheiter å stimulere til etablering av ungdomsstyrte nettverk enn å forsøke å inkludere fleire generasjonar i same gruppe eller organisasjon. Generasjonsmotsetningar synes å vere ein viktig mobiliseringsfaktor, særlig blant gutar frå arbeidarklassa.

4 Sosial kapital og utdanning

JON LAUGLO

Det overordnede spørsmål for dette kapitlet er om begrepet «sosial kapital» er et velegnet utgangspunkt for forskning om ungdommens utdanningsløp. I kapitlet drøfter jeg begrepet, gjennomgår relevant empirisk forskning, gir illustrasjoner av empiriske sammenhenger på norske data og peker på forskningstematikk som kan være aktuell.

Hva er sosial kapital?

Pierre Bourdieu, Robert Putnam og James Coleman er de viktigste grunnleggere for teori om sosial kapital. Putnam tok utgangspunkt i Colemans definisjon, mens Coleman synes å ha utviklet sin teori uavhengig av Bourdieus tidligere arbeid. Som det vil bli vist er Colemans definisjon av sosial kapital svært vid, men i praksis synes det å være bred enighet hos disse tre om at begrepets kjerne er sosiale relasjoner som bærer og forsterker felles verdier, virkelighetsforståelse og normer om gjensidighet, og om at personlige nettverk har en spesiell betydning ved å opprettholde slike mønstre gjennom belønninger og negative sanksjoner. En felles ide er at aktører har fordeler av å delta i norm- og informasjonsbærende sosiale nettverk. Ellers er det forskjeller mellom disse tre i hva som måtte inngå under begrepet og særlig i hva som er deres hovedanliggende når de anvender begrepet i forskning.

Mens sosiologer har vært opptatt av nettverks betydning for individer, har statsviteres hovedinteresse vært konsekvenser på meso- og makronivået. Spesielt har de vært opptatt av at et høyt tillitsnivå i nasjonale og lokale systemer gir grunnlag for legitimitet, effektivitet i transaksjoner og samfunnsmessig engasjement. Putnams (1993, 1995) og Fukuyamas (1995) bidrag har et slikt fokus. De har dessuten poengtert at et samfunn har økonomiske og politiske fordeler av florerende frivillige sammenslutninger.

Enkelte kommentatorer har argumentert for at «tillit» i seg selv ikke bør være noe definerende trekk ved sosial kapital da det er et produkt av sosiale relasjoner som preges av enighet om verdier og gjensidighetsnormer (Field 2003, Jordana 1999). Tillit kan likevel betraktes som en *ressurs* som letter

målrettet handling, ikke kun som produkt. På individnivå blir tillit kontekstavhengig som gode, fordi et individ kan bli sårbart ved å ha urealistisk høy tillit. En kan bli lurt av andre og utsettes for fare ved å være naiv og godtroende.

Bruken av begrepet sosial kapital er knyttet til ulike analyseformål:

- Statsvitere fokuserer på de sider ved sosial kapital-begrepet som kan anvendes til komparativ analyse av sosiale forutsetninger på meso- og makronivå nivå for et velfungerende demokrati (Putnam 2000, Hooghe & Stolle 2003).
- Forskere som er interessert i økonomisk dynamikk og forbedring av levekår har også anvendt begrepet til å gjelde sider ved kultur og organisasjoner på makronivå (Fukuyama 1995, Dasgupta & Serageldin 2000).
- Sosiologer som forsker på problemstillinger som ikke innebærer sammenligning mellom samfunn eller av utvikling over tid, har imidlertid primært vært interessert i hvordan enkeltindivider på mikro-nivå har nytte av de sosiale relasjoner de inngår i (se kap. 2).

Det er særlig den siste typen som karakteriserer studier av relasjonen mellom sosial kapital og utdanning. Mange studier har i Colemans (1988, 1990) fotspor fokusert på sosiale relasjoner som fremmer oppadstigende sosial mobilitet eller som bidrar til at utdanningsinstitusjoner realiserer sine mål som korporative aktører. Andre har i Bourdieus (1986) fotspor primært vært interessert i relasjoner som bidrar til sosiale klassers og elites reproduksjon fra generasjon til generasjon. Inntrykket er at de fleste forskningsbidrag som gjelder utdanning, er i den første kategorien ved at de *ikke* antar at de fordeler som sosial kapital kan gi, nødvendigvis er sterkt korrelert med kulturelle hierarkier eller sosial klasse. Det er nettopp hvis sosial kapital kan ha en kompenserende funksjon for lav sosioøkonomisk status at begrepet utgjør noen grunnleggende ny forklaringskilde for ulikhet i utdanningsløp. Hvis sosial kapital derimot er sterkt korrelert med andre velkjente sosiale ressurser (økonomisk kapital, kulturell kapital), vil begrepet ha mindre selvstendig forklaringspotensiale. Da vil det primært brukes til videre for-

klarende utbrodering av velkjente fordeler knyttet til individers klassemessige tilknytning eller deres fortrolighet gjennom sin familie med høystatus-kultur.

Bourdieu (1986) så sosial kapital som én av tre kapitalformer: økonomisk, kulturell og sosial kapital. I hans teori er disse tre kapitalformene ulike sider ved maktulikhets reproduksjon fra generasjon til generasjon. De er i noen grad innbyrdes konverterbare med økonomisk kapital som den mest grunnleggende. Sosial kapital anses hos han å være individets fordelaktige tilknytning til sosiale nettverk som tjener som middel til dominans over andre (makt). Likevel er sosial kapital perifer i hans teori om ulikhets reproduksjon. For eksempel, i hans verk *Distinksjonen* (Bourdieu 1995:35, 78–79, 84, 167) er økonomisk og kulturell kapital de eneste kapitaldimensjonene som brukes til å klassifisere yrker og kulturelle objekters posisjoner i et generelt «sosialt rom». Sosial kapital inngår hverken i teoretiseringen eller i den empiriske analyse han utfører om posisjoner i dette rommet.

Bourdieus spesialer var utdanningssystemet og det kulturelle felt mer allment. Gitt at han skisserte sosial kapital som begrep, kan det derfor synes overraskende at han ikke forsket på den sosiale kapitalens betydning for unges mestring av skolegang. Det er neppe tilfeldig at han lanserte begrepet i sine tidlige etnografiske studier i Kabylien i Algerie. Kanskje så han sosial kapital som utslagsgivende først og fremst i små, avgrensede sosiale felt—som lokalt orienterte agrarsamfunn eller i personlige forbindelser mellom medlemmer av eliter. I sin gjennomgang av Bourdieus forskning fant Field (2003:48) kun ett eksempel på at Bourdieu anvender begrepet i forskning om utdanning, og da om hvordan franske akademikere skaper og bruker sosiale nettverk i konkurranse om stillinger (Bourdieu 1988). En slik begrenset bruk av sosial kapital som forklaring på framgang innen utdanningssystemet kunne tyde på at Bourdieu mente at sosial kapital er mindre utslagsgivende *innen* utdanningssystemet enn kulturell kapital og økonomisk kapital, og at han mente sosial kapital først og fremst har betydning for vellykket *overgang* fra utdanning til posisjoner i yrkeslivet. Colemans anvendelse er i hvert fall preget av et annet perspektiv: at sosial kapital har betydning for å lykkes nettopp i utdanningssystemet, og at den type sosial kapital som er familiebasert har en klassemessig fordeling som er relativt egalitær og som nettopp derfor kan være en viktig støtte for utdanning hos unge fra hjem som er

fattige på økonomiske ressurser og høystatus-kultur. Hos Coleman blir sosial kapital dermed interessant som forklaring på sosial mobilitet ved utdanning for barn fra arbeiderklassebakgrunn, og spesielt for unge fra fattige hjem i storbyenes slumområder.

Coleman (1988) definerer sosial kapital svært bredt: *trekk ved aktørers tilknytning til sosial struktur som tjener som ressurser for deres målrettede adferd*. Med «aktør» mente han både individer og korporative aktører. I sin eksemplifisering problematiserer han imidlertid ikke hvem den målrettede aktør egentlig er. Han peker på at sosial kapital er en fordel for de unge i å jobbe målrettet for å lykkes i skolen og i å fullføre et påbegynt utdanningsløp. Sosial kapital for de unge da er at de inngår i normbærende nettverk med voksne, som hindrer dem i å falle for fristelser som ikke er i deres langsiktige interesse, og at de unge gjennom denne sosiale regulering tar sin utdanning mer på alvor enn de ellers ville gjort. En kunne se foreldrene som de egentlige aktører i et slikt eksempel, ved at sosial kapital hjelper *foreldrene* til å realisere mål om deres barns beste uten at barna som aktører nødvendigvis er sterkt opptatt av de samme mål.

I Colemans drøfting av begrepet og i de eksempler han gir, er det heller ikke gitt at aktører bevisst har akkumulert gunstige sosiale relasjoner med tanke på de skal ha verdi som fremtidig ressurs. Tvert imot, han poengterer at sosial kapital sjelden er skapt med tanke på den nytte den kan ha som ressurs, og han har lite å si om hvordan slik kapital kan genereres av aktørene selv. Bourdieu la derimot vekt på at aktører bevisst genererer sosial kapital med tanke på fremtidig nytte (at en aktør f.eks. kan samle på nyttige bekjenskaper). Denne poengtering blir forståelig ut fra Bourdieus grunnsyn om at samfunn preges av at individer konkurrerer om dominans over andre i tilgangen til goder innen sosiale felt (som f.eks. utdanningsfeltet).

Hvis man med utgangspunkt i Colemans definisjon betoner at (a) aktører «har nytte av» men ikke nødvendigvis bevisst «*drar* nytte» av slik kapital, og (b) at en «aktør» kan være på alle nivåer i et samfunn (ikke bare individer men også korporative aktører), og hvis man (c) strekker «tilknytning til sosial struktur» til sin ytterste konsekvens, kan begrepet sosial kapital bli så bredt at det vil mangle analytisk kraft. Man kunne f.eks. på makronivå si at sosial kapital i form av tillit og opplevd fellesskap genereres

av offentlige institusjoner som fungerer slik at de skaper nettverk på tvers av andre sosiale skillelinjer og fremmer allmenn velferd. Slike institusjoner er jo og del av den «sosiale struktur». Begrepet kan da bli så vidt at det glir over til å bli en generell forestilling om det gode samfunn. I sin forskning om utdanning foretok Coleman imidlertid en sterk avgrensning i praksis av hva som fungerer som sosial kapital for at de unge i det moderne samfunn skal få en god overgang til det voksne liv ved å lykkes på skolen.

Det synes å være utstrakt enighet om behovet for et noe snevrere begrep enn det Coleman anla som *definisjon*. OECD rapporten *The Well-Being of Nations* (OECD 2001:41) legger vekt på ressurser som fremmer *samarbeid* og definerer sosial kapital slik: «networks together with shared norms, values and understandings that facilitate cooperation within or among groups». Slik ensidig vekt på fordelene ved sterk sosial regulering vil imidlertid ikke uttømme den brede definisjon av sosial kapital som Coleman hadde som utgangspunkt, fordi løsere sosiale relasjoner til andre aktører også kan være en fordel for individer som forfølger individuelle mål ved at de gir mer frirom for handling.

For å skille sosial kapital fra verdien av velfungerende offentlige institusjoner og fra tilskrevet tilhørighet, foreslår Healy (2005:72) at nettverk som skal inngå i begrepet sosial kapital, må være *selv-organiserte* og at de impliserer «autonomy and self-regulation as well as dependence among its members as well as with other networks» (Healy 2005:72). At de skal være selv-organiserte ville imidlertid også utelukke nettverk basert på tilskrevet tilhørighet, noe som blir problematisk snevert hvis man er også er opptatt (som Coleman og Bourdieu var) av den fordel individer har av sosiale relasjoner knyttet til deres tilskrevne tilhørighet i slekt og familie.

Furstenberg (2005:810) gir en definisjon av sosial kapital som også vil inkludere verdien av tilskrevet tilhørighet: «The stock of social goodwill created through shared social norms and a sense of common membership from which individuals may draw in their efforts to achieve collective or personal objectives ...» En slik definisjon ville trolig fange opp det aller meste av forskningslitteraturen om sosial kapital og kan strekkes til å innbefatte korporative aktører. Men begrepet *kan* fortsatt bli problematisk bredt. Vil det f.eks. inkludere tilhørighet til et nasjonalt fellesskap eller nytten som

aktører drar av statlige institusjoner? Trolig er en avgrensning til «nettverk» egnet til å unngå problematisk begrepsutflytning. Field (2003:1) begrenser begrepet til tilhørighet i nettverk som bærer verdier, normer og informasjon: «The more people you know, and the more you share a common outlook with them, the richer you are in social capital».

Denne nyansering kan være et delvis svar på enkelte poenger i Portes (1998) sin kritikk av sosial kapital som et problematisk mangetydig begrep og er i pakt med Granovetters (1973) tidligere poengtering om fordelene på arbeidsmarkedet av vidtrekkende, men svake forbindelser («weak ties»). Putnam som var opptatt av sekundærrelasjoners fordel for samfunn, skilte mellom de tette relasjoner som Coleman var opptatt av (bonding) og relasjoner aktører har til andre aktører av samme sosiale status som de sto i løsere forbindelse med (bridging). Woolcock (2001) tilføyde «linking» som en tredje dimensjon: uformelle sosiale nettverk som knytter aktører sammen vertikalt innen hierarkier, f.eks., at beboere i et lokalsamfunn har fordeler av at deres lokale ledere eller offentlig ansatte har personlige forbindelser til sentralt plassert makt og ekspertise. Lenge før «linking» ble lansert som begrep ble mangel på denne type sosiale ressurser omtalt i Herbert Gans sin (1962) klassiker *Urban Villagers*. Han beskrev et fattig nabolag i Boston som var sterkt preget av tette lokale nettverk. Men lokale aktører manglet personlige forbindelser til makthavere som kunne ha forhindret at befolkningen måtte flytte vekk når «byfornyelse» truet deres nabolag og betydde at deres hjem ble revet for å gi rom for leiligheter for middelklassen.

Den betydning som «bonding» fikk i tidlig forskning om sosial kapital, har trolig røtter i en utbredt antagelse, med røtter til sosiologiens barndom, om at modernisering har medført overgang fra for tett til for løs sosial regulering. Newton (1999:21) uttrykker det slik i sine betraktninger om demokratiteori:

The dilemma of primary democracy, in tribal societies or small village communities, is too little freedom and equality but an abundance of fraternity. ...conservatism, claustrophobia, hierarchy, ascribed status and power, suppression of conflict. The dilemma of modern, abstract democracy may be too much atomised freedom, tempered by too little trust and sense of fraternity.. According to some, post modern society is suffering from extreme forms of western individualism ... fragmentation, self seeking, greed, weaker social ties and loyalties, less trust and solidaritydeclining levels of social capital .. erosion of its democratic foundations.

Healy (2004:78) fremhever at aktører er tjent med balanse mellom ulike former for sosial kapital:

Too much bonding without bridging can lead to insularity and cultural ghettoisation as in the case of ethnic minorities. Too much bridging without bonding can leave people vulnerable and without close friends and social support. Bonding and bridging without linking can leave communities isolated from centres of power and influence.

Er det implisitt at «sosial kapital» dreier seg om sosiale ressurser som tjener *legitime* mål? En kan finne eksempler i faglitteraturen på at sosiale ressurser som fremmer uakseptable mål (f.eks. organisert kriminalitet), beskrives som negativ sosial kapital eller som «the dark side of social capital» (kap. 3 i Field 2003). Hvis man antar at sosial kapital må tjene *gode* formål, vil begrepet bli mer anvendelig jo mer «aktørers tilknytning til sosial struktur» tjener mål som kan nås uten at andre blir skadelidende. Jo mer et samfunn er preget av interesse- eller kulturkonflikt, jo mer problematisk vil begrepet sosial kapital da bli. Når målet er å vinne i åpen kamp, blir den ene sides samhold intet gode for motparten (men det *kan* likevel bli et gode etter man har forhandlet seg fram til en løsning på konflikten og skal begynne å leve med hverandre i fred). Et alternativ til en normativ forutsetning om «gode formål» ville være å betrakte sosial kapital som ressurs som kan tjene både legitime og illegitime formål, på samme måte som økonomisk kapital. Et slikt perspektiv aktualiserer behovet for å tydeliggjøre hvem man betrakter som «aktør» og hvilke mål som skal tjenes, før man kan vurderer om gitte sosiale relasjoner fungerer som sosial kapital eller ikke. En kan fortsatt ha en forestilling om *negativ* sosial kapital, men da som noe annet: sosiale relasjoner som *hindrer* en aktør i

å nå mål som aktøren *selv* søker å realisere—analogt med at negativ økonomisk kapital (gjeld) kan være et hinder for å nå mål.¹⁹

Hva slags sosiale relasjoner en aktør er tjent med vil også avhenge av de omkringliggende forhold («konteksten»). Begrepet vil fremdeles ha verdi ved *å rette søkelyset mot de former for sosial tilknytning som er formålstjenlige for at gitte aktører skal realisere gitte mål i en gitt sosial kontekst*. Men jo mer kontekstavhengigheten betones, jo mer vil begrepet måtte bli redusert til å være et utgangspunkt med behov for innholdsmessig presisering underveis i en analyse – et «heuristic device» slik det poengteres i Portes (1998) sin kritikk av sosial kapital som begrep.

Coleman (1988) definerte som nevnt sosial kapital svært bredt, men han var seg bevisst den innholdsmessige mangfoldighet som da vil dekkes av begrepet:

Social capital is defined by its function. It is not a single entity but a variety of different entities, with two elements in common: they all consist of some aspect of social structure, and they facilitate certain actions of actors—whether persons or corporate actors—within the structure (s. 98)

Så vidt jeg kan se, vil et slikt pragmatisk syn på hva som letter realiseringen av mål (at: «the proof is in the pudding»), måtte bety at sosial kapital ikke kan «måles» uavhengig av hvem som betraktes som «aktør» og uavhengig av handlingens formål og kontekst.

Det er ikke gitt i selve begrepet at det alltid er de *tette* sosiale relasjoner som best tjener aktørers mål. Coleman (1990:31) poengterte at hvorvidt sterkere eller svakere normativ regulering er formålstjenlig for aktører vil avhenge av deres situasjon, og at f.eks. innovasjon kan hemmes av for sterk sosial regulering. *Men samtidig var det hans syn at det moderne samfunn har medført manko på sosial regulering gjennom tette og konsekvent styrende sosiale*

¹⁹ For eksempel, i filmen «Walking the Line» om musikeren Johnny Cash, kom hans mål om å bli artist til å stå i konflikt med hans oppvekstfamilie, og det kom etter hvert også i konflikt med hensynet til hans ekteskap. For Cash som aktør, fremsto tette familiebindinger derfor som en hindring for hans liv som musiker. For både hans foreldre og hans kone, som aktører med *sine* mål, ville imidlertid sterkere bindinger med ham vært en fordel.

relasjoner, og at dette spesielt gjelder unge i overgangen til voksen status. Han la derfor vekten på behovet som unge har for norm- og verdibærende nettverk med ansvarshavende voksne som vil styre de unge mot adferd som vil lette deres overgang til å klare seg bra som voksen.

For at teori om sosial kapital skal lede til fruktbare problemstillinger om unge under utdanning, er det en fordel om teorien omhandler forhold som er *svakt korrelert* med de faktorer som før har stått i fokus i slik forskning (f.eks. sosial klasse, kjønn, etnisitet, kulturell kapital). Først da vil sosial kapital framstå som en klart selvstendig kilde til å lykkes i utdannings-systemet. Et viktig spørsmål blir da om indikatorer på sosial kapital er sterkt korrelert med de gjengse indikatorer på elevens «familiebakgrunn» eller om de er, som Coleman antok, relativt egalitært fordelt på ulike sosiale lag og etniske grupper.

Et annet spørsmål er om utdanning *gir opphav til* handlingsmuligheter eller varige sosiale nettverk som er til samfunnets beste ut fra et makroperspektiv – selv om det kan være noe utydelig «hvem som er aktør» i et slikt makroperspektiv (noe Portes (2000) poengterer i sin kritikk av sosial kapital i Putnam-tradisjonen). For eksempel, det vil tjene målet om et velfungerende demokrati hvis utdanning genererer varig samfunnsengasjement hos de unge og således legger grunnlag for sosial kapital på samfunnets meso- og makro-nivå i form av deltakelse i politikk og samfunnsliv senere i livet (jf. Putnams (1995) teori om sosial kapital).

Coleman om sosial kapital for utdanning

I en bred gjennomgang av forskning på sosial kapital viser Field (2003:48) at begrepets anvendelse på forskning om utdanning har vært internasjonalt dominert av Colemans teoretisering og funn.

Colemans teoribygging om sosial kapital for utdanningsforskning framsto som *post hoc* forklaring av et uventet funn – at elever ved religiøst funderte private skoler i USA presterte bedre på kunnskapstester enn elever ved offentlige skoler og elever ved ikke-religiøse private skoler. Grunnlaget for dette funnet var et stort og landsomfattende datamateriale. Dette funnet har vist seg å være robust nok i USA til å tåle kontroll for elevprestasjoner ved inntaket til high school, for materielle og læreplansmessige innsatsfaktorer

ved skolen, og for foreldres utdanning og yrkesmessige status (Coleman 1988; Hoffer & Coleman 1987). Han utviklet sin teori om at denne forskjellen måtte skyldes tettere fellesskap mellom skole og hjem og tettere fellesskap mellom elevenes foreldre utenfor skolen, slik at elevene ved disse skolene opplevde sterkere sosial regulering på voksensamfunnets premisser enn hva tilfelle var ved andre skoler. Mens det må understrekes at teorien var bygget på *antagelse* om slike tettere relasjoner, uten tilgang på noen direkte empiri. Han antok videre at nøkkelen til slik sterkere sosial regulering lå i den felles tilknytning som både elevenes familier og skolen hadde til den lokale religiøse menighet som drev skolen.

Selv om hans *definisjon* på sosial kapital favner bredere enn et postulat om fortreffeligheten ved tette relasjoner («bonding»), bærer hans arbeid altså preg av en sterk antagelse om at unge er tjent med sterkere sosial regulering ut fra voksenverdenens antatte normer om tøyling av impulser og om målrettet innsats, enn den regulering som oppstår når de unge danner egne nettverk som er fristilt fra ansvarlige voksnes innflytelse. Denne antagelsen var egentlig et gjennomgangstema i Colemans utdannings sosiologi helt fra hans doktorgradsarbeid fra 1950-tallet (Coleman 1961). En slik antagelse er beslektet med et kommunitaristisk perspektiv på dagens samfunn – at moderne samfunn preges av for mye individualisme og hedonisme, og for lite fellesskap og altruisme. Det kan derfor synes overraskende at Coleman plasserte seg selv som metodologisk individualist.

Selverklært metodologisk individualist men durkheimianer i sin praksis?

Da han på 1980-tallet utviklet sin teori om sosial kapital, var han opptatt av å bygge bru mellom sosiologiens vektlegging av at individer er sterkt formet av sosial struktur, og sosialøkonomiens handlingsmodell om bevisst nyttemaksimerende «rasjonelle» aktører. En kunne derfor ha ventet at han i sin anvendelse av «sosial kapital» ville ha betont aktørers valg og avveininger, deres bevisste bruk av sosiale ressurser for å nå egne mål, og tiltak for å inngå i sosiale relasjoner som ville bli formålstjenlig for fremtidig bruk. Men dét gjør han ikke.

Det synes derfor paradoksalt at Colemans *bruk* av begrepet sosial kapital samsvarer så sterkt nettopp med Durkheim-tradisjonen i sosiologi. Denne tradisjonen poengterer at individer er *formet* av sosiale føringer, at sosial patologi (anomi) oppstår når individer blir for svakt sosialt regulert av konsekvent normbærende nettverk (Durkheim 1951 [1897]), og at sosial struktur er et særegent fenomen som *ikke* kan reduseres til forklaringer på individ nivå. Furstenberg (2005:810) finner at Colemans teori likevel var preget av et durkheimiansk grunnsyn om at «the possession of social capital ultimately means that individuals are embedded in a system of normative obligations created by social consensus. Individuals can draw on this type of system for help and support, but they are also obligated to respond to others». Portes (1998) likeså spør om sosial kapital egentlig er noe nytt i sosiologien, eller om det kun gjentar Durkheims velkjente poengtering av behovet for sosial regulering.

Coleman understreker at sosial kapital i stor grad er «gitt» og ikke bevisst skapt av dem som har nytte av slike sosiale ressurser, noe man neppe ville vente ut fra et grunnsyn preget av metodologisk individualisme. Ut fra en handlingsmodell som vektlegger at mennesker er målrettede og nyttemaksimerende aktører, ville man derimot forvente at aktører nettopp *skaper* ressurser som er formålstjenlige for dem.

De funn han kom fram til om fordeler ved menighetstilknyttede private skoler (Coleman and Hoffer 1987) gjaldt i særlig grad fullføring av påbegynte utdanningsløp – og spesielt for unge i indre-by områder med høy konsentrasjon av fattigdom. Gjennom de forbindelser som familien både har til sin skole og til menighetens fellesskap ville de unge utsettes for konsekvent sosial regulering av impulser til fordel for å holde ut på skolen for å realisere mål som på sikt vil være i deres interesse. Hvis slik regulering derimot er svak, ville unge påvirkes sterkere av jevnaldningsrelasjoner preget av ungdomskulturer som drar de unge vekk fra målrettet arbeid på skolen og verdsetting av å fullføre high school. I Colemans grunnantagelser er det derfor konflikt mellom «positiv» sosial regulering ved at de unge knyttes til ansvarlige voksne, og «negativ» sosial regulering ved at de unge knyttes sterkt til jevnaldningsnettverk som bærer verdier og normer som Coleman mente var uheldige for dem. I slik praktisk anvendelse samsvarer Colemans teori om sosial kapital for utdanning godt med durkheimianske ideer om at individer

både trenger og formes av sosial regulering. For meg er det vanskelig å se hvordan en slik vektlegging av sosial regulering kan forenes med Colemans selverklærte metodologiske individualisme.

Nedenfor vil jeg vise til funn som har relevans for Colemans teori om sosial kapital for utdanning, og peke på aktuell forskningstematikk.

Er sosial kapital sannsynlig som forklaring på høyere prestasjoner ved private skoler?

I sin litteraturgjennomgang konkluderer Field (2003:46) om studier i USA:

Generally, these have upheld Coleman's findings with regard to both drop-out rates and student achievement, confirming that the gains from Catholic schooling are particularly marked for urban minorities. (s. 46).

Spørsmålet er imidlertid om slike forskjeller mellom offentlige og «menighetsbaserte» private skoler kan forklares ut fra Colemans antagelser om utdanningsmessige fordeler ved tette forbindelser mellom skole, hjem og menighet. Kunne ikke utslagene like gjerne skyldes interne oppdragelsesmønstre nettopp hos de familier som *velger* å sende sine barn nettopp til slike skoler? Slike «gunstige» oppdragelsesmønstre kunne imidlertid også tolkes som en form for sosial kapital, men da basert på familiers normbærende interne relasjoner (familiebasert sosial kapital), ikke relasjoner mellom hjem, skole og menigheter. Field (2003:46) påpeker at «the possibility remains that the explanation lies at least partly in the decisions made by parents, which means that his sample suffered from an inadvertent selection bias». Han finner imidlertid i sin gjennomgang av litteraturen ingen empirisk undersøkelse om dette spørsmålet. *Forskning på dette temaet kunne derfor ha generell betydning for videreutvikling av teori om sosial kapital og utdanning.*

Nettverk mellom foreldre

Coleman antok at ungdommer har skolemessige fordeler av tette og relativt lukkede nettverk mellom elevenes foreldre («parental closure»). Denne antagelsen har vært gjenstand for forskning i USA. Morgan & Sørensen (1999:661) forsket på data fra 1988–92 i The National Education Longitudinal Study og fant at antagelsen ihvertfall ikke holder for offentlige skoler: «For public schools, social closure among parents is negatively associated with gains in mathematics, net of friendship density among students». Derimot fant de at

«friendship density [altså blant elever] fosters learning in public and Catholic schools»; men de fant kun en svak antydning til at tette nettverk mellom foreldre er positivt forbundet med elevers skolemessige suksess ved katolske skoler. I denne debatten om «parental closure» har Hallinan & Kubitschek (1999) understreket at effekten av tette foreldrenettverk vil avhenge av deres verdier og normer. I stedet for å undersøke konsekvenser av «tette nettverk» burde man derfor forske på virkningen av slike tette nettverk når foreldrene har normer og verdier som understøtter utdanningens betydning (noe Coleman antok at foreldrenettverk vanligvis vil gjøre).

Coleman hevdet at andre voksefellesskap enn de som er tuftet på et lokalt religiøst fellesskap, kan være positivt normbærende for barns og unges oppdragelse og utdanning. Et eksempel er nære relasjoner mellom familier i rurale lokalsamfunn. Det antas at slike lokale fellesskap er sterkt svekket i moderne urbaniserte samfunn. En slik antagelse har innen pedagogisk teori lenge vært tolket som behov for at skolen må kompensere for et slikt tap ved å utvide sin oppdragelsesfunksjon. John Dewey er den internasjonalt mest kjente teoretikeren her. I norsk fagpedagogisk historie har vi i tradisjonen fra Erling Kristvik. Han hevdet at det rurale lokalsamfunnets har særlig gode egenskaper som sosialiseringsarena (Strømnes 1952). Beck (2001) har i de senere år argumentert for at private skoler gir en mulighet som offentlige skoler i et urbanisert samfunn ikke har, til å styrke fellesskap mellom elevenes foreldre.

Tette fellesskap blant familier som sender sine barn på samme skole kan imidlertid også ha sine ulemper, f.eks. at oppvekst «i tette fellesskap mellom de voksne» kan gi manglende dyktiggjøring for bredere og mer varierte sosiale arenaer. En rapport fra det irske National Economic and Social Forum (2003:103) poengterer:

Bonding social capital is likely to be reinforced by learning in families and other like-minded communities. This can serve to build up confidence, self-esteem and emotional balance. Bridging social capital may be facilitated by a public system of schooling which connects people to others from different backgrounds as well as socialise people in the ethics and shared responsibilities of the larger society. Linking social capital can be created by means of education focussed on people's rights and responsibilities in promoting justice and inclusion.

Norsk offentlig debatt om fordeler og ulemper ved private skoler (og tidligere debatt om skolesentralisering) gjenspeiler en slik spenning. På den ene side er ønsket om skole tuftet på sterke normbærende fellesskap utenfor skolen («bonding»). På den annen side ønsker man en skole som i sin elevsammenheng skal gjøre elever fortrolig med et større og mer variert samfunn (og dermed gi underlag for sosial kapital av «bridging» typen). *Teori om sosial kapital er et mulig utgangspunkt for forskning om denne spenningen.*

Sterke bånd mellom skole og hjem

Lærere ved en skole kan selv ta initiativ til sterkere bånd mellom skole og hjem for å støtte barn og unges læring. Skoler kan knytte foreldre til seg ved dugnader og andre bidrag. Fellesskap omkring skolen kan også oppstå fra initiativ tatt utenfor skolen. Foreldre kan mobilisere andre foreldre for å hindre skolenedleggelse i utkantsamfunn. Foreldre med innvandringsbakgrunn kan gjennom sine religiøse samfunn eller sammenslutninger basert på fødeland organisere leksehjelp for sine barn.

Antagelsen om verdien av sterkere foreldreinvolvering i skolen er vidt utbredt, spesielt for unge elever eller for elever som lykkes dårlig i skolen. The National Economic and Social Forum (2003:104) i Irland skriver: «The involvement of parents needs to extend beyond school fundraising or help with homework to include a more proactive and participatory role in the life of the school and the surrounding community». Det er imidlertid få foreldre som tar seg/har tid til mer enn å dra på foreldremøter når de blir innkalt eller når de mener deres barn har uvanlig store problemer på skolen.

Støtte for sterkere foreldredeltakelse finner altså støtte i pedagogisk tankegodt som idealiserer tette forbindelser mellom skole og hjem. Poenget i teori om kulturell kapital om at barn har fordeler på skolen når foreldrene er fortrolig med skolens kulturelle innhold, understøtter også verdsetting av tette skole-hjem forbindelser. Likevel er empirisk forskning svært begrenset om den betydning som aktiv foreldreinvolvering på skolen faktisk har for barns skolegang (i hvert fall i Norge).

Som vil bli vist i figur 1 og 2 i denne studien, kan det være grunn til å tro at foreldres regelmessige deltakelse på foreldremøter har relativt beskjeden verdi for elevens skolemessige engasjement. Sterke og positive sosiale rela-

sjoner internt i elevens familie har større betydning. Generelt er det grunn til å understreke at hyppig kontakt ikke er noen *nødvendig* betingelse for at skole og hjem skal «dra i samme retning».

Coleman antok at voksenkontakt er bra for barn fordi voksne som har ansvar for barn og unges oppdragelse og oppvekst, bærer normer og verdier som barn og unge må sosialiseres til for å klare seg godt som voksne. Når foreldrene verdsetter skole og utdanning for sine barn, blir nære og tillitsfulle relasjoner mellom foreldre og unge et eksempel på familiebasert sosial kapital.

I Norge synes det å være liten variasjon mellom sosiale klasser i en grunnleggende positiv holdning til skole og utdanning. Et eksempel på empiri som støtter en slik konklusjon er Wichstrøms (1993) analyse av survey-data fra Ung i Norge 1992. Men det kan likevel være enda mer om å gjøre for høystatus-familier at deres barn gjennom sin skolegang skal reprodusere foreldrenes sosiale status, enn det er for lavstatus-familier at deres barn gjennom sin skolegang skal bli oppadstigende mobile. En slik antagelse poengteres i Boudons (1974) sosial posisjons-teori om årsaker til sammenhengen mellom sosio-økonomisk familiebakgrunn og de unges utdanningskarriere.

Teori om sosial kapital begrunner en problematisering og empirisk utprøving av antagelsen om betydningen av at foreldre involverer seg aktivt i skolen og i barns skolearbeid. Under hvilke betingelser gir slik involvering positive utslag for barns læring? Eller er slik involvering egentlig ingen viktig forutsetning for at foreldre oppdrar sine barn på en måte som gjør at de klarer seg godt på skolen?

Risiko for at relasjoner med jevnaldringer kan bli for sterke?

Colemans tese fra 1950-tallet (1961) er at *ungdomskulturer* i USA preges av problematisk frikobling fra de voksnes situasjonstolkning og normer for overgangen til det voksne liv. Det kan hende at en slik spenning særpreger moderne samfunn mer generelt. Man kan anta at identifiserbare «ungdomskulturer» forutsetter en slik frikobling—enten denne frikoblingen er problematisk eller ikke.

Det er ikke enighet om at tette jevnaldringsrelasjoner er problematisk for en god oppvekst. Frønes (1998) argumenter for at mye av det som må læres for å mestre det moderne samfunn, lærer barn av hverandre. Hans teori er at jevnaldringsrelasjoner er spesielt viktige for utvikling av kommunikative kompetanse: evne til «desentrering, til å gripe andre posisjoner og perspektiv enn sine egne» (s 185). Den økte kompleksiteten i moderne samfunn aktualiserer i stadig sterkere grad behov for slik kompetanse. Frønes legger imidlertid ikke fram noe empirisk belegg for sin antagelse; og selv om den medfører riktighet, betyr ikke det nødvendigvis at «sterke nok» jevnaldringsrelasjoner er noen mangelvare for unge i dagens samfunn. Det kan også tenkes (i pakt med Coleman) at det motsatte er mer vanlig.

Uansett om Frønes har rett i at positiv læring kan skje i tette jevnaldringsnettverk, er det neppe realistisk å generalisere om slike nettverks konsekvenser for at de unge skal «lykkes» på skolen, uavhengig av hva slags normer som preger slike nettverk og relasjonen mellom disse og hva skolen vektlegger. Sterk forankring i jevnaldringsnettverk *kan* være en hindring for å lykkes på skolen, spesielt for unge som vokser opp i materielt fattige kår i nabolag der mobilitetsfremmende lang utdanning fremstår som «uvanlig». Et eksempel er Thomson m.fl. (2003) sin intervjustudie av engelske jenters overgang til voksen status fra oppvekst i arbeiderklasse-strøket «North Park».

I marxistisk-inspirerte studier om skole i vestlige land på 1970-tallet kan en finne argumentasjon om at mistro mot skolen hos arbeiderklasseungdommer kan forstås som forsvar mot kapitalismens undertrykking av arbeiderklassen. Et velkjent eksempel er Willis sin kvalitative studie fra 1977 basert på observasjon av og intervjuer med 12 arbeiderklassegutter i en skole i Midlands-området i England. Hans funn om et slikt jevnaldringsnettverk (ihvertfall hos disse 12 guttene) som styrer ungdommer bort fra et positivt engasjement på skolen, kan tolkes som eksempel på «positiv» sosial kapital når disse ungdommene selv anses som «aktør» og når målet er å yte motstand mot skolen. Men samtidig ville det fremstå som eksempel på «negativ» sosial kapital hvis man i likhet med Coleman, egentlig betrakter ansvarshavende voksne som aktører, på de unges vegne. Uansett illustrerer det en situasjon hvor samholdet mellom disse unge vil tjene som positiv eller som negativ

sosial kapital, avhengig av hvem man betrakter som «aktør» og av de mål som aktøren ønsker å realisere.

Crosnoe m.fl. (2003) har i et underutvalg på vel 9000 ungdommer fra The National Longitudinal Study of Adolescent Health i USA, undersøkt effekter av vennskapsnettverk mellom jevnaldringer. De konkluderte i sin litteraturgjennomgang at forskning om effekter av jevnaldningsnettverk blant amerikanske unge har vært for ensidig opptatt av negative effekter av slike relasjoner (f.eks. kriminalitet, rusmiddelbruk). Potensialet for positive effekter har vært gjenstand for lite forskning. De fant at «those who had friends who liked school or did well in school, had fewer academic problems than did those whose friends were less academically oriented» (s 331). De hadde da kontrollert for bl.a. elevenes karakterer fra deres tidligere skolekarriere. Men de fant også at en slik effekt var betinget av det sosio-økonomiske skolemiljøet. Effekten var spesielt sterk ved skoler som generelt var preget av sosio-økonomisk «disadvantage». De konkluderer at sosial støtte fra jevnaldringer vil være mest utslagsgivende når hjemmemiljøets evne til å støtte elevenes skolegang er svak, og at: «adolescent friendships serve as social capital, the value of which is context-specific» (s. 331).

Det er med andre ord særlig ved skoler som har mange elever fra utpreget lavstatus bakgrunn at risikoen for å havne i uføre blir stor når man havner i feil gjeng. Samtidig poengterer Crosnoe m.fl. at ulike grupper blant lavstatusfamilier kan gi svært ulik sosial støtte for unges skolegang.

Flere interessante forskningstema antydes i denne forskningslitteraturen. Ett tema er forskjell i prestasjoner mellom ungdommer med tilknytning til nettverk som inkluderer voksne, og nettverk som er eksklusivt jevnaldningsbaserte. Et annet tema er normer og verdier som ulike jevnaldningsnettverk er bærere av og disses innvirkning på unges mestring av skolegang og utdanning. Et tredje tema er interaksjon mellom elevflokkens sosio-kulturelle profil og tilknytning til jevnaldningsnettverk. I forskning på effekter av nettverkstilhørighet vil det imidlertid være nødvendig å ta hensyn til forskjeller som kan skyldes selvseleksjon til nettverk.

Har barn og unge utdanningsmessige fordeler av sterkt institusjonaliserte familier?

Det finnes en rekke studier som viser at giftemål eller samboerskap er en fordel for voksnes egen opplevelse av livskvalitet og velvære—sammenlignet med å være enslig. Denne litteraturen er nylig oppsummert av Healy (2005:34). Det foreligger også mange studier som viser at det er en fordel for barn å vokse opp med begge foreldre i hjemmet, også når det gjelder de unges tilpasning og prestasjoner på skolen. Sammenhengen mellom familiestruktur og de unges utdanningsløp har lenge også vært påvist i relativt store datasett i Norge og andre nordiske land. Slike funn fikk lenge lite oppmerksomhet fordi studiene var primært opptatt av andre sammenhenger og brukte familiens sammensetning som én blant flere kontrollvariabler (f.eks. Similä 1994; Lauglo 1999, 2001; Bonesrønning mfl. 2005, Hægeland mfl. 2004: 21–25, Hægeland mfl. 2007:19–23, Markussen mfl. 2006).

En gjennomgang av den internasjonale litteraturen er gjort av Nergård (2005). Nyere oversikter finnes i Breivik & Olweus (2006) og Lauglo (2008). De utslag av familiestruktur som vises, er robuste ved at de gjenstår etter kontroll for effekter av foreldres yrke og utdanningsnivå. Utslagene er likevel betydelig mindre enn de utslag som kan tilskrives indikatorer på sosial klasse og kulturell kapital. Lindbekk (2008) har og vist at ungdommer av enslige foreldre har «et sysselsettingshandikap». Dette kommer som tillegg til at de oppnår kortere utdanning enn andre unge.

Få studier har imidlertid analysert de konsekvenser det kan ha for barn at deres foreldre er ugifte samboere. Relevante funn finnes i den britiske studien *The Mental Health of Children and Adolescents* som ble utført av The National Statistical Office i 1999. Den viste bl.a. at barn av samboende foreldre har høyere sannsynlighet for å ha «mental health problems» enn barn av gifte foreldre (Meltzer *et al.* 2000). Hvordan slike funn skal tolkes er imidlertid usikkert, da det ikke er gitt at selve familiens institusjonalisering er den utslagsgivende faktor. Browning (2004) har vist til amerikanske funn fra en Gallup-undersøkelse (N = 1019). Den antyder at samboende, men ugifte par, sammenlignet med gifte, legger større vekt på egen selvrealisering i parforholdet. De har mindre vekt på å sette barn og samboers/ektefelles behov først. Det kunne svekke stødigheten i den oppdragelse de gir sine

barn. Foreldrenes personlighet kan og være forbundet med hva slags institusjonelle form de ønsker at deres samboerskap skal ha. Kravdal (1997) har for eksempel vist ved norske data at svakere bindinger i samboerskap enn i ekteskap delvis vil skyldes selvseleksjon til samboerskap av folk som ønsker et mindre forpliktende forhold enn et ekteskap.

I Colemans anvendelse av sin sosial kapital-teori ligger en vektlegging av at tradisjonelle, sterkt institusjonaliserte familier har positiv verdi for barns oppvekst og for deres skolegang—og at det og er en fordel for barn å vokse opp med en «hjemneværende» mor. Spesielt hans syn på morsrollen har vært gjenstand for kritikk (Morrow 1999). En utprøving av Colemans antagelse om negative konsekvenser av at «mødre har arbeid utenfor hjemmet», ble gjort av Parcel and Menaghan (1994, referert til hos Field 2003) fra data fra the National Longitudinal Survey of Youth (USA). De fant ubetydelige negative effekter på små barns (3–6 år) testskårer, av at deres mødre hadde gått tidlig ut i arbeidslivet etter å ha født barn. De fant en negativ effekt på «verbal reasoning» men bare når mødrenes jobb var på «low skill» nivå. De konkluderer med at «conclusions regarding negative effects of maternal work in the child's first year have been overgeneralized».²⁰ Det kan altså være grunn til å anta at negative effekter av å ha mor som arbeider utenfor hjemmet er et kontekstspesifikt fenomen og passer dårlig på mødre som ellers er relativt ressurssterke. Det er få norske studier om den betydning som sterkt institusjonaliserte familier (at foreldre er gift med hverandre, ikke bare «samboende») har for barn og unges oppvekst. Min egen studie (Lauglo 2008) foretar en litteraturgjennomgang, og utdrag av funn vil bli vist i figurene 2–4, nedenfor.

Utdanning som kilde til sosial kapital

En stor internasjonal litteratur har vist positive sammenhenger mellom individers utdanningsnivå og ulike mål på deltagelse i samfunnsliv:

²⁰ Når det gjelder bidrag utenfor den private sfære til generering av sosial kapital, fant Healy (2005:179) i et irsk materiale, at «Female participation in the labour market does not seem to be generally associated with lower levels of community engagement and volunteering».

valgdeltakelse, frivillig innsats, deltakelse i frivillige organisasjoner og politisk aktivisme. Slike utslag kan tolkes som tegn på at utdanning genererer sosial kapital for et velfungerende demokrati (Hooghe & Stolle 2003).

Verba *et al.* (1995:420) hevder at «All studies of political activity emphasize the strength of the relationship between formal education and participation». Et ferskt eksempel er Healys analyse av data fra en survey i 2002 av den voksne befolkning i Irland (Healy 2005: 177–185). Han fant i multivariat logistisk regresjon at utdanningsnivå er den mest utslagsgivende prediktor for «volunteering, community engagement, civic participation and voting». Andre prediktorer som ga svakere utslag var: alder, kjønn, familietilknytning, arbeidsmarkedstilknytning, inntekt, bosted, boligforhold, yrke og religiøsitet. Han fremhever spesielt det sterke utslag som *høyere* utdanning ga.²¹ Samtidig må det være slik at andre forhold enn formell utdanning disponerer personer for samfunnsmessig engasjement: Mens befolkningens formelle utdanningsnivå i svært mange land har økt sterkt for de siste generasjoner, er det ingen tilsvarende tendens for samfunnsengasjement. Putnams (1993, 1995) bruk av sosial kapital var forbundet med 'bekymrings-sosiologi' om forvitring av det amerikanske sivile samfunn i de siste femti år, en periode med sterkt stigende utdanningsnivå i den voksne befolkning.

Internasjonalt står forskning om sammenhengen mellom utdanningsnivå og samfunnsengasjement står overfor et paradoks. På mikronivå er det veldokumentert at utdanningsnivå er forbundet med samfunnsengasjement. På makro-nivå finnes det i en rekke land ingen tilsvarende klar sammenheng – i hvert fall ikke i tiden etter annen verdenskrig, til tross for sterkt stigende utdanningsnivå i befolkningen. Nie mfl. (1996) har forklart dette ved å hevde at sammenhengen på individnivå skyldes at utdanning gir tilgang til høy-status posisjoner i yrkeslivet og at samfunnsengasjement er knyttet til disse posisjonene, ikke til utdanningsnivå i seg selv. Men en slik forklaring passer dårlig med mange studier som viser at utdanning på individnivå er sterkt forbundet med ulike indikatorer på deltagelse i politikk og samfunnsliv også når yrkestilknytning holdes konstant. Et sterkere samfunnsengasjement er også tydelig

²¹ Men som Lauglo og Øia (2006) argumenterer, det kan være at grunnlaget for slike forskjeller allerede legges på lavere trinn i utdanningssystemer.

hos unge som i ferd med å ta lengre utdanning (eller som planlegger slik utdanning), før de har noen yrkesbasert status. Empiri og problematikk omkring dette er drøftet i Lauglo & Øia 2006. I litteratur om hvordan samfunnsengasjement og demokratisk deltakelse blir skapt, er dette paradokset et uløst spørsmål. *Denne avstanden mellom funn på mikronivå og funn på makronivå om sammenhengen mellom utdanningsnivå og deltagelse i politikk og samfunnsspørsmål, fremstår som en faglig interessant utfordring for forskning.*

Healys irske materiale inneholdt et interessant *negativt* funn: Utdanningsnivå var i den voksne befolkning *ikke* korrelert med vennskap, fravær av sosial isolasjon eller hjemmebesøk hos andre. Dette funnet tyder på en relativt «demokratisk fordeling» av den type sosiale kapital som er viktig for sosial regulering og følelsesmessig støtte («bonding»). Healy fant dessuten at menneskers personlige velvære/trivsel («subjective well being») er positivt forbundet med slike nære sosiale relasjoner som vennskap, hjemmebesøk og fravær av sosial isolasjon. Det er ikke korrelert med mer upersonlig engasjement i samfunnets 'sekundærgrupper' som: «volunteering, civic engagement, being active in community» (s. 190–191; Table 9.11). Healys funn kan tyde på at «bonding» sosial kapital er mer 'demokratisk fordelt' i den voksne befolkning i Irland enn «bridging» og «linking» sosial kapital. Den utdanningsmessige samfunnseliten har nok et videre nett av «forbindelser», videre bekjentskapskrets og lignende. Men den er ikke privilegert fremfor andre når det gjelder de nære og tette sosiale relasjoner som er forbundet med trivsel og trygghet.

Colemans teori vektlegger at tette relasjoner (altså «bonding») mellom voksne og unge gir stø kurs *for* unge under utdanning, men Healys irske funn kan gi grunn til å undres på om det særlig er «bridging og linking» sosial kapital som genereres *av* deres liv i utdanningssystemet. Som vil bli vist i dette kapitlet (figurene 6 og 7) foreligger det også norske funn om at det trolig er en fordel for de unges utdanning at deres foreldre er samfunnsengasjerte – om man vil, at foreldre har en type engasjement som både forutsetter og beforder «bridging» eller «linking» sosial kapital.

Det er mulig at Colemans og Bourdieus ulike syn på fordeling av sosial kapital delvis skyldes ulikhet i den type sosial kapital de hadde for øye. Den type familie-tilknyttede sosiale kapital (tette relasjoner med voksne) som

Coleman anså som viktig for ungdommer *under utdanning* kan godt være relativt «demokratisk fordelt» til forskjell fra andre utslagsgivende sider ved deres familiebakgrunn. Samtidig vil fremtidig sosial kapital av «bridging» og «linking» typene genereres i utdanningssystemet. Disse typer sosial kapital vil få svært ulik fordeling på voksne med ulikt utdanningsnivå. Det var slike nyttige forbindelser som Bourdieu var opptatt av i forskning på eliter .

Et resonnement som favner poenger hos både Coleman, Bourdieu og Putnam kan derfor være: Tette relasjoner ("bonding") mellom unge og deres ansvarshavende voksne kan tjene som sosial kapital for at de unge skal lykkes i utdanningssystemet. Samtidig genererer vellykket utdanning sekundærrelasjoner som i Putnam tradisjonen kan betegnes som "bridging" og «linking» typer av sosial kapital. Disse kan være til de unges fordel på arbeidsmarkedet og de kan føre til at de engasjerer i nettverk som understøtter det sivile samfunn og politikk.

Illustrasjoner fra norske funn

For å illustrere det potensiale som sosial kapital har som utgangspunkt for forskning, vil jeg vise til funn fra norske data. En begrensning er at spørsmålsstillingen i undersøkelsene som disse dataene er hentet fra, ikke har tatt noe bevisst utgangspunkt i teori om sosial kapital.

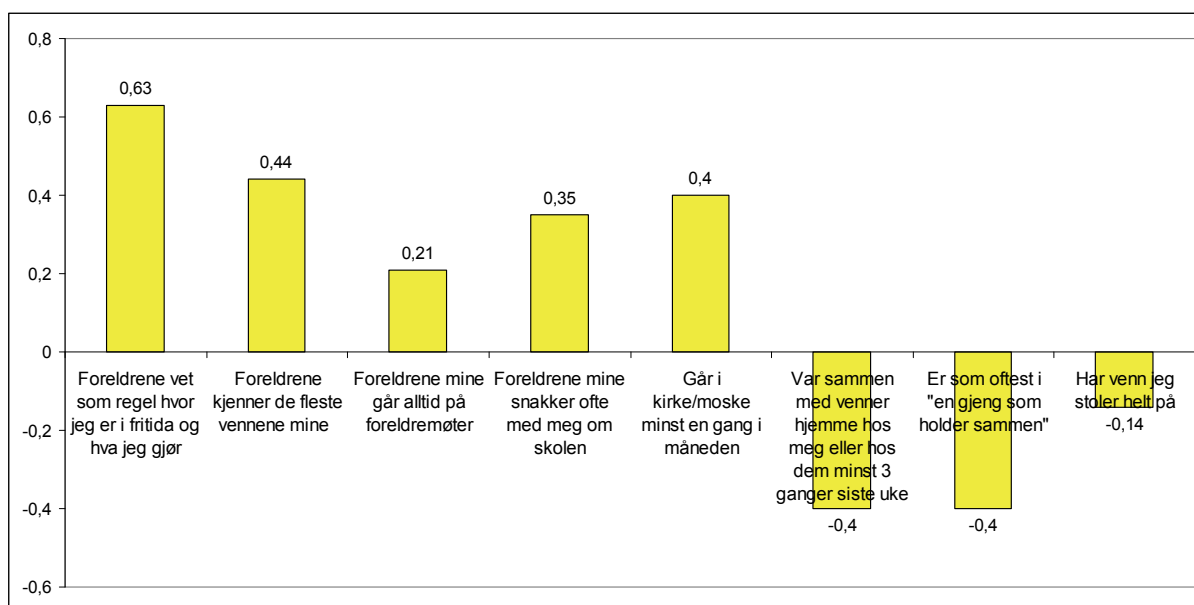
Relasjoner med foreldre og med jevnaldringer

Det er lite nytt i norsk samfunnsforskning at elevers valg av utdanning påvirkes av forventninger og ønsker hos «signifikante andre». I Norge la Hernes og Knudsen (1976:25) fram funn for flere tiår siden som viste at ungdomsskoleelevers ønske om gymnasutdanning påvirkes først og fremst av foreldrenes ønsker og også i noen grad av de valg som venner har tenkt å gjøre og av deres læreres anbefaling. De konkluderte at «Ser vi på virkningen av disse forhold hver for seg, vil vi finne at det nære miljø i familien har langt den største effekt. Påvirkning fra vennekretsen betyr omtrent det samme som påvirkningen fra lærerne» (s. 25).

Elevenes daglige engasjement for skolegangen påvirkes også av deres sosiale relasjoner. Figur 1 sammenfatter tall basert på Ung i Oslo-undersøkelsen av 1996 (Lauglo 2000). Utvalget besto av mer enn 10 000 ungdommer i Osloskolen i alderen 14–17 år. Den avhengige variabel er en indeks for

«skolepositiv adferd». Det som bidrar til positive skår på denne indeksen er flid med lekser, lesing av bøker (i tillegg til skolebøker) og bruk av biblioteker. Det som «trekker ned» er krancling med lærere, skulk, at man tilsnakkes for å ha forstyrret undervisningen, og at man har vært sendt til rektor for brudd på skolens regler. Indeksen er standardisert til å ha gjennomsnitt 0 og standardavvik på 1. Figur 1 viser ustandardiserte regresjonskoeffisienter fra bivariat regresjonsanalyse.

Figur 1. Utslag i på indeks for "skolepositiv adferd" av indikatorer på sosiale relasjoner. Bivariate regresjonskoeffisienter. $N > 10\ 000$ ungdommer i Oslo-skolen i 1996

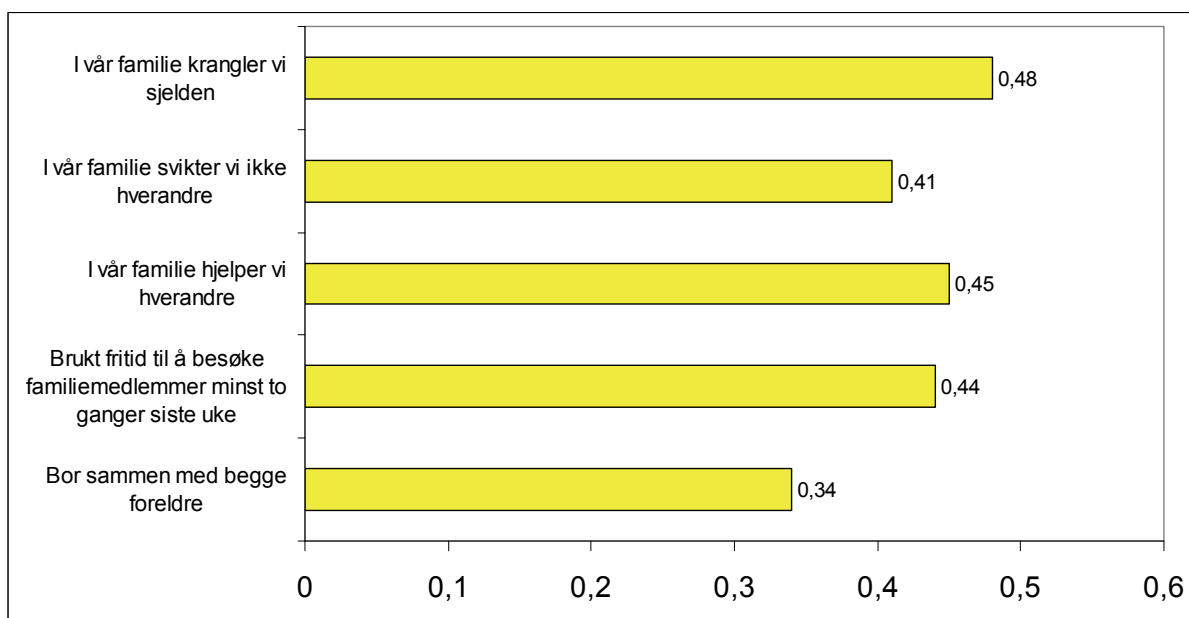
Da alle forklaringsvariabler i figur 1 er kategoriske (såkalte dummy-variabler), er de viste regresjonskoeffisientene direkte sammenlignbare. Mønsteret passer med Colemans teoretisering. Vi ser at skolepositiv adferd fremmes av tette og gjennomsluktige relasjoner med foreldre, av at foreldre bryr seg om barnas skole, og av å delta i en religiøs menighet. Det er verdt å merke seg at disse variablene er mer utslagsgivende enn at foreldrene trofast møter opp på foreldremøter.

Det som derimot «trekker ned» på denne indeksen er tette relasjoner med jevnaldringer. De sterkeste utslagene i figur 1 er betydelige: opp til 0,6 standardavvik på indeksen på «skolepositiv adferd». Andre analyser i publikasjonen som disse funn er hentet fra, kontrollerer for foreldres yrke, kulturelle kapital og familiens innvandrersstatus uten at mønsteret i disse utslagene endres, selv om effektene størrelse reduseres (Lauglo 2000). Det må likevel

understrekes at selv om indikatorene på skolepositiv adferd var positivt forbundet med gode karakterer i norsk, matematikk og engelsk, er «adferd» ikke det samme som læringsresultat som bl.a. vil avhenge av evner og anlegg. Tabell 2 (lenger ute i dette kapitlet) vil vise at en ikke finner de samme negative utslag på karakterer av slike jevnaldningsrelasjoner, på nyere data om ungdommer i Oslo.

Figur 2 er fra samme materiale og viser den betydning som mål på godt familiesamhold har for elevers positive adferd i Oslo-skolen. Vi ser relativt sterke utslag av at familien holder sammen, gir støtte til hverandre, og holder regelmessig kontakt også med familiemedlemmer som ikke bor i hjemmet. Da den avhengige variabelen er standardisert med gjennomsnitt 0 og standardavvik 1, kan vi tolke koeffisientene som målt i standardavviksenheter. De fleste er omkring 0,4 standardavvik – dobbelt så sterke som det positive utslaget av at foreldrene alltid går på foreldremøter (vist i figur 1). Funnene samsvarer med Colemans teoretisering om at sterke familier er en fordel for de unge, også på skolen.

Figur 2. Familierelasjoners betydning for "skolepositiv adferd". Bivariate regresjonskoeffisienter

Markussen m.fl. (2006) har også undersøkt forbindelsen mellom elevers orientering mot bruk av fritid, og sannsynligheten for at de sluttet på skolen i løpet av 3 ½ år etter påbegynt videregående skole. De fant at sannsynligheten

for å slutte øker hvis eleven er «orientert mot venner på fritida» ($B = 0,255$), men at den reduseres litt ($B = -0,088$) når de unge er «orientert mot organisert aktivitet» (for eksempel idrett eller korps). Disse funn gjensto etter omfattende statistiske kontroller for andre faktorerers innvirkning.

Det er også tidligere påvist av Knudsen (1978: kap. 9) at ulike typer fritidsbruk har ulik sammenheng med skoleprestasjoner. Hans analyse av data fra et utvalg ungdomstrinnselever i Bergen skiller mellom fritidsaktiviteter som i sitt innhold og format er «komplementære» for skolens aktiviteter, og aktiviteter som er «konkurrerende». Til de første regnet han amatørteater, å spille eget instrument, å gå på bibliotek, ta kurs og lese bøker – generelt «intellektuelt» preget virksomhet. Til de siste regnet han å gå på diskotek eller dans, gå på snack-bar eller restaurant. Han fant i multivariat analyse med kontroll for bl.a. sosio-økonomisk familiebakgrunn, at de såkalte «komplementære» aktiviteter slår positivt ut i oppnådde skoleresultater, mens de antatt «konkurrerende» aktiviteter har en negativ virkning (s. 325–326). Disse funn er i pakt med Colemans betoning av at uformelle jevnaldringsgrupper lett kan styre de unges tid og interesser bort fra deres skolegang. Men samtidig illustrerer Knudsens funn, i likhet med de funn som ble gjort av Markussen m.fl., at det utslag som samvær med andre unge har, er avhengig av innhold. Det er en utdanningsmessig fordel for de unge av å delta i samvær for idrettslige, estetiske eller intellektuelle sysler av den typen som ofte tilrettelegges av voksne.

Utvikling av selvstendighet hos de unge betyr nødvendigvis frigjøring fra voksne myndighetspersoner. Er det derfor slik at usedvanlig tette bindinger til foreldre og sterk avhengighet av nettverk styrt av «ansvarlige» voksne *kan* være et symptom på manglende selvstendighet og generelt svak modenhet? Spørsmålet må bli hva slags balanse mellom foreldreinnflytelse og jevnaldringsinnflytelse som er til de unges beste, for at de skal ha et godt liv og mestre det samfunn de vokser opp i. *Et spørsmål for sosial kapital forskning kan være hvilke sosiale relasjoner gir uttelling for ulike formål. Er det slik at ungdommer med sterke jevnaldringsrelasjoner blir mer «selvstendige»—slik som Frønes (1998) sin teoretisering skulle tilsi? Er det slik at de unges relasjoner til voksne og deres deltakelse i voksen-styrt ungdomssamvær, er en fordel for den type målrettede innsats som skole premierer?*

Ut fra Coleman-tradisjonen blir forskningsspørsmålet om oppvekst preget av jevnaldningskultur i det moderne samfunn medfører manko på den type relasjoner *til voksne* som de unge på sikt er tjent med. Frønes kan samtidig ha rett i at jevnaldningsrelasjoner har betydning for mestring av f.eks. «kompleksitet og sosial tvetydighet». Spørsmålet blir om det er manko på tilstrekkelig tette relasjoner mellom jevnaldringer, for at slik læring skal skje?

Ut fra sosial kapital-teori kan noen spørsmål være: Hva slags sosiale ressurser trenger unge i dagens norske samfunn for å mestre overgangen til voksen status på en god måte? Er det mulig å antyde noen optimal balanse mellom «relasjoner til jevnaldringer» og «relasjoner til voksne»? Er det slik at de sosiale relasjoner som i det lange løp gir utdanningsmessige fordeler, på kort sikt går på bekostning av spontan livsutfoldelse og sosial aksept blant jevnaldringer? De tall som ble lagt fram i figur 1 kan foreløpig tyde på et slikt dilemma, men funn på andre materialer som vil bli vist i tabell 2, lenger ute i dette kapitlet, antyder at det ikke trenger være noen generell motsetning mellom samvær med jevnaldringer og mestring av skolens krav.

Familestruktur

En gruppe ved NIFU STEP²² ledet av Eifred Markussen har i sju Østlandsfylker fulgt opp mer enn 9000 ungdommer fra de gikk ut av 10. klasse i grunnskolen i 2002. I tidlige analyser viste Markussen en positiv sammenheng mellom det å bo sammen med begge foreldre og elevenes skoleprestasjoner (Markussen 2000, 2002). Det ble også vist at foreldres utdanningsnivå og etnisitet var utslagsgivende for hvor godt de unge klarte seg på skolen.

I oppfølgingen 3 1/2 år etter de unge hadde avsluttet grunnskole fant de ikke lenger direkte effekter av de «klassiske bakgrunnsvariable» (foreldres utdanningsnivå, foreldre født i ikke-vestlig land). Derimot har familiestruktur fortsatt direkte betydning for sannsynligheten av å ha sluttet i videregående opplæring i løpet av 3 1/2 år (Markussen m.fl. 2006:317–318). I analysen er det kontrollert for bl.a. effekter av foreldrenes utdanningsnivå og holdninger til skole, elevenes prestasjonsnivå i 10. klasse, tilpasning til skolen og dens verdier, deres arbeidsinnsats, motivasjon og ambisjoner samt hvilken

²² Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (<http://www.nifustep.no/>)

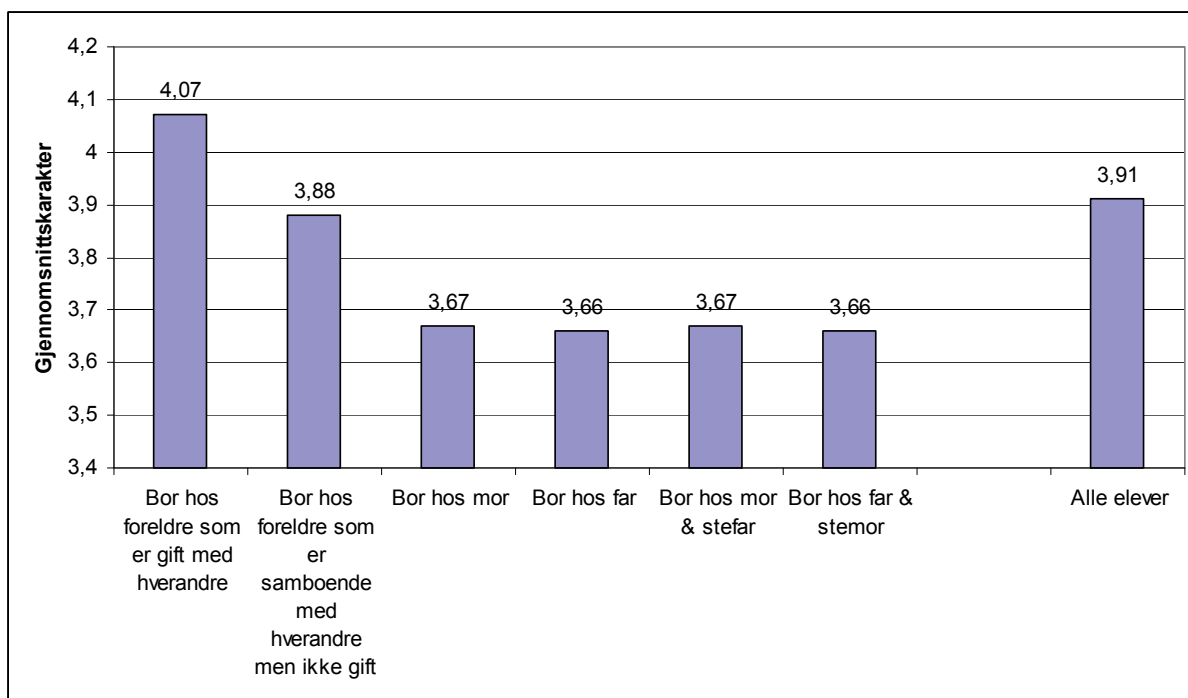
studieretning elevene følger. Den partielle logistiske regresjonskoeffisient for elevenes familiestruktur hadde en anseelig størrelse: $-0,469$. For unge i et tre-årig utdanningsløp, fant de også en relativt sterk av effekt av familiestrukturen på sannsynligheten for å ha fullført og bestått utdanningsløpet på normert tid (s 321). Disse utslagene passer med Colemans (1988) poengtering av verdien av oppvekst i sterkt institusjonaliserte, tradisjonelle familier for at elever skal fullføre de utdanningsløp de har begynt.

Familiestrukturens betydning er som nevnt bekreftet i andre studier. I figurene 3–4 brukes data fra et materiale som er gjort tilgjengelig av Statistisk Sentralbyrå for analyser ved Senter for økonomisk forskning (SØF) ved NTNU og NIFU STEP. Disse er tidligere publisert i Lauglo (2008). I utgangspunktet inkluderte materialet alle elever i Norge som var i første klasse i videregående skole i 2004–2005. For 91 % forelå opplysninger om karakterene de fikk da de gikk ut fra grunnskolen. Karakterene var gitt på en 1–6 skala. Den avhengige variabel i figur 3 er gjennomsnittet av 11 karakter fra grunnskolens 10 klasse, for disse 60 339 elevene. Da ca. 95 % av alle unge begynner i videregående skole, vil materialet gi et ganske godt bilde av de statistiske utslag som familiestatus har for elevenes prestasjoner ved slutten av grunnskolen. Men selve prestasjonsnivået som vises vil være litt høyere i figur 3 enn det var for alle elever som gikk ut av grunnskolen, da påbegynnelse av videregående opplæring vil være positivt korrelert med karakternivået fra grunnskolen.

Figur 3 bekrefter at det er en utdanningsmessig fordel for de unge å vokse opp i en tradisjonell familie: hos mor og far som er gift med hverandre. Det er også en fordel om foreldrene er samboende i stedet for at de bor hver for seg, selv om dette ikke synes å være fullgodt med gifte foreldre. Mellom de andre kategoriene (oppvekst hos ulike varianter av særboende foreldre) i figur 3, er det ingen forskjeller. Det synes det ikke å være noen utdanningsmessig fordel for en ungdom at deres enslige mor eller far finner seg en ny make. Samlet sett forklarer denne bivariate sammenhengen 5,2 prosent av variansen i den avhengige variabelen, omtrent like mye som elevens kjønn kan forklare i slike materialer. Trolig skyldes denne sammenhengen *ikke* ulikhet i familieøkonomi. Gitt kontroll for foreldrenes utdanningsnivå, er det

for eksempel ingen skoleprestasjonsmessig fordel for unge som bor hos enslige mødre, at de har mødre med høy inntekt (Lauglo 2008).

Figur 3. Gjennomsnittskaraktter fra 10. klasse for elever som i 2004-2005 var i første klasse i videregående skole, etter deres familiestruktur

Eta = 0,229, Eta kvadrat = 0,052 N= 60339. Minste antall observasjoner for kategoriene i figuren = 938 (oppvekst hos far og stemor). Standardavvik for den avhengige variabelen = 0,83 .

Det er som nevnt ikke noe nytt funn at barn har skolemessige fordeler av å vokse opp sammen med begge sine foreldre. Det som er nytt, er forskjellen i figur 3 mellom barn av gifte foreldre og barn av samboende foreldre. Da det her dreier seg om 16–17-åringer, kunne man ha ventet at så langvarige samboerskap mellom foreldre ville være minst like gunstige for barns oppvekst som om foreldrene hadde giftet seg med hverandre. Likevel ser vi altså en systematisk effekt til fordel for oppvekst med samboende og *gifte* foreldre.

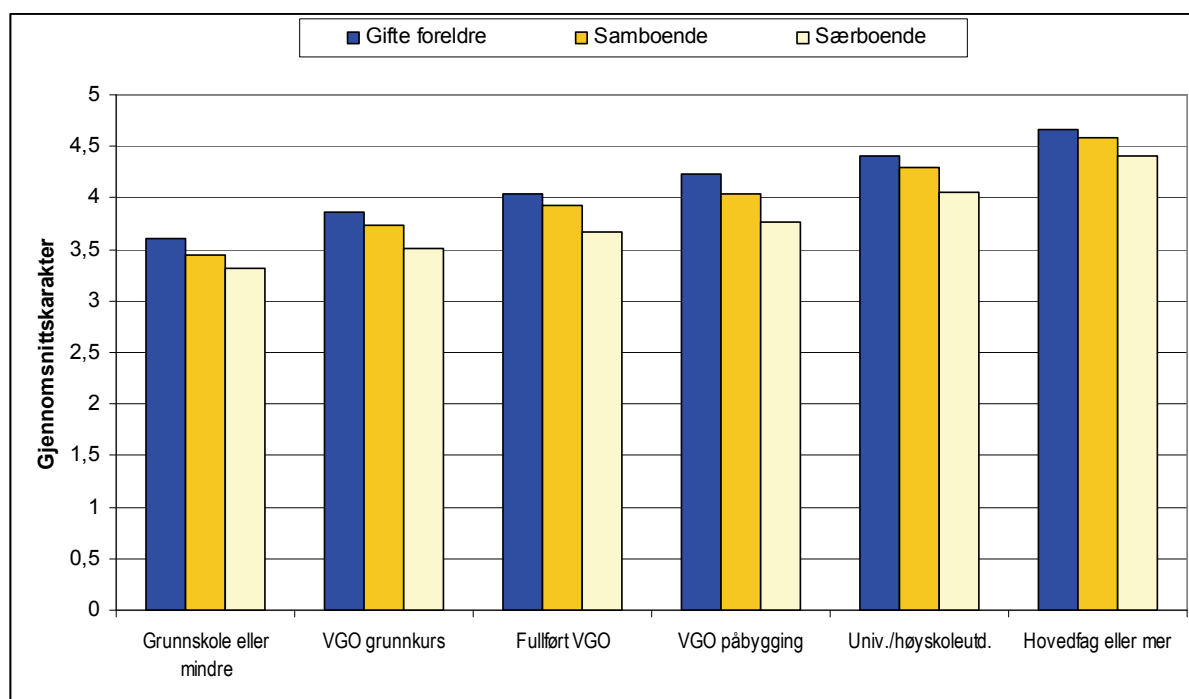
Gode skoleprestasjoner krever målrettet arbeid. I Colemans sosial kapital-teori er sterke familier (og nettverk *mellom* familier) en ressurs som særlig gir støtte når det røyner på i en ungdoms forhold til skolen, slik at det er særlig sjansene for å fullføre utdanningsløpet som forbedres (Coleman 1988, Coleman & Hoffer 1987). Funnet gir grunn til å vente at sterkt institusjonaliserte familier har positive utslag også på andre sider ved «god oppvekst» som kan være vel så viktig i livet som det å klare seg bra på skolen.

Lindbekk (2008) viser at oppvekst hos begge foreldre synes å disponere for god overgang til arbeidsmarkedet.

Bivariate sammenhenger mellom synkrone indikatorer strekker ikke til for å dra entydige slutninger om årsak og virkning, på grunn av andre faktorer mulige innvirkning. I dette materialet var foreldrenes utdanning den faktor som gir sterkest utslag på elevenes karakternivå. Direkte mål på familiens økonomiske forhold (inntekt, foreldrenes yrke, foreldrenes arbeidsmarkedsstatus) som også var tilgjengelig i materialet, hadde langt mindre utslag på elevens resultater enn den betydning som foreldres utdanningsnivå har.

Figur 4 viser for hvert nivå av mors utdanning, gjennomsnittskarakterer fra 10. klasse i ungdomstrinnet for unge som bor hos gifte foreldre, samboende foreldre, og de som bor hos bare én av sine foreldre (noen av disse vil ha funnet seg ny partner, slik at eleven også har stefar eller stemor).

Figur 4. Gjennomsnittskarakter fra 10. klasse etter elevens familiestruktur og mors utdanningsnivå

N = 59100. I alle underkategorier: N > 300, bortsett fra "Samboende foreldre, mor har VGO påbygging": N = 69, og "Samboende foreldre, mor har "Hovedfag eller mer": N = 72.

Vi ser fortsatt konsekvente forskjeller. For hver elevkategori «mors utdanning» er det en klar fordel at deres foreldre bor sammen, og med en enda sterkere fordel for de unge om foreldrene også er gift med hverandre.

Sonderinger på materialet viste samme konsekvente mønster når man kontrollerte for fars utdanning. Regresjonsanalyser som også kontrollerte for elevenes kjønn og om deres foreldre var innvandrere til Norge eller ikke, bekreftet dette funnet ytterligere (Lauglo 2008).

Disse funnene aktualiserer behov for videre forskning om de bakenforliggende mekanismer og om de bredere konsekvenser som familiestruktur har for unges oppvekst. Spesielt gjelder dette forskning som kan belyse spørsmålet om forskjellen mellom de som har oppvekst hos «gifte foreldre» og de som har oppvekst hos «samboende foreldre» i noen grad kan skyldes selvrekruttering av de potensielt beste foreldre til giftemål, eller om selve ekteskapets institusjonalisering har en klar virkning på samhold mellom foreldrene.

Foreldre som er sysselsatt utenom hjemmet

Coleman mente at heltidsarbeidende mødre økte risikoen for at barn får mangelfull sosialisering. Da Coleman kastet fram dette omstridte poeng, var ungdommer som vokser opp i fattige kår i storbylummen i USA, en viktig del av hans forskningstematikk. Som nevnt har amerikansk forskning på svært unge barn antydnet at en slik risiko gjelder barn av heltidsarbeidende mødre som er i «low skill jobs» (Parcel & Menaghan 1994).

I norske materialer har man ikke kunne spore generelle tegn til noe slikt «sosialiserings-underskudd» når begge foreldre er i inntektsbringende arbeid. Tvert imot, Markussen mfl. (2006:317) fant at «mor jobbet da ungdommen var 15 år» hadde en signifikant og svakt *positiv* effekt på sannsynligheten for at unge skulle fullføre påbegynte utdanningsløp i videregående opplæring. At far «jobbet» hadde en lignende positiv effekt. I dagens norske samfunn er det blitt vanlig med begge foreldre i inntektsgivende arbeid. Trolig er det oftere et tegn på å mislykkes på arbeidsmarkedet, enn på noen klar preferanse om å være hjemme for barnas skyld, dersom mødre ikke er sysselsatt på arbeidsmarkedet når deres barn er i skolealderen.

Utdanning som kilde til samfunnsengasjement

Utdanning er hovedarenaen for dagligliv utenfor hjemmet for en stadig større andel av de unge. Utdanning skaper ikke bare sosial kapital gjennom vennskap og bekjentskaper som kan utgjøre en ressurs lenge etter individer

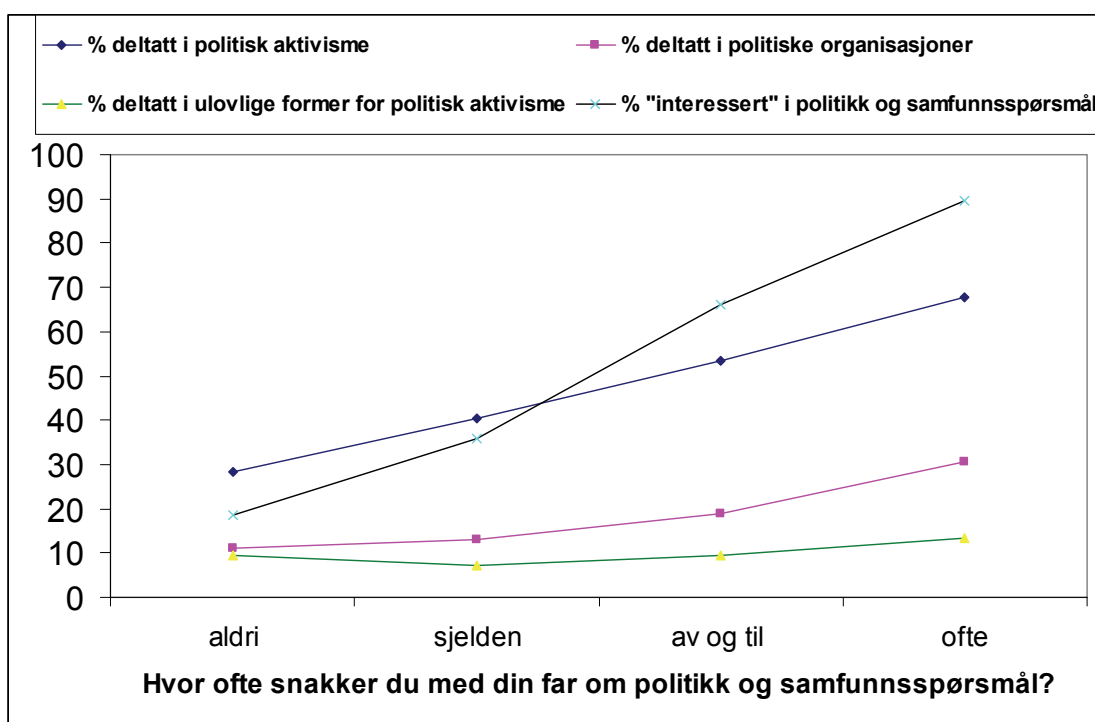
var sammen i et elev- eller studentfellesskap. Både internasjonal forskningslitteratur og funn fra Ung i Norge 2002-materialet gir entydig støtte for at utdanning disponerer individer for deltakelse i samfunnsliv, utenfor deres private sfære (Wollebæk mfl. 2000, Berglund 2003, Lauglo & Øia 2006). Det gjelder også deres deltakelse i de fleste typer av frivillige organisasjoner (etter statistisk kontroll for deres sosio-økonomiske familiebakgrunn. Slike funn på mikronivå (om enkeltpersoner) gir støtte for hypotesen om at formell utdanning skaper «sosial kapital for demokratiet» ved å forberede for deltakelse i det norske sivile samfunn.

Samfunnsengasjerte familier som kilde til at de unge engasjeres av politikk og samfunnsliv

Mye av sosialiseringen til aktiv samfunnsdeltagelse skjer imidlertid i familien. De unges samfunnsengasjement påvirkes av at deres foreldre har slikt engasjement. Dette er nylig bekreftet i en NOVA-rapport (Lauglo & Øia 2006). Datagrunnlaget er NOVAs landsomfattende materiale fra Ung i Norge 2002 som har spørreskjemasvar fra mer enn 10 000 norske ungdommer i alderen 13 til 19 år.

Figur 5 nedenfor viser de bivarierte sammenhengene mellom ulike mål på de unges engasjement i samfunnsspørsmål og politikk på den ene side, og hvor ofte de unge sier de snakker med sin far om slike spørsmål. Det samme mønster ble funnet for tilsvarende spørsmål om kommunikasjon med deres mor. «Interessert i politikk og samfunnsspørsmål» betyr at eleven har gitt minst «ganske interessert» som svar på ett av to spørsmål om hvor interessert de er i politikk, og hvor interessert de er i samfunnsspørsmål. «Deltatt i politiske organisasjoner» betyr at eleven har vært eller er medlem i minst én ungdomspolitisk organisasjon eller har deltatt i kommunalt ungdomsråd. «Deltatt i politisk aktivisme» betyr at eleven har deltatt i minst en av disse: boikotting av varer eller firma, deltagelse i demonstrasjoner, politiske markeringer e.l., og innsamling av underskrifter for en sak. «Ulovlig aktivisme» betyr en av disse: skrevet politiske slagord på vegger, voldt skade på eiendom som en protesthandling, deltatt i ulovlige protesthandling.

Figur 5. Indikatorer på unges samfunnsmessige og politiske engasjement, etter hvor ofte de snakker med far om samfunnsspørsmål og politikk

Det er «interesse», ikke «handling», som i figur 5 er sterkest forbundet med slik kommunikasjon med far. Det kan bero på at «interesse» er langt mer utbredt enn «handling» både hos foreldre og hos de unge selv. Trolig viser slik kommunikasjon mellom de unge og deres foreldre at det primært er foreldrene som påvirker de unge – ikke at det er de unge som får sine foreldre til å fatte interesse for samfunnsspørsmål. Den eneste variabel i figur 5 som ikke viser noen entydig sammenheng med kommunikasjon mellom «far» og den unge om politikk og samfunnsspørsmål, er selvrapportert aktivisme av den typen som gjør bruk av ulovlige midler eller som er på kanten av det lovlige. En kan anta at påvirkning fra familien vanligvis tjener til at politisk handling holdes innen lovlige rammer.

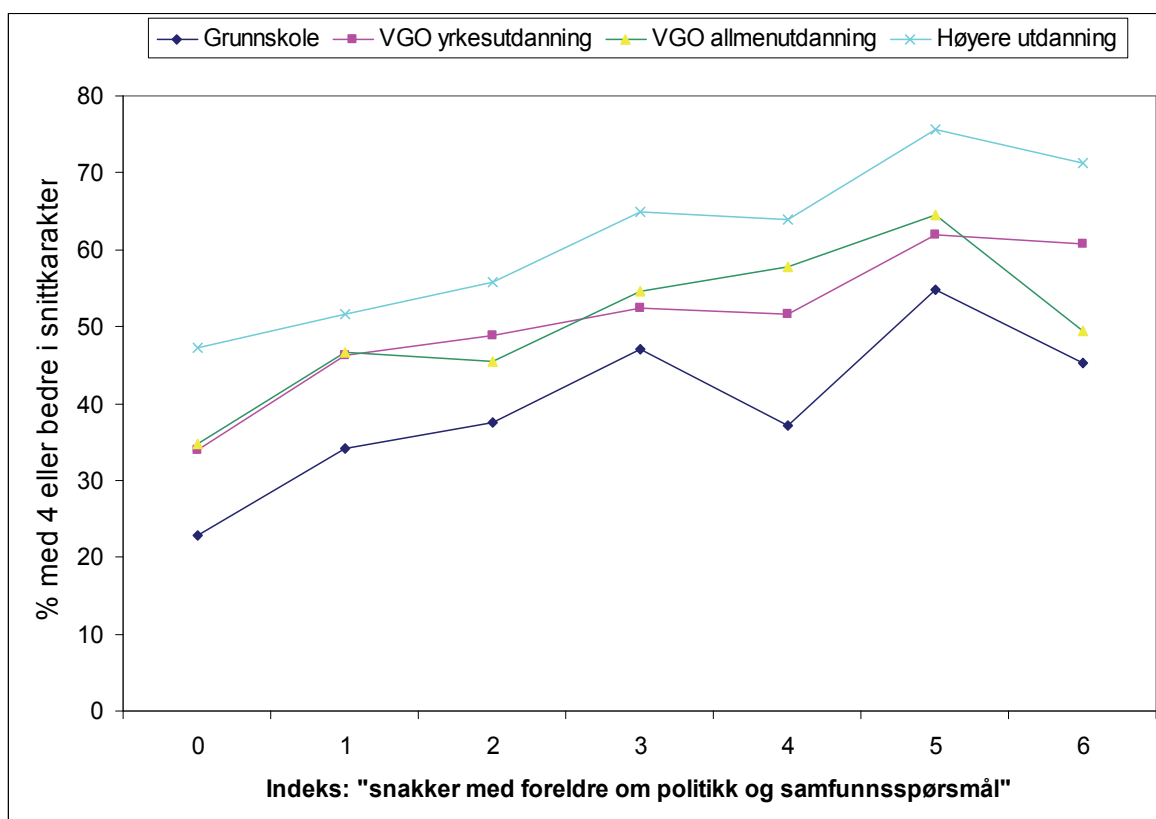
Mønsteret i figur 5 besto også etter kontroll for familiens yrkesmessige sosiale klasse og kulturelle kapital (Lauglo & Øia, 2006 kap. 4 og 5), selv om utslagene styrke da ble noe redusert. Det er rimelig å konkludere at familien har stor betydning i å reprodusere sosial kapital for demokrati, ved at den gjenskaper samfunnsengasjement fra generasjon til generasjon.

Samfunnsengasjerte familier som sosial kapital for at de unge skal klare seg godt på skolen og sikte høyt i sine utdanningsplaner

En kan også snu på resonnetet om sammenhengen mellom «utdanning» og «skolegang» fordi foreldre som snakker med sine barn om samfunns-spørsmål og politikk, synes også å gi sine barn en *utdanningsmessig* fordel. Figur 6 sammenhengen mellom elevenes skoleprestasjoner og skårer på en indeks som måler intensitet i kommunikasjon med foreldre om politikk og samfunnsspørsmål. Indeksen summerer skårverdier for svar på to spørsmål: «Hvor ofte snakker du med far om samfunnsspørsmål og politikk?» og «Hvor ofte snakker du med mor om samfunnsspørsmål og politikk?» Verdien 0 på denne indeksen betyr at de aldri snakker om slikt, verken med mor eller med far. Verdien 6 betyr at de sier de «ofte» snakker med både mor og far om slike spørsmål. De mellomliggende indeksverdiene framkommer med andre svarkombinasjoner (f.eks. «av og til» eller «sjelden» på ett eller begge spørsmål). De ulike kurvene i diagrammet viser sammenhengen mellom de to variablene innen kategorier elever med mødre som har ulikt utdanningsnivå, for å kontrollere for den virkning som foreldrenes utdanning jo har på avkommets sjanse til å klare seg godt på skolen rent faglig.

Som kan ventes får elever med mødre som har høyere utdanning, bedre karakterer enn elever med mødre som har grunnskole. Dette er den velkjente sammenheng mellom foreldres utdanningsnivå og de unges skoleprestasjoner. Men figuren viser også innen hver «morsutdanningskategori» at elevenes skolemessige prestasjoner stiger (om ikke helt entydig) jo høyere skårer på indeksen de unge har for kommunikasjon med sine foreldre om politikk og samfunnsspørsmål. Forskjellene mellom ytterpunktene på disse kurvene er ganske betydelig sammenlignet med utslaget av mors utdanningsnivå på avkommets prestasjoner (avstanden *mellom* kurvene). Lignende funn ble gjort ved tilsvarende kontroll for «fars utdanningsnivå».

Figur 6. Prosent som fikk 4 eller bedre i snitt ved siste karakteroppgjør etter indeks på hvor ofte de snakker med sine foreldre om politikk og samfunnsspørsmål, for elever i ulike kategorier, med kontroll for mors utdanningsnivå. Skoleungdommer i alderen 13-19 år etter mors utdanningsnivå.

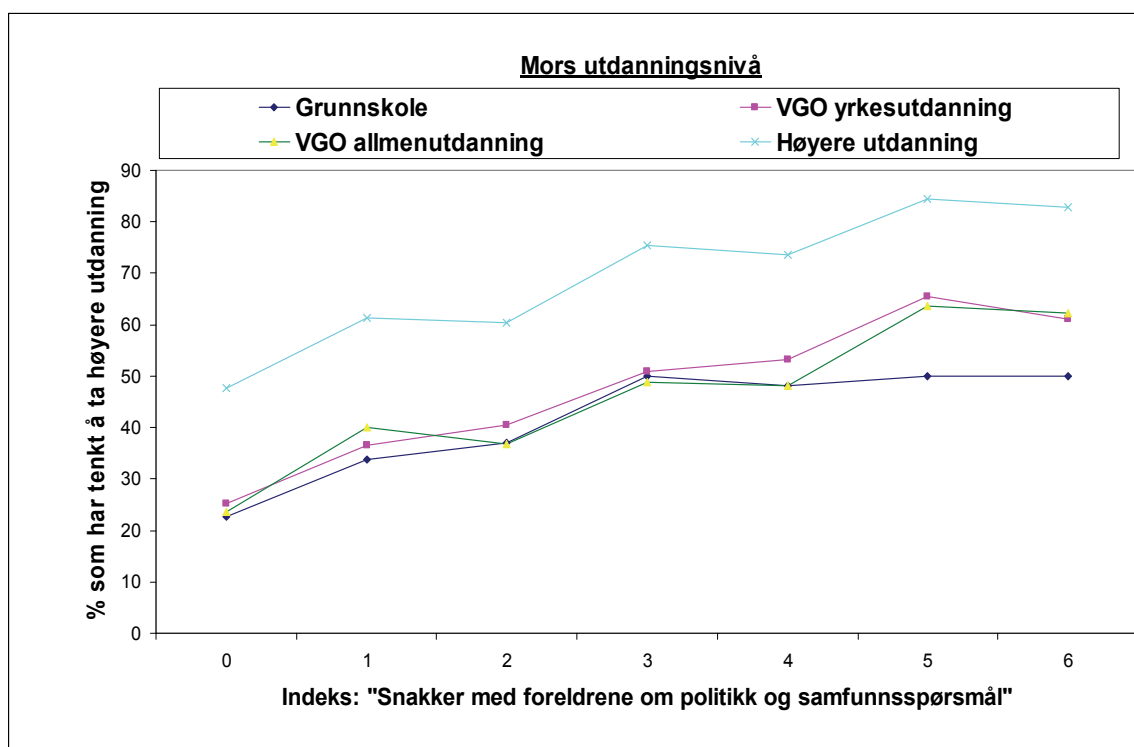
N = 9719. Data fra Ung i Norge 2002. For alle punkter på kurvene: N som utgjør 100% > 80. Unntak: elever med indeksskår 5 og 6 med mødre som har "grunnskoleutdanning".

En noe tydeligere sammenheng med indeksen, ser vi med ungdommens utdanningsambisjoner (med tilsvarende kontroll for foreldres utdanning). Figur 7 viser prosentdel som har angitt at de har tenkt å ta høyere utdanning, som svar på spørsmålet: «Hvor lang utdanning tror du at du kommer til å ta?» Vi ser klart stigende kurver. Jo sterkere kommunikasjon det er med foreldre om politikk og samfunnsspørsmål, jo større sannsynlighet er det for at eleven har tenkt å ta høyere utdanning. Det samme funn ble gjort når kontrollen gjaldt fars utdanningsnivå (ikke vist her).

Det er mye forskning som viser en positiv sammenheng mellom unges utdanningsambisjoner og hvilket utdanningsnivå deres foreldre har. Figur 7 viser også en slik effekt. Kurven for elever hvis mødre har høyere utdanning ligger betydelig høyere enn de andre kurvene. Men forskjellene mellom de andre gruppene er svært små og ikke entydige i sin retning. Det er grunn til å tro at det vil være en ekstra sterk familieforventning om høyere utdanning

når foreldrene selv har slik utdanning, mens i dagens norske samfunn er det små forskjeller mellom unge med hensyn til en slik utdanningsambisjon, når deres foreldre ikke har slik utdanning selv.

Figur 7. Prosent som har tenkt å ta høyere utdanning blant 13-19 årige skoleelever 2002, etter skår på indeks «snakker med foreldrene om politikk og samfunns-spørsmål, med kontroll for deres mors utdanningsnivå.» Data fra Ung i Norge 2002. N = 9877.

For alle punkter på disse kurvene er 100% minst 80 elever. Unntak: elever med verdiene 5 eller 6 på indeksen og med mor "har grunnskole" (N er da henholdsvis 32 og 42).

Kurvene stiger sterkt mot høyre i figur 7. Det synes å være «noe» ved oppvekst i samfunnsengasjerte familier som motiverer de unge ganske sterkt til å skaffe seg høyere utdanning. For elever med mødre som har grunnskole, ser vi at den stigningen i ambisjon om høyere utdanning som skjer med økt samfunnsengasjement i familien, «flater ut» i de tre høyeste kategoriene på indeksen på familiens samfunnsengasjement, men her var antall observasjoner i prosentgrunnlaget lavt (henholdsvis 32 og 42 elever i indekskategoriene 5 og 6). Vi ser også i figur 7 at avstanden mellom kurvene (effekten av foreldreutdanning) er mindre i de fleste tilfellene enn avstanden mellom den enkelte kurves ytterpunkter (effekter av samfunnsengasjerte familier).

Hvor robust er dette funnet? Vi kan vente at de unges utdanningsambisjoner er sterkt forbundet med deres skoleprestasjoner, at det kan være kjønnsforskjeller, og at planer om utdanning i det lange løp blir tydeligere etter hvert som de unge blir eldre og nærmer seg forestående valg. Ungdommers samfunnsengasjement stiger også med alderen; og tenåringer snakker oftere med foreldrene sine med politikk og samfunnsspørsmål etter hvert som de blir eldre. Logistisk regresjon på Ung i Norge-materialet kan brukes til å vurdere om «samfunnsengasjerte familier» bidrar til å løfte de unges utdanningsambisjon etter hensyntagen til innvirkningen av en rekke andre faktorer. Slik analyse er et tjenlig redskap der den avhengige variabel er en kategorisering, (i dette tilfelle om den unge har tenkt å ta høyere utdanning eller ikke) og når en har behov for å kontrollere for en rekke forklaringsfaktors samtidige innvirkning på denne avhengige variabelen. Tabell 1 viser resultater fra slik analyse.

Tabell 1. Logistisk regresjon av ungdommers planer om å ta høyere utdanning

	Modell 1			Modell 2 (etter statistisk kontroll for sosial klasse og kulturell kapital)*		
	B	Exp B	Wald	B	Exp B	Wald
Gjennomsnittskarakter ved siste karakteroppgjør (matte, norsk, engelsk)	,850	2,339	679,890	,722	2,058	447,036
Kjønn (jente)	,293	1,341	37,453	,349	1,418	48,948
Alder i år	,381	1,464	654,121	,385	1,470	621,766
<i>Snakker om politikk og samfunnsspørsmål</i>						
Med far (referansekategori: «aldri»)						
Sjelden	,203	1,225	4,083	,146	1,158	1,975
Av og til	,591	1,806	32,294	,494	1,639	20,839
Ofte	,956	2,601	51,978	,774	2,168	31,442
Med mor (referansekategori: «aldri»)						
Sjelden	,199	1,221	4,115	,161	1,175	2,503
Av og til	,227	1,255	4,674	,136	1,145	1,545
Ofte	,471	1,602	10,350	,397	1,487	6,789
Konstantledd	-9,925	,000	1119,622	-11,861	,000	395,944
Estimert pseudo R2 (Nagelkerke prosedyre)		,268			,334	
Økning i pseudo R2					,066	

N = 8937. Koeffisienter i fet skrift: p < .05.

* Kontrollvariabler lagt inn i dummyvariabel format for sosio-økonomisk familie bakgrunn: Mors utdanningsnivå: grunnskole (referansekategori), videregående utdanning, univ./høgskoleutdanning. Fars utdanning (samme format som for mor. «Hvor mange bøker er det hjemme hos deg?»): ingen (referansekategori), opp til 50, 50-150, 150-500, 500-1000, Mer enn 1000. Fars yrke: arbeidere (referansekategori), primærnæring, lavere funksjonærer, tekno-økonomiske mellomlag, sosio-kulturelle mellomlag, ledende administrative stillinger,

Modell 1 viser regresjonskoeffisienter for en rekke faktorer før kontroll for sosial klasse og indikatorer på kulturell kapital. Vi ser at gjennomsnittskarakter er sterkt utslagsgivende for planer om høyere utdanning, at jenter oftere enn gutter planlegger slik utdanning, og at jo eldre de unge blir, jo oftere har de plan om høyere utdanning. Men fortsatt er det også et ganske sterkt utslag av samfunnsengasjert kommunikasjon med foreldre. Særlig sterkt er utslaget av å ha slike samtaler med «far».

Modell 2 kontrollerer i tillegg for indikatorer på elevenes sosio-økonomiske familiebakgrunn. Effekten av «samfunnsengasjerte familier» er fortsatt tydelig. Utslaget for «snakker ofte med far om politikk og samfunnsspørsmål» (sammenlignet med at man «aldri» snakker om slikt) er på samme nivå som utslaget av å ha en helkarakter bedre i snitt ved siste karakteroppgjør. Oddsrate-statistikken (Exp B) viser at sammenhengen er ganske sterk.

Sannsynligheten for at unge tar sikte på høyere utdanning er betydelig høyere i samfunnsengasjerte familier enn i familier der de unge knapt snakker med sine foreldre om slikt. Denne forskjellen beror ikke på noen bakenforliggende sammenheng med skoleprestasjoner, med sosial klasse eller med kulturell kapital.

I et sosial kapital-perspektiv betyr dette at det er ikke bare familiens indre samhold («bonding») som kan gi sosial regulering for at de unge skal klare seg godt i utdanningssystemet. Det er også en fordel at familien bryr seg om og snakker om samfunnsliv utenfor deres private sfære. Det er rimelig å anta at kommunikasjon internt i familien om politikk og samfunnsliv vil være forbundet med at foreldrene selv deltar i samfunnsliv. *Dermed synes «familiebasert sosial kapital for demokrati» å være sammenflettet med sosiale ressurser for at de unge skal mestre utdanningssystemet. Men mye er uklart om hvordan en slik forbindelse oppstår. Er det rimelig å anta at det ene er årsaksmessig «forut» for det andre? Eller er sidene ved overgangen til voksenlivet «sammenflettet» uten at det ene nødvendigvis tjener som forutsetning for det andre? For eksempel, at det oppstår på grunn av kulturelle og logiske forbindelser mellom sosialisering til å ta ansvar for eget liv og sosialisering til å ta ansvar i samfunnet utenfor ens privatliv? Slik forbindelse har historisk har vært skissert i*

høykulturelle dannelsesidealer – og vel også i mer folkelige kulturelle verdier for god overgang til å bli voksen?

Sosial kapital og private skoler

Coleman brukte sin teoretisering om sosial kapital til å forklare bedre faglige læringsresultater ved religiøst funderte private skoler sammenlignet med offentlige skoler. Han antok at det er sterkere fellesskap mellom foreldrene ved religiøst funderte skoler ved at familiene gjennom tilhørighet i samme menighet, føres sammen i et fellesskap utenfor skolen som er gir sosial støtte for skolegang. Dette skulle bety at skoler (enten de er private eller offentlige) blir bedre (også rent faglig) når de makter å bygge opp et tett fellesskap mellom skole og hjem og når familiene utgjør et sosialt fellesskap utenfor skolen.

Analyse av datafiler som Senter for Økonomisk Forskning ved NTNU (sammen med NIFU STEP) har brukt til grunnlinje-undersøkelser på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet til evaluering av frittstående grunnskoler sammenlignet med offentlige skoler, viser at det er nettopp elever ved de kristne friskolene som avvek ved noe høyere prestasjonsnivå enn offentlige skoler på nasjonale prøver i 10 klasse i 2004. Dette fremstår etter kontroll for bl.a. foreldres utdanning og inntekt (Bonesrønning m.fl. 2005). Materialet omfattet hele populasjonen av elever i disse klassene som tok nasjonale prøver.

Spørsmålet er om disse utslagene skyldes den type forhold som Coleman mente karakteriserte religiøst funderte skoler i USA? Eller kan slike forskjeller tilskrives særpreg i oppdragelsesmønstre blant familier som *har søkt seg til* kristne privatskoler? Telhaug (2005) har antydnet en tredje mulighet: at kristelige skoler har et mer alvorspregt læringsmiljø enn andre skoler, og at dette skulle være en fordel for målrettet læring. Det kunne være at slike skoler har andre pedagogiske fordeler. Fordeler og ulemper ved private skoler er et utdanningspolitisk omstridt tema, også i Norge. Men temaet er og av betydelig interesse for utdannings sosiologisk teori da antagelser om «tette» forbindelser mellom skole og hjem, og mellom familier til barn som går på samme skole, nettopp var utgangspunktet for Colemans teoretisering om sosial kapital.

NOVA har data fra Ung i Oslo 2006. Materialet innbefatter 11500 unge fordelt på 9. klasse, 10. klasse og første klasse i videregående skole. I denne undersøkelsen deltok også fire private skoler (som får offentlig støtte).

Så få private skoler strekker knapt til som grunnlag for generalisering om effekter forbundet med «skoletyper». Det var også i dette materialet en tendens til at elever ved disse private skolene fikk litt bedre karakterer i norsk, matte og engelsk enn elever ved offentlige skoler. Men disse forskjellene var ikke lenger statistisk signifikante når man i multivariat regresjon også la inn mål på elevenes sosio-økonomiske familiebakgrunn, samt alder og kjønn.

Er indikatorer Coleman som antok var mål på sosial kapital, utslagsgivende for skoleprestasjoner?

Selv om dette materialet har få private skoler, er det likevel egnet til å vurdere om skoleprestasjoner samvarierer med den type sosiale relasjoner som Coleman mente var viktig for at elever skal lykkes på skolen: tette skole-hjem relasjoner, og at elevenes familier utgjør et fellesskap utenfor skolen. Er det noen tegn til at de få private skolene som er med i dette materialet, viser høyere skårer på slike indikatorer på slike sosiale relasjoner?

Kolonne 7 i tabell 2 viser koeffisienter fra vanlig OLS multivariat regresjon av skoleprestasjoner for en del trekk ved de unges sosiale relasjoner. Målet på skoleprestasjon er standardisert²³ for gjøre det lettere å tolke styrken på de sammenhenger som måtte bli funnet. Alle prediktorer (forklaringsvariabler) som skal sammenlignes er såkalte binomale dummy-variabler som i regresjonsligninger tillegges verdiene 1 hvis en egenskap er tilstede; ellers får de verdien 0. Med slik variabler, er de ustandardiserte koeffisientene bedre egnet til å vurdere regresjonsutslag på skoleprestasjoner. Det som vises i kolonne 7, til høyre i tabell 2, er derfor de «ustandardiserte» partielle regresjonskoeffisientene («B», ikke «beta») men dette er i dette tilfelle i forhold til en avhengig variabel som er standardisert. Koeffisientene i kolonne 7 er «partielle» i den forstand at de fremstår når disse andre forklaringsvariablene samtidig inngikk i regresjonen: *elevenes kjønn, fars utdanning (5 kategorier), mors utdanning (5 kategorier), bøker i hjemmet (5 kategorier), og om eleven er født i Norge eller ikke*. Til sammen 'forklarte' disse *andre* faktorene 17 % av variasjonen i den avhengige variabelen.

²³ Det betyr at gjennomsnittet er satt til null, og at standardavviket på disse karakter-skårene er satt til 1.

Tabell 2. Indikatorer på antatt sosial kapital for utdanning, etter skoletype, og disse indikatorers utslag på elevers skoleprestasjoner i 9. og 10. klasse

	1	2	3	4	5	6	7
Indikatorer på antatt sosial kapital for utdanning	2 Religiøse friskoler	1 Steiner-skole	1 Montessori-skole	Offentlige skoler	Alle elever	Alle private skoler	Ustandardisert partiiell regresjonskoeffisient (B) på standardisert gjennomsnittskarakter i matte, norsk og engelsk#
Relasjoner til foreldrene							
1. % som bor sammen med foreldre som er gift med hverandre	71	35	70	57	57*	60	.144*
2. Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida (% som svarte "stemmer helt" eller "svært godt")	87	76	91	80	80	85	.198*
3. Foreldrene mine kjenner de fleste vennene mine (% svarte "stemmer helt" eller "ganske godt")	73	55	88	73	73	71	.094*
4. "Hos oss hjelper vi hverandre" (% som svarte "stemmer helt" eller "ganske godt")	64	71	59	69	69	65	.079*
5. "I vår familie krangler vi ofte" (% som sier "stemmer helt" eller "ganske godt")	16	28	24	21	21	22	-0.094*
6. Hvor mange ganger har du "besøkt familie" de siste 7 dagene? (% minst "en gang")	55	72	75	61	61	65	-0.147*
7. Hvor godt kjenner du foreldrene til de beste vennene dine? % "svært godt"	48	42	64	55	55	50	-0.037
8. Foreldrene mine er svært interessert i skolearbeidet mitt (% "stemmer helt" eller "ganske godt")	82	76	88	75	75	82	.095*
Relasjon til religiøst fellesskap							
9. % som går i minst en gang i måneden i kirke, moske eller andre steder der det holdes religiøse møter	67	9	16	24	24*	39	-0.098*

forts.

tabell 2.: forts.:

Jevnaldningsrelasjoner	98	85	94	91	91	94	.092*
10. "Jeg har mange venner" (% svarte "stemmer ganske godt" eller "svært godt")							
11. Hvem er du oftest sammen med når du er sammen med venner? % svarte "en gjeng som holder sammen" eller "en eller to faste som ofte er med i gjeng"	46	40	70	53	53	50	.034
<i>Hvor mange ganger har du i de siste 7 dager:</i>	12	28	13	26	26*	16	-0.256*
12. "stått og hengt på et gatehjørne, utenfor en kiosk eller på en bensinstasjon el. Lignende"							
13. Drevet med trening i idrettslag	55	70	75	59	59*	64	.066*
Maksimum observasjoner for statistikken	62	39	33	6926	7060	134	7060

Regresjonskoeffisienter med stjerner: signifikante på .05 nivået. *Stjerne i kolonne 5: forskjellige i kolonnene 1 til 4 i vedkommende rekke, er signifikante på nullnivået

Andre prediktorer som var med i disse multivariate regresjonene: fars utdanning (5 kategorier), mors utdanning (5 kategorier), bølger i hjemmet (5 kategorier), kjønn, og om eleven var født i Norge eller ikke.

Koeffisientene i kolonne 7 i tabell 2 viser at slett ikke alle indikatorer på antatt «sosial kapital for utdanning» har den type utslag på elevens skoleprestasjoner som en kunne vente ut fra Colemans sosialkapital-teori. Riktignok ser vi for prediktorene i radene 1, 2, 4, 5 og 8 koeffisienter som kan passe med sosial kapital teori om at «sterke familier» og «familier som bryr seg om skolen» er til hjelp for at de unge skal klare seg bra på skolen rent prestasjonsmessig. Men «besøke familie» (rad 6) viser en partiell negative koeffisient i kolonne 7 – ikke i positiv retning som kunne forventes ut fra Colemans argumentasjon. Det samme gjelder deltakelse i religiøse fellesskap (rad 9). Begge disse var positivt forbundet med «skolepositiv adferd» i analysen av Ung i Oslo 1996 (Lauglo 2000). De samvarierte i 1996-materialet også med «ikke-vestlig innvandrerbakgrunn».

Noe direkte mål på at «elevenes foreldre kjenner andre elevens foreldre» og at slike nettverk faktisk utgjør et normativt fellesskap som støtter opp under skolegang, foreligger nok ikke i dette materialet. Men variablene i rad 3 og 7 har relevans for Colemans argument. Vi finner (rad 7) intet utslag av at «du kjenner foreldrene til de beste vennene dine». Men det er likevel et positivt utslag av at «foreldrene mine kjenner de fleste vennene mine» (rad 3) – etter kontroll for familiens «kulturelle kapital» og om eleven er født i Norge eller ikke. En mulig tolkning er at det er foreldres oversikt over eget barns sosiale liv som er utslagsgivende (jfr. utslaget for variabelen i rad 2). I så fall ville det igjen være sosial kapital *internt i den enkelte familie* som har betydning for at de unge skal lykkes på skolen, ikke at familien inngår i fellesskap mellom familier knyttet til samme skole.

Funnene om jevnaldningsrelasjoner viser at det å ha mange venner (rad 10) henger positivt sammen med gode skoleprestasjoner. Det er heller ingen ulempe å være sammen med venner i «en fast gjeng» – i kontrast med tidligere funn fra Oslo (fra Ung i Oslo 1996) om «skolepositiv adferd» som ble vist i figur 1. Materialene stammer fra ulike tidspunkter, og de avhengige variablene er ulike. Mens karakterer i norsk, matte og engelsk er grunnlaget for «standardisert gjennomsnittskarakter» i materialet fra 2006, var lekselesing, lesing av andre bøker og bruk av bibliotek (utenom skoletida) komponenter for «skolepositiv adferd» fra 1996 materialet. Det kan være at skolepositiv adferd for de fleste elever betyr at de opplever behov for å streve for å

klare seg «godt nok» på skolen—ut fra de forventninger som de selv og andre stiller til dem. Slik «skolepositiv» virksomhet utenfor skoletida vil nok resultere i bedre «skoleprestasjoner» enn en ellers ville hatt, men prestasjon vil også bero på evner og anlegg og på kulturelle fortrinn som kan bety at mange andre i dagens skole ikke trenger å jobbe så hardt for å «følge med». Det kan og være at evnen til å skaffe seg venner er positivt forbundet med intellektuelle evner. *Foreløpig tyder kontrasten mellom prestasjon og prestasjonsfremmende adferd, når det gjelder sosiale korrelater med jevnaldringer, på at disse fenomenene kan ha ganske ulik dynamikk.*

Rad 12 og 13 bekrefter også i dette materialet at utslag av jevnaldringsrelasjoner på skoleprestasjoner avhenger av samværrets formål. Mens idrett er svakt positivt forbundet med skoleprestasjoner, er «stå og henge på gatehjørne» klart negativt utslagsgivende. Som Knudsen (1978) påviste på 1970-tallet og som Markussen m.fl. (2006) nylig også har vist, synes jevnaldrings-samvær med formålsrettet aktivitet som finner støtte i «de voksnes» verdier og som ofte er tilrettelagt av voksne, være positivt forbundet med skolearbeid og gode skoleprestasjoner.

Spørsmålet er om effekten av sosial kapital i jevnaldringsrelasjoner ville bli tydeligere om man hadde mål som mer presist fanget opp det normative og kognitive innhold som blir båret av ulike typer sosiale relasjoner som de unge inngår i. For å få grep på slik problematikk, må det trolig kvalitative studier til.

Har private skoler «mer sosial kapital» for unges utdanning ut fra indikatorer i Coleman-tradisjonen?

Som nevnt er Ung i Oslo 2006 materialet et svakt grunnlag for å vurdere om private skoler, spesielt de private skoler som er religiøst fundert, har mer sosial kapital enn offentlige skoler. Det må i så fall sterke sammenhenger til for at de skal sette spor også i de private skolene som er med i dette materialet. Kun fire private skoler er med! Er det antydning til spor etter slike sammenhenger?

Når en sammenligner andelen (%) som utviser en antatt fordel eller ulempe med hensyn til sosial kapital for utdanning, finner vi kun fire prediktorer i tabell 2 som har en sammenheng med skoletypekategoriseringen (på

tvers av kolonnene 1 – 4). Disse er i kolonne 5 anmerket med *. Elever ved de to religiøse skolene utmerker seg ved at deres foreldre oftere er gift med hverandre (rad 1), og vi ser at elever ved de samme skolene oftere deltar i religiøse møter. Det er rimelig å anta at disse sammenhengene skyldes selvseleksjon til slike skoler.

De 39 elevene ved den ene Steinerskolen som er med i utvalget utviser oftere enn andre en tendens til å bruke fritid til «å henge på gatehjørner osv» (rad 12), uten at jeg kan se noen rimelig forklaring på dette – om da det ikke skyldes at denne skolen rekrutterer slike elever. Ellers ser vi at Steiner-skoleelever og elever ved den ene Montessoriskolen som var med i utvalget utmerket seg ved hyppigere bruk av sin fritid til «trening i idrettslag».

I forhold til sosial kapital teori er de «negative funn» de mest slående. Det er ingen tegn til at elever ved religiøst funderte skoler (eller ved private skoler som samlet kategori) oftere kjenner sine venners foreldre, enn hva tilfellet er for elever ved offentlige skoler (rad 7). Ei heller er det noe tydelig mønster i pakt med forventningen om at det ved religiøst funderte private skoler er slik at «ens foreldre kjenner ens egne venner» (rad 3). Den eneste private skolen som fremhever noe med hensyn til slike sosiale relasjoner, er Montessoriskolen som deltok og som meg bekjent ikke har noe institusjonsmessig forbindelse med et familiefellesskap utenfor skolen. Det kan være at skolen (gjennom dugnader o.l.) har maktet å bygge opp et fellesskap mellom familier som har sine barn på skolen.

Funnene i tabell 2 gir heller ingen pekepinn om at eventuelle prestasjonsforskjeller mellom private skoler og offentlige skoler kunne skyldes forskjeller i oppdragelsesmønstre. Det er ikke noe klart tegn til at familier som har elever ved disse fire private skolene «følger mer med» sine barn utenfor hjemmet (rad 2, rad 3), eller at de krangler sjeldnere enn andre (rad 5), eller at de utviser sterkere interesse for barnas skolegang (rad 8). Men igjen må det dobbelt understrekes at materialet er utilstrekkelig for å dra pålitelige generaliseringer om forskjeller mellom private og offentlige skoler i Norge.

Sosial kapital og unge med innvandrerforeldre fra ikke-vestlige land

Analyse på Ung i Oslo 1996-materialet viste at ungdommer i Oslo fra innvandrerhjem med ikke-vestlig bakgrunn – sammenlignet med andre elever,

hadde sterkere og mer familieband, deltok oftere i religiøst liv, og var mindre sammen med jevnaldringer (Lauglo 2000). Disse trekk bidro alle til positive holdninger og adferd overfor skole og utdanning—noe bidro til bedre prestasjoner på skolen enn de ellers ville hatt. Dette funnet var i pakt med Colemans antagelse om at sosial kapital kan være «demokratisk fordelt» og bidra til å oppveie ulemper som unge måtte ha med hensyn til deres families sosio-økonomiske ressurser. Med utgangspunkt i sosial kapital-teori har flere amerikanske forskere tidligere ment å påvise at elever med innvandrerforeldre vil ha utdanningsmessige fordeler ikke bare av sterke og «intakte» familier, men også av å inngå i nettverk mellom familier som er basert på innvandrernes nasjonalitet (Caplan m.fl. 1991:161; Rumbaut 1995, 1997; Zhou and Bankston, 1994). Putnam (2004) har også hevdet at intern «bonding» blant etniske minoriteter kan fungere som et grunnlag for på sikt å skaffe seg tilgang til «bridging» sosial kapital til andre utenfor deres egen etniske gruppe (for eksempel gjennom skolegang).

I fremtidig forskning om innvandrerungdommer og skolegang i Norge er det grunn til å granske disse sammenhengene nærmere. Er det slik i Oslo at etnisk baserte fellesskap mellom innvandrerfamilier har en positiv effekt på deres barns skolegang? Kan dette forstås ut fra argumentasjon om at familie-basert og etnisk basert «bonding» sosial kapital gir positiv sosial regulering for skolegang?

Foreslått forskningstematikk

Med bakgrunn i drøftingen ovenfor og i de funn som ble lagt fram, foreslås følgende forskningsproblematikk:

Er nære relasjoner med foreldre viktig for de unges skolegang?

En utbredt antagelse synes å være er at ungdommer har skolemessige fordeler av nære og tillitsfulle relasjoner med sine foreldre, gitt at de unges utdanning er viktig for foreldrene. Voksensamfunnets normer formidles og styrkes gjennom slike relasjoner. Er det konsekvent støtte for denne antagelsen i Norge, etter at en kontrollerer for familiens sosiale klasse og kulturelle kapital? Er det slik at familier med innvandringsbakgrunn utvikler spesielt «sterke familier» og at dette er en fordel for barn og unges utdanning? Hvor

stor er risikoen for at familienettverk bli *for* tette slik at de kommer i veien for realiseringen av de unges utvikling av selvstendighet og eget ansvar?

Er sterkt institusjonaliserte familier et utvetydig gode?

Hvilken betydning har oppvekst i sterkt institusjonaliserte «tradisjonelle» familier for at barn og unge skal lykkes bra i utdanningssystemet? Er oppvekst i slike familier en fordel for utvikling av selvstendighet og ansvarsbevissthet? Hvor sterk og konsekvent er fordelene for de unges utdanning, av at de bor sammen begge foreldre? Generelt aktualiserer de funn som er gjort om forskjell mellom unge med «gifte foreldre», de med «samboende» foreldre og de med «særboende foreldre» et behov for nærmere undersøkelse av forklaringsmekanismer bak slike forskjeller.

Når drar sterke relasjoner med jevnaldringer de unge «bort» fra skolen?

Forskningstradisjonen fra Coleman antar at moderne ungdomskulturer ofte drar de unge bort fra innsats på skolen. Dette skulle medføre at relasjoner til jevnaldringer lett blir «for tette» og går på bekostning av interesse og konsentrasjon om skole og utdanning. Er det slik i Norge? De funn som hittil er gjort er ikke entydige, men de understreker betydningen av at det vil avhenge av hva slags verdier og normer som formidles gjennom slike relasjoner. Dette kan igjen bero på særpreg ved et skolemiljø.

Nære relasjoner mellom skole og hjem

I sosial kapital litteratur (og i mye fagpedagogisk teori) antas det at nære relasjoner mellom skole og hjem generelt er en viktig ressurs for utdanning. Samtidig er det mangel på forskning som undersøker om dette generelt er tilfelle, eller om det først og fremst gjelder elever som har uvanlige store problemer på skolen – eller hjemme.

Gir skoler med «fellesskap mellom foreldre» utdanningsmessige fordeler?

Coleman antok at de unge hadde fordel av at elevenes *foreldre* kjente hverandre, hadde sosial kontakt utenfor skolen, og opplevde et normativt fellesskap. Er det slik at private skoler tuftet på religion har slike trekk? Er et slikt

felleskap generelt en fordel for barn – uansett om de er i en offentlig skole eller i en privat skole knyttet til et ekstern felleskap mellom foreldrene? Inntreffer slike felleskap oftere i små, oversiktelige lokalsamfunn? Gir det påviselige fordeler for de unge når skoler tar initiativ til å skape slike felleskap blant elevenes familier?

Utdanningens betydning for samfunnsengasjement hos innvandrerungdommer?

Hva er utdanningsinstitusjonenes rolle for utvikling av samfunnsengasjement? Skolen er de unges viktigste area, utenfor familien, for daglig samvær med andre i den perioden hvor engasjement i politikk og samfunnsliv utvikles. Hva er relasjonen mellom engasjement i samfunnsspørsmål og hvordan ungdommer med innvandringsbakgrunn ser på sin egen identitet? Hva betyr deres familie og deres skolegang for å utvikle slikt engasjement? Er mønsteret forskjellig fra det som gjelder for ungdommer fra den etniske majoritetsbefolkningen?

Er det en utdanningsmessig fordel for de unge at deres foreldre bryr seg om politikk og samfunnsspørsmål?

Hvilken betydning har det for de unges *skolegang* at foreldre er opptatt av samfunnsspørsmål? Funn som legges fram i denne rapporten tyder på at samfunnsengasjerte familier er gunstig for elevenes skoleprestasjoner og utdanningsambisjoner – selv om de underliggende årsaksforbindelser fremdeles er uklare. En trenger bedre indikatorer på slikt engasjement hos foreldrene enn det som er tilgjengelig i Ung i Norge 2002-materialet. En videreføring kunne søke å vurdere alternative forklaringer bak denne sammenhengen og også vurdere om slike effekter forsterkes når familier er preget av samhold.

Kulturell og sosial kapital for skolegang hos ungdommer med innvandringsbakgrunn

Analyse av data fra Ung i Oslo 1996-undersøkelsen viste at unge fra ikke-vestlige innvandrerfamilier har en profil av sosiale relasjoner som samlet sett er til deres utdanningsmessige fordel. Et utvidet perspektiv på slik forskning med analyse i større dybde og replisering på nyere data er ønskelig.

Forklaring av tilsynelatende motsigelser mellom funn på makro- og mikronivå om sammenhengen mellom utdanning og samfunnsengasjement

På mikronivå er det mye litteratur som viser en positiv sammenheng mellom personers utdanningsnivå og indikatorer på deres samfunnsengasjement. Ut fra slike sammenhenger kan man argumentere for at utdanning generer sosial kapital for demokratiet. Men på makronivå er det vanskelig å spore noen sammenheng med økt utdanningsnivå (for eksempel i valgdeltakelse, deltakelse i frivillige organisasjoner og andre indikatorer på samfunnsengasjement – jf. gjennomgangen i Lauglo & Øia 2006). Hva er forklaringen på dette paradokset?

Refleksjoner til slutt

Begrepet sosial kapital har vært så bredt definert at det må spisses ulikt for ulikt bruk. Uten slik spissing blir sosial kapital et diffust begrep med uklar forklaringskraft. Likevel har begrepet resultert i et raskt økende antall publikasjoner.

Etter mitt syn har særlig Colemans teori om sosial kapital bidratt til et videre perspektiv på «sosial hjemmebakgrunn» i studier av utdanningskarrierer, enn de gjengse indikatorer på sosial klasse og kulturell kapital i hjemmet som sjelden forklarer mer enn til sammen 15–20 prosent av variasjonen i de unges skoleprestasjoner i dagens Norge.

Hans bidrag reiser en rekke spørsmål om et slikt utvidet syn på «sosial bakgrunn». I tillegg til indikatorer på familiens sosio-økonomiske status, hva er viktigst for hvor godt de unge klarer seg i skolen rent faglig? Familiens indre samhold (gitt at de normer og verdier som foreldre har, støtter opp om at de unges skolegang)? At familier inngår i normbærende fellesskap som støtter opp om skolen og de unges skolegang? Tette skole-hjem relasjoner av den sorten som skoler selv kan ta initiativ til å styrke? At familier bryr seg om det offentlige rom utenfor deres private sfære? Jevnaldningsrelasjoner knyttet virksomhet der voksne også inngår? Ikke «for sterke» jevnaldningsrelasjoner uten voksenstyrt innhold? Finner man andre sammenhenger med jevnaldningsrelasjoner hvis man, med Frønes (1998), vektlegger mål om selvstendighet og rettferdighetsans?

Putnam bruk at begrepet sosial kapital retter også oppmerksomhet mot den rolle som utdanningsinstitusjoner har som arena for å *skape* sosial kapital for at de unge skal bli aktive samfunnsborgere. Er vi i ferd med å få et mer «utdannings-meritokratisk» sivilt og politisk samfunn, der utdanningsinstitusjoner og sosiale nettverk knyttet til dem, mer enn for tidligere generasjoner fremstår som de dominerende arnesteder for samfunnsengasjement? Er slike arnestedsfunksjoner sosialt inklusive nok?

For meg vil teori om rasjonelle, målrettede aktører bety at sosial kapital vil måtte vise til sosiale ressurser som en aktør aktivt drar nytte av for å realisere sine *egne* mål. På individnivå kan en slik definisjon synes entydig, men den åpner for stor variasjon i den type sosiale relasjoner som fungerer som ressurs. Den betyr og at en persons sosiale kapital (i likhet med økonomisk kapital) ikke nødvendigvis trenger å tjene mål som har bred legitimitet. Forskning om sosial kapital har vært opptatt av ressurser som tjener «gode formål» (klare seg bra på skolen, skaffe seg arbeid), men samhold og sosial regulering internt i grupper kan også tjene egne mål på bekostning av andre (f.eks. til å rane en bank).

Hvis man med Coleman tar utgangspunkt i aktørteori, er det særlig på samfunnets meso- og makronivå, problematisk hvem som egentlig er «aktør» når det vises til sosial kapital – noe Portes (2004) har særlig poengtert. Hvis begrepet brukes om sosiale relasjoner som er til «samfunnets beste» uten at noen aktør egentlig er spesifisert, må dette bety at vekten kun legges på mål som det er utstrakt enighet om? Hva da med analyse av konflikt mellom grupper?

Uklarhet om «hvem som er aktør» er imidlertid også et problem på individnivå. I studier av utdanning anlegges et normativt perspektiv om at det er de unge som skal *tilgodeses*, også når de selv kan ha mål som «ansvarshavende voksne» mener ikke er i deres langsiktige interesse. Et gjennomgangstema i Coleman-tradisjonen er at det er om å gjøre å holde de unge på «rett kjøp», at det er i de unges egen interesse å arbeide målrettet og fullføre påbegynte utdanningsløp i stedet for å fristes av kortsiktige mål om å slutte. I realiteten vektlegges da mål *for* den som skal tilgodeses (eleven).

Et aktørperspektiv på sosial kapital retter oppmerksomhet mot *handling* – den type adferd som per definisjon er rettet mot å realisere mål. For å

kunne vurdere hvilke sosiale relasjoner formålstjenlige for målet, blir det da viktig å tydeliggjøre hvem som er aktør og hva målet er. Den egentlige aktør kan da være korporativ («skolen») eller den kan være foreldre som har mål *for* sine barn, eller det kan være de unge selv med *sine* mål. I praksis har utdanningsforskning om sosial kapital vært opptatt av sosiale relasjoner knyttet til *de som skal tilgodeses* (engelsk: «beneficiaries»), nemlig de unge under utdanning, uansett om de unges egne mål er utgangspunktet eller ei. Hvem er da den egentlige «aktør»? Selvsagt kan man i anvendt forskning ta utgangspunkt i mål som «beneficiaries» ikke alltid er opptatt av, og man kan samtidig bruke sosial kapital teori til å rette oppmerksomheten mot de sosiale relasjoner som disse er innvevd i. Men for meg blir da Colemans utgangspunkt i metodologisk individualisme, problematisk.

For meg har begrepet sosial kapital sin fremste verdi i å rette oppmerksomhet mot: Hvilke sosiale relasjoner er for en gitt aktør eller «beneficiary», formålstjenlige for gitte mål, i en gitt situasjon eller kontekst? Fordi sosial kapital er innbakt i aktørens tilknytning til sosial struktur, må de sosiale relasjoner som er formålstjenlige bli sterkt *kontekstavhengige*. Det blir da fåfengt å forsøke å måle slik kapital, uavhengig av formål, aktør, og kontekst. Det blir også lite forbausende om begrepsforgrening oppstår. Ideer som «identitetskapital», «etnisk kapital» og «liminal kapital» er eksempler. Et generelt begrep om «sosial kapital» kan etter mitt syn likevel være et nyttig «oppmerksomhetsrettende» *utgangspunkt* for forskning.

DEL 3:

SOSIAL KAPITAL OG MARGINALISERT UNGDOM

I en mye sitert artikkel fra 1998, om «Social capital: Its origins and applications in modern sociology», diskuterer Alejandro Portes blant annet det han kaller negativ sosial kapital. Selvsagt er det slik at de samme mekanismene som fører til akkumulering av sosial kapital blant individer og grupper kan ha andre, mindre positive konsekvenser. Disse er også viktige å ha i mente, for det første for å unngå at lokale nettverk, sosial kontroll og kollektive sanksjoner utelukkende framstilles som goder. Nyere studier har identifisert minst fire negative konsekvenser av sosial kapital, særlig av «bonding»-typen: eksklusjon av outsiders, overdrevne krav til medlemmene av en gruppe, restriksjoner på gruppemedlemmenes individuelle frihet og sementering av en felles følelse av motgang og opposisjon til samfunnet for øvrig.

Med andre ord har vurderingen av den sosiale kapitalens betydning nær sammenheng med dens antatte samfunnsnytte, slik majoriteten i samfunnet oppfatter nytte. Dette spørsmålet problematiseres i rapportens siste del, med eksempler fra to prosjekter med marginalisert ungdom som aktører. Deres fokus fører til forslag om andre måter å definere sosial kapital på, som fanger både det at ungdommene er i usikre og vanskelige overgangssituasjoner, og at ungdommene finner ressurser på måter som utfordrer vanlige måter å tenke på om hva ungdoms ressurser bør være.

I kapittel 5 diskuterer Ingrid Kristine Hasund og Ida Hydle det de kaller liminal kapital. Uttrykket «liminal» er velkjent fra antropologien, og beskriver mennesker i en udefinert og udefinierbar sone mellom samfunnets grenseoppganger. Deres case er ungdom i fengsel og ungdom som benytter seg av konfliktråd. I kapittel 6 tar så Geir Moshuus utgangspunkt i minoritetsungdommers gateliv og diskuterer det han kaller «social capital on the wrong side» med utgangspunkt i et utendørsprosjekt spesielt rettet mot ungdom med minoritetsbakgrunn. Disse bidragene har det felles at de understreker hvordan ungdom i marginaliserte posisjoner kan utnytte og

utvikle det som ville vært kalt sosial kapital i andre settinger, og at det de gjør har en kime til vekst i seg selv om det også kan bidra til å øke avstanden til storsamfunnet her og nå.

Vi ønsket å ha med disse bidragene av to grunner. For det første understreker de, hver på sin måte, at deres perspektiv på sosial kapital blant marginaliserte grupper hjelper oss med å se ressurser og ikke bare problemer blant ungdommene. For det andre åpner de for en diskusjon av mulighetene for en mer dynamisk forståelse av begrepet sosial kapital. Om dette er en fordel eller ulempe for vår tenkning om sosial kapital, i og med at begrepet allerede kritiseres for å være altomfattende og lite presist, er grunnlag for videre diskusjoner.

5 Social Capital on the Wrong Side: Immigrant Street Selves and the Norwegian Welfare State

A perspective on social capital shows that the Norwegian welfare state institutions help form the marginal youths' street selves

GEIR H MOSHUUS

Introduction

Vat pointed the video camera at Ray.²⁴ I was driving while I also interviewed the two boys as they took turns filming each other. Vat had just turned 17 while Ray was 16. Both youth had had several police and juvenile bookings for misdemeanors. Vat also had done jail time. Ray had not. Both have immigrant background.

Ray giggled at the camera and, before I managed to ask, he made the following presentation of himself:

My name is [Ray]. I am 16. I am a criminal. I have been at [Name of Juvenile Institution] for seven months.²⁵

This self-presentation is significant both because of the label “criminal» he used about himself and because his voluntary and concise presentation made reference to his stay at a reform facility for youth. The label is an adoption of quasi-official terms in use within the penitentiary system where it serves as an objectification of the incarcerated in everyday life. The way the two youths used the label it became a nomination of self; a way of telling the world who they were.

Recent Scandinavian studies of youth with immigrant backgrounds show how youth facing marginalization have adopted the terms that connote their “otherness» and turned the labels around making them into their own identity symbols of self. The Nordic sociologists Mette Andersson and Ove

²⁴ The ethnographical details referred to in this paper come from my doctoral thesis, see Moshuus (2005a, 2005b).

²⁵ “Jeg heter [Ray]. Er 16 år. Er kriminell. Jeg har vært på [ungdomsinstitusjon] i syv måneder.”

Sernhede have shown how “*utlending*» [foreigner] and “*svartskalle*» [literally “black skull» with a meaning similar to “nigger”] have been adopted by marginal youth as their own labels of who they are (Andersson 2000, Sernhede 2002). I have elsewhere argued that something similar have happened to the street label “gangster”²⁶ (Moshuus 2005a, 2005b).

Marginal youth have refuelled the categories with their own sense of collective belonging carving out new identity spaces. Youth like Vat and Ray have adopted the label “criminal» as their own self-presentation. They mixed that label with the label “gangster» when they wanted to tell their story. This kind of redefinition of stigmatic labels is often noted in the literature on subculture (Thornton 1997). But how do we account for Ray including a reference to a youth reform institution in his (street) self presentation?

We often think of the welfare state institutions as “neutral» in the making of street identification. Youth making a street existence are often forced to pass time at public reform institutions, but it is as if it is only the street that gives the youth their identity. I will argue that the reason why the welfare state institutions enter into marginal youths’ self representation is because the institutions form the lives the marginal youth live on the street. This becomes visible when we make use of the concept social capital and trace the making of that capital empirically.

Street Culture

The classical texts on street culture focus on the construction of the street existence itself, the making of the street corner society, or the making of particular subcultural expressions. Street culture is only brought into interaction with the larger society in terms of the street expression being alternate social orders or expressing resistance to experienced rejections (Whyte, 1993, Willis, 1999 [1978]). Even later studies are concerned primarily with life *on* the street or the equivalent. Elijah Anderson’s work (Anderson, 1978, 1990, 1999, 2002) focus on the forming of different behaviour codes within the depressed urban areas he studies. Even though Phillipe Bourgois stresses the importance of structural processes forming

²⁶ Also in a Nordic, i.e. Norwegian context

social life in the township he studies, the ethnography does not include the reform institutions where several of his informants spent important years of their youth (Bourgois, 2003). In Scandinavia Philip Lalanders (2003) and my own work (Moshuus, 2005b) also focus on the construction of social life in the illegitimate margins of the welfare state institutions. Cecilie Høigårds work on street graffiti (Høigård, 2002) includes a focus on the legal courts as a social arena where graffiti artists not only struggle to defend their work against judicial claims but also formulate their collective sense of difference. All of these studies are concerned with the structural conditioning of street life, but with the possible exception of Høigård, put the emphasis on discovering the organization of street life *on* the street. When we are accorded interviews with our street interlocutors, more often than not the encounters take place while they are imprisoned.²⁷ Yet, the stories we record, are stories of their street experience. The involvement with the penitentiary system is, if not glossed out, then at least relegated to the margins of our concerns.

As Wacquant argues, studies that focus on street existence as “lifestyle» or “subculture» risk producing “unitary tales of difference» that leaves untouched the analysis of the structural conditions that reproduce the marginalization of some, while others are socialized into society’s establishment (Wacquant, 2002:1521). Wacquant was addressing these issues while reviewing three recent ethnographical studies of North American urban poverty. His argument is roughly this: Ethnographic studies tend to translate a misshapen social figure into a more positive one by recourse to what he calls “bifurcated ethnographies of sameness», i.e. the poor are divided into subgroups of good and bad, the good ones are just like you and me following the same work ethic, same attachment to decency and self worth. They are only separated from the readers having a discrepant opportunity situation: Homeless people engage in ‘honest’ street peddling because they have no other opportunities. This, he argues, results in academic analyses making the

²⁷ I have argued elsewhere that we need to pursue the particular interests and stories that we happen to encounter talking to our (imprisoned) informants rather than to follow our own academic concerns if we want to access the informants (street) life in ways not preconceived by these academic concerns (Moshuus 2005b Ch.8 & Moshuus 2004).

poor into champions of middle class values and has the effect of replacing one set of stereotypes with another.

Following Wacquant we need to bring into our perspective how structural conditions form social action if we are to go beyond substituting one stereotype with another in our analysis of urban poverty (or street culture). A new Scandinavian study of marginal youth having to find a subsistence working in the illicit outdoor drug market, concludes that the Norwegian welfare state institutions, both the correctional facilities as well as the social care institutions, have an impact on the marginal youths' street existence (Sandberg and Pedersen, 2009).

But how do we analyze the impact of the welfare state? How do we bring into our focus the state institutions as something more than mere constraints on the making of street life? One possible starting point is this: The welfare state institutions are forced upon the marginal youth as part of society's counter measures to their conduct. They are society's responses to their misdemeanours and become their reference points when youth try to make sense of their lives. My informant Ray made reference to the reform institution in his self presentation for the video camera Vat was pointing at him. He probably felt a need to compensate for his lack of jail time. He was trying to put himself on par with the slightly older boy. Vat held a dominating position within their informal youth collective. This collective was notoriously famous for a series of misdemeanours harassing the neighbourhood. Vat was respected because of his unconditional behaviour in confrontation with other youths. His position also reflected the high number of police indictments. None of the others had spent as much time in police custody or in jail. Ray probably wanted to level out the difference between them when he committed his self presentation to tape. His stay at the youth reform institution was almost as "good" as spending time in jail: He was (also) worthy of the label "criminal". The self identification, his adoption of the other imposed label "criminal", became a measure of his street value, authenticated with reference to the correctional facility where he was forced to stay.

I suggest that we view the label "criminal" as an objectification of Ray's subcultural capital that gives him status and recognition. When we follow the development of this capital and how the capital inform the lives of Vat

and Ray we also discover the role played by the correctional facilities and their embedded terminology forming the youths' social capital "on the wrong side».

Forms of symbolic capital on the street

Recently social scientists have focused on notions of symbolic capital (economic, social, and cultural) to understand the mechanisms that affect life chances of individuals and communities (Bourdieu, 1997 [1983], Coleman, 1988, Putnam, 2002, Portes, 1998). According to Nan Lin (Lin, 2000:786) social capital may be defined as the quality and quantity of resources that an actor (individual or collective) can access or use through the actor's location in a social network. Reviewing the empirical research Lin finds support for the existence of inequality in social capital both along the gender divide as well as following ethnic, racial and migration cleavages within the North American society.

Portes and Rumbaut (2001) have studied the situation of different ethnic groups immigrating into the USA, singling out differences in family and community resources as critical for the amount of social capital of the different groups. The idea of social capital is to bring notions of value into the analysis of differential outcome of social actions (Cf. Field et al., 2000). Consequently high social capital reflects high measures of trust, sharing and community within social relations. But it seems as if most researchers studying social capital accept that the value moorings of the concept should tie notions of trust and sharing to middle class values: The kind of 'trust' that counts is the kind that increase "the expected returns» (Lin 2000) of the invested social capital within middle class society.²⁸

Yet, in so far as the concept social capital has been used as an analytical tool in studies of street culture this kind of mooring is much less prevalent. Both Eliah Anderson (1999) and Phillipe Bourgois (1995) have presented us with ethnographic details of how affiliative ties and bonds of obligations with friends and associates in the ghetto is a resource for survival (and belonging)

²⁸ While the different definitions of the concept «social capital» do not exclude the concept's relevance in different social fields most empirical applications of the concept take middle class values for granted.

within the informal illegal economy while the same ties may become an obstacle in the official labour market. This means that the same property may take on a different value and have divergent effects depending on the arena in which it is invested, as pointed out by Wacquant (1997). Wacquant's own objective was to demonstrate how the organisational decline and involution caused by state abandonment of ghetto areas in both France and the USA diminished the formal social capital (i.e. membership in organizations like modern schools and sufficient health care) of the ghetto dwellers and made them subject to welfare client relationship and target them as subjects of public surveillance. But just as important is his insistence that everyone possesses forms of capital, even if the capital is only made out to be the stigma of outcasts (1997:3). Because this may help us bring in to focus the structural conditioning of urban poverty by empirical scrutiny of how different forms of symbolic capital are interconnected.

In other words, we need to study how for instance social capital in terms of close ties between friends in the informal economy is conditioned by the lack of openings in the regular economy. This way we may be able to do more than substituting one stereotype with another when studying street culture. We may follow the empirical interconnections between how the same properties form different kinds of capital, and, a long the way, discover how public institutions intervene into the lives of street participants. I want to present one such case here focusing on symbolic capital in the form of (sub)cultural capital. At first sight it may seem like a case that tells us very little of the Norwegian Welfare State as it concerns events taking place out of doors, on a popular leisure area. If the label "criminal» was the objectification of the symbolic capital of Vat and Ray, here the same symbolic capital is the (under communicated) image of the street gangster. It only becomes visible in *the human wall* made by the youth in the case.

The Human Wall

While I was searching for potential informants for my doctoral thesis on street drug communities in Oslo and the participation of youth with immigrant backgrounds, I was following an open-air course for teenagers run for one of the secondary schools in the Center of Oslo during the school

term 1998–1999. The course was part of the services run by a new organization with public funding, developed in the City Center. The course offered a whole school day session dedicated to different sorts of open-air activities. I knew that most of the participants were pupils not doing well at school. Some hardly attended school for anything but this course. I knew some of the youth were – or had been – into (soft) drugs. The course had ten male participants, all of them with an immigrant background. During that winter the course had given the group of pupils what for most of them were their first lessons in cross-country skiing. The course furnished each and everyone, teachers and pupils alike, the same baggy, unbecoming winter-overalls, and we all had the same kind of skis.

This particular session was taking place in skiing tracks next to an alpine skiing Center. The Alpine Center is situated in one of the most affluent neighborhoods in the Western parts of Oslo. We arrived from the skiing track at the foot of the alpine hill, and after a stop for lunch we were now, with an effort, slowly moving up the hill. As the baggy group slowly tried to find a way of getting slippery skis to take us to the top, we were intersected by skilful youths on snowboards. The downwards moving athletes kept intersecting the group as we stumbled and groped to get to the top. The snowboarders were dressed up according to the latest fashion in alpine wear. Their control of their gear starkly contrasted with the shaky movements of the group I was following.

Suddenly the situation changed. Before any of the teachers had time to react, most of the group converted into a human wall. Their uncanny dealing with unfamiliar skis was no longer visible to the observer. They were moving in to form a wall. They all seemed to fall in and immediately understand the intention of the others. In an instant all the participants were bent on stopping the snowboarders from crossing their path. Someone shouted “Dem skal få betale bompenger!» [Let them pay a toll fee!]. I asked why. Someone said with a grin “de drittungene skal lære seg respekt for oss Utlendinger» [The brats must learn to respect us foreigners]. The teachers were doing a fast catch up with the situation. The human wall was dismembered just as the first youths on snowboard finding the path blocked were coming to a halt, the group of boys returned their attention to the

efforts of getting up the hill. But they did notice that a few of the snowboarders were stopped – if only for an instant. I could hear giggles and the spirit was high. Later, as we were settling in the minibus that would return us to the city, the kids were talking about how the course ought to provide them with snowboards.

When the boys without hesitation and without any exchange of any kind moved in to form a human wall, I, the observer, was made aware of how that youth collective, all of them by themselves, and apparently independently of each other, was understanding how the situation was putting them in an inferior position; and in the same instant they all came to realize how the idea of a human wall would help them change the scales instantaneously. I must stress that this youth collective was very anarchic most of the time; there was no clear-cut leadership among them, and they were only gathered together for this weekly session. The rest of the school curriculum found this group divided and spread across a number of class units.

In hindsight I can see how the athletic youth in fashionable leisure wear must have been very provoking and troublesome, since they were coupled with a superior handling of the environment. It was the instantaneous making of that human wall that brought out in the open the web of meanings this youth collective was spinning. The human wall was an innovative act, a new unforeseen act that brought out into the open the situation as defined by most of the boys prior to it and the new situation it created.

Before we started the ascent of the hill that led to the incident with the wall, the group stopped for lunch at the foot of the hill. The youth were watching and observing the activities at the center while the teachers were busy making a small fireplace and setting up a barbeque for the hot dogs they had brought along. The hot dogs were made according to the ways prescribed by Islamic traditions. It was not the first time the little group was treated to this, even if it was a bit outside of the ordinary. And yet as we settled down for lunch it was clear that the situation had become uneasy. Hardly any of the youths volunteered to help out with the fireplace, and several appeared distant and mute while others were outright aggressive. One after the other the youth decided not to eat the hot dogs and someone stated

smugly that 'to eat them was unbecoming to a good Muslim'. A few gave in and ate but several kept their distance to the fireplace during the time we spent there.

Most of the time the out-door course took the boys to places where they did not have to deal with any onlookers. In the fairly desolate skiing tracks they were able to practice sports they did not master in the company of others who shared their lack of skills. They were able to experiment and fool around with sports and leisure activities they normally only observed others do, activities they observed from a distance. But this time these desolate skiing tracks, where they were practicing, laughing and having a good time, suddenly brought the group out into the open; the tracks gave way to an arena full of athletic youth whose skills contrasted sharply with the fumbling of this group. My guess is that the situation in the Alpine Center, for the youths, extended beyond the discomfort we might all be feeling due to ill-fitting winter gear; the Alpine Center converted a playful context into a sense of inferiority they knew from other settings. It was as if, coming out of the comfort of the covering woods, they were abruptly forced to face a situation they were all too familiar with.

The Gangster as Symbolic Capital

No one made a direct reference to street gangsters in the events I just described. And yet I am certain it was obvious to everyone present that the image of the Gangster was the shared context that transformed the situation once the youth made the human wall. Why can I be so sure about this, when no one made a direct reference to the Gangster image?

The initiation of the fieldwork coincided with two court cases where whole gangs of youth stood accused in the fall of 1998. The cases got front page coverage in the newspapers with a national circulation. All the accused in both court cases had immigrant background. There had been court cases involving gang members with immigrant background even before. Still it was probably these court cases that consolidated an evolving public consensus that Norwegian society was faced with a street culture not seen before. These two court cases took place almost simultaneously, at two different courts, giving the public an idea of a phenomenon that was extending to reach larger

parts of the youth arenas. During the proceedings there were several press reports about similar gang activities going on, intimidating innocent pedestrians in the streets of Oslo. And in both court cases the court room became a stage for the youth accused, who performed for other youth following the case as audience. By the time we were in the Alpine Center, all Norwegians were familiar with the image of the street Gangster as an image associated with youth with immigrant backgrounds.

But the Gangster image was not only a label used about youth by others, it was certainly also a label popular among *some* youth as an image they would identify with. By the mid-1990s Gangsta Rap had become one of the most popular music styles among all youth in Oslo. It turned the Gangster in to a youth hero, and all the American Rap stars had minority backgrounds. This was probably the main reason youth with immigrant backgrounds identified with the styles surrounding the music, and it was the reason why other youth identified them as the first “authentic» domestic carriers of the style. In a review of Norwegian Hip Hop history Holen (2004) argues that Gangsta Rap held a very marginal position within the milieu of Hip Hop musicians. It is only recently that musicians started to see their own music as belonging to this sub genre, and, when they did, several of the musicians had immigrant backgrounds (cf. the musicians behind “Oslo Most Wanted» and “Equicez”).

So the Gangster image was present as the situation changed at the Alpine Center. The Gangster image was introduced by the human wall. It served the youth who came into the open to find their skiing abilities in sharp unfavorable contrast to the affluent youth cutting down the hill on snow boards as the symbolic capital that could turn the scales in their favor again. Often symbolic capital finds expression through objectifications that for a shorter or longer period becomes a recognized prestigious object. In this event it was the human wall itself that momentarily objectified the symbolic capital that from the perspective of the youth I followed undid the sense of inferiority they first felt when confronted with the snow boarders.

Bourdieu’s original idea was that through the concept of cultural capital, we would understand how commonly shared norms as criteria for evaluation, could be converted into symbolic capital and thereby confer

prestige or status on the holder (Bourdieu 1997 [1983]). As Qvotrup Jensen (2006) writes, symbols become capital when they reflect shared evaluations in a pre-reflexive sense. In this way, the Gangster image carried implicit references to *alternative* status hierarchies that rivaled those of the surrounding middle-class society (the real Gangster is a successful businessman), which the youth read only as expressions of 'cool' ways of being. The Gangster becomes highly valuable symbolic capital that offers youth who may not have access to more conventional forms of symbolic capital.

The Gangster and the Welfare State

Why is the event revealing for what it tells us about the Norwegian Welfare state institutions? The answer is simple: The event wouldn't have happened if it wasn't for the institution that brought these youth together. The youth did not participate in the same classes during the rest of the curriculum nor were they close friends outside school. They came together for this course.

The institution had been made with public funds to deal with the new situation in the city center where youth grew up in a multicultural township with few organized leisure time activities available. The institution provided all the participants with the equipment they needed for the different activities and facilitated the access to leisure arenas far from the City Center and it was staffed with experienced instructors guiding the pupils into new and unfamiliar sports activities.

The making of the wall helped them convert the situation at hand to one that was part of a larger story. The institution had them dressed up in the same fashion, in ungainly blue winter over-alls that made them stand out in sharp contrast to the youth on snow boards who were all dressed according to the latest fashion. The institution had brought the pupils out into a very unfamiliar context where their daily skills did not help them in their current activities. The confrontation with the snowboarders brought this out and abruptly changed a playful situation into one in which the pupils felt inferior. The making of the human wall was an innovation but the boys were guided by having made similar actions on previous occasions. So was it only by accident that the making happened while the youth attended this public funded course?

The course they attended may have been new but it was part of a much larger effort where public funds were being invested in projects aiming at helping marginal youth dropping out of school. The participating youth were recruited for this course based upon their poor academic achievement and low school attendance. It is easy to guess that the sense of inferiority the participants felt confronted with the snowboarders went beyond their unbecoming ski wear and lack of skiing skills to reflect this situation. The public intentions offering the youth this course was to help the youth back to the educational setting of which the youth were at the brink of dropping out. When the instructors guided the youth in their efforts to adapt to unfamiliar sports skills the idea was to re-familiarize the youth with taking instructions from educators that would help them in more formalized educational settings. But the consequence was almost the opposite. The course, as other activities like it, offered the youth a platform where they would socialize with others in the same situation.

Any inspection into the social life of my two informants Vat and Ray would reveal the same patterns that I was able to witness while following the course at the Alpine Center. Vat and Ray had almost all their daily life in settings organized by public institutions. These settings were on one side there to control them and on the other to re-educate them for a return to “normal» society. But the consequence was the opposite: The publicly funded settings provided Vat and Ray with the arena for most of their social activities.

The main difference between Vat and Ray compared with the youth in the Alpine Center was that Vat (and to a lesser extent) Ray had all their social life in these settings. Vat and Ray, were subject to intensive police surveillance during their youth. The surveillance was part of a police effort to curb the gang related activities in their neighbourhood. The surveillance reduced their chances in ‘open society’ while the same surveillance bolstered and even increased their position in the illegal economy: Membership in their community of friends was – at least in part – based upon their ability to withstand pressure from the police, even if that life progressively took place more and more within settings controlled by the Welfare State.

In his study of the situation in the urban ghettos in the USA, Bourgois is critical of the role played by the state institutions. The decline in public

welfare and the disappearing employment in urban areas makes Bourgois argue that “In fact, street dealers, addicts, and criminals become the local agents administrating the destruction of their surrounding community” (Bourgois, 2004:303). He argues that the marginal bring upon themselves their own destruction as if they were on commission from the affluent society around them. Briefly, his argument is this: All life is a search for dignity. Dignity is gained in comparison with others, often in terms of consumption. Inner city life, in the USA, has become bereft of opportunities in the regular economy. Instead the cocaine and heroin industries have offered openings and employment opportunities. These industries have fuelled a street culture with conspicuous consumption making it possible for participants to find a measure of dignity setting them on par with the rest of society. Involvement with the street culture makes it possible for the participants to openly refuse low wages, poor working conditions and discriminatory practices offered them in the regular economy. The tragedy is that the industries that provide the street culture with its material base, the drug industry, is at the same time destroying it.

Following the making of symbolic capital there are noticeable differences between the urban USA and the inner city areas of Oslo, Norway, where Vat and Ray grew up. North American poverty research suggests that the making of marginal groups reflect economic and public erosion of whole sectors of society. The youth making the human wall, and Ray declaring himself as a criminal, in both instances youth are fighting the effects of more discreet social mechanisms within the Norwegian meritocratic society, yet their fight leave them with individualized careers taking them to the margins of the society as school losers, petty criminals, drug users and so on. It follows from the making of the youths’ symbolic capital that the Norwegian welfare state institutions, in spite of the good intentions, in consequence have an effect on the lives of marginal youth that resemble the dramatic consequences of the erosion of the regular economy in inner urban areas in the USA.

In the USA whole townships find that their lack of cultural capital within middle class society increases their social capital in the drug worlds where they participate. In Oslo youth find that their lack of cultural capital

within the Norwegian meritocratic society brings them in to contact with welfare state institutions where innovations like the human wall provide them with new subcultural capital that they may use to establish them as members of marginal communities. The social capital of these marginal communities is not produced on the street, it is produced inside different social fields provided by the welfare institutions.

6 Liminal kapital

Fengslede dialoger om konflikter – da konfliktrådet kom til fengselet
– en antropologisk og lingvistisk studie av sosial kapital

INGRID KRISTINE HASUND OG IDA HYDLE

Innledning

Demokratisering er mindre et resultat av mektige diskursive hegemonier enn en handlingsbasert øvelse i problemløsning (Hefner 2004)

I dette kapitlet vil vi diskutere det vi har betegnet som *liminal kapital*. Dette er sosial kapital konkretisert som de ressurser og nettverk som liminale, dvs. sårbare og marginaliserte, unge og unge voksne menn skaper. Liminalitet ses i et antropologisk perspektiv som en udefinert og udefinerbar sone *mellom* samfunnets grenseoppganger.

Som regel blir fenomener som lovbrudd, f.eks. vold, ran og andre former for kriminelle handlinger, også opprettelse og vedlikehold av kriminelle nettverk (som f.eks. ved «organisert kriminalitet») betegnet som noe negativt og slett ikke som en ressurs. Fra et annet ståsted, slik antropologen David Riches inntar, kan imidlertid vold defineres som en uuttømmelig ressurs (1986) til å påvirke mennesker og omgivelser, som f.eks. også enhver rettsstat gjør bruk av ved hjelp av politi og militæret. Max Weber har også forlenget påpekt dette perspektivet på vold. Ved å bruke *liminal kapital* ønsker vi å ta et retorisk grep i diskursen om sosial kapital²⁹.

For det ligger noe mer i dette begrepet fra vår side: liminal kapital innebærer et kritisk og relasjonsbasert perspektiv på det vi oppfatter som en normativ politikk-tenkning om sosial kapital som en spesifikk forståelse av positive og kreative nettverksressurser. Vårt empiriske utgangspunkt for å drøfte anvendbarheten av begrepet liminal kapital er en studie vi har gjort av unge mennesker som er fengslet (dvs. befinner seg på et liminalt sted) pga. vold, annen kriminalitet og rusmisbruk (dvs. utøver liminale handlinger og/eller er gjenstand for liminale hendelser). Denne formen for kapital

²⁹ Med diskurs heller vi her til Foucault's bruk av begrepet: Handlinger, begrepsbruk, lærebøker og materielle kontekster.

kommer spesielt til uttrykk innen konfliktrådets arbeid for rehabilitering av innsatte i fengsel (Bazemore & Erbe 2003). Konfliktrådets bærende ide er at mennesker som betegnes som kriminelle, i mange tilfelle har behov for møter med de som er rammet av deres kriminalitet og vice versa. Skjev samfunns-tilpasning, innesperring i fengsel og svak samfunnsdeltakelse gir relativt liten mulighet for praktisering og utvikling av sosial kapital. Hva finnes «der inne», i og mellom menneskene i fengselet, av slike ressurser som tillit, trygghet, fellesskap og gjensidighet?

Konfliktrådsmøter innebærer en rehabiliteringsmulighet i språk og handling for begge parter i en voldelig konflikt. Dette er påvist i omfattende forskning vedrørende konfliktråd fra mange andre land. De amerikanske sosialøkonomene Lawson og Katz har undersøkt konfliktråd som en tilnærming til problemet ungdomskriminalitet i et økonomisk perspektiv (2004). Forskerne utvikler en modell nettopp ved bruk av *sosial kapital*, bredt definert som grad av *samfunnsdeltakelse* (enten den defineres som *konstruktiv eller destruktiv*), som analytisk redskap, i sammenlikning av straffesakskjedens resultater med konfliktrådets resultater. Modellen gir grunnlag for å undersøke hvordan og hvorfor konfliktråd kan sies å øke den sosiale kapitalen blant deltakerne (ofre, gjerningspersoner og lokalsamfunn) i motsetning til dom og fengsling. Ungdom som møtte i konfliktråd begikk ikke nye kriminelle handlinger i samme grad som de ungdommene som fikk straff (25–45 % færre). I én undersøkelse hadde ni av ti unge gjerningspersoner, som hadde møtt i konfliktråd, svart anonymt at de aldri ville begå ny kriminalitet. Lawson og Katz konstruerte også en økonomisk modell som gjorde at de kunne beregne den økonomiske gevinsten av den ene fremfor den andre modellen. De viser empirisk at det lønner seg å bruke konfliktråd fremfor straffsaksgang som konflikthåndteringsform. Undersøkelsene fra andre land tilsier et behov for tilsvarende undersøkelser i Norge.

Disse undersøkelsene sier imidlertid ikke noe grunnleggende om *hvorfor* konfliktråd gir bedre resultater enn straffesakskjeden. Det er således også et behov for å klarlegge hva det er som øker eller reduserer deltakernes ressurser – sosiale kapital – gjennom disse to ulike måtene (straff eller forsoning) vårt samfunn håndterer konflikter mellom mennesker på.

Norge fremstår i det 21. århundre som en senindustriell velferdsstat med enorme inntekter fra olje- og fiskerisektorene. Befolkningen forutsetter,

til en viss og stor grad, at inntektene blir redistribuert til det felles gode, i tråd med gode velferdsideal. Statens formasjon er i stadig økende grad ny-liberal (Hermansen 2005) – med transformasjoner fra direkte til indirekte styring av befolkningen. Ikke bare styrer staten ved hjelp av lover og reguleringer, men også ved indirekte metoder. Ved å gjøre nærstudier av ulike konkrete praksiser kan man få øye på hvordan folk styrer seg selv i dagens samfunn. Betydelige befolkningsgrupper kontrollerer sin egen helse, sosiale eller juridiske velferd ved å implementere forskjellige statlig anbefalte praksiser.

På et individuelt nivå kontrollerer befolkningen sin egen helse ved hjelp av helsekontroller, sunt matinntak og fysisk aktivitet (Hydle 2004). Denne formen for indirekte styring er karakterisert ved at folk selv implementerer strenge og detaljerte instruksjoner om hvordan man skal leve og oppføre seg, innen spesielle definisjoner av normalitet og moral, «belønning» og «straff». Slik indirekte styring er avhengig av en betydelig gruppe profesjonelle kunnskapsprodusenter og ivaretakere av vår normalitet og moralitet som lærer oss hva som er lønnsomt, sunt og godt eller det motsatte (Neumann & Sending 2004).

Vårt studiefelt omfatter unge menn som må sies å være liminale i denne sammenhengen, de er i utstrakt grad verken styrt eller styrer (seg selv), men utøver en stor motstand mot styring i det hele tatt. Dette er ett av perspektivene som ligger til grunn for vår analyse av sosial kapital slik den kan utformes i en spesiell praksis, fengselspraksisen. Vi studerer den i kontekst av en spesiell ungdomsgruppe, nemlig de som er objektifiserte som marginale eller marginaliserte. Deres svar på en slik marginal posisjon analyserer vi med grunnlag i liminal kapital-begrepet som et retorisk grep.

Vår målsetting med dette kapitlet er å stille spørsmål og gi empirisk baserte svar på den praktiske og også taksonomiske bruken av begrepet sosial kapital. Ved å kalle vårt arbeid en studie av *liminal kapital*, understreker vi at vårt perspektiv er studiet av både uformelle og formelle, mellom positiv og negativ definerte, prosesser som marginaliserte personer i velferdsstaten inngår i. Denne termen tilskrives ofte Pierre Bourdieu's utredninger av begrepet kapital som symbolsk eller økonomisk, kulturell og sosial. Bourdieu brukte disse termene først i boken *Cultural Reproduction and Social Reproduction*. Senere utviklet han dem videre til f.eks. «durable network of more or less

institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition» (Bourdieu & Wacquant 1992:119). Men både før³⁰ og etter Bourdieu var det fagfolk som utviklet og diskuterte begrepet, særlig med henblikk på å skape et analytisk redskap for politikkutforming, først og fremst av det sivile samfunn. Barn og unge var ikke i fokus for den overordnede diskusjonen om begrepet, men er siden blitt vektlagt, slik både Lawson & Katz viser i sitt arbeid og som vi også har vektlagt i en annen studie (Hydle & Foss 2006).

I dag brukes Sosial kapital ofte, både av forskere og praktikere, om summen av både det formelle og det uformelle samarbeidet som daglig foregår på kryss og tvers mellom mennesker, og mellom menneskene og velferdsstaten. Dette samarbeidet bygger på tillit og normer som er bygget opp over lang tid. Fellesskap, nettverk, tillit og gjensidighet er sentrale stikkord.

Ingen av disse kapitalbegrepene er irrelevante for vår analyse, men vi fant det nyttig å forsøke et annet grep. Vi så at termen liminal kunne være fruktbar, og refererer først til Van Genneps studie av *Rites of passage* i overgangsritualer, videreutviklet av f.eks. Mary Douglas i hennes bok fra 1966, *Purity and Danger*. Begge forfattere er opptatt av det liminale som analytisk redskap. Ett av stadiene i overgangsriter refereres til som et liminalstadium, fordi personen/e som inngår i riten antas å være ekskludert, utenfor samfunnet og det sosiale livet, et stadium som anses både som hellig, rituelt farlig, sårbart, forurensende eller forurenset. Slike liminale stadier er følgen av en separasjon fra det normale samfunnslivet og følges forhåpentligvis av et stadium av inklusjon (Seymour-Smith 1986).

Ungdoms oppvekstforhold og livssituasjoner er sentrale markører på det norske velferdssamfunnets kvalitet. Aldersstadiet ungdom blir både håndtert og forstått som et overgangsstadium, et brudd med det forutgående barnestadiet, dvs. som en liminalfase³¹ i menneskers liv generelt. Den rituelle overgangen fra barn til voksen ledsages av ulike samfunnsmessige, sosiale og

³⁰ se f.eks. Hanifan L. Judson, 1923 *Progressive West Virginians*. Wheeling WV: The Wheeling Intelligencer. (s. 197)

(kilde: http://en.citizendium.org/wiki/L.J._%28Lyda_Judson%29_Hanifan).

³¹ En liminalfase i denne forstand er ikke nødvendigvis preget av «marginalitet». En trenger ikke stå utenfor (marginalisering) ved å være i en overgangsfase i livet. Særlig ikke når en drar i tett følge, f.eks. som i ungdomsgjenger, idretts- og andre lag osv., og overgangen er del av en allmenn erfaring.

religiøse ritualer i ulike befolkningsgrupper, og de endrer seg. En slik spesi-
fikk endring i europeiske og nordamerikanske samfunn som har blitt grundig
beskrevet i det 20 århundres samfunnsvitenskap, er både den økende vekt-
leggingen på selve fenomenet ungdomstid og deretter den økende forlengel-
sen av ungdomstiden. Opprinnelsen og også konsekvensene av dette er vel-
kjente endringer innen store områder, slik som utdanning, arbeid, bolig-
etablering og familieliv.

Men det finnes unge mennesker og grupper av ungdom som ikke følger
eller lar seg tilpasse til disse generelle endringsmønstrene i samfunnet. I et
rituelt perspektiv kommer de ikke til det nye stadiet der de gjeninnsettes i
samfunnet som voksne og i en annen rolle, voksenrollen³². Fengselsoppholdet,
og for mange også tidligere barnevernsinstitusjoner, har fjernet dem fra
samfunnet og de tradisjonelle overgangsritualene og også bidratt til å
udyktiggjøre dem til deltakelse på lik linje med andre. De forblir liminale, på
grensen, eller «betwixt and between» som antropologen Turner beskrev slike
grensefenomener (1967). I et krysskulturelt perspektiv betegnes slike personer
eller grupper som befinner seg på grensene som liminale eller med Douglas'
begrep, «urene» (1967). Mange minoritetsgrupper i ulike samfunn befinner
seg i slike liminale rom. En spesiell definisjon av «minoritet» er eksempelvis de
ungdommene og unge voksne som ekskluderes fra det ordinære samfunnets
organisering pga. store kommunikasjonsvansker³³, slik mange unge menn i
norske fengsler kan sies å ha – av flere forskjellige årsaker. Det gjelder språk,
forståelse, kunnskaper, ferdigheter og bevegelse. Forholdet mellom majoritet
og minoritet i et flerkulturelt samfunn gis en spesiell mening i kontekst av
fengselet som både institusjon, system og prosess.

Ved å utvikle en ferdighet i å nærme seg livet «bak scenen» (Goffman
1959) og derved de lukkede arenaene for ytringer og kommunikasjon, er det
vår ambisjon å gjøre en nærlesning av unge menneskers uttrykk, måter å
kommunisere på og kontekstualiseringen av dem. Begge tilnærminger er

³² Mange av de unge voksne menn som i dag sitter inne, forblir avhengige av sitt opp-
rinnelige foreldrehjem, etablerer seg ikke med utdanning, eller i arbeid og med egen
bolig.

³³ Mange unge innsatte med norsk bakgrunn viser seg f.eks. å ha store lese- og skrive-
vansker, i tillegg kommer de med innvandringsbakgrunn som har det samme.

nyttige. En nitid analyse av en persons talehandlinger kan bidra til forståelsen av den samfunnsmessige kontekst som tolkningen tar form i. En kontekstuell tolkning alene kan fremstå som reduksjonistisk og som uttrykk for en spesiell gruppes posisjonering og verdensbilde. Vårt argument er derfor at en kombinasjon av disse to er fruktbart (Hydle & Krogstad 2006).

Kontekst for studien

«Megling i fengsel» var og er et praktisk samarbeid mellom konfliktrådet³⁴ og de lokale kriminalomsorgsmyndighetene. Vi møter innsatte i fengselet og snakker med dem i grupper og også separat om deres egne konflikter og deres behov for konfliktrådets tjenester for å få håndtert dem. I ett tilfelle, en megling/et møte mellom to parter her kalt «Kennet» og «Glenn», er det grunn til å tro at alvorlig vold ble forhindret pga megling. I en lang rekke eksempler kan det nå vises til at konflikter av ulik art (vold, familiekriser, hat-forhold til offentlige myndigheter) kan håndteres og løses (Hydle og Værland 2008). Vi har også erfart hvordan både forsvarsjurister og politietterforskere motsetter seg slike møter mellom parter (før dom er falt i saken og mens den innsatte er varetektsfengslet) eller råder sin klient til ikke å møte i konfliktrådet.

Saken mellom Kennet og Glenn beskriver møteforberedelsene med parter i en konflikt og til slutt selve meglingsmøtet³⁵. Denne saken kan ses som en oppfølging og også som et forsøk i rammene av dagens norske kriminalpolitikk. Konfliktrådet spiller en økende rolle innen kriminalomsorgen, ved å bidra til en forberedelse av innsatte til et liv utenfor murene. Men ideologien og metodene i konfliktrådsmøter bryter med kriminalomsorgens ideologi og metoder i den samfunnsskapte håndteringen av de marginaliserte, de innsatte. Fremfor alt viser saken hvordan marginaliserte mennesker innehar sosial kapital til tross for tungt stoffmisbruk, drapsforsøk og langvarige kriminelle karrierer.

³⁴ Konfliktrådet i Norge er nå et veletablert institusjon i alle norske kommuner. Det er statlig organisert og finansiert med hovedsete i Sekretariatet for konfliktråd, knyttet til Justisdepartementet.

³⁵ Det er ikke alltid egnet å bruke begrepet *megling* hvis det dreier seg om alvorlige voldssaker, der det er stor asymmetri mellom partene. Det kan virke støtende, derfor brukes ofte bare *møte*.

Som lingvist, Hasund, og sosialantropolog, Hydle, bruker vi en felles kritisk diskursanalytisk tilnærming. Vi baserer vår teoretiske modell på tolkningen av *dialogisme* i det vi refererer til både kulturteoretikeren Mikhail Bakhtin og lingvistene Per Linell og Norman Fairclough. Prosjektet vårt er et tverrfaglig samarbeid. Hydle har erfaring fra et større antropologisk arbeid om strafferetten som et sentralt sted for studium av norsk kultur (Hydle 2000a og b, 2001) og også erfaring fra konfliktrådet, både som aktiv megler og ved å evaluere et forsøksprosjekt om konfliktrådsmedling i voldssaker (Hydle 2004). Hasund har erfaring med lingvistisk diskursanalyse og samtaleanalyse, og har arbeidet spesielt med lingvistisk analyse av konflikt i samtale (Hasund 1996, 2003, Hasund & Stenström 1997).

I dette arbeidet har vi valgt å definere vold i alle former som en konflikt mellom mennesker³⁶. I vårt samarbeid studerer vi både hvordan utviklingen av konfliktrådet kan ses i lys av strafferetten som institusjon (den antropologiske analysen), og hvordan forholdet mellom de to institusjonene gjenspeiles og gjenskapes i form av ulike språkbrukspraksiser (den lingvistiske analysen)³⁷.

Selve meglingen mellom Kennet og Glenn fant altså sted i rammen av vårt forskningsprosjekt «Konfliktregimer»³⁸ der vi undersøkte kontekster for konflikthåndtering og hvordan mennesker snakker *om* konflikter og *i* konflikter i Norge.

Konfliktrådet – en straffesakshybrid og fengselet – et liminalt sted

I straffesaker kan konfliktrådet både være et alternativ til strafferetten, men også et supplement. Konfliktrådet fremstår som en slags straffesakshybrid, en institusjon som er regulert av strafferetten, men som likevel også håndterer sivile konflikter, slik som nabokrangler eller familietvister. For både antro-

³⁶ Mange ulike typer overgrep er ikke nødvendigvis et resultat av en konflikt, men de aller fleste forårsaker en konflikt både mellom partene, inne i den enkelte part, og mellom gjerningsperson og samfunn.

³⁷ og nettop derfor egnet til å få øye på praktiseringen av sosial kapital

³⁸ Prosjektet var finansiert av Norges forskningsråds program for kulturforskning (KULFO).

pologer og lingvister er det interessant å velge studiefelt som kan belyse grensefenomener. Det er på grensene man har mulighet til en oversikt over de språklige og sosiale fenomener man er i ferd med å oppdage og beskrive. Mens konfliktrådet er et grensested i kraft av sin hybride posisjon, er fengslet en annen form for grensested, på kanten av det sivile samfunn: De innsatte er under full kroppslig og mental kontroll 24 timer i døgnet. Her gjelder ikke de vanlige reglene og ritualene i samfunnet. De innsatte er satt inn til overvåkning – som straff, et resultat av en dom i strafferetten. Konfliktrådet som samfunnsinstitusjon bygger på frivillig deltakelse fra begge/alle parter til å møtes til håndtering av en konflikt. Strafferetten og fengselet bygger ikke på frivillighet, snarere tvert imot. Begge er av de få samfunnsinstitusjoner som har rett og plikt til tvangsanvendelse.

Selv om konflikter behandles både i konfliktrådet og i strafferetten, er det altså grunnleggende ideologiske forskjeller som skiller de to institusjonene. Konfliktrådet ble etablert blant annet som et resultat av en kritikk mot strafferettssystemet, og i vår sammenheng kan vi derfor si at konfliktrådet er den institusjonen som representerer den *opposisjonelle* eller alternative praksisen, mens strafferetten representerer den *etablerte* praksisen. I vårt forskningsprosjekt var vi spesielt interesserte i å studere den opposisjonelle praksisen, ettersom den representerer en pågående og omfattende *sosial endring*³⁹.

Vårt arbeid og samarbeid har vært preget av to perspektiver, ett praktisk og ett teoretisk. Det praktiske handler om strafferettens posisjon og praksis i dagens norske samfunn, og dens «opponent», dvs. konfliktrådet. Mange forkjempere for konfliktråd eller «gjenopprettende justis» (eng: Restorative Justice⁴⁰), både nasjonalt og internasjonalt, ser på en slik alterna-

³⁹ Siden vi studerte konfliktrådet i relieff av strafferetten har vi i en del av prosjektet sammenliknet en domstekst i en drapssak med avtaletekster fra voldssaker som er meglet i konfliktrådet, se Hasund & Hydle 2005

⁴⁰ Restorative Justice (RJ) er en internasjonalt anvendt samlebetegnelse på konflikt-håndteringspraksiser som ikke følger ritualene fra strafferetten (criminal justice) i et land, verken med henblikk på personale, prosesser, lovgivning eller enderesultat. Innen RJ hentes kunnskaper og erfaringer fra ulike konflikt-håndteringspraksiser hos bl.a. urfolk eller folkegrupper som ikke har innført eller benytter seg av den europeiske strafferettsmodellen, for eksempel maoriene, de australske aboriginerne, canadiske og nord-amerikanske indianere eller for eksempel afrikanske eldsteråd.

tiv rettsorden som mer rettferdig og mer demokratisk enn det tradisjonelle strafferettssystemet slik det har utviklet seg og praktiseres i dagens samfunn

Det teoretiske perspektivet handler både om et faglig fellesskap mellom lingvistik og sosialantropologi – og ett felles ikke-essensialiserende siktemål. Talehandlinger skapes, tolkes og endres innen definerbare kontekster og alltid med grunnlag i tidligere talehandlinger og i relasjon til den til enhver tid oppståtte kontekst og relasjon med andre ytringer i tale og handling. Dette perspektivet er hentet bl.a. fra den russiske kulturforskeren Mikhael Bakhtin. I hans utlegning henger et slikt perspektiv også sammen med estetiske og etiske erfaringer. Vi som forskere i dette prosjektet følger derfor en Bakhtinsk rettesnor for vårt arbeid, og for denne artikkelen: «Truth is not a given, but a task» (Emerson 1999). Det er vår oppgave å sørge for en dokumentasjon av arbeidet slik at leseren også forstår de sannheter som etter hvert ble vår oppgave å videreformidle. Og slik ble den amerikanske antropologen Haefners uttalelse, sitert innledningsvis, en god kortversjon av noe av vårt budskap: Det er ikke slik at statens overordnede konflikthåndteringspraksis, nemlig strafferetten med sitt diskursive hegemoni, faktisk fungerer bra for de som har konflikten. Men det kan være at konfliktrådet, som en alternativ – også statens – praksis, gir deltakerstyringen til partene, dvs. fungerer demokratiserende. Så vel strafferetten som konfliktrådet kan sies å være steder for «handlingsbaserte øvelser i problemløsning» (ref. Haefner). Forskjellen mellom stedene er at strafferetten har det sterkeste og strengeste diskursive hegemoni i landet, mens konfliktrådet er omstridt og fortløpende usynliggjort, spesielt av straffesakskjedens aktører, men også av andre innen helse- og sosialsektoren, slik restorative justice-praksiser blir i alle land.

I straffesaker kan konfliktrådet både være et alternativ til strafferetten, men også et supplement, da håndtert som en sivilsak i konfliktrådet. Dette er vist i et forsøksprosjekt ved konfliktrådet for Hordaland (Hydle 2004). Her ble det bl.a. organisert møter mellom innsatte i Bergen fengsel og de som var blitt rammet av de handlinger som de satt inne for. Hydle fikk erfaringer fra fengselet som ble videreført til Arendal fengsel. Her gjennomførte hun,

sammen med konfliktrådsleder i Agder, Arne Værland, et forsøk med meglings i konflikter som de innsatte måtte ha med andre utenfor fengselet⁴¹.

Vi vil i denne artikkelen også belyse hvordan et slikt supplement kan virke i kontekst av fengselet som institusjon. Det er også samlet inn data fra meglings i kontekst av et annet fengsel i Norge, til sammen foreligger det data fra tre ulike fengsler. I tillegg har vi data fra dialog *om* meglings, der Hydle har hatt lange samtaler basert på erfaringer fra Bergens-prosjektet, med sentrale aktører innen straffesakskjeden. Hydle gjorde lydopptak av samtalene, og Hasund har transkribert de fleste av opptakene. Ett eksempel fra en av disse samtalene kan tjene til belysning av konfliktrådet som opposisjonell diskurs, uttalt av en fremtredende representant for straffesakskjeden:

- om «konkurransen» fra restorative justice: «... den modellen som går nå kodet gjennom justisdepartementet, der vi aksepterer at både justisdepartementet skal påvirke begrepsbruk og sånn som vi nettopp snakket om, og ikke minst riksadvokaten, altså da kan jo disse internasjonale på restorative justice bare slå beina under oss og si at 'nei, norske institutter som er laget i kraft av justisdepartementet har ikke livets rett'.»

- om strafferettens og konfliktrådetts ulike underliggende ideologier:... «En annen ting som du sa, det er det menneskesynet som råder innenfor strafferettskjeden. Og du kan godt bearbeide det utsagnet der, for jeg har jo også gått på disse folkene som har et underlig menneskesyn. Altså der vi uten å tenke over at vi setter folk i fengsel, så gjør vi bare det, og vi gjør det med mange tusen per år. Og vi lar de bli sittende i en økonomisk prioritering. Vi lar de bli sittende og aksepterer at, for eksempel en litt tvilssom narkosak, der foregår pågripelsene på fredags formiddagen, og da er det for seint å fremstille vedkommende før på mandag. Og så aksepterer vi som samfunn at denne personen, som kanskje er, som han var han universitetsstudenten, han blir sittende i mange dager uten å ha rettssikkerhetskravene ivaretatt gjennom rettsapparatet. Og da er det klart at med din [dvs. Hydles] innfallsvinkel og dine briller på deg, så må du kunne stille de spørsmålene: 'hva slags menneskesyn er det vi ser her?' hos en statsadvokat eller hos meg for den saks skyld og det må du kunne gi

⁴¹ Værland ledet selve det praktiske tiltaket (Værland 2004). Hydle arbeidet som ordinær megler, både i Konfliktrådet i Agder og i dette fengselstiltaket, i tillegg til å være forsker.

en avspeiling av.» (...) «(...) når du kommer utenfra og ser på vår kultur på en måte, så vil du se at noen verdier er klare og tydelige i kapitlet om kriminalomsorg eller i politiet eller i, om justisdepartementet eller prinsippene rundt dette med restorative justice i Norge. Og så når det kommer til praksis, så er det ikke så veldig verdiforankret. Da er det bygd på hevntanker, gjengjeldelse (...)»

For en antropolog er tanker om hevn og gjengjeldelse verdiforankret på lik linje med andre verdier. Denne juristen kan ha tenkt på «verdier» som noe udelt positivt, og anvendt en normativ forståelse, som jo ligger i en juridisk diskurs.

Kritisk diskursanalyse og liminal kapital

Vårt fokus på liminal kapital, samt vår faglige bakgrunn som antropolog og lingvist, er grunner til at vi har valgt å basere oss teoretisk og metodisk på kritisk diskursanalyse, som er utviklet av Norman Fairclough i hans arbeider fra 1983 og fremover (se for eksempel Fairclough 1992, 1995). Vi anser kritisk diskursanalyse for å være et relevant redskap i vårt prosjekt, fordi den er utviklet som et rammeverk for å studere nettopp liminal kapital i form av sosiale endringsprosesser, og fordi den fremhever forholdet mellom sosial praksis og språk (Fairclough 1995:96). Begrepet *diskurs* innen denne retningen innebærer språk og sosial praksis i et dialektisk forhold: språk reflekterer den sosiale orden, men språk skaper også sosial orden. Med *diskursanalyse* menes analyse av hvordan tekster er en del av sosiokulturelle og ideologiske praksiser, og hvordan tekster brukes for å gjenskape/opprettholde eller motarbeide/endre slike praksiser (Fairclough 1995:7). Kritisk diskursanalyse er «kritisk» i den forstand at den beskriver lingvistiske strukturer med det formål å «denaturalisere» ideologiske praksiser som er blitt hegemoniske og derigjennom naturaliserte som «commonsense» eller sunn fornuft ⁴²(Fairclough 1995:94). Det mest åpenbare stedet å studere sosial endring er, i følge

⁴² Det er helt kurant å stille spørsmål ved at forskere prøver å "avsløre" et skjult ideologisk perspektiv i en tekst, og likeledes kan det stilles krav om at forskeren skal avsløre sin egen analytiske tekst, som gir stoff til en hel avhandling i seg selv. Slik kritikk er grunnleggende og rettes som regel mot forskere som bruker kritisk diskursanalyse. Vi har her tillatt oss å bruke tiden på våre "avsløringer" der vi synes det er viktig straffetrettsdiskursen vs konfliktrådsdiskursen). Vi er klar over problematikken, og lurert ingen med å si at det er vi som har den hele og fulle sannheten.

Fairclough (1995:37) den *sosiale institusjonen*, fordi den befinner seg på et mellomplan i den sosiale organiseringen: den peker «oppover» mot det høyeste planet for sosial organisering, det overgripende samfunnsplanet, og samtidig «nedover» mot den konkrete samhandlingssituasjonen (jf. Svennevig et al 1995:212).

En sosial institusjon, slik som i vårt tilfelle strafferetten, fengselet eller konfliktrådet, kan defineres som et mønster som er utviklet for ivaretagelse av sentrale samfunnsoppgaver. Institusjoner regulerer individers handlinger dels gjennom et sanksjonsapparat av normer (i vår sammenheng lover, tradisjoner, praksiser), dels gjennom et system av sosiale roller (i vår sammenheng dommer/aktor/forsvarer/tiltalt/fornærmet, megler/part, fengselsansatt/fengselsinnsatt) (jf. Svennevig m.fl. 1995:212, Martinussen 1984:173ff.). Ettersom en institusjon utvikler sine særegne konvensjoner og normer for språklig samhandling, kan det også beskrives som et eget språksamfunn («speech community») eller en diskursorden («order of discourse») (Foucault 1971). Begrepet *diskursorden* er nyttig for å forstå dialektikken i den sosiale institusjonen, som nettopp befinner seg i spennet mellom strukturelle forhold (definert som det overgripende samfunnsplanet) og handling (definert som den konkrete samhandlingssituasjonen).

Ettersom man i kritisk diskursanalyse er opptatt av forholdet mellom sosial praksis og språk, vil et sentralt element i studiet av sosial endring være *språkendring*, og da særlig endring i språklige konvensjoner i eller på tvers av sosiale institusjoner, fordi slike endringer gjerne er knyttet til større hegemoniske prosjekter. Språkendring oppstår i spenningen mellom heterogenitet og kreativitet i diskurspraksiser på den ene siden og hegemoni og kontroll i sosiale praksiser på den andre. Ifølge kritisk diskursanalyse er det viktig å studere tekster som er spesielt heterogene, ettersom disse er en indikasjon på sosiokulturelle motsetninger og et barometer på deres utvikling. I vårt tilfelle er det konfliktrådets tekster som fremstår som spesielt heterogene, fordi konfliktrådet som institusjon er i stadig utvikling og endring.

Analytisk følger vi modellen for kritisk diskursanalyse som opererer med tre nivåer (jf. Fairclough 1995:6). Det første nivået er **tekstnivået**, hvor man gjør en mikroanalyse av skriftlige eller muntlige tekster ved hjelp av lingvistiske metoder (først og fremst funksjonalistiske, slik som Hallidays funksjonelle grammatikk, jf Halliday 1985, Halliday & Hasan 1976). Det

andre nivået er **diskursnivået**, hvor man foretar en analyse av tekstproduksjon, -distribusjon og -resepsjon. Hovedfokus på dette nivået er tekstenes *muligheter*: diskurspraksisens produktivitet, kreativitet og heterogenitet (jf. Bakhtins (1986) sjangerteori). Det tredje nivået er det **sosiokulturelle nivået**, hvor man analyserer hvordan diskurs utgjør sosiokulturelle praksiser. Hovedfokus på dette nivået er, i motsetning til diskursnivået, tekstenes *begrensninger* – hvordan makt både muliggjør og begrenser og kontrollerer diskursers produktivitet og kreativitet (jf. Gramscis hegemoniteori, se Forgacs 1988). Selv om man skiller teoretisk mellom disse tre analysenivåene, vil man i praksis gjerne bevege seg frem og tilbake mellom de ulike nivåene, fordi de alle henger sammen. Dette gjør vi også i vårt arbeid. Men nivåene gjør det mulig å analytisk skille mellom de ulike samhandlingsarenaer som har ulik innflytelse på det sosiale feltet vi studerer. For eksempel vil styringsdokumenter fra Riksadvokaten eller Justisdepartementet måtte ha en annen betydning eller innflytelse enn muntlige uttalelser fra meglere. Men megleres uttalelser kan ha minst like stor innflytelse på lokal handling, dvs. praksis, som statlige styringsdokumenter eller det overordnet myndighet, slik som Riksadvokaten eller Justisministeren, uttaler i en gitt situasjon. Slik vil ulike tekster danne ledd i en hierarkisk, dvs. vertikal analyse. Men like viktig er det å se slike tekster i et «horisontalt» og tekst«internt» perspektiv. Vi har å gjøre med intertekstualitet langs flere akser. Analysen består i å bl.a. aggregere data. Utfordringen blir å unngå sammenblanding av nivåer som ikke hører sammen i de praksisene⁴³ som vi har observert.

...asså jeg skulle ønske vi kunne bli venner igjen på en måte...

For oss som er henholdsvis antropolog og lingvist er det viktig å velge studie-felt som kan belyse menneskers tenkning, tale og handlinger som er skapt av og som skaper ulike sentrale institusjoner i vårt samfunn. For både språk- og samfunnsforskere er grenseområder særlig viktige i slike studier.

Fengslet er et grensested, på kanten av det sivile samfunn og helt lukket med en mur mot utenverdenen. Man må igjennom mange ulike, både synlige og usynlige, tause og talende barrierer for å bevege seg i eller på dette

⁴³ Både språkbrukspraksiser og handlingspraksiser – i den grad leseren ikke skulle finne det riktig å si at tale er handling

grensestedet. Det er på slike grensesteder man har mulighet til å få øye på og høre språklige og sosiale fenomener som spissformulerer kjerneverdiene i det samfunnet som har skapt og skaper grensen. Det er også i grenseområdet «de andre» blir definert. I et essay «Clash of Definitions» skriver Edward Said (2000) om den offisielle kulturen som prestenes, akademikernes og statens kultur som gir oss definisjoner på patriotisme, lojalitet, grenser og det han kaller tilhørighet. Den søker å uttrykke folkets vilje, tanker og etikk og har eneretten på definisjonen av hvem som er helter og hvem som er skurker. Det er denne offisielle kulturen som vi forstår som et diskursivt hegemoni i en kunnskapsteoretisk definisjon. Said skriver videre om opposisjonelle, uortodokse og heterodokse kulturer som er antiautoritære og som setter seg opp mot den offisielle kulturen. De innsatte i et fengsel kan sies å tilhøre en slik motkultur, i den forstand at deres praksiser er en outsider-praksis, som direkte eller indirekte fremstår som en autoritetskritikk, en kritikk av det som i den offisielle kulturen defineres som lov og orden.

Konfliktrådet kan også sies å tilhøre en opposisjonell og heterodoks kultur som utfordrer den tradisjonelle og hegemoniske juridiske orden, både med sitt teoretiske grunnlag og med de praksiser som utfolder seg. Så når man studerer handlingsbaserte øvelser i problemløsning med utgangspunkt fra innsiden av et fengsel, står man i dobbel forstand på en grenseovergang.

I fengselet gjelder ikke de vanlige reglene og ritualene i samfunnet. Den helhetlige overvåkingen gjør fengselet til et eksempel på en total institusjon, slik som også et psykiatrisk sykehus vil være, særlig i de rom hvor folk er tvangsinnlagt (Goffman 1961). Vi har valgt ut en megling som illustrerer sentrale funn når det gjelder dialoger i konflikter. Her er ikke tid, sted eller personer vesentlige, men selve dialogen som finner sted mellom parter og meglere, i tillegg til konteksten, nemlig fengselet. Hva slags muligheter gir fengselet som ramme for dialoger i konflikter og hvordan kan parter og meglere håndtere en slik kontekst? Kan slike verdier og ferdigheter som tillit, tilhørighet og deltakelse vise seg og utvikles i et fengsel?

I denne saken mellom Glenn og Kennet måtte man også bruke telefon som kommunikasjonsmiddel mellom de to som begge satt inne i hvert sitt fengsel. Utgangspunktet for samtalen var at Glenn hadde henvendt seg til konfliktrådet. Han ville forsone seg med Kennet, som hadde anmeldt ham til politiet. Kennet var den direkte årsaken til at Glenn satt inne, slik han så det.

De to hadde vært nære venner siden guttedagene. Glenn visste at Kennet var redd for at han skulle hevne seg når de kom ut. Dette ville han si at han forsto og at Kennet ikke skulle være redd. Han hadde bestemt seg for å si dette, og å forsone seg med kameraten sin. Han savnet ham. Megleren hadde en kort samtale med Glenn. Så hadde de også en kort telefonsamtale med Kennet og forklarte ham hva Glenn ville at de skulle si før meglingen.

Selve meglingen tok ½ time. Til sammen arbeidet megleren 3 timer med denne saken. Han hadde noen avklarende og korte telefonsamtaler med fengselsansatte for å avtale telefonmøtet. En viktig forutsetning var at hele arbeidet var avklart med god informasjon til alle ledd i fengselet på forhånd, skriftlig og muntlig. Alt gikk i regi av det ordinære konfliktråd, som en vanlig megling i en sivilsak. Det eneste som ikke var «vanlig» var at det skjedde per telefon innenfor fengselets murer og med en fengselsansatt til stede i rommet sammen med megleren og Glenn. Dette var partene klar over og inneforstått med som et vilkår for møtet.

Den følgende analysen er basert på båndopptaket av meglingen og transkripsjonen av dette. Teksten er i sin helhet transkribert, analysert og skrevet av Hasund, og transkripsjonen er gjort etter mønster for samtaleanalyse (se f.eks. Hasund 2003), men er forenklet i her. I transkripsjon legges det vekt på å gjengi samtalen så nøyaktig som mulig, med alle de nølinger, rettelser og pauser som naturlig forekommer i spontan samtale. Dette er fordi slike «feil» ofte er betydningsfulle og viser at mening ikke er noe som er gitt på forhånd, men skapes underveis i samtalen, i samhandling med dem man snakker med. Pauser og nølinger kan eksempelvis oppstå i problematiske situasjoner, som et uttrykk for at man er usikker eller ønsker å utvise forsiktighet overfor samtalepartneren. I utdragene som brukes nedenfor, brukes følgende transkripsjonskonvensjoner:

-	avbrutt ord
=	forlenget stavelse
..	kort, men hørbar pause
...	lengre pause
(...)	utelatt tekst
□	overlappende tale
(utyd)	utydelig ytring
kursiv	ord uttalt med ettertrykk (emfase)
(trekker pusten), (sukker) o.l.	ikke-språklig element
<navn>	anonymisering av personinformasjon

Det unike båndopptaket gjør oss vitne til en relativt kort, men bemerkelsesverdige samtale mellom to menn som begge er «gjengangskriminelle» og rusmisbrukere, og som er del av et hardt belastet kriminelt miljø. Vi bruker uttrykket «bemerkelsesverdige» fordi vi som utenforstående har sett for oss at disse ikke var typene til å «prate ut» om angst, fortvilelse, anger, hevn og forsoning – det kommer da også frem i samtalen at de ofte tyr til vold og trusler om vold fremfor å «prate ut». Likevel uttrykker begge at samtale i dette tilfellet er et bedre alternativ til vold, og de uttrykker begge et sterkt behov for å ville prate med den andre om konfliktene dem imellom. Tidlig i samtalen med megler forteller Glenn følgende om forholdet dem imellom og grunnen til at han ønsket å møte Kennet:

Glenn: (...) asså jeg skulle ønske vi kunne bli venner igjen på en måte. Asså du og jeg har rust oss i så mange år sammen, og= ... (sukker) hva skal jeg si for noe eh= .. det e'kke så mange igjen av oss .. av den gjengen der oppe som har holdt på og= jeg føler vel kanskje det er deg jeg har sterkest bånd til i miljøet. Og derfor så= ønsker jeg egentlig ikke noen konflikt lenger. Du har også eh= asså= min bror er sammen med søstera di o- (trekker pusten) .. det er mange ting som gjør at eh ... vi nok kommer til å treffes igjen.

Det er interessant at selv om meglere spiller en svært tilbaketrukket rolle, så drives samtalen frem helt etter mønster for konfliktrådsmedling: på eget initiativ snakker partene om å legge bak seg det som har hendt, om å ikke fokusere på konflikten, fortiden, og plassering av skyld og ansvar, men heller fokusere på nåtiden og fremtiden, på sine egne følelser og på forholdet partene i mellom, og om å tilgi og gjøre opp. Både Glenn og Kennet viser varme og mellommenneskelig nærhet overfor hverandre, samtidig som de tegner et bilde av en knallhard virkelighet preget av tung kriminalitet, rusmisbruk, vold og drapstrusler. Det gjør sterkt inntrykk å høre Glenn fortelle at han hadde planer om å drepe Kennet, men at han bestemte seg for å prate med ham i stedet:

Glenn: (...) vi lå faktisk eh på området utforbi gården der med= med ei rifle og venta på at du skulle komme ut (trekker pusten) det var så ille.

Kennet: ja

Glenn: derfor hadde jeg store behov for kanskje å få snakke litt om dette her når jeg har fått det litt på avstand, det har gått litt tid og jeg har sittet nå for noen andre ting. Eh== .. og har s=sett egentlig atte== f- for du vet i utgangspunktet at jeg i grunnen ikke er noen voldelig person. Eh== og eh= når jeg så= egentlig hva de derre følelsene som var inne i meg va= i s- f- var i stand til å få meg til å gjøre, så synes jeg det ble veldig skummelt.

Kennet: ja, ja.

Glenn: og derfor så hadde jeg behov for å få i gang denne samtalen her. Eh== ... Jeg vil samtidig si til deg atte hvis ikke jeg hadde vært interessert i å løse dette på en= stille og grei måte, (trekker pusten) så hadde jeg ikke tatt den samtalen med deg nå.

Kennet: nei det er det er klart. Jeg ser jo den også Glenn.

Det er karakteristisk for denne samtalen at den er nokså knapp. Kan det være at når «den tause mann» – han som tyr til vold fremfor ord for å løse konflikt – skal snakke, så gjør han det så kort som mulig? Kontrasten er stor til den typiske «kvinnesamtalen», der man i følge stereotype oppfatninger kan prate i det tilsynelatende uendelige om en enkelt ting. Det kan selvsagt være en del elementer som legger begrensninger på denne meglings varighet, slik som at det er en overvåket telefonsamtale på en nokså dårlig linje. Det kunne også være at partene ikke ønsker å snakke om lysskye hendelser i påhør av en megler og en fengselsansatt. Men her får vi faktisk inntrykk av det motsatte: Begge partene snakker relativt åpent om kriminelle handlinger, både om handlinger de har vært involvert i selv, og om planlegging av fremtidige kriminelle handlinger. Når det gjelder beskrivelser av personer og hendelser i det kriminelle miljøet, merker vi oss riktignok at mye informasjon er «kryptert» slik at vi som utenforstående ikke skal forstå hvilke beskjeder som utveksles, og begge partene snakker langsomt og tenker seg nøye om før de velger ord og uttrykk. Eksempelvis kommer Glenn tidlig i samtalen med en advarsel til Kennet om at han er i fare og at det planlegges en hevnaksjon mot han fra enkeltpersoner i det kriminelle miljøet de er en del av. Her er det tydelig at han forsøker å dekke over hvem og hva det konkret dreier seg om, sannsynligvis av hensyn til megleren og den fengselsansatte som hører på:

Glenn: (...) det er også blitt lagt stort press på meg i fra=eh disse <personer av utenlandsk opprinnelse>, (trekker pusten) om å ta affære i forbindelse med deg .. eh== det var blant annet en som ble arrestert under den aksjonen som ble sendt ut av landet, fordi han ikke hadde lovlig oppholdstillatelse, som nå er tilbake igjen i <navn på by>, og han har jeg hatt kontakt med på telefon .. så (puster ut) eh d- disse folkene= er vel= interessert i å gjøre ting som jeg ikke er interessert i, på grunn av det forholdet du og jeg har hatt tidligere

(...)

hvis du kommer tilbake igjen til <navn på by> i miljøet og=== s=så vil jeg gjøre deg oppmerksom på atte .. hvis det skjer ting og ting blir sagt rundt den episoden her, så er det ikke jeg .. i utgangspunktet som= prøver å organisere noe= .. tsk vondt eller vanskelig for deg (...)

Selv om mye informasjon er «kryptert» på denne måten, er det likevel overraskende mye informasjon som også legges frem helt åpent. Faktisk er det slik at megleren på et tidspunkt avbryter den ene parten fordi han er i ferd med å legge ut om noen kriminelle handlinger han ikke en gang er dømt for, og megleren minner ham på at han ikke behøver å fortelle om selve hendelsene:

Kennet: (...) nei det som skjedde Glenn, var jo det atte .. atte (utyd) på diverse ting da. ..Og eh= ... og jeg nekta jo for alt da .. til å begynne med. ..Og jeg ble mistenkt for noen våpentyverier også. Og= .. og alt sånt noe. .. (utydelig) så eh .. og så kom det liksom mer og mer fram (utydelig) på dette tyveriet= det var i en butikk, da. .. Og så eh=

megler: Ken[net]

Kennet: [(utyd)]

megler: Kennet, jeg bryter inn her. Du behøver ikke å fortelle= ting du ikke ønsker å si som= som vi ikke behøver å vite. Det som kanskje er det viktigste, det er li- kanskj- d- de- je- jeg beklager at jeg avbryter deg, men jeg vil ikke at du skal fortelle ti- føle at du f- eh= blir presset til å fortelle ting du ikke= eh trenger å fortelle, mens vi andre hører på. (...)

Det ser altså ut til at samtalens knapphet ikke så mye skyldes de ytre omstendighetene rundt meglingen, men at den har å gjøre med disse mennenes samtalestil (som kanskje er typisk nettopp for «den tause mann»?): De sier selv at de ønsker å prate ut om tingene, men de vil gjøre det raskt, og det er

et uttalt mål at de skal få pratet ferdig slik at de ikke behøver å snakke mer om det når de møtes i fremtiden. Faktisk er det slik at Glenn tar initiativ til å avslutte samtalen flere ganger, og det er megleren som driver den videre gjennom sine spørsmål. Til slutt sier Glenn bestemt at han ønsker å avslutte, både fordi han har fått sagt det han ønsker å si, og fordi han ikke ønsker å «pine ut» Kennet lenger.

De ansatte: både ransaker og støtteperson

Fengselet som grensested består av to grupper, de innsatte og de ansatte. Men også andre personer «importeres» til fengselet utenfra⁴⁴. Skuespiller og megler ved konfliktrådet i Oslo, Jo Schönberg, driver et dramaprojekt i Ila fengsel. Han mener at det er så mange temaer som berører livet i fengslet: lojalitet, ære, skam, og ikke minst status fangene imellom: de er livredde for sin status.

«Organisasjonskulturen i fengslet er meget celleorientert», sier Schönberg, og «en ansatt i fengselssystemet har flere og motsigelsesfylte roller, både som ransaker og som støtteperson»⁴⁵. Det er ikke lett å være fengselsbetjent og skulle fylle motsigelsesfylte roller. Samtidig forklarer dette stedets liminale karakter. Konfliktrådets utsendte medarbeidere er verken ransakere eller støttepersoner, men har andre roller som står i klar kontrast til det som vanligvis utføres av straffesakskjedens håndhevere. Rollene som megler og forsoner hører til i en annen kunnskapstradisjon.

Men hva mente ansatte selv? Følgende er noen sitater fra ansattes uttalelser om konfliktråd i fengsel:

- Jeg har ikke hørt at innsatte har snakket om konkrete saker, men at de generelt syntes det er ett positivt tiltak. Noe jeg som betjent også er enig i.
- Mitt inntrykk er at det er delte meninger blant de innsatte, om utbytte av dette. Noen sier at dette jo er altfor sent og at det er uaktuelt for dem. Men enkelte andre har jo hatt utbytte av dette, ved å få snakket ut med fornærmede. Jeg synes tilbudet er bra i den forstand at de får påminnelse om

⁴⁴ Importmodellen er betegnelsen kriminalomsorgen selv setter på dette innleie-systemet av andre personer som betjener fengslets innsatte, leger, sykepleiere, lærere, sosionomer osv.

⁴⁵ Fra samtale med Jo Schönberg, Oslo konfliktråd, nov. 2003

at det er alternative løsninger på konflikter, samt at de trenger å påminnes at det ofte sitter fornærmede igjen som kan ha utbytte av slike møter.

- Jeg har vært kontaktbetjent for en innsatt som var i kontakt med dere og fikk organisert et møte med sin far. Den innsatte hadde ikke vært i kontakt med faren de siste to år før møtet fant sted her på fengslet. Den innsatte kom ikke til noen «forsoning» med faren, men han fikk en anledning til og fortelle faren «ting» han hadde båret på i lang tid. Dette møtet hadde helt klart en positiv effekt for den innsatte, noe han selv også poengterte.

- Har ikke vært på jobb de dagene dere har vært her, men ser klart et behov for et konfliktråd. Har ikke registrert at innsatte har diskutert konfliktrådet seg imellom.

«Organisasjonskulturen» gjør ikke bare noe med de innsatte, men også med de ansatte. Meglernes årelange erfaring med å utvikle en alternativ diskursiv praksis i fengselet ble omtalt på følgende måte av en leder for «lukka»⁴⁶:

Konfliktrådet er etter mitt syn noe alle innsatte i kriminalomsorgen bør få høre om og få kontakt med. Det har vist seg at behovet for meglings er relativt stort. I tillegg tror jeg dette har en viktig forebyggende effekt. Lærdommen om at konflikter kan løses på fredelig vis. Det en ikke kan måle etter konfliktrådets arbeid i fengselet er de som eventuelt selv tar initiativet til å finne løsninger med dem de har uoverensstemmelser med. Det er grunn til å anta at noen selv tar initiativ til dette etter at de har blitt inspirert av det de har fått høre i fellesskapet når konfliktrådet har vært på besøk. En ytterligere positiv effekt av dette kan være at innsatte begynner å snakke seg i mellom om budskapet til konfliktrådet. Dette kan føre til lavere konfliktnivå blant de innsatte i fengselet.

Jeg blir helt svett av å snakke om dette!

De ansatte rapporterer altså at de ikke har hørt de innsatte snakke «seg imellom» om meglere, møtene eller konfliktrådet. Det er ikke uventet. Den amerikanske språkforskeren Patricia E. O'Connor skriver om innsattes språk og uttrykksmåter etter at hun har arbeidet med forskning i amerikanske fengsler innen dette emnet i over 20 år:

⁴⁶ Bvs. lukket avdeling, der fangene enten sitter i varetekt eller på dom, og ikke kan gå ut – på jobb eller skole

Institusjoner og systemer kan gjøre at folk blir tause – like fullt som samtaler eller organisasjoner kan bringe folk til taushet. Institusjoner slik som fengsler som har som mål å isolere kriminelle fra samfunnet, gjør de innsatte per definisjon tause på den måten at de er fjernet fra mulighetene for kommunikasjon med offentligheten. Selv gjør fangene seg selv tause ved at volden – den fysiske, psykiske eller symbolske (av og til mellom innsatte, av og til mellom innsatte og ansatte) og innesperringen undertrykker sine ofre og skaper en gjensidighet som igjen leder til voldelighet og gjentakelse, (recidivisme, min oversettelse, O'Connor 2003:139⁴⁷).

Hun begrunner ved hjelp av eksempler fra fangenes narrativer og språklige uttrykksformer, hvordan fengselsinstitusjonen i seg selv hindrer fangene til å utvikle et språk som gjør at de kan få selvinnsett og derved kan klare rehabiliteringen til et liv utenfor murene. Taushetsgjøringen av fanger er først og fremst en taushetsgjøring av offentlig kunnskap om dem, skriver hun. Det er to hovedproblemer: Det ene har å gjøre med fangenes forhold til seg selv og sine egne handlinger. Det andre er det den manglende kommunikasjonen mellom fengselet og det omkringliggende lokalsamfunnet.

En helt vesentlig forutsetning, i følge O'Connor, for fangenes rehabilitering er at de kan begynne å si «jeg», «jeg har gjort», «jeg er», «jeg vil gjøre» osv. det vil si oppdage språklig at de er et «jeg» som har mulighet for, evne til og midlene til å handle som «jeg» i verden. Det andre, som er like vesentlig, er at de kan si «jeg» i forhold til et «du» og et «dere», dvs. at de kan se seg selv i forhold til de mennesker som omgir dem og det omkringliggende samfunnet.

Konfliktrådet «river» fengselsmuren og skaper et alternativt rom for en alternativ diskurs. Glenn og Kennet får en anledning – ved hjelp av konfliktråds-diskursen – til å snakke om følelser og om seg selv og hverandre.

Den sosiale kapitalen *er* der, men trenger et alternativt diskursivt rom for å praktiseres. O'Connor peker på at det man gjør ved å isolere kriminelle i fengsler er stikk i strid med det som er forutsetningen for at de skal kunne rehabiliteres til et normalt liv utenfor murene. Fengselet fungerer som et ekstremt virkemiddel til å desensibilisere de innsatte, dvs. ta fra dem verdier,

⁴⁷ O'Connor, Patricia 2003 Telling bits in Thiesmeyer, Lynn (ed.) *Discourse and Silencing. Representation and the language of displacement*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

atferd og forestillinger om seg selv som er nødvendige for tilbakeføringen til samfunnet. Hun peker på nødvendigheten av at «vi» der ute i samfunnet også går inn i fengslene og bryr oss om hva som skjer der og om de som er der. I stedet for å oppfatte fengselsmurene som en trygghet for oss der ute, som ikke vil rammes av kriminalitet, må vi se murene som en ramme om forutsetningene for at kriminaliteten opprettholdes og videreutvikles. O'Connors funn kan lett dokumenteres av tall på den stigende gjengangerkriminaliteten i så vel USA som Norge. «Gjengangerkriminaliteten ødelegger mønstrene i våre lokalsamfunn,» skriver hun (2003:142).

Det er lett å kjenne seg igjen fra dialogene våre i møtene i fengselet. Så mange ganger opplevde vi at de innsatte snakket om *vitnenes skyld og ansvar* for at de satt inne, om *tysting* som den store dødssynden, og ikke om at de selv, men *andre* sto ansvarlig for å ha gjort det de hadde gjort. Siden vi ikke har gjort feltarbeid i den vanlige hverdagen i fengselet, ved måltidene eller i de ulike arbeids- eller skolesituasjonene, kjenner vi ikke til den vanlige samtalen mellom folk. Men mange av de ansatte har sagt til oss når vi har spurt, at det ikke er vanlig å ta opp slike ting i daglig samtale. De kunne også kommentere spontant etter et fellesmøte at slik var det aldri noen som snakket med de innsatte. Man snakker ikke om seg selv, og heller ikke om personlige forhold. Og man snakker i hvert fall ikke om det som brakte en inn i fengselet. Det kan være at kanskje presten, sosionomen eller psykologen tar det opp, men ikke ellers. Det hører ikke med i fengselsdiskursen⁴⁸.

Ett av de virkemidlene som må til hvis man vil bryte tausheten og taushetsgjøringen i fengslene er nettopp at det skapes kommunikasjon gjennom fengselsmurene. Konfliktrådsmedarbeiderne tilbød et slikt kommunikasjons«redskap». I tillegg til at meglere med sin praksis viste at de bryr seg

⁴⁸ *Diskurs* kan forstås ikke bare som de tekster og den faglige eller teoretiske diskusjon som definerer et fagfelt, men også de lærebøker, institusjoner, praksiser og fagfolk som deltar i definisjonen. Fengselet som fagområde defineres av mange ulike personer (for eksempel justisministere, fengselsdirektører, fremtredende jurister innen straffesaks-kjeden, ledere for KRUS (Kriminalomsorgens utdanningssenter osv.). I tillegg kommer gode og mindre gode erfaringer fra mange andre land som har påvirket tenkningen og utformingen av fengselsinstitusjoner i Norge. Kunnskaper om historien til fengselets fremvekst er også en viktig kraft i planleggingen og byggingen av dagens fengselsinstitusjoner, se Foucault 1996, Schaanning 1996, Schaanning 2000 og Skålevåg 2004).

om hvordan de «der inne» hadde det, utgjør konfliktrådet som institusjon, en direkte både ideologisk og praktisk motvekt mot det vi kunne kalle den vanlige «fengselsdiskursen». Straffesakskjeden er bygget på forestillinger, språk og ikke minst lovgivning om individuelt ansvar og individuell skyld når det begås et «straffbart forhold», som det heter på straffesakspråket. Slike forestillinger er igjen basert på et menneskesyn som om «kriminaliteten» befinner seg inne i et menneske. Dette til tross for at handlinger, ansvar og skyld alltid vil måtte vurderes ulikt, avhengig av den som vurderer og også situasjon, tid og sted. Teoretisk ligger det i begrepet «straffbart forhold» at det finnes nettopp et *forhold* mellom noen og noe. I praksis er det ikke slik dette brukes av straffesakskjedens forvaltere. Selve det språklige grunnlaget som ligger i klassifikasjonen av handlinger, dvs. registreringen av straffesaker, (STRASAK-registeret), gir klare føringer på et diskursivt (tanke-, forståelses og ideologi-) nivå. Et «forhold» oppfattes som en *handling* utført av en eller flere personer med den tilhørende motivasjon. Det er altså ikke et forhold mellom *hendelsen* og tolkningen av den som ligger til grunn for betegnelsen på hendelsen og utnevnelsen av ansvaret og skylden. Tolkeren er underforstått, en slags objektiv usynlig «maskin» som stempler og sorterer personer og hendelser.

Det er nesten uten unntak kun ett sjikt i befolkningen som rammes av denne stemplingen: de fattige guttene som er vokst opp under svært tunge familiære forhold, med store traumer, med lærevansker og med relasjonsvansker (Kristofersen & Claussen 2008, Jon 2007). Det er ikke unntaket, men regelen som ligger til grunn for at en av betjentene hvisket til oss tidligere at «*hvis dere hadde visst om hans oppvekstforhold, så hadde dere ikke trodd det. Det er et under at han har overlevd*»⁴⁹. Det er disse guttene som vurderes av dem som har den statlig legitimerede kunnskap, makt og myndighet til det (for eksempel jurister, politifolk eller militære – avhengig av sted og situasjon) og i forhold til det som til enhver tid vil betegnes som rett og galt i et

⁴⁹ Dette er dokumentert i kriminologisk, sosiologisk og epidemiologisk forskning over mange år og fra mange ulike land og kulturområder. Den kriminalitetsforebyggende effekten ved å sette inn sosiale og pedagogiske tiltak i tidlige barnealder i slike familier er også grundig dokumentert.

samfunn. Fengselet befinner seg i enden av straffesakskjeden, her settes domstolens avgjørelse om i praksis.

Konfliktrådet tar ikke utgangspunkt i noen *straffbar handling* eller *straffbart forhold*, i motsetning til strafferetten, men er basert på ideen om at partene i *konflikten*, ofte legfolk, også er dens «eiere» og at disse selv er best egnet til å kontrollere og løse konflikten (Christie 1977, 2004). I strafferetten er det jurister som kontrollerer og løser konflikten som statens representanter, og staten kan ses som medeier i konflikten. I strafferettssystemet eksisterer det en faglig og ideologisk enighet om at gjerningspersoner og ofre i en konflikt må være *motparter* eller endog *motstandere* innenfor den juridiske og politifaglige diskursens orden. Også i kommunikasjonen (skriftlig, muntlig og gjengitt gjennom mediene) gjenskapes bildene av motparter og motstandere før og under rettssaken, representert henholdsvis av etterforskere, forsvarere, påtalemyndighetens jurister, journalister og bistandsadvokater. Forhandlingen føres av partenes juridiske representanter med et helt spekter av meninger om skyld og straff.

I konfliktrådet består muligheten for at partene selv kan håndtere sin konflikt med utgangspunkt i en overenskomst: om at de, hvis mulig, vil søke å oppnå gjensidig forståelse, enighet om hva konflikten dreier seg om på egne språklige og konseptuelle premisser og evt. forsoning. Det er altså enigheten, ikke uenigheten, dem imellom som er utgangspunktet for meglingen. Megleren tar ikke standpunkt til hva som har skjedd eller hvordan, evt. hva ulike vitner har tolket, men til hvordan partene kan finne frem til en felles forståelse. I enkelte tilfelle kan også «skylden» eller «årsaken» til konflikten fordeles på de to parter, som her ikke oppfattes som stridende. De to partene som har en konflikt, fører selv ordet. De har ingen representanter; de har en ordstyrer, megleren; men ingen dommer. Det er altså ikke påtalemyndighetens eller forsvarrets motpart-bilder som er utgangspunkt for møtet, dvs. uenigheten om *sannheten* og *faktum*, men en enighet om at de vil søke å håndtere *konflikten* (Hydle og Hasund 2003⁵⁰).

⁵⁰ Hydle, I. & Hasund, K. 2003 Konfliktregimer. Søknad til Norges forskningsråd, finansiert av Norges forskningsråds Program for kulturforskning, se http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urlvedleggfil&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobtable=Vedlegg&blobwhere=1143801579839&cachecontrol=5%3A0%3A0+*%2F*%2F*&ssbinary=true

Det er partene og lokalsamfunnet som er deltakere i konfliktrådet, ikke noen utenforstående konflikt- eller kriminalitets-spesialister. Troen på at konfliktene er folks egen eiendom, og derfor kan best løses av dem selv, er basert på en ideologi om demokrati som knyttet opp til lokale samfunn, deltakerstyring og velferd. Konfliktråd i ulike varianter er i ferd med å bre seg i mange land, som både en protest mot og som et alternativ eller supplement til den ordinære straffesakskjeden. Det pågår også forsøk, slik som vårt, med konfliktråd i fengsel, for eksempel i England (Feasey & Williams 2005), Belgia (Aertsen 2005) og USA (Levin 2005).

Vi finner grunn til å innføre et annet kritisk perspektiv på denne beskrivelsen av konfliktrådet sett i forhold til strafferetten. Perspektivet hentes fra Foucaults undersøkelse av maktens praksiser i ulike samfunnsformasjoner, fra den suverene maktutøvelsen av herskeren, via *biomaktens* kontroll over befolkningens kropp (Hydle 2003) og til dagens nyliberale statkontroll som er indirekte og utøvet av befolkningen, dvs. enkeltindividene selv (Neumann og Sending 2004). I vår tid er det individene selv som møtes og ordner opp, i følge statens ritualer og normer, i konfliktrådet. En rekke reformer og forsøk i senere år viser hvordan staten satser (dog med ulike former for direkte og indirekte protester fra straffesakskjedens profesjonelle) på konfliktrådsordningen, dvs. enkeltmenneskenes ansvar til å holde lov og orden ved hjelp av egen innsats. Straffegjennomføringsreformen av 2001, den nye politiinstruksen fra 1990, megling i voldssaker (Hydle 2004) og Megling på lensmannskontoret (MIL)⁵¹ er eksempler som viser befolkningens nye ansvar for seg selv. Vi mener at dette perspektivet er fruktbart for nettopp å se betydningen av den sosiale endringsprosessen som vi studerer. Den har betydning på flere nivåer, fra samfunn til enkeltindivid.

Når en innsatt kan si i en av våre gruppesamtaler «Jeg blir helt svett av å snakke om dette», tolker vi det slik at dette er så vanskelig og tungt at det for det første *oppleves* som en anstrengelse slik at han begynner å svette. I tillegg er det å *utrykke* følelser så uvant, slik også både de ansatte og O'Connor erfarer, at det de innsatte kan ty til er å *omtale* følelser i termer av kroppslige reaksjoner. Det er derfor ikke uten grunn eller sammenheng at Jo Schønberg sier om fangene:

⁵¹ <http://www.konfliktraadet.no/Restorative-justice/Prosjekter/MIL/>

«De har mistet blodåra mellom hode og kropp...»

Schønberg erfarer det samme som oss i sitt teatersamarbeid med de innsatte. Det å «miste blodåra mellom hode og kropp» er et godt bilde på hvor vanskelig det er for de innsatte å sette ord på følelser. Schønberg uttrykker seg i de samme termene når han sier at han «svetter for å få dem til å snakke». Det å skape teater er anstrengende på flere måter: Det bringer følelsene opp i dagen ved hjelp av både tale og handlinger innen de kontrollerte rammebetingelsene av en teaterrolle (Scheckner 1988, Hastrup 2004).

Det var også slik vi opplevde det, særlig i starten av møtene. Vi har hørt andre som arbeider med programvirksomhet, slik som mestringsprogrammer eller anti-voldsprogrammer i ulike fengsler, uttrykke det samme. Ett av de første og viktigste målene for terapeutene i Alternativ til vold, er å få «gutta» til å sette ord på følelsene sine. Det er ikke det at de ikke har følelser. De er bare ikke vant til å tenke på det, langt mindre snakke om dem. Følelser er noe «kvinnelig» som ikke hører hjemme i macho-kulturer, som vi ofte får innblikk i i samtalene rundt bordet på fellessamlingene med de innsatte, slik også Jon beskriver det i sin doktoravhandling (2007). Hun argumenterer for at guttenes kriminalitet «kan ses som et element i et mer omfattende maskulinitetsprosjekt...». Møtene mellom guttenes egne maskulinitetsprosesser og det som omgivelsene oppfattet som «en passende mengde maskulinitet» skjedde på Foldin⁵². Disse møtene var konfliktfylte, og konfliktene satte sitt preg på institusjonen. I avslutningskapitlet ser hun på «den nye mannen» og «cowboyen» side om side, og hun gjenkjenner helt generelle mannsroller – og idealer fra det omkringliggende storsamfunnet. Slik sett kan man kanskje også si at straffesakskjeden er del av en macho-kultur. Det er ikke menneskers følelser som først og fremst har forrang i praksisene innen politi, påtalemyndighet eller domstol. Man konsentrerer seg om fakta, bevisførsel, bevisets stilling, objektivt og subjektivt grunnlag osv. Men når nå programvirksomheten i fengslene, også i dette fengselet der Glenn var, har vunnet terreng og blitt anerkjent av fengselsmyndighetene som en viktig del av rehabiliteringen av fangene, så blir følelser, og det å ha en kontekst der man kan uttrykke egne følelser, sentralt.

⁵² Tidligere Bastøy som var sett som et meget lite egnet sted for resosialisering/rehabilitering på den tiden som Jon refererer til.

Det er følelser som er hovedtema i konfliktrådet. «Fakta» vurdert juridisk er ikke noe tema, men derimot opplevelsene av det som skjedde, hvordan man har det nå og hvordan man kan se sitt liv i fremtiden. Folk oppmuntres av meglernes til å snakke om følelsene sine. Det er samtaler om følelser som kan bringe folk til forsoning, både med seg selv og andre. Dette er en svært gammel kunnskap som ble beskrevet av en av romerrikets store oratorer (fra ca. 1. årh.e.Kr.), Marcus Fabius Quintilian: «Det er i makten over følelsene at talekunstens liv og sjel skal finnes» (Kjeldsen 2004).

Derfor kan konfliktrådet ses som en alternativ virksomhet med et annet diskursivt innhold til den virksomheten som pågår innen de ulike ledd i straffesakskjeden, og ikke minst i fengslet. Men våre erfaringer er at vi kom lengst med vårt tilbud overfor de av de innsatte som samtidig var med i for eksempel voldsmestringsprogrammet. Dette var noe Schönberg understreket i generelle termer: hvis konfliktrådet skal inn i fengselet, så må dette tilbudet integreres som en del av en større helhet. Det må være klare retningslinjer mellom konfliktråd og terapi. Han kunne tenke seg et team på konfliktbehandling: i tillegg til meglernes kunne det være en støttekontakt – for eksempel en kontaktbetjent, sosionom, lærer eller prest og en helseperson, sykepleier, psykolog eller lege. Det er viktig å få frem hver enkelt innsattes historie, i følge både Schönberg og O'Connor, og bygge bro mellom historiene, det livet som leves nå innenfor murene og det som skal leves utenfor murene i fremtiden: «Jeg ønsket å snakke med de to jeg ranet. For å komme videre i livet trengte jeg å si unnskyld til dem,» sa en innsatt et år etter at han snakket med ofrene.

Megling eller forsoningssamtaler, som en alternativ diskursiv praksis, bryter med fengselets diskurs på flere nivåer. Samtidig var det mulig å gjennomføre slike møter som om det var del av noe mer helhetlig i fengselet; at meglernes kunne, i korte perioder inngå som medarbeidere i fengselet. Meglingen kunne ses i en større rehabiliteringshelhet, slik dialogen mellom Kennet og Glenn viser til.

En av lederne i fengselet uttrykte det slik:

Alle innsatte i norske fengsler bør få lære eller høre om konfliktrådet og det de kan tilby. De innsatte har masse levde erfaring når det gjelder konflikter og er uttømmelige kilder når det gjelder dårlige løsninger. Konfliktrådet bør straks gjøres til en permanent og forutsigbar del av det å gjennomføre straff i Norge.

Hans positive holdning og åpning av fengselets murer for meglerne viste at han og de andre ansatte, i likhet med de innsatte, hadde fått tillit til konfliktrådets nettverksskapende virksomhet. Enn så lenge er konfliktrådet et grensested, ennå litt udefinerbart, for både befolkningen og ikke minst for strafferettsjurister⁵³. Fengselet er et annet slikt grensested, som vist i dette kapitlet. Forskning viser hvordan fengselsdiskurser utvikler liminal kapital i form av styrking av kriminelle nettverk som viser seg blant tidligere innsatte som begår nye lovbrudd når de kommer ut (70–80 %). Den liminale kapitalen kan utvikle seg blant både innsatte og ansatte i fengslene når andre liminale diskurser – slik som konfliktrådets – bryter med fengselsdiskursen og også samtidig bryter ned muren mellom «inne» og «ute», slik at det f.eks. blir mulig å «bry seg». Invitasjonen og forpliktelsen til å snakke om følelser er en invitasjon til å komme seg ut av en tvangstrøye av maskulinitet og åpne opp for at også «barske gutter» kan bevege seg ut i et personlig og kreativt grenseland – et rom for liminalitet – når de samtaler med «den andre». Men om det er positivt eller negativt gjenstår å vise i systematisk utprøving og oppfølging over tid og i differensierte kontekster⁵⁴. Både fengselet og konfliktrådet som møtesteder i samfunnet blir satt på prøve. Kan denne tilnærmingen til f.eks. rehabilitering av innsatte og deres ofre og pårørende sies å bidra til samfunnets sosiale kapital, til utvikling av tillit, trygghet og fellesskap?

⁵³ Jeg beskriver Konfliktrådet som *en hybrid mellom offentlig og privat* av flere grunner og sett fra flere perspektiver:

1. Straffesaker er det offentliges anliggende. Sivile saker *kan* bli offentlige, idet de håndteres av norske domstoler eller lignende sivilrettslige instanser, slik som forliksråd, jordskifterett, familierådgivning i barnefordelingssaker osv. Konfliktrådsloven er en del av straffeloven, mens konfliktrådets sakshåndtering omfatter nesten 50% sivile saker, som altså ikke er å anse som offentlige, ei heller omhandles av straffelovgivning eller -praksis. Slik sett kan konfliktrådet betraktes som en instans som er en slags blanding av offentlig og privat når det gjelder innholdet i konfliktrådets praksiser.
2. Konfliktrådslederne, rådgiverne og sekretærene i rådenes kontorer i de ulike fylkene er statlig, dvs. offentlige ansatte. De 600 meglerne, som driver selve meglingsvirksomheten, er oppnevnt som privatpersoner, og mottar ikke lønn som i en vanlig offentlig virksomhet. De har ikke fått meglervervet i kraft av sine offentlig godkjente kompetanse, men fordi de anses som egnet som personer. Dette er en annen måte å se hybriditeten i Konfliktrådet på.

⁵⁴ Slik som mannlige og kvinnelige innsatte, ulike typer kriminelle handlinger, ulike typer fengsler og møter (fra megling til stormøte) osv.

Summary

Is the concept of «social capital» useful to social scientific research concerning children and young people? Is it useful for the development of social policies? The report addresses these questions through a comprehensive literature review combined with discussions of research done by the contributors.

At a youth research conference in 2008 the British youth researcher Janet Holland showed that «social capital» is often criticized for serving as a rubber sheet concept which is stretched in all directions to accommodate any issue we wish to focus on. A more concise meaning of the concept has still not been established. At the same time, however, the concept may serve as an aid to developing new analytical dimensions and new research questions, as well as adding new political questions to the agenda. Consequently we need an ongoing conceptual clarification, and it may well be that the most important mission of the concept is to raise the following question: «What kind of social relations serve actor X best in situation Y in order to achieve goal Z»? In the report we argue that the answer to this question is too context-dependent to enable a generalized understanding of what kinds of social relations that constitute social capital across actors, goals, and situations. Through the literature review and discussions of the contributors' own research we show in what ways «social capital» may be concretized and made more precise.

In the first part of the report we present a *knowledge status covering relevant Norwegian and international research*, in particular concerning the areas of generation, school, delinquency and locality. In addition we have included research on children and young peoples' welfare in a wide sense such as health, well-being, access to resources outside the family and participation in civil society. An important issue discussed here is to what extent researchers portray children and young people as active in creating and maintaining social capital.

We have also reviewed literature directly using social capital as an analytical tool. In addition we have reviewed literature about phenomena that are often interpreted as social capital, like trust, social networks and

participation in civil society. Since research literature about children and young people is prolific it was necessary to choose some functional inclusion criteria.

We discuss what social capital may be understood as – and used for – with important contributions to the literature from our view as a point of departure. In addition we have developed some new concepts, like what we call sub-cultural capital and liminal capital. This serves as the basis for further clarification and interpretation of the concept, through discussions of how marginalized persons or persons on the borderline of society can have their own forms of social capital.

The first part of the report focuses primarily on relevant research areas. We identify comparative as well as national projects, and projects utilizing quantitative as well as qualitative methodologies. We argue that social capital can be seen as processes that can be influenced by political initiatives as well as through how institutions and professionals act. We also argue that research on social capital will not only result in *new* knowledge, but also lead to knowledge about children, young people and their families that is *relevant for the practice field*.

In the second and third parts of the report we also discuss relevant literature as well as themes and issues for further research (perspectives, themes, and methodologies). We demonstrate the relevance of subcultural or liminal capital as concepts through analyses of two empirical studies. First, these studies underline that this perspective on social capital among marginalized groups helps us see resources and not only problems among these groups of young people. Second, the studies open up for a discussion of possibilities for a more dynamic understanding of the concept of social capital. Since this constitutes an extension of a concept that is already criticized for being far too comprehensive and vague, it remains to be seen whether this is an advantage or a disadvantage with regard to our thinking about social capital

Litteraturliste

Ackerman, L., Feeny, T., Hart, J., & Newman, J. (2003). *Understanding and evaluating children's participation. A review of contemporary literature*. Plan UK/Plan International.

Aertsen, I., (2005) 'Restorative Prisons: A Contradiction in Terms?' in Emsley, C. (ed.), *The Persistent Prison. Problems, Images and Alternatives*, London, Francis Boutle Publishers, 2005, 196-213.

Amato, P.R. (1998). More Than Money? Men's Contributions to Their Childrens Lives. I Booth, A. & Crouter, A.C (eds) *Men in Families: When do they get involved? What difference does it make?* Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Andenæs, A. (1993) Familiestrukturer i bevegelse – nye utviklingsmuligheter for barn. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, Vol. 30, nr. 6, 1993

Anderson, E. (1978) *A place on the corner*, Chicago: University of Chicago Press.

Anderson, E. (1990) *Streetwise: race, class, and change in an urban community*, Chicago: University of Chicago Press.

Anderson, E. (1999) *Code of the street : decency, violence, and the moral life of the inner city*, New York: W.W. Norton.

Anderson, E. (2002) The Ideologically Driven Critique, *American Journal of Sociology*, 107: 1533-1550.

Andersson, M. (2000). "All five fingers are not the same": Identity work among ethnic minority youth in an urban Norwegian context. IMER Norway/SEFOS 1/2000

Backe-Hansen, E. (2004). *Barns og unges håndtering av vanskelige livsvilkår. Kunnskapsbidrag fra 36 studier av barnefattigdom*. Oslo: NOVA, rapport 12/04.

Backe-Hansen, E. (2005a). Indicators of children and young people's well-being in the Nordic countries. I C. Klöckner & U.

Bagnall, G., Longhurst, B., Savage, M. (2003). Children, Belonging and Social Capital: The PTA and Middle Class Narratives of Social Involvement in the North-West of England. *Sociological Research Online*, 2003, 8, 4

Bakhtin, M. (1981). *The dialogic imagination: four essays*. Austin: University of Texas Press.

- Bakken, A. (2003). *Monoritetsspråklig ungdom i skolen. Reproduksjon av ulikhet eller sosial mobilitet?* Oslo: NOVA, rapport nr. 15/03.
- Bazemore, G. & Erbe, C. (2003). Operationalizing the community variable in offender reintegration; Theory and practice for developing intervention social capital. *Youth violence and Juvenile Justice*, 1, 2346 – 275.
- Beck, Christian W. (2001). Utdanning i et demokratisk samfunn. I C. W. Beck og A. Hoem (red.) *Samfunnsrettet pedagogikk – NÅ*. Lillehammer: Oplandske Bokforlag, s. 24-41.
- Ben-Arieh, A., Kaufman, N. Hevener, Andrews, A. Bowers, Goerge, R. M., Lee, B. J. & Aber, J. L. (2001). *Measuring and monitoring children's well-being*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, Social Indicators Research Series, vol. 7.
- Bennett, A. (1999) Subcultures or Neo-Tribes? Rethinking the relationship between youth, style and musical taste, *Sociology*, 33: 599-617.
- Benson, P. L. (1997). *All kids are our kids: What communities must do to raise caring and responsible children and adolescents*. San Francisco: Joey-Bass.
- Berglund, F. (2003). Ungdom og valgdeltakelse. I F. Engelstad og G. Ødegård (red). *Ungdom, Makt og mening*. Oslo: Gyldendal akademisk, s. 159-177.
- Berglund, F. (2004). *Partiidentifikasjon og politisk endring: en studie av langsiktige partitilknytninger blant norske velgere 1965-1997*. Oslo: Unipax.
- Berntsson, L., L. Kohler, & J.C. Vuille (2006). *Health, economy and social capital in Nordic children and their families: a comparison between 1984 and 1996*. Child: Care, Health & Development, 2006. 32(4): p. 441-51.
- Beyers, J.M., Bates, J.E., Pettit, G.S og Dodge, K.A. (2003). Neighborhood structure, parenting processes, and the development of youths' externalizing behaviors: A multilevel analyses. *American journal of community psychology*, 31 (1-2) 2003
- Bianchi, S.M, Robinson, J. (1997). What Did You Do Today? Children's Use of Time, Family Composition, and the Acquisition of Social Capital. *Journal of Marriage and the Family*, 1997, 59, 2
- Bjørklund, T. & J. Saglie (2000). *Lokalvalget i 1999: rekordlav og rekordhøy deltakelse*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bonesrønning, H., Naper, L. R. & Strøm, B. (2005). *Gir frittstående skoler bedre elevresultater? Konsekvenser av ny lov om F-ittstående skoler. Baseline rapport I: Elev-*

resultater. Elektronisk versjon:

http://karakstat2.udir.no/rapporter/Frittstaende_baseline.pdf.

Bonesrønning, H., L. R. Naper & B. Strøm (2005). *Gir frittstående skoler bedre elevresultater?* NTNU: SØF-rapport nr. 07/05. Et sammendrag finnes på: http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/Rapporter/gir_frittstaende_skoler_bedre_elevresultater_sammendrag.pdf.

Boudon, R. (1974). *Education, Opportunity and Social Inequality*. New York/London: John Wiley.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In John G. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Originally published as "Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital." in *Soziale Ungleichheiten* (Soziale Welt, Sonderheft 2), edited by Reinhard Kreckel. Goettingen: Otto Schartz & Co.. 1983. pp. 183-98. The article appears here (www.viet-studies.org/Bourdieu_capital.htm) for the first time in English translated by Richard Nice.

Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (1993). *Sociology in question*. London: Sage Publications.

Bourdieu, P. (1997 [1983]). The forms of capital, In *Education: culture, economy and society* (Ed, Halsey, A. H.), Oxford: Oxford University Press.

Bourdieu, P. (1997[1986]). The forms of capital. I J. E. Richardson (ed.). *Handbook of theory for research in the sociology of education*. Westport, CT: Greenwood Press.

Bourdieu, P. (1999). *The Weight of the Social World*. Cambridge Polity

Bourdieu, P. (1995 [1979]). Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften. Oslo: Pax. Oversatt av Annick Prieur i utvalg av originalen fra 1979.

Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (1970). *La reproduction – Éléments pour une théorie du système d'enseignement*, Paris: Minuit.

- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Oxford, UK: Blackwell Publishers.
- Bourgois, P. (2003). *In search of respect : selling crack in El Barrio*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourgois, P. (2004.) US Inner-City Apartheid: The Contours of Structural and Interpersonal Violence, In *Violence in war and peace* (Eds, Bourgois, P. and Scheper-Hughes, N.), Oxford]: Blackwell.
- Breivik, K. (2008). *The adjustment of children and adolescents in different post-divorce family structures: a Norwegian study of risks and mechanisms*. Bergen: Psykologisk institutt, Universitetet i Bergen, Avhandling (dr.psychol.)
- Breivik, K. & D. Olweus (2006) Children and divorce in a Scandinavian welfare state: Are they less affected than US children? *Scandinavian Journal of Psychology*, 47: 61-74.
- Briggs, X. dS. (1998). Brown Kids in White Suburbs: Housing Mobility and the Many Faces of Social Capital. *Housing Policy Debate*, Vol. 9, Issue 1.
- Browning, Don (2004). Self-Sacrifice, Self-Fulfillment, and Mutuality: The Evolution of Marriage. Pp. 145-148 in Amitai Etzioni, Andrew Volmert, and Elanit Rothschild (Eds.) *The Communitarian Reader. Beyond the Essentials*. Lanham, USA: Rowman & Littlefield Publishers.
- Bruegel, I (2005). Social capital and feminist critique. I Franklin, J. (ed.). *Women and social capital*. London: Families & Social Capital Research Group Working Paper no. 12, pp. 4-17.
- Buchel, F. & Duncan, G. (1998). Do Parents' Social Activities Promote Children's School Attainments? Evidence from the German Socioeconomic Panel. *Journal of marriage and the Family*, 60:95-108.
- Caplan, N; M.H. Choy & J.K. Whitmore (1991). *The Boat People and Achievement in America: A study of Family, Hard Work, and Cultural Values*. Ann Arbor; Michigan: University of Michigan Press.
- Caughy, M.O., O'Campo, P.J. og Muntaner, C. (2003). When Being Alone Might Be Better: Neighborhood Poverty, Social Capital, and Child Mental Health. *Social Science & Medicine*, 2003, 57, 2
- Chin, T, & Phillips, M, (2004). Social reproduction and child-rearing practices: Social class, childrens' agency and the summer activity gap. *Sociology of education*, 77 (3) 2004

- Christie, N. (1977). *Konflikt som eiendom*. Stensilserie/Institutt for kriminologi og strafferett, Universitetet i Oslo, 23: 113-132.
- Christie, N. (2004). *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Clausen, S.-E. & Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklienter i Norge 1990 - 2005. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, Rapport 3/08
- Coleman, J. S. (1961). *Adolescent Society*. Glencoe, Ill: Free Press.
- Coleman, J. S. (1988.) Social Capital in the Creation of Human-Capital. *American Journal of Sociology*, 94: S95-S120.
- Coleman, J. S. (1990). *The foundations of social theory*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Coleman, J. S. (1990a). *Equality and Achievement in Education*. Boulder: Westview Press
- Coleman, J. S. & T. Hoffer (1987) *Public and Private Schools. The Impact of Communities*. New York: Basic Books.
- Crosby R. A., Holtgrave, D. R., DiClemente, R. J., et al. (2003). Social capital as a predictor of adolescents' sexual risk behavior: A state-level exploratory study. *ADIS and Behavior*, 7, 245-262.
- Crosnoe, R. (2004). Social capital and the interplay of families and schools. *Journal of Marriage and the Family*, 66, 267-280.
- Crosnoe, R., S. Cavanagh & G. H. Elder Jr. (2003) Adolescent Friendships as Academic Resources: The Intersection of friendship, race and school disadvantage. *Sociological Perspectives*, 46 (No 3 2003):331-352.
- Dasgupta, P. & I. Serageldin (Eds.) (2000). *Social Capital. A Multifaceted Perspective*. Washington: World Bank.
- Deth, J. & W. Van (1999). *Social capital and European democracy*. London: Routledge.
- Douglas, Mary (1966). *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London : Routledge & Kegan Paul.
- Drukker, M., Kaplan, C., Feron, F. og van Os, J. (2003). Children's health-related quality of life, neighbourhood socio-economic deprivation and Social Capital. A contextual analysis. *Social Science & Medicine*, 2003, 57, 5

- Drukker, M., Buka, S.L., Kaplan, C., McKenzie, K. og van Os, J. (2005). Social Capital and young adolescents' perceived health in different sociocultural settings. *Social Science and Medicine* 2005, 61 (1)
- Durkheim, E. (1951 [1897]). *Suicide*. Glencoe, Ill: Free Press.
- Dworkin, J. B., Larson, R. & Hansen, D. (2003). Adolescents' accounts of growth experiences in youth activities. *Journal of youth and adolescence*, 32 (1) 2003
- Earls, F. & Carlson, M. (2001). The social ecology of child health and well-being. *Annual review of public health*, 22.
- Edwards, R., Franklin, J., & Holland, J. (2003). *Families and social capital: Exploring the issues*. London: Families & Social Capital Research Group Working Paper no. 1.
- Edwards, R. & Gillies, V. (2005). *Resources in parenting: Access to capitals. Project report*. London: Families & Social Capital Research Group Working Paper no. 14.
- Eek, D. & B. Rothstein (2005). *Exploring a Causal Relationship between Vertical and Horizontal Trust*. Göteborg: The Quality of Government Institute, Göteborg University.
- Egerton, M, (2002). Family Transmission of SC: Differences by Social Class, Education and Public Sector Employment. *Sociological Research Online*, 2002, 7, 3
- Elder, G.H. Jr. (1974). *Children of the Great Depression. Social Change in Life Experience*. Chicago, IL: University of Chicago Press
- Elder, G. H. Jr. (1985). Perspectives on the Life Course. I G. H. Elder Jr. (ed.) *Life Course Dynamics: Trajectories and Transitions, 1968-1980*. (Project of SSRC Committee on the Life Course.) Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Emerson, C., I. Berlin and M. Bakhtin (1999). Relativistic Affiliations. *Symploke* 7.1-2, 139-164.
- Evans, K. (2002). Taking control over their lives? Agency in young adult transitions in England and the new Germany. *Journal of Youth Studies*, 5, 245-269.
- Fahmy, E. (2004). *Youth, Social Capital and Civic Engagement in Britain. Evidence from the 2000/01 General Household Survey*. Swindon: ESRC/Office of the Deputy Prime Minister.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.

- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis. The critical study of language*. London: Longman.
- Farrell, A., Tayler, C. & Tennent, L. (2004). Building Social Capital in early childhood education and care: An Australian study. *British educational research journal*, 30 (5).
- Feasey, S. & Williams, P. (2005). *An Evaluation of the Prison Fellowship Sycamore Tree Programme*. Sheffield, UK: Hallam Centre for Community Justice, Sheffield Hallam University.
- Ferguson, K. (2004). Measuring and Indigenizing Social Capital in Relation to Children's Street Work in Mexico: The Role of Culture in Shaping Social Capital Indicators. *Journal of Sociology and Social welfare*, 31, 4
- Field, J. (ed.). (2003). *Social Capital*. London: Routledge.
- Field, J., Schuller, T. and Baron, S. (2000). *Social capital: critical perspectives*, Oxford: Oxford University Press.
- Fitzgerald, L. (2002). Children's Cultural Practices and Social Capital Formation. *International Sociological Association, Brisbane, Australia (ISA), paper*.
- Fitzpatrick, K.M., Wright, D. R., Piko, B. F. & Lagory, M. (2005). Depressive Symptomatology, Exposure to Violence, and the Role of Social Capital Among African American Adolescents. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75, 262-274.
- Forgacs, D. (1988). *A Gramsci Reader*. London: Lawrence and Wishart Ltd
- Foucault, M. (1971). *L'Ordre du Discours. Leçon inaugurale au Collège de France prononcée le 2 décembre 1970*. Paris: Gallimard.
- Foucault, M. (1997). Ethics. Subjectivity and Truth. In Rabinow, Paul. *The essential works of Michel Foucault, 1954-1984*. London: Allen Lane the Penguin Press.
- Frønes, I. (1998). *De likeverdige*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.
- Furstenberg, F.F. (1998). SC and the Role of Fathers in the Family. I Booth, A. & Crouter, A.C (eds) *Men in Families: When do they get involved? What difference does it make?* Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Furstenberg, F. F. (2005). Banking on families: How families generate and distribute Social Capital. *Journal of Marriage and the Family*, 67, 809-821.
- Furstenberg, F. F. Jr. & Hughes, M. E. (1995). Social capital and successful development among at-risk youth. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 580-592.
- Gamson, W. A. (1968). *Power and discontent*. Homewood, Ill.: The Dorsey Press.
- Gans, H. J. (1962). *The Urban Villagers. Group and class in the life of Italian-Americans*. New York: Free Press of Glencoe.
- Gillies, V. (2008). Perspectives on Parenting Responsibility: Contextualizing Values and Practices. *Journal of Law & Society*, 35(1), 95-112.
- Gillies, V. & H. Lucey, (2006). 'It's a connection you can't get away from': Brothers, Sisters and Social Capital. *Journal of Youth Studies*, 9(4), 479-493.
- Giorgas, D. (2002). Social Capital within Ethnic Communities: The importance of Family Ties in the Economic Progress of Children and Young Adults. *International Sociological Association, Brisbane, Australia (ISA)*.
- Goffman, I. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Anchor Books.
- Goffman, I. (1961). On the Characteristics of Total Institutions: The Inmate World. In: Donald, Cressey (ed.) *The Prison. Studies in Institutional Organizations and Change*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 15-67.
- Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78, 1360-1380.
- Gray, A. (2002). *Increasing the participation of children, young people and young adults in decision-making. A literature review*. Wellington: Ministry of Social Development/Ministry of Youth Affairs.
- Hagan, J., MacMillian, R & Wheaton, B. (1996). New kid in town: Social Capital and the life-course effects of family migration on children. *American sociology review*, 61 (3)
- Hagestad, G. (2006a). Sluttrapport til NFR for Prosjekt nr. 150223/S20. Oslo: NOVA.
- Hagestad, G. (2006b). Transfers Between Grandparents and Grandchildren: The Importance of Taking a Three-Generation Perspective. *Zeitschrift für Familienforschung*, (3):315-333.

- Halliday, M.A.K. (1985). *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. & R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
- Hallinan, M. & Kubitscheck, W. (1999). Conceptualizing and Measuring School Social Networks: Comment on Morgan and Sorensen. *American Sociological Review* 64 (October 1999): 687-693.
- Hammer, T. (2003). The probability of re-entering education among unemployed youth. *British Journal of Sociology in Education*, 24, 209-223.
- Hammer, T. (2005). *Youth transitions in Europe*. Oslo: NOVA, søknad til EUs sjette rammeprogram.
- Harju, A. (2005). *Barn och knapp ekonomi*. Växjö: Växjö Universitet, rapportserie i sosialt arbete, no 001/2005.
- Harris, J. & De Renzio, P. (1997). "Missing link" or analytically missing? The concept of social capital. *Journal of International Development*, 9, 919-937.
- Harsløf, I. (2005). Integrative or Defensive Youth Activation in Nine European Welfare States. *Journal of Youth Studies*, 8, 4.
- Hart, R. (1997). *Children's participation: The theory and practice of involving young citizens*. London: UNICEF and Earthscan.
- Hastrup, K. A. (2004). *Anthropology in the Company of Shakespeare*. København: Museum Tusulanum Forlag.
- Hasund, I. K. (1996). *COLT conflicts: Reflections of gender and class in the oppositional turn sequences of London teenage girls*. Universitetet i Bergen, Engelsk institutt, hovedoppgave.
- Hasund, I. K. (2003). *The discourse markers 'like' in English and 'liksom' in Norwegian teenage language: A corpus-based, cross-linguistic study*. Bergen: Universitetet i Bergen, Dr. Art. avhandling.
- Hasund, I.K. & Hydle, I. (2005). *Strafferettens dom sammenliknet med konflikt-rådets avtale – en antropologisk og lingvistisk studie* i I B. C. Ekeland, I. Lundeberg & S. A. (red.). *Studier av dommen. Konferanserapport*. Bergen: Rokkansenteret.
- Hasund, I. K. & Hydle, I. (2007). Ansikt til Ansikt. *Ansikt til ansikt. Konflikt-rådsmegling mellom gjerningsperson og offer i voldssaker*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.

Hasund, I.K. & A-B. Stenström. 2005 (1996). Conflict talk: A comparison of the verbal disputes between adolescent females in two corpora. I G. Sampson & D. McCarthy. (eds). *Corpus Linguistics: Readings in a Widening Discipline*. London: Continuum.

Healy, T. (2005) *In Each Other's Shadow. What has been the impact of human and social capital on life satisfaction in Ireland?* Doctor of Philosophy thesis, National University of Ireland.

<http://www.socialcapitalgateway.org/Final%20TH%20PhD%209%20Feb.pdf>

Hébert, Y., Sun X.S. & Kowch, E. (2004). Focusing on Children and Youth: The role of Social Capital in Educational Outcomes in the Context of Immigration and Diversity. *Journal of International Migration and Integration*, 5(2).

Hefner, R. H. (2004). Fredrik Barth og demokratiseringsantropologien. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 15(4), 204.

Hermansen, T. (2005). "Den *nyliberalistiske* staten"; *Nytt Norsk Tidsskrift* 21, 306-319

Hernes, G. & K. Knudsen (1976). Utdanning of ulikhet. Oslo: NOU 1976:26.

Herreros, F. (2004). *The Problem of Forming Social Capital: Why Trust?* London: Palgrave/Macmillan.

Holland, J., Reynolds, T. & Weller, S. (2007). Transitions, Networks and Communities: The Significance of Social Capital in the Lives of Children and Young People. *Journal of Youth Studies*, 10(1), 97-116.

Hooghe, M. & D. Stolle (2003). *Generating Social Capital. Civil Society and Institutions in Comparative Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.

Hydle, I. (2000a). Mord utan motiv? En antropologisk studie av en brottmålsprocess. I I. Sahlin & M. Åkerström (red.). "*Det lokala våldet - om rädsla, rasism och social kontroll*". Stockholm: Liber förlag.

Hydle, I. (2000b). Antropologi i studiet av medisin og jus. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 11(1), 38–52.

Hydle, I. (2001). *Murder without Motive. An Anthropological Study of a Criminal Case*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for sosialantropologi, Dr. Philos-avhandling.

Hydle, I. (2003). Regjering av helse: fra pasient til risikant. I I. B. Neuman & O. J. Sending (red.). *Regjering i Norge. (Sluttboken i Makt- og globaliseringsutredningen)* Oslo: PAX forlag A/S, s. 110-124.

Hydle, I. (2004). *Prosjektet "Megling i voldssaker" ved Konfliktrådet for Hordaland. En evalueringsrapport.* Kristiansand: Høgskolen i Agder, Skriftserie nr. 110.

Hydle, I. & Foss, E. M. (2006). Young people in liminal situations: between criminal and psychiatric justices. Social capital, verbal and visual skills. IM. Rantalaiho (red). *Social capital among young citizens: children's and young people's networks and involvement in contemporary democracy.* Trondheim: NTNU, Norwegian Centre for Child Research.

Hydle, I. & Hasund, K. (2003). *Konfliktregimer.* Søknad til Norges forskningsråd, finansiert av Norges forskningsråds Program for kulturforskning, se http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urlvedleggfil&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobtable=Vedlegg&blobwhere=1143801579839&cachecontrol=5%3A0%3A0+*%2F*%2F*&ssbinary=true

Hydle, I. & Krogstad, A. (2006). Temaintroduksjon: Antropologiske og retoriske vendinger. *Rhetorica Scandinavica*, 40(4).

Hydle, I. & Wærland, A. (2010). *Veileder for konfliktråd i fengsel.* Oslo: Justisdepartementet, Kriminalomsorgsavdelingen.

Hyggen, C. (2005). Risks and resources – Social capital among assistance recipients. *Working paper.* Oslo, NOVA.

Hægeland, T., L.J. Kirkebøen, O. Raaum og K. Salvanes (2007). *Skolebebidragsindikatorer for Oslo-skoler.* Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Rapport 2007/28. Publikasjonen foreligger på nettstedet http://www.ssb.no/emner/04/02/20/rapp_200728/rapp_200728.pdf

Hægeland, T., Kirkebøen, L. J., Raaum, O. & Salvanes, K. G. (2004). *Marks across lower secondary schools in Norway. What can be explained by the composition of pupils and school resources?* Oslo-Kongsvinger: Statistics Norway. Report 2004/11.

Høigård, C. (2002). *Gategallerier,* Oslo: Pax forlag.

Jack, G. & Jordan, B. (1999). Social Capital and Child Welfare. *Children and Society*, 13(4).

James, A., C. Jenks & A. Prout (1998). *Theorizing childhood.* Bristol: Polity Press.

- Jarrett, R. L., Sullivan, P. J. & Watkins, N. D. (2005). Developing social capital through participation in organized youth programs: Qualitative insights from three programs. *Journal of Community Psychology*, 33, 41-55.
- Jon, N. (2007). *En skikkelig gutt. Arbeidet med å forme en passende maskulinitet på Foldin verneskole 1953-1970*. Oslo: Unipub forlag.
- Jones, K. R. & Perkins, D. F. (2006). Youth and Adult perceptions of Their Relationships Within Community-Based Youth Programs. *Youth & Society*, 38.
- Jordana, J. (1999). Collective action theory and the analysis of social capital. I J. W. van Deth, M. Maraffi, K. Newton & P. F. Whiteley (Eds). *Social Capital and European Democracy*. London: Routledge, pp. 45-71.
- Karp, D. R., Sweet, M., Kirshenbaum, A. & Bazemore, G. (2004). Reluctant participants in restorative justice? *Contemporary Justice Review*, 7, 199-216.
- Keeter, S., C. Zukin, M. Andolina & K. Jenkins (2002). *The Civic and Political Health of the Nation: A generational Portrait*. College Park, MD: The Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement.
- Kerr, D., Beaujot, R. (2002). Family relations, low income, and child outcomes: A comparison of Canadian children in intact-, step-, and lone-parents families. *International journal of comparative sociology*, 43(2).
- King, P.E. (2001). Adolescent Religiousness and Moral Behaviour: A Proposed Model of Social Capital Resources and Moral Outcomes. *Dissertation Abstracts International, A: The Humanities and Social Sciences*, 62, 3
- Kjeldsen, J. E. (2004). *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus.
- Knudsen, K. (1978). *Ulikhet i grunnskolen*. Bergen: Universitetet i Bergen, Institutt for sosiologi og statsvitenskap.
- Kravdal, Ø. (1997). Wanting a Child without a Firm Commitment to the Partner: Interpretations and Implications of a Common Behaviour Pattern among Norwegian Cohabitants. *European Journal of Population*, 13, 269-298.
- Lalander, P. (2003.) *Hooked on Heroin: Drugs and Drifters in a Globalized Culture*, London/New York: Berg Publishers.
- Lauglo, J. (1996) *Motbakke, men mer driv? Innvandrerungdom i norsk skole*. Oslo: UNGforsk, Rapport 6/96.

- Lauglo, J. (1999). Working Harder to Make the Grade: Immigrant Youth in Norwegian Schools. *Journal of Youth Studies*, 2(1), 77-100.
- Lauglo, J. (2000). Social capital trumping class and social capital? Engagement with school among immigrant youth. I S. Baron, J. Field & T. Schuller (eds.). *Social capital – critical perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Lauglo, J. (2008.) Familestruktur og skoleprestasjoner. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 8(1), 3-30.
- Lauglo, J. & Øia, T. (2006). *Education and Civic Engagement among Norwegian Youths*. Oslo: NOVA, rapport 14/06.
- Lawson, C. L. & Katz, J. A. (2004). Restorative Justice: an alternative approach to juvenile crime. *The Journal of Socio-Economics*, 33(204), 175-188.
- Leonard, M, (2005). Children, Childhood and Social Capital: Exploring the links *Sociology* 2005, 39, 4
- Leonard, M. (2008). Social and Subcultural Capital among Teenagers in Northern Ireland. *Youth & Society*, 39.
- Levi, M. (1996). Social and unsocial capital: A review essay of Robert Putnam's Making Democracy Work. *Politics & Society*, 24, 45-55.
- Levin, M. (2005). *Restorative Justice In Texas: Past, Present & Future*. Texas: Center for Effective Justice, Texas Public Policy Foundation (www.TexasPolicy.com)
- Lewandowski, J. (2005). Capitalizing sociability: Rethinking the theory of social capital. *Foredrag* holdt på seminaret “Whither social capital? Past, present and future”, London: South Bank University, Families & Social Capital Research Group, 6.-7. april 2005.
- Lin, N. (2000). Inequality in social capital. *Contemporary Sociology - A Journal of Reviews*, 29, 785-795.
- Lindbekk, T. (2008) Familieformen styrer karriereløpet? *Søkelys på arbeidslivet* (juni, 2008).
- Luthar, S. S. (2005). Resilience in development: A synthesis of research across five decades. I D. Cicchetti & D. J. Cohen (eds.). *Developmental psychopathology: Risk, disorder and adaptation, Vol. 3(2nd edition)*. New York: Wiley.
- Maloney, W., Smith, G. & Stoker, G. (2000). Social Capital and Associational Life. I: S. Baron, J. Field & T. Schuller, red., *Social Capital. Critical Perspectives*. Oxford: University Press.

Markussen, E. (2000). *Særskilt tilrettelagt opplæring i videregående—hjelper det? Om segregering, inkludering og kompetanseoppnåelse i det første Reform 94-kullet*. Oslo: Fafo, nettutgave.

Markussen, E. (2002). Ungdommens kompetanse fra videregående opplæring. I J.B.Grøgaard, Markussen, E. & Sandberg, N. (2002). *Seks år etter. Om segregering, inkludering og kompetanseoppnåelse i det første Reform 94-kullet*. Oslo: Fafo. Rafo-Rapport 341.

Markussen, E., Lødding, B., Sandberg, N. og Vibe, N. (2006). *Forskjell på folk—hva gjør skolen?* Oslo: NIFU STEP, Rapport 2/2006.

Markward, M., McMillan, L., & Markward, N. (2004). Social support among youth. *Children and Youth Services Review*, 25, 571-487.

Martinussen, W. (1984). *Sosiologisk analyse. En innføring*. Bergen: Universitetsforlaget.

Mastekaasa, A. (1987). Modellbruk, indekser og konsistenskriterier. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 28, 167-188.

McNeal, R. B. (1999). Parental involvement as social capital: Differential effectiveness on science achievement, truancy, and dropping out. *Social Forces*, 78, 117-144.

Meltzer H., Gatward R., Goodman, R. and Ford, T. (2000). *The Mental Health of Children and Adolescents in Great Britain*. London: The Stationery Office. En oppsummering med bivariate analyser finnes på nettstedet:
http://www.statistics.gov.uk/downloads/theme_health/KidsMentalHealth.pdf.

Mikkelsen, R., Buk-Berge E., Ellingsen, H., Fjeldstad, D. & Sund, A. (2001). *Demokratisk beredskap og engasjement hos 9. klassinger i Norge og 27 andre land. Civic Education Study Norge 2001*. Oslo: Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling, Universitetet i Oslo.

Morgan, S. L. & Sørensen, A. B. (1999). Parental networks, social closure, and Mathematics Learning: A test of Coleman's social capital explanation of school effects. *American Sociological Review*, 64, 661-81.

Morrow, V. (1999). Conceptualising social capital in relation to the well-being of children and young people: A critical review. *Sociological Review*, 47, 744-765.

Morrow, V. (2001). *Networks and neighbourhoods: Children's and young people's perspectives*. London: HDA, Report for the Health Development Agency Social Capital for Health Services. Elektronisk versjon:
<http://www.hda-online.org.uk/downloads.pdfs/netneigh.pdf>.

- Morrow, V. (2001). Young People's Explanations and Experiences of Social Exclusion: Retrieving Bourdieu's Concept of Social Capital. *The International Journal of Sociology and Social Policy*, 2001, 21, 4-6
- Morrow, V. (2002). *Children's experiences of 'community': implications of social capital discourses in Social capital for health insights from qualitative research*. London: Health Development Agency.
- Morrow, V. (2005). Social capital and health: Children and young people's perspectives. I Franklin, J. (ed.). *Women and social capital*. London: Families & Social Capital Research Group Working Paper no. 12, pp. 27-31.
- Morrow, V. (2006). Conceptualizing Social Capital in Relation to Children and Young People. Is it Different for Girls? I O'Neill, B. og Gidengil, E. (eds.) *Gender and Social Capital*. London: Routledge
- Moshuus, G. H. (2005a) The Gangster as Hero: Ethnic Identity Management on the Streets of Oslo, In P. L. M. Salasuo (ed.). *Drugs and Youth Cultures – Global and Local Expressions* Oslo: NAD Publications, Nordic Council For Alcohol And Drug Research.
- Moshuus, G. H. (2005b) *Young immigrants of heroin: an ethnography of Oslo's street worlds*, Oslo: Unipub
- National Research Council Institute of Medicine (2002). *Community programs to promote youth development*. Washington DC: National Academy Press.
- Neergaard, T. (2005). *Skoleprestasjoner til barn med særboende foreldre*. Oslo: NOVA, rapport nr. 18/05.
- Neuman, I. & O. J. Sending (red.) (2003). *Regjering i Norge*. Oslo: PAX forlag.
- Newton, K. (1999). Social Capital and Democracy in Modern Europe. In van J. W. Deth, M. Maraffi, K. Newton and P. F. Whiteley (Eds). *Social Capital and European Democracy*. London: Routledge, pp. 3-24.
- Nie, N., Junn, J. & Stehlik-Barry, K. (1996). *Education and Democratic Citizenship in America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nielsen, M.R (2003). "My Mom Said She Wanted Me to Grow up Better than Her": A Multisited Exploration of the SC and Support of Three Pre-Adolescent, Urban African American Girls Striving for Success. *Dissertation Abstracts International, A: The Humanities and Social Sciences*, 2003, 63, 12

Norges forskningsråd (2005). *Sosial kapital. Klargjøring av ulike perspektiver på sosial kapital, kunnskapsstatus, funn og forskningsbehov, forslag til en videre satsing på forskning om sosial kapital i Norge*. Oslo: Norges forskningsråd, rapport fra et utredningsutvalg.

NOU (2003:19), *Makt og demokrati*. Oslo: Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

O'Connor, P. (2003). Telling bits. In L. Thiesmeyer (ed.) *Discourse and Silencing. Representation and the language of displacement*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

O'Kane, C. (2000). The development of participatory techniques: Facilitating children's views about decision which affect them. I P. Christensen & A. James (eds.). *Research with children. Perspectives and practices*. London: Falmer Press.

O'Neill, B. & Gidengill, E. (2004). Introduction. I B. O'Neill & E. Gidengill (eds.). *Gender and social capital*: New York: Routledge.

OECD (2001). *The Well-Being of Nations. The Role of Human and social Capital*. Paris: Centre for Educational Research and Innovation, OECD.

Offer, S. and Schneider, B. (2007). Children's Role in Generating Social Capital. *Social Forces*, 2007, 85(3), 1125-1142.

Parcel, T. L., Dufur, M. J. (2001). Capital at home and at school: Effects on child social adjustment. *Journal of marriage and the family*, 63(1).

Parcel, T. L. & Meaghan, E. G. (1994). Early Parental Work, Family Social Capital and Early Childhood Outcomes. *American Journal of Sociology*, 99, 972-1009.

Parke, R. D. (2004). Development in the family. *Annual Review of Psychology*, 55.

Petersson, O., Blomberg, G. & Westholm, A. (1989). *Medborgarnas makt*. Stockholm: Carlssons.

Pinkerton, J. & Dolan, P. (2007). Family support, social capital, resilience and adolescent coping. *Child & Family Social Work*, 12(3), 219-228.

Portes, A. (1998) Social Capital: Its origins and applications in modern sociology, *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.

Portes, A. & Rumbaut, R. G. (2001) *Legacies the story of the immigrant second generation*, Berkeley New York: University of California Press. Russell Sage Foundation.

- Powell, M. A, Parcel, T.L (1999). Parental Work, Family Size and Social Capital Effects on Early Adolescents Educational Outcomes: The United States and Great Britain Compared. *Research in the Sociology of Work*, 7.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone. America's Declining Social Capital. *The Journal of Democracy* 6, 65–78.
- Putnam, R. D. (1995). Tuning in, Tuning out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. *Political Science & Politics*, 28, 664-684.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, R. D. (2002). *Democracies in flux the evolution of social capital in contemporary society*, Oxford New York: Oxford University Press.
- Putnam, R.D. (2001). *Comprehensive Social Capital Index*. Available online at www.bowlingalone.com.
- Putnam, R. D. (2004). Education, Diversity, Social Cohesion, and Social Capital. Presentation to meeting of OECD education ministers in Dublin 18-19 March 2004. <http://www.oecd.org/dataoecd/37/55/30671102.doc>.
- Putnam, R. D., Leonardi, R. & Nanetti, R. Y. (1993), *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Qvortrup, J. (1994). Preface. I J. Qvortrup et als. (ed.). *Childhood matters: Social Theory, practice and politics*. Wien: Avebury/European Centre.
- Qvortrup Jensen, S. (2006) 'Rethinking Subcultural Capital', *Young* (Vol. 14, no. 3): 257-276.
- Raffo, C. & Reeves, M. (2000). Youth transitions and social exclusion: Developments in social capital theory. *Journal of Youth Studies*, 3, 147-166.
- Ravanera, Z, (2007). Informal Networks Social Capital of Fathers: What Does the Social Engagement Survey Tell Us? *Social Indicators Research*, 83(2), 351-373.
- Riches, D. (ed.). (1986). *The anthropology of violence*. Oxford, UK: Blackwell Publishers.
- Ridge, T. (2002). *Childhood poverty and social exclusion. From a child's perspective*. Bristol: The Policy Press.

- Rogoff, B., R. Paradise, R. M. Arauz, M., Correa-Chavez & Angelillo, C. (2003). Firsthand learning through intent participation. *Annual Review of Psychology*, 54, 175-203.
- Rose, N. (2000). Citizenship and the third way. *American Behavioral Scientist*, 43.
- Rossow, I & Bøe, A. K. (2003), *Metoderapport for datainnsamlingen til Ung i Norge 2002*. Oslo: NOVA.
- Rothstein, B & Stolle. D. (2003). Introduction: Social Capital in Scandinavia. *Scandinavian Political Studies*, 26, 1-26.
- Rothstein, B. (2002). Social Capital in the Social Democratic State. I R. D. Putnam & Goss (eds.). *Democracy in Flux: The Evolution of Social Capital in contemporary Society*. New York: Oxford University Press, pp. 289-332.
- Rumbaut, R. G. (1995). The New Californians: Comparative Research Findings on the Educational Progress of Immigrant Children. I: R. G. Rumbaut & W. A. Cornelius (red). *California's Immigrant Children. Thoery, Research and Implications for Educational Policy*. San Diego: Center for U.S.–Mexican Studies, University of California.
- Rumbaut, R. G. (1997). Assimilation and its Discontents: Between Rhetoric and Reality. *International Migration Review*, 31(4).
- Runyan, D. K., Hunter, W. M., Socolar, R. S., Amaya-Jackson, L., English, D., Landsverk, J., Dubowitz, H., Browne, D. H., Bangdiwala, S. I. & Mathew, R. M. (1998). Children Who Prosper in Unfavorable Environments: The Relationship to Social Capital. *Pediatrics*, 101, 12-18.
- Said, E. (2000). *Reflexions on Exile and Other Essays*. Harvard: Harvard University Press
- Saluja, G., Kotch, J. & Lee, L. C. (2003). Effects of child abuse and neglect – Does Social Capital really matter? *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 157(7).
- Sampson, R. J., Morenoff, J. D. & Earls, F. (1999). Beyond Social Capital: Spatial Dynamics of Collective Efficacy for Children. *American Sociological Review*, 64.
- Sampson, R.J. , Raudenbush, S. W. & Earls, F (1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918-924
- Sandberg, S. and Pedersen, W. (2006). *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sandbæk, M. & Sture, C. Knudsen (2003). *Barns levekår. Teoretiske perspektiver på familieøkonomiens betydning for barns hverdag*. Oslo: NOVA, skriftserie 9/03.

Schaefer-McDaniel, N.J. (2004). Conceptualizing Social Capital among Young People: Towards a New Theory. *Children, Youth and Environments*, 14(1).

Schaanning, Espen 1996 Strafferettens Sjel. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvitenskap*, 4: 266-279.

Schechner, R. (1988). *Performance Theory*. New York: Routledge

Seaman, P. & Sweeting, H. (2004). Assisting Young People's Access to Social Capital in Contemporary Families: A Qualitative Study. *Journal of Youth Studies*, 7(2).

Seippel, Ø. (2006). Sport and Social Capital. *Acta Sociologica*, 49, 169-183.

Sernhede, P. (2002). *Alienation is my nation : hiphop och unga mäns utanförskap i Det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.

Seymour-Smith, C. (1986). *Macmillan Dictionary of Anthropology*. London: Macmillan Press Ltd.

Similä, M. (1994). Andra generationens invandrare i den svenska skolan. I R. Eriksson & J. O. Jonsson (red). *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlssons.

Sivesind, K. H. & Ødegård, G. (2003). Makt i de frivillige hender: skaper frivillige ungdomsorganisasjoner engasjerte samfunnsborgere? I: F. Engelstad & G. Ødegård (red.). *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 121-158.

Skogen, K. (1999) *Cultures and natures: Cultural patterns, environmental orientations and outdoor recreation practices among Norwegian youth*. Oslo: NOVA, rapport nr. 16/99.

Slagsvold, M. (2005). Sosial kapital – et redskap for politikken? *Vedlegg 5 til utredningen "Sosial kapital. Klargjøring av ulike perspektiver på sosial kapital, kunnskapsstatus, funn og forskningsbehov, forslag til en videre satsing på forskning om sosial kapital i Norge"*. Oslo: Norges forskningsråd, rapport fra et utredningsutvalg.

Smith, C (2003). Theorizing religious effects among American adolescents. *Journal of scientific study of religion*, 42(1).

SOU (2000:1). *Et uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SSB (2006), *Valg*. Oslo: <http://www.ssb.no/emner/00/01/>.

Stanton-Salazar, R. D. (1997). A Social Capital framework for understanding the socialization of racial minority children and youths. *Harvard educational review*, 67(1).

Stanton-Salazar, R. D. & Sanford. M. Dornbusch (1995). Social Capital and the Reproduction of Inequality - Information Networks among Mexican-Origin High-School-Students. *Sociology of Education*, 68, 116-135.

Stolle, D. (2003). Sources of social trust: Theoretical and empirical insights. I M. Hooghe & D. Stolle (eds.). *Generating social capital: Civil society and institutions in comparative perspective*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Stolle, D. & Hooge, M. (2004). The Roots of Social Capital: Attitudinal and Network Mechanisms in the Relation between Youth and Adult Indicators of Social Capital. *Acta Politica*, 39, 422-441.

Stolle, D. & Lewis, J. (2002). Social Capital - an emerging concept. I: B. Hobson, J. Lewis & B. Siim (eds.), *Contested Concepts in Gender and Social Politics*. Cheltenham/Northampton: Edward Elgar.

Strømnes, M. (1952). Bokmannen og idéane. I A. Vatne, M. Strømnes & P. Myklebust (red.). *Festskrift til Rektor Erling Kristvik på syttiårsdagen*. Oslo: Olaf Norli.

Strømsnes, K. (2003). *Folkets makt: Medborgerskap, demokrati, deltagelse*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Svennevig, J., Sandvik, M. & Vagle, W. (1995). *Tilnærminger til tekst: modeller for språklig tekstanalyse*. Bergen: Cappelen/LNU.

Telhaug, A. Oftedal (2005.) Skolepolitikken og alvoret. *Kronikk i Klassekampen*, oktober 2005.

The National Economic and Social Forum (2003). *The Policy Implications of Social Capital*. Forum Report No. 28. Dublin: National Economic and Social Forum. (drafted by Tom Healy) http://www.nesf.ie/dynamic/docs/nesf_28.pdf.

Thomson, R., Henderson, S. & Holland, J. (2003). Making the most of what you've got? Resources, values and inequalities in young women's transitions to adulthood. *Educational Review*, 55(1). 33-46.

Thornton, S. (1995). The social Logic of Subcultural Capital. I K. Gelder & S. Thornton (eds.). *The Subcultures Reader*. London: Routledge, pp. 200-212.

- Thornton, S. (1996). *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital*. Hanover NH: Wesleyan University Press
- Thornton, S. (1997) *The Subcultures reader* London: Routledge.
- Thorød, A.-B. (2006). *En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser med å leve med lav inntekt*. Oslo: NOVA, rapport 2/06.
- Tomanović, S. (2004). Family Habitus as the Cultural Context for Childhood. *Childhood*, 11(3).
- Torney-Purta, J. & Amadeo, J.-A. (2003). A cross-national analysis of political and civic involvement among adolescents. *Ps-Political Science & Politics*, 36, 269-274.
- Torney-Purta, J., Barber, C. Henry & Richardson, W. Klandl (2004a). Trust in Government-related Institutions and Political Engagement among Adolescents in Six Countries. *Acta Politica*, 39, 380-406.
- Torney-Purta, J. & Richardson, W. Klandl (2004b). Anticipated Political Engagement among Adolescents in Australia, England, Norway and the United States. I: J. Demaine (ed.). *Citizenship and Political Education Today*. New York: Palgrave Macmillan, s. 41-58.
- Turner, V. (1967). *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca: Cornell University Press.
- Turner, V. (1974). *Dramas, Fields and Metaphors*. Ithaca: Cornell University Press.
- Ungar, M. (2004). A constructionist discourse on resilience. Multiple contexts, multiple realities among at-risk children and youth. *Youth & Society*, 35, 341-365.
- Uslaner, E. M. (1999). Democracy and Social Capital. I: M. E. Warren (red.). *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, p. XI.
- van Deth, Jan W. (1999). *Social capital and European democracy*. London: Routledge.
- Verba, S., Schlozman, K. Lehmann & Brady, H. E. (1995.) *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Vogel, J., Amnå, E., Munck, I. & Häll, L. (2003). *Associational life in Sweden. General Welfare Social Capital Training in Democracy*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

- Værland, A. (2004). Innsatt i Arendal fengsel: - Hvorfor var det ingen som fortalte meg om konfliktrådet da jeg var 15 år? *Opp og avgjort* nr. 2, høsten 2004.
- Wacquant, L. (1997). The poverty of welfare reform. *Actes De La Recherche En Sciences Sociales*, 2-2.
- Wacquant, L. (2002). Scrutinizing the street: Poverty, morality, and the pitfalls of urban ethnography. *American Journal of Sociology*, 107, 1468-1532.
- Wakefield, S. E. L &, Poland, B. (2005). Family, friend or foe? Critical reflection on the relevance and role of Social Capital in health promotion and community development. *Social Science and Medicine*, 60(12).
- Warren, M. E. (1999). Democratic Theory and Trust. I: M. E. Warren (ed.). *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 310-345.
- Watts, M. W., Fischer, A., Fuchs, W. & Zinnecker, J. (1989). *Contemporary German Youth and Their Elders*. New York: Greenwood Press.
- Weller, S. (2006). Skateboarding Alone? Making Social Capital Discourse Relevant to Teenagers' Lives. *Journal of Youth Studies*, 9(5), 557-574.
- Whiting, E. & Harper, R. (2003). *Young people and Social Capital*. Newport: Office for National Statistics.
- Whyte, W. F. (1993). *Street corner society: the social structure of an Italian slum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wichstrøm, L. (1993). *Hvem sprang? Hvem sto igjen og hang) Ungdomsskole-elevers skolemotivasjon*. Oslo: Ungfors,. rapport 4/93.
- Willis, Paul (1977) *Learning to Labour. How working class boys get working class jobs*. Farnborough: Saxon House.
- Winstanley, E.L., Steinwachs, D. M., Ensminger, M. E., Latkin, C. A., Stitzer, M. L. & Olsen, Y. (2008). The association of self-reported neighbourhood disorganization and social capital with adolescent alcohol and drug use, dependence, and access to treatment. *Drug and Alcohol Dependence*, 92(1-3), 173-182.
- Wollebæk, D., Selle, P. & Lorentzen, H. (2000) *Frivillig innsats*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet: demokrati i omforming*. Bergen: Fagbokforlaget.

Wollebæk, D. & Selle, P. (2003). Participation and social capital formation: Norway in a comparative perspective. *Scandinavian Political Studies*, 26, 67-91.

Wollebæk, D. & Selle, P. (2005). *Where does social capital come from? Socialization and institutionalization approaches compared*. Paper presentert ved ARNOVA Conference, Washington DC.

Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society*, 27, 151-208.

Woolcock, M. (2001). The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes. *Isuma: Canadian Journal of Policy Research* 2(1), 1-17.

Zeldin, S. (2000). Integrating research and practice to understand and strengthen communities for adolescent development: an introduction to the special issue and current issues». *Applied Developmental Science*, 4, 2-10.

Zhou, M. (1995). SC in Chinatown: The Role of Community-Based Organizations and Families in the Adaptation of the Younger Generation. *American sociological Assosiation (ASA)* 1995

Zhou, M. & Bankston III, C. L. (1994). Social Capital and Adaptation of the Second Generation: The Case of Vietnamese Youth in New Orleans. *International Migration Review* 23 (4), 821-845.

Zolotor, A.J. og Runyan, D.K. (2006). Social Capital, Family Violence, and Neglect. *Pediatrics*, 117(6), e1124-e1131

Ødegård, G. (2001). *Ungdomstid i Fredrikstad: om skole, fritid, rus, samfunnsengasjement og verdiorientering*. Oslo: NOVA, rapport nr. 6/01.

Ødegård, G. (2003). Samfunnsengasjement blant dagens unge. Nye tall fra Ung i Norge 2002». *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 3, 89-98.

Ødegård, G. (2006a). Ungdom og frivillig organisering i Norge. *NOU 2006:13. Fritid med mening. Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Ødegård, Guro (2007a). Troløs ungdom. Endringer i ungdoms deltagelse i frivillige organisasjoner fra 1992 til 2002. I: T. Øia (red.). *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.